

פ"א מאימתי.

משקרה ראשונה חמור נוער הפנונה להורות שבלילה כוחות הדין גוברין והקדוש ברוך הוא ברחמיו מעורר רחמים וידוע שכל הברואים משתלשלין מפוחות העליונות וכוחות מינים הטמאים מושפעים מפוחות הדין העליונים ובכל חלק מהלילה כוחות דין אחרים משמשין העומדים ומקטרגין וכפוחות הדין מסתלקין בסוף החלק מהלילה הוא מחמת שהקדוש ברוך הוא מעורר רחמים ומסקלן לכה הוא את רצון.

ובשעה זו בא גם פן אינה השפעה של כח החסד להמין שבעולם העשיה שנשתלשל מהכח שלמעלה והיה ידוע להן שבאשמורה הראשונה חמור נוער ובשניה כלבים צועקים ובשחרית מתחיל להתעורר כוחות הרחמים והחסד לזה אשה מספרת עם בעלה שהשפעת הרחמים גלויים אהבה ורעיות: שם המתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה וכו' לפי פירוש העין יעקב שנקנס לחורבה מחורבות ירושלים להתפלל היינו שנצטער על חורבות ירושלים ועיכוב ביאת משיח ואמר לו אליהו שהיה לו להתפלל בדרך רימז לו שעדיין לא הגיע הזמן ואין לו להתפלל רק על קיום והעמדת ישראל בהגלות הנקרא דרך והשיב וירא פן יפסיקוהו עוברי דרכים פלומר עוברי דרך השם יתברך דהיינו שונאי ישראל פן מחמת הגזירות יפסיקו אותנו מהשם יתברך כי היסורין מעבירין על דעת קונם ולכה אני מתפלל למהר הגאולה ועל זה השיב לו אליהו היה לה להתפלל תפלה קצרה פירוש שהיה לה להתפלל רק תפלה זו שהשם יתברך יחזיק אותנו בימינו שלא יפסיקונו מהשם יתברך כי על ביטול הצרות אין לו להתפלל כי לפעמים היסורין הן טובה לפפרת עונות ואדרבה יש לשמוח ביסורין: שם ולא עוד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשיות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך הקב"ה מנענע בראשו ואומר וכו' בתוספות בגמרא ציינו יהא שמו הגדול מבורך ובזה הקשו על מחזור וויטרי שפירש יהא שם יה רבא שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם ומברך לעלם עלמיה הוא תפלה אחרת ומדקאמר הכא יהא שמו הגדול מבורך משמע דתפלה אחת הוא וכולי ולפי עניות דעתי נראה דהש"ס תפס הלשון מה שהיה אומרים בזמן שבית המקדש היה קיים שהיה שמו שלם כדאמרין לקמן בזמן הזה דיו לעולם שישמש בשני אותיות משמע דבזמן שבית המקדש היה קיים היה משמשין בשם שלם שפולן היו נכנעין לישראל והיו אומרים באמת יהא שמו הגדול מבורך מה שאין כן בזמן הזה שאין משמשין רק בשני אותיות מהשם מתפללין בלשון יהא שם יה רבא וכמו שפירש מחזור ויטרי והש"ס שתופס לשון שיהא שמו הגדול מבורך הוא משום שאמרו אשרי המלה שמקלסין אותו בביתו כה ולכה תפס השבח שאמרו אז ואמר אשרי שהיו מקלסין אותו בביתו בלשון יהא שמו הגדול מבורך אבל עכשיו ששינו הלשון ואמרין בלשון יהא שם יה רבא הפנונה דמה ששינו הלשון ומתפללין גם על זה כפירוש מחזור ויטרי אמר על זה אוי לו לאב שהגלה את בניו וכולי: שם אשרי המלה שמקלסין אותו בביתו וכו' עיין מהרש"א שהקשה דמקודם תפס לשון מלה ואחר כה על הגלות תפס לשון אב ונראה על פי מה שפירשתי הקרא דמלכותה מלכות כל עולמים וממשלתה בכל דור ודור שאמר מקודם לשון מלה ואחר כה לשון ממשלה וכן הקרא דלד' המלוכה ומושל בגוים דלשון מלה נאמר על מי שיש לו עבדים עושי רצונו ומשגיח עליהן ומקיימן ונותן להם פרס וזו אותן ומפרנסן ובלעדיו לא היה להם קיום כלל שלא היה להם פרנסה ממקום אחר

ולשון מושל נאמר על מי שיש יכולת בידו לשנות רצון החלש ממנו ולהכריחו שיעשה רצונו דוקא ולכך נאמר מלכותה מלכות כל עולמים.

שרומז גם על עולמות העליונים שהן מלאכיו עושי רצונו ואינן בעלי בחירה כלל קורא עצמו עליהן בלשון מלך שהוא נותן היום לכל העולמות ובלעדיו לא היה מתקיימין אפילו שעה אחת מה שאין פן בדורות שהן עולם העשייה שהן בעלי בחירה והקדוש ברוך הוא משנה רצונם פדכתיב משיב חכמים אחר וגומר קורא עצמו מושל והנה כשהמלך בשר נדם נותן פָּרַס לעבדיו הוא שכר עבודתן מה שאין פן האב שנותן לבן אינו תשלומי שכר רק ברחמי נותן ולהיפך לענין עונש הוא כשהמלך מעניש נקרא עונש של נקימה מה שאין עונש של האב המעניש לבן הוא רק על דרך הלימוד שמלמדו להיטיב וכדרך שמפנין לאיש שנזכר בחלשות להחיותו ולכך בעת שמשפיע הטובה דהיינו בזמן שבית המקדש קיים קורא עצמו מלך שברחמי עושה עצמו פאלו היה צריך לעבודתניו ולקיום מצותיו אף כי אם יצדק מה יתן לו מפל מקום ברחמי מחשיב הטובה שמשפיע בתשלומי שכר עבודתם כמו שהיה צריך לו ובשעת העונש הוא רק כמו אב לבן ולכך שפיר תפס לשון אב על הגלות: שם כף אמר דוד ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים וכו' לכאורה תמוה רבה היה קשיא להו אי קשיא להו איזה דבר חסידות עשה קשה וכי לא מצאו דבר חסידות בדוד רק דברים אלו ואי היה קשה להו דזה הוי כעין גיאיות לקרות לנפשו חסיד לא תירצו כלום לכן נראה בכוננת תירוצם שדוד היה ידא שלא יכשל חס ושלום בדין וביקש מהקדוש ברוך הוא שפדבר חסידות שעושה שידיו מלוקלכות בדם שפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה שהוא לפנים משורת הדין שאין דרך מלכים בכך אפילו במלכי ישראל.

ביקש רחמים רבונו של עולם בדבר שאני מתחסד לטהר אשה לבעלה שמה נפשו בדבר הלכה שלא אכשל חס ושלום ולכך אמר לטהר אשה שדבר זה הטעות הוא כשלוך גדול מה שאין פן לטמא אין בכך כשלוך וכן ביקש במה שמתחסד עצמו לקום בחצות לילה ביקש שמה נפשי שלא יחטא באותו זמן.

כי אמרו רז"ל [בשבת דף פ"ט] בחשבונו של יצחק שאמר דל פלגא דלילתא והוא ירא שלא יחטא לזאת ביקש שבאותו זמן שמתחסד להיות ניעור בלילה שלא יחטא בזמן שהוא ולזה אמרו ולא עוד שהוא נמלך ברבו וראוי שהקב"ה ישמור את נפשו שלא יכשל בדבר הלכה: שם שמא יגרום החטא עיין בחידושי לתורה מה שכתבתי לתרץ היאך שייך לומר שמא יגרום החטא הלא הידיעה הוא אמת ולמה לו להקדוש ברוך הוא להבטיח כשיודע שיתבטל ועיין שם שכתבתי בטוב טעם שם אמר ר' אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא וכו' כל המפרשים תמהו על מאמר זה שיהיה מזמור זה פס להבטיח להיות בן עולם הבא מחמת שהוא בא"ב ומחמת שנאמר בו פותח את ידיו עיין שם והנראה לפי עניות דעתי דהנה במזמור זה אין בו שום בקשת צרכיו רק שבחי הבורא ותברך ואמר פותח את ידיו לומר שעם גודל רוממותו משגיח בשפלי שפלים עד שמשביע לכל חי ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים לגודל טובו וכמאמר ר' שמעון בן אלעזר סוף קידושין ראית מימה חיה שיש לה אומנות והו מתפרנסין שלא בצער ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני כף ואני שנבראתי לשמש את

קוּנֵי וכו' וְאֵילֹו לֹא הוֹרְעֵנוּ מְעַשְׂנוּ וְקִפְחָנוּ וְפָרְסָנוּ לֹא הֵינּוּ צָרִיכִין לְתַפְלָה לְבִקְשַׁת צָרְכֵינוּ כִּי הוּא טוֹב וּמְטִיב לְפָרְנֵס אֶפְיָלוּ בְעֲלֵי חַיִּים הַשְּׁפִלִיִּים רַק מִפְּנֵי שֶׁהֲרַעוּתִי אֶת מְעַשֵׂי וְקִפְחֹתִי אֶת פְּרִנְסוֹתֵי צָרִיכִין אֲנִי לְתַפְלָה לְמַחֲוֹל חֲטָאֵינוּ וְלִזְהָ גִתְקֵן לִומר תְּהִלָּה לְדוֹד קוֹדֵם תְּפִלַּת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה לְעוֹרֵר לְבַבְנוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו עִם לְגוֹדֵל רוּמָמוֹתוֹ מְשַׁגִּיחַ אֵף עַל הַשְּׁפִלִיִּים שֶׁבְּבַעֲלֵי חַיִּים וְאַנְחָנוּ הַצָּרִיכִין תְּפִלָּה לְמִלְאוֹת חֲסְרוֹנֵינוּ עַל כְּרַחֲמֵי מַחֲמַת הַרְעַת מְעַשִׂים הֵן וְעֵיקָר הַתְּפִלָּה הוּא רַק עַל פְּרַת הַחֲטָאִים וּמִמִּילָא יִתְמַלֵּא הַחֲסָרוֹן וְגַם מֵה שֶׁאֲנִי מְבַקְשִׁין צָרְכֵינוּ אֵין הַעֵיקָר מַחֲמַת שְׂרָצוֹנֵינוּ שְׁנֵהִיָּה תָמִיד בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב כִּי לְפַעְמִים הַיְסוּרִין הֵן יוֹתֵר טוֹבִים כְּמֵאֲמָרָם ו"ל ג' מִתְּנֹות טוֹבוֹת נָתַן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְכֹלָן עַל יְדֵי יְסוּרִין רַק עֵיקָר בִּקְשַׁת צָרְכֵינוּ הוּא רַק מַחֲמַת שֶׁהַיְסוּרִין לְפַעְמִים מְעַבְרִין עַל דַּעַת קוֹנֵם לְכֹף מְבַקְשִׁין עַל צָרְכֵינוּ וּבְכַדֵי שִׁיָּהִי לְבָנוּ פְּנוּי מְטָרְדֵת הַזְּמַן שְׁלֹא יִבְטַל אוֹתָנוּ ע"י טָרְדַת הַזְּמַן מְעַבְדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִתּוֹרָתוֹ וְלִזְהָ אֲמָרוּ [תְּעַנִּית דָּף ב'] אֵיזְהוּ עֲבוּדָה שֶׁבֵּלֵב זֶה תְּפִלָּה דְלִכְאוּרָה קִשָּׁה הֵא תְּפִלָּה הוּא בְּפֹה.

וְלִהְיֵ"ל אֶתִּי שְׁפִיר דְּהִיָּה קִשָּׁה לִהוּ לְמָה נִקְרָא תְּפִלָּה עֲבוּדָה הֲלֹא אֵין זֶה עֲבוּדָה רַק בִּקְשַׁת צָרְכֵינוּ וְכִי אִם אֶחָד יִבְקֹשׁ צָרְכֵינוּ מִהַמְלִיךְ נֹאמַר עָלָיו שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוּדַת הַמְלִיךְ אֲמַנָּם לְהַנְזַכֵּר לְעֵיל אֶתִּי שְׁפִיר כִּינּוּן שֶׁאֵין בִּקְשַׁתוֹ בְּשִׁבִיל טוֹבָתוֹ כָּלֵל רַק לְמַעַן יוּכַל לְעַבְדוֹ עֲבוּדַת הַמְלִיךְ בְּלֵב שְׁלֵם וְזֶהוּ תְלוּי רַק בְּמַחְשַׁבַת הַלֵּב לְכֹף נִקְרָא תְּפִלָּה עֲבוּדָה שֶׁבֵּלֵב וְהִנֵּה מֵה שֶׁנִּסְדַּר שְׁבַחֵי הַבּוֹרָא בְּתִהִלָּה לְדוֹד בֵּא"ב לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין לְמַלֵּל וְלִסְפֹּר כָּל שְׁבַחֵינוּ שֶׁל הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ אֵף אִם כָּל הַיָּמִים דָּיו וְכוּלֵי יוֹדוּעַ שֶׁאֵין אֶפְשָׁר לְדַבֵּר שׁוּם דִּבְבוּר בְּלִתי מֵהַכ"ב אוֹתִיּוֹת וְלְכֹף נִסְדַּר בְּאֵלְפָא בֵּיתָא לִומר שֶׁאֵף אִם נִשְׁבַּח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל הַשְּׁבַחִים שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁבַּח וְעַל כְּרַחֲמֵי הֵם תַּחַת הַכ"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּחוּ חַי יִמְלֵל וּמְפַל, מְקוּם, מְשַׁגִּיחַ אֵף עַל הַשְּׁפִלִיִּים שֶׁבְּשִׁפְלִיִּים וְאִם אֲנִי מְחַוֵּס מִהַדְּבָרִים הַנְּצָרִיכִים לְעֲבוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כְּרַחֲמֵי הַרְעוּתִי אֶת מְעַשֵׂי וְיִתְפַּלֵּל עַל הוֹרָאת הַמְעַשִׂים וְאַחַר כֵּן תְּפִלַּת הַלֵּב הֵן הֵן הַדְּבָרִים כִּי אִם יֹאמֵר בְּכֹנֵנָה תְּהִלָּה לְדוֹד קוֹדֵם הַתְּפִלָּה בְּכֹנֵנָה זֶה בְּנוֹדָאֵי יְפוּל עָלָיו הַיְרָאָה וְהַהֲכַנְעָה וְיִשׁוּב בְּלֵב שְׁלֵם וְכָל בִּקְשׁוֹתָיו עַל צָרְכֵינוּ לֹא יִהְיֶה רַק עַל כֹּנֵנָה הַנְּ"ל לְמַעַן יִהְיֶה יְכוּל לְעַבְדוֹ הַבּוֹרָא וְאִזּוּ יִהְיֶה מְבֹטָח שֶׁהוּא בֵּן עוֹלָם הַבָּא: שֵׁם מִפְּנֵי מֵה לֹא נֹאמַר נוֹן בְּאֲשֵׁרֵי מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִפְּלִתָן שֶׁל שׁוֹנָאֵי יִשְׂרָאֵל וְכו' וְהוּא תְּמוּהָ דְמָה נִשְׁתַּנָּה מִזְמוֹר זֶה מְפַל הַמְזַמְרִים שֶׁנֹּאמְרוּ בְּאֵלְפָא בֵּיתָא שֶׁנֹּאמַר בָּהֵם נו"ן וְנִרְאָה דְהִנֵּה חֲמִשׁ גְּאוּלוֹת יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל ד' גְּאוּלוֹת מִד' מַלְכוּתוֹת וּמִמְלַחְמוֹת גוֹג וּמַגּוּג קוֹדֵם בֵּיאַת מְשִׁיחַ וּכְנֻגָדָן אֲמַר דּוֹד חֲמִשָּׁה סְפָרִים בְּתִהִלִּים וְכָל סְפָר מִתְחִיל בְּגִלוֹת וּמְסִיִּים בְּגִאוּלָּה הַסְּפָר הַרְאִשׁוֹן מִתְחִיל בְּלִמָּה רְגִשׁוֹ גוֹיִם וּמְסוּנִים וְנִצְיָבְנֵי לְפָנָיָה לְעוֹלָם הַב' מִתְחִיל הִיָּתָה לִי דַמְעָתִי לְחֵם וְגו' וּמְסִיִּים יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנֵי שְׁמֵשׁ יִצְוֹן שְׁמוֹ וְסָפֵר שְׁלִישֵׁי מִתְחִיל מֵאֲמַר אֶסֶף כְּמַעַט נְטִיו רְגִלִי וּמְסִיִּים אֲדַנִּי נִשְׁבַּעַת לְדוֹד בְּאִמוּנָתָהּ.

וְסָפֵר הַרְבִּיעִי מִתְחִיל מֵאֲמַר מִשָּׁה כִּי כְּלִינוּ בְּאֶפְרָיִם וּבְחַמְתָּהּ נִבְהַלְנוּ וּמְסִיִּים וּקְבָצָנוּ מִן הַגּוֹיִם וְסָפֵר הַחֲמִישִׁי הוּא נִגְדַּד מִלְחָמוֹת גוֹג וּמַגּוּג וּמְסִיִּים בְּתִהִלָּה לְדוֹד עַל הַגְּאוּלָּה הַשְּׁלִישִׁי וְלִזְהָ אֲמַר בְּכָל הַמְזַמְרוֹת לְעוֹלָם וְעַד שְׁלֹא יִהְיֶה אַחֲרָיו שׁוּם קוּלְקוּל וְגַם אֲמַר יוֹדוּד' כָּל מְעַשֵׂיָה כִּי אִזּוּ נֹאמַר וְאֶשְׁפּוֹף רִיחִי עַל כָּל בֶּשֶׂר אֲמֵן ב"ב וְכִינּוּן שֶׁנֹּאמַר עַל גְּאוּלָּה הַעֲתִידָה שְׁלֹא יִהְיֶה נְפִילָה אַחֲרֶיהָ לְכֹף לֹא נֹאמַר נו"ן לְרַמֵּז שְׁלֹא יִהְיֶה אַחַר גְּאוּלָּה

זו שום תפלה הנאמר בנו"ן שם במערכב מתני לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל וכו'.

לכאורה קשה דאם פן מאי קאמר מקודם לזה הנה אנכי נושא אליכם קינה והנה רש"י פירש נתן לנו רשות לדרוש בפסוק אף בפירוש אחר ממה שדרשו חז"ל מקרא פפטיש פוצץ סלע עינין שם ולזה נראה לי לפרש הפתוב שהוא על דרך שאמר [ירמיה ג] כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והפנונה הוא דהנה במדרש חזית אמרו משל למטרוניא שבשעת אירוסין כתב לה מתנה מועטת ובשעת נשואין מתנות מרובות פן הישראל בשעת נתינת התורה לא היה רק בבחינת ארוסה פדכתיב [הושע א] וארשתיך לי לעולם והגאולה העתידה יהיה הנשואין פדכתיב [ישעיה] הנה בועליך עושיך ד' עד פאן המדרש בשינוי לשון קצת ולכך נקראין הישראל עכשיו בתולת ישראל שהן עדיין בבחינת אירוסין שלא נבעלה מה שאין פן בגאולה העתידה דכתיב כי בועליך עושיך ד' שאז תקרא בעולה כמאמר המדרש שאז תהיה בבחינת נישואין בבעלה שיתמיד החלק בכל וכן כתוב [בישעיה סב] ויהי יקרא בעולה וארצה תבעל וארצה היינו פנסת ישראל כי הפנסת ישראל נקראו ארץ פדכתיב ואתם תהיו לי ארץ חפץ [מלאכי ג] ואמר [ישעיה שם] לך יקרא חפצי בה והיינו גם פן פירוש הפסוק דלמעלה וארצה היינו פנסת ישראל ונהרי מוכח מדבריו שבשעת הגאולה שיקניים ובעלתי פתיב ולקחתי אחד מעיר וכו' וכן הוא גם פן מאמר עמוס הנביא ונשא אליכם קינה וגומר נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל פלומר בעת הנפילה שיהיה סמוך להגאולה למען אשר לא יקום עליו עוד שם בתולת ישראל רק להיות נקראת בשם בעולה פדכתיב ולא רצה יקרא בעולה ולא תוסיף עוד לקום בשם בתולת ישראל אז תהיה הנפילה גדולה עד שהעיר היוצאת אלה תשאר מאה והיוצאת מאה תשאר עשרה והשאר או ישתמדו או יכלו ואתי שפיר מה שאמר מקודם לשון קינה ומסיים כי בה אמר ד' דרשוני וחייו פי לא יכלו רק רשעים ולא הצדיקים: שם לעולם ירגזו אדם יצר טוב על יצר הרע אי אזיל מוטב וכו' והנה לשון הרגזה קשה ועוד שהנה לו להזכיר תקנה אחרונה תיכף להזכיר לו יום המיתה ורבויה תקנות אלו למה ונראה דכוננתם על דרך שאמרו אל יאמר אדם אי אפטר בבשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה וכו' וזה ענין הרגזה שבבוא עבירה לידו יראה פני הטוב שבתוכה וידחהו בגזירת השם יתברך וזהו ההרגזה שאף על פי שהוא טוב מכל מקום לא אעשה מצד הגזירה ולזה לא צנה לזכור יום המיתה מיד שיתבטל ממנו תיכף כוחות התאנה פי אדרבה טוב הוא שבחונק תאנותו לא יעשה מצד גזירת השם יתברך ומה שהזכיר תקנתא דתורה ותקנתא דקריאת שמע: נראה דידוע מה שכתוב בספר המורה דיצר הרע הוא הפח הבשריי המתאנה שבאדם ואמנם מפשט דברי רז"ל משמע שפלאך מיוחד וקבוע לזה ונראה דאלו ואלו דברי אלקים חיים שיש מלאכים רעים הבאים לעורר פח התאונה ולהוסיף תאונה על תאנותו ולזה אמר בראשונה שיעסוק בתורה המתפשט פח החומר ואי לא אזיל אז בנודאי הוא מן המלאך המיוחד לזה ולזה צריך קריאת שמע פי קריאת שמע מגרש המזיקין ולכל אחד צריך תקנה אחרת דלא מהני תקנה אחת לתרווייהו ואי לא אפטר בשום פנים מחמת התגברות שלו אז יזכיר לו יום המיתה ומתוך כך יתבטלו ממנו כל התאוות: שם מידת בשר ודם וכו' והקדוש ברוך הוא נתן תורה לישראל וכו' לכאורה הדמיון אינו שנה דכשמוכר חפץ או נותן חפץ

לחבירו לא נשאר אצל המוכר מה שאין כן נתינת התורה דמי לתלמוד תורה שפאשר מקבל ממנו התלמוד ממנו שמח ונראה הפוננה שידוע ששכל בני אדם לואה מהשיג הדברים על אמיתתן וכמו שכתב הר"ן בדרשותיו והקדוש ברוך הוא מסכים על ידן כמו שדרשו חז"ל אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מוטעין וכולי ולפי זה אתי שפיר שהקדוש ברוך הוא נתן לגמרי לישראל התורה שפפי שפלים פן יקנים ושמח וכולי: שם אם רואה אדם ויסורין באין עליו יפשפש במעשיו ויפשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה תמוה דעון בטול תורה עבירה חמורה והיאף ואמרו ולא מצא והנראה דהנה ג' מיני יסורין הן אחד הבאין לעוררו בתשובה פדכתיב תשב אנוש עד דפא ותאמר שובו וגומר השני יסורין של אהבה השלישי יסורין הבאין דרף נקימה ושמא חס ושלום יסורין באילו באין בזעף לבטלו מתורה ומצות פדכתיב למה לי רוב זבחיכם.

ולרשע אמר אלקים מה לה לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיה וזהו פוננתו דמקודם יתלה ביסורין הבאין לעוררו בתשובה פישפש ולא מצא כלומר שלא הועיל בתשובתו יתלה בבטול תורה היינו שיתלה שבאין בזעף ובכעס גדול מהשם יתברך לבטלו מתורה ומצות ויפיש ברחמים לא מצא היינו שרואה שהיסורין אין בהן בטול תורה ויתפלה ודאי יסורין של אהבה הן אף הא קשה אמאי בשלא מצא יתלה ביסורין של אהבה הא כל ישראל ערבין זה בזה ודלמא מחמת הערבות הוא ומה שנראה בזה כי היסורין הבאין בפטרות על אדם אחד אי אפשר להיות מצד הערבות כי הערבות הוא מצד הוכח תוכיח את עמיתך והוכח תוכיח אינו אלא עשה ואעשה לא מענשים כי אם בעידן ריתחא שיש רוגז על כל העולם והלא אפילו כשהוא בעצמו עשה החטא שלא במתכוון אין עליו משפט היסורין כי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אלמא שמשפט היסורין אעון הוא ועבירות דעלמא שלא בכוננה דידיה הן עשוין ובאמת לא מצינו אערבות רק מיתה דמיתה באה אף על חטא מה שאין כן יסורין באין רק על העון ומה שכתוב [ישעיה נג] והוא מחוקל מפשעיו ובחבורתו נרפא לנו וגומר היינו כשהצדיק מקבל עליו יסורין בעצמו אבל דין שמים ביסורין לא מטילין עליו ומכל שכן שאין לתלות בעון שחטא בשוגג מהאי טעמא אבל בטול תורה ויתפלה שגגתו עולה זדון ואף שהברטנורא פירש שם דקאי על מי שאין מדקדק בלימוד מכל מקום יש לפרש גם כן בדרף זה כי בטול תורה מאוד חמור הוא: שם בידוע שיסורין של אהבה הן וכו' הספק הגדול אשר יש בענין יסורין של אהבה לייסר איש אשר אין בו חטא כדי להרבות שכרו ואין זה מדרף שבין איש לחבירו שאסור לצער את חבירו כדי להוסיף שכרו וראייה לזה גונב על מנת לשלם כפל ויתר מרעהו צדיק וכל שכן הבוורא יתברך שמו שיכה על לא חמס בכפו ואם הוא בדרף נסיון אם יבעט נגדו גם כן הוא ספק גדול כמו שכתב הרב המורה בחלק ג' יע"ש וליישוב זה נראה כי בנודאי אין יסורין באין על חנם רק פיון שאין היסורין באין על חטא דהיינו שוגג כמאמרם ז"ל אין יסורים בלא עון רק לפעמים מרוב אהבה מינסרהו אף על אותן דברים שאין דינו ביסורין מכל מקום צדיקים גמורים הקדוש ברוך הוא מדקדק עמהן כחוט השערה ומנקה אותם לגמרי בעולם הזה על ידי יסורין כדי שיהיו נקיין לגמרי בעולם הבא והמשל בזה כי מי שבא לחצר אינו צריך בגדים נאים ונקיים כל כך כמי שבא לבית המלך והבא לבית המלך אינו צריך כל כך בגדים נאים ונקיים כמו הבא לחצר המלך כן הצדיק כשהקדוש ברוך הוא רובה להכניסו למחיצה פנימה אשר צריך להיות בגדיו

נקיים בתכלית הנקיית מינסרו בעולם הזה כדי שיכול לבא לידי מחיצה זו אמנם מי שאינו זוכה מצד מצותיו לבא לידי מחיצה כזו שאין צריכה בגדים נאים ונקיים כל כך למה לו לינסרו כי אין דינו בהם רק מצד אהבה פשוטה להכניסו במקום שצריכה להיות נקיים לגמרי והיגיו דמדתה אותו למלח שממתיק את הפשר וכו': שם אמר ר' יוחנן אלו נאלו יסורין של אהבה וכו' נראה לפי עניות דעתי שקורא כל היסורין אף שבאין לכפר עון יסורין של אהבה כיון שבאין על ידי הקדוש ברוך הוא לכפר עונו ורש"י שפירש יסורין של אהבה שהקדוש ברוך הוא מינסרהו בלי עון ציין עצמו על הא דאמר שם רבא אמר רב הונא ואם תלה ולא מבא בידוע וכו' אבל ר' יוחנן סובר דאף שבאין על עון דבונדאי אין סבא כלל שהיסורין שאינן באין על עון רק להרבות שכוו שיהיה בביטול תורה ובנדאי דאפי' בבאין על עון גם כן סבירא ליה דיסורין של אהבה הן שהן כעין שמכין את האדם שנתבטלו חושיו לעוררו לתחיה כמו כן היסורין הבאין עליו לכפר עון או לעוררו בתשובה הן של אהבה כאב שמניסר לבן ודוקא יסורין שבאין חס ושלום בהסתרת השגחה נקראין יסורין של נקימה ורבי יוחנן מייירי ביסורין שמכפרין על עון ומדתה ליה לשון ועין שבאין על ידי כעס האדם שחטא נגדו ורבי לוי שלומד מגזירה שנה מברית האמור במלח מייירי ביסורין שהן כענין שאבאר בסמוך.

שם תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר שלשה חתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולם לא נתנו אלא על ידי יסורין. הנה היסורין שבאין בלא חטא כלל להרבות שכוו לכאורה קשה קצת.

ונראה לפי עניות דעתי מחמת שאדם מחולל בחטא ומינהס בעון כחו שאמר דוד הן בעון חולתי ובחטא יחמתני אמי אי אפשר לו שלא יהיה בלבו שום זונהא ואפילו באבות מציינו שיצא עשו וישמעאל מהם מחמת הזונהא ואף בצדיקים גמורים אי אפשר שיהיה עבודת ה' בהתלהבות גדול כמו שהן כשהן מינסרין שאז הלב והחומר נכנעין מאוד ומזה בא בלבם התלהבות גדול לעבודת השם יתברך פדכתיב או אז יפנע לבכם הערל ומכל שכן בצדיקים נכנע מאוד לבכם ביסורין ועבודתם הוא בהתלהבות ובהכנעה גדולה וזוכין על ידי זה למתנות טובות וגם כל זמן שיש בהאבות עוד משהו זונהא מזיק להבנים כי בכל דור ודור ניתוסף הזונהא ולכך צריכה יסורין שיותר מהם כל הזונהא וישאר הלב נקי ועבודתם יהיה פלב שלם והאב מוריש לבנו בחכמה ויהיה גם לב בניו נקיים מזונהא ויזכו הוא וזרעו למתנות טובות וזהו שמדה לעיל ר' לוי היסורין למלח שממתיק הפשר היגיו כמו שהמלח מוציא כל הדם שמזיק לברך ומכשירו כמו כן היסורין מוציאין מן הלב הרע המושרש בו מאביו ונעשה הלב נכנע ומתלהב ליראת השם ועבודתו: שם כל העוסק בגמילות חסדים וקובר את בניו מחלין לו על כל עונותיו וכו' לכאורה כביכול עול גדול בחיקו נותן נשמה לעם עליה שימותו הבנים בשביל האבות ונראה דמזה ראיה להא שכתב הפעל עקידה והרמב"ם ז"ל שהנפש הנולד באדם הוא רק פח הכנה לבד רק מצדתורה ומצות נתעצב ונעשה שכל נבדל ובעודו רק פח והכנה לבד אינו מושגח בשביל עצמו כי ההשגחה דבק בהשגחה כמו שכתב הרמב"ם שם ואינו מושגח רק בשביל האב כמו בשורו וחתמו של האדם וכן כתב הרמב"ם להדיא פנ"ל ויענין מה שהקשו בתוספות בדבור המתחיל והא אמר ר' יוחנן דהא מציינו כמה צדיקים דלא הוי להו בנים וכו' נראה לתרץ דוקא במי שאין לו בנים מצד עונש כענין שאמרו לא זכו להפנות ממנו

ומצד מזלו הוי ראוי לבנים רק שנושטתד מזלו מצד ההשגחה קאמר הש"ס אבל אם מצד מולו אינו ראוי לבנים ואין לו זכות גדול פאברקהם אבינו עליו השלום שנושטתד בעבורו המזל וזה מצוי לכמה צדיקים: שם רבי יוחנן עאל לגבי ר"א דהוי קא חלש תנא דהנה קא גני בבית אפל וכו' המאמר הזה תמוה מאוד א' דאין סברא כלל מחמת גלוי הגרוע יפול נהורא ב' דאין שייכות לכפות על השופרא דבלי בעפרא ונראה לפי עניות דעתי לפרש דחזא דהוי קא גני בבית אפל היינו שהיה חלש מאוד שלפי חולשתו היה נראה לו שנדאי מיתתו וקבורתו לא יאחר ומקום הקבורה מפנה לבית אפל אזיל גליא לדרעא ונפל נהורא פירוש פי הצדיקים באים בכת מעשיהם כמו שאמר הקדוש ברוך הוא גזר גזירה והצדיק מבטלו והפייטן יסד כי הם בזרוע באו עדיה וזהו פנונתן פאן שגליא לדרעא ונפל נהורא פלומר שגילה כוחו בתפלתו כענין חבוקק שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר איני זו.

מפאן ובכת מעשיו ותפלתו נפל נהורא דהיינו שהתחיל לשוב לאיתנו: שם אי משום מזוני פירוש מחמת שאמה רואה גנדל עניויה חושב אמה פי רבו עוונותיה אל תחשוב כה פי הוא רק משום שאין אדם זוכה וכו': שם על האי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא.

פירוש דהנה בזוהר פרשת האזינו ובתיקונים תיקון מ' כשאדם נתגלגל בעת התחית המתים מה יהא בגופו ולפי תירוצו מוכח דאותו הגוף שלא נשלם לא יקום ולזה רבי אלעזר ורבי יוחנן שלא זכו לבנים ואף דהיו לו בנים ומתו ר' יוחנן סבירא ליה ביבמות דף ס"ב שלא קיים פריה ורביה והיה יראים מגלגול וממילא לא יקום הגוף אשר כל ימיו בתורה ובמצות ואין שופרא גדול חזה יבלה בעפר ולא יקום ולכה בכו תרנוניהו ובאמת נדאי דצדיקים פאלה לא הוצרכו להתגלגל שרבו עסקם בתורה ובמצות פטרם כמו בן עזאי שאמר בפשי חשקה בתורה רק מכח ענותנותם חששו שפא יגרום החטא ולכה בכו: שם בטר גנבא גנוב וטעמא טעים.

אף שנודאי רב הונא אמר האמת מכל מקום אסור לסמוך על עצמו אף שהדין ברור לו אם לא על פי בית דין שהאדם חייב לחשוך עצמו פי אין אדם רואה חוב לעצמו ואף דקיימא לו עבד איניש דינא לנפשיה היינו לתפוס ולילה לבית דין והם יזפו ויחייבו ועיין בספרי נתיבות משפט סימן ד' עיין שם: שם מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין וכו' פירוש פי אנחנו המניחין תפילין בארבעה פרשיות נגד הלב ונגד המוח היות שאלו הד' פרשיות הם עיקרים לתורה ובלעדם יפול התורה בכלל פי בפרשת שמע נזכר אמונת אלקות ואחדותו הפשוט ופרשת (שמע) והיה אם שמע קבלת עול של כל המצות והתורה והוא בכלל אמונת תורה מן השמים ופרשת קדש הוא זכרון יציאת מצרים אשר כל המצות הם זכרון ליציאת מצרים פי אז קנה אותנו לעבדים לו יתברך ונשתעבדנו לשמור חוקיו וגם גאולת מצרים היא סיבה לכל הגאולות כמו שכתבתי בפירושים להגדה בפסיקא דעבדים היינו והוא אמונת פי חלק ה' עמו ובפרשת והיה פי יביאך הוא מה שמשנה הזכיר לישאל הריגת בכורים פי בזה הפירו ישראל פי הקדוש ברוך הוא משגיח עליהם בלי שום אמצעי פי הפאת בכורים לא היה על ידי שליח רק הקדוש ב"ה בכבודו ובעצמו פי הוא המבחיין בין טיפה וכשאינו מאמין בזה חשוב כעובד עבודה זרה שזהו עבודה זרה של דור אנוש שנתנו כבוד לאמצעים כמו שכתב המהרש"א ולכה אנחנו

קוֹשְׁרִים הָאֲרֻבָּעָה פְּרָשִׁיּוֹת נֶגְד הַלֵּב וְהַמּוֹחַ כְּלוֹמֵר שְׂאִינֵן סָרִים מִמוּחֵנוּ וּמִלִּבְנוּ הָעֵינָקְרִים
הַנִּזְכָּר לְעִיל שֶׁהוּ עֵינָקְרִים לְהַתּוֹרָה בְּנִלְיָה כִּי בְלַעְדָם יְפוֹל הַתּוֹרָה בְּכֻלָּל וְלָזֶה אָמְרוּ חַז"ל
מִזֵּינָה שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ תְּפִילִין כְּלוֹמֵר מִזֵּינָה שֶׁחֲבִיבוֹתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל קִשְׁוֶרָה
בְּמַחְשַׁבְתּוֹ תָּמִיד וּמְשִׁים אוֹתָנוּ כְּחוֹתֵם עַל לְבוֹ לְהַשְׁגִּיחַ עֲלֵינוּ לְהַחְזִיק אוֹתָנוּ בְּאֲמוּנָתָנוּ
וְשִׁיחָה אֲמוּנַת אֱלֹקוֹת וְכָל הָאֲמוּנוֹת הַנִּזְכָּר לֹא יִסּוּרוּ מִלִּבְנוּ בְּכַדִּי לְשִׁמּוֹר מְצוּתוֹ וְחֻקּוֹ
וּמִמִּילָא דְהַתְּפִילִין שְׂאֵנוּ מִנִּיחִין פְּאִילוּ הוּא הוּא הַמַּנִּיחַ כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ יִצְרוּ שֶׁל אָדָם מִתְּגַבֵּר
וּמִתְחַדֵּשׁ עֲלָיו בְּכָל יוֹם וְאֵלְמָלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ לֹא הָיָה יָכוֹל לוֹ נִמְצָא הַתְּפִילִין
שְׂאֵנוּ מִנִּיחִין לְהוֹרוֹת שֶׁהָאֲמוּנוֹת הַנִּזְכָּר לְקִשְׁוֶרָה עַל לִבְנוּ וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוּא הוּא
שֶׁקוֹשֵׁר אוֹתָם עַל לִבְנוּ כִּי הוּא הַמַּחְזִיק אֲמוּנָתָנוּ בּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּלִבְנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לֹא יִרְפָּה
הַיְיָנוּ שְׁלֹא יִתֵּן לָהּ רַפְיוֹן וְלוֹמֵד מִקְרָא בְּנִשְׁבַּע ד' בִּימֵינוּ וּבִזְרוּעַ וְעַנְיָנוּ שְׁבוּעָה כְּבָר
פִּירְשִׁיתִי שֶׁהוּא דָּבָר שְׂאִי אֶפְשֵׁר לְהַשְׁתַּנּוֹת: וְהַיְיָנוּ שְׂיִמֵּינוּ שֶׁהוּא הַתּוֹרָה וְזֵרוּעַ הַפְּשׁוּטָה
הַיְיָנוּ הַהַשְׁתַּחֲוָה לְהִיטִיב עִמָּנוּ בְּזֵרוּעַ נֶגְד הַמְּקַטְרִיגִים עַל יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה קַיִים לְנִצָּח וְלָזֶה
מְבִיא רְאִיָּה מִהַפְּתוּבִים הַמְּעִידִים עַל זֶה וְזֶהוּ שְׂאֵחַר כְּתִפְלִין דְּמָרִי עֲלָמָא מַה כְּתִיב כְּלוֹמֵר
אִיזָה רְאִיָּה יֵשׁ מִהַפְּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא הַעוֹזֵר וְהַמַּחְזִיק בְּלִבְנוּ אֲמוּנוֹת הַלְלוּ וְזֶהוּ שֶׁמְבִיא
הַפְּתוּב כִּי מִי גוֹי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרוֹנִים וּמִי גוֹי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
וּמוֹכַח מִקְרָא זֶה שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבַטֵּחַ לְהַפְּלֵל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֵרוּעוֹ
וְלַעוֹלָם לֹא יִמָּצָא גוֹי גְדוֹל כְּזֶה אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרוֹנִים וְאֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְגַם
מַה שְׂאֵמְרוּ שֶׁכָּתוּב בְּפִרְשֵׁה שְׁנִיָּה אֲשֶׁרָה יִשְׂרָאֵל עִם נוֹשַׁע בַּד' וְזֶהוּ הַבְּטָחָה שְׁנִיָּה שְׂאֵנָנוּ
לֹא נוֹשַׁעֵנוּ רַק בְּשֵׁם ד' וְלֹא עַל יְדֵי אֲמָצְעֵי וְאֲנָחְנוּ חֻקוֹקִים עַל לְבוֹ לְקַיִים אוֹתָנוּ בְּאֲמוּנָה
זוֹ שִׁישְׂרָאֵל יִהְיֶה רַק לְעַם נוֹשַׁע בַּה' וְכִשְׂאֵנָנוּ חוֹטְאִים וְהַנְּנוּ בְּגָלוּת חֻקוֹק עַל לְבוֹ זְמַן
הַגְּאֻלָּה וְגִאֻלַּת מִצְרַיִם סִיבָה לָזֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפִירוּשֵׁי, עַל הַהַגְּדָה בְּפִיִּסְקָא דְעַבְדִּים
הַיְיָנוּ וְעַיִן בְּאֵלֵשֶׁיף בְּפִירוּשׁ הַפְּתוּב דְּאוֹ הַנֶּסֶח אֱלֹקִים דְּמַגְּאֻלַּת מִצְרַיִם אִיכָּא הוֹכְחָה עַל
גְּאֻלָּה הַעֲתִידָה דְּאֵטוּ הַנִּסִּים וְהַנִּפְלְאוֹת לֹא הָיוּ רַק בְּתוֹרַת נִסִּיּוֹן אֲצֵל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
וּמִלְבַּד הַטּוֹבוֹת הָאֵלֶּה בִּיקְשׁ מִשָּׁה שְׁלֹא יִשְׁרָה הַשְּׂכִינָה עַל עַפּו"ם רַק עֲלֵינוּ וְהַנְּנָה וְדֹאֵי
אִין הַבְּקֻשָּׁה עַל בִּלְתֵּי רְאוּיָם וְגַם עַל הִרְאוּיָם לֹא שִׁינָה לְבַקְשׁ שְׁלֹא יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
מַה שְׂרְאוּי לָהֶם רַק עַנְיָן הַבְּקֻשָּׁה הוּא דְדָרְךָ מְשַׁל הוּא אִם הַחֲמָה בְּתוֹקְפָה אִין הַכּוֹכְבִים
נִרְאוּ כְּלָל וְכִינּוֹן שֶׁהַקַּב"ה מְסִייעַ לִירְאוּ שִׁיחָיו מוֹכְנָם הַרְבֵּה מְאוֹד מִמִּילָא אֲחֵרִים אִינָם
נִרְאוּ כְּלָל וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר הַפְּתוּב וּלְתַתָּה עֲלִיּוֹן וְהַנְּנָה יְדוּעַ שְׂיֵשׁ מִיְדוּת אֲשֶׁר לְכָל אַחַת יֵשׁ
פְּעוּלָה מִיּוֹחֲדָת וּלְכַף חִזְקוֹן בְּדָרְךָ מְלִיצָה לַד' בְּתִים וּמִיְדָה אַחֲרוּנָה הַנִּקְרָא זֵרוּעַ הוּא
כְּלוּלָה מִפְּנֻלָן וּלְכַף סִינָם וְאֵמֵר וְכֻלָּן כְּתוּבִין בְּאֲדָרְעֵי: שֵׁם כָּל הַקּוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם בְּעִזְרוֹ וְכו' עַיִן מְפָרְשִׁים וְאֶפְשֵׁר לֹמֵר דְּכָל שְׂמִזְמִין מְקוֹם לְתַפְלָה וּמִתְּפַלֵּל
שֵׁם נִתְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ מְקוֹם כְּמוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת וְכִינּוֹן שְׂנַתְקַדֵּשׁ שׁוֹרָה קְדוּשָׁה בְּמְקוֹם הַהוּא וּלְכַף
כְּשֶׁמִּתְּפַלֵּל בְּמְקוֹם קְדוֹשׁ שְׁשׁוֹרָה בּוֹ הַשְּׂכִינָה קוֹנָה קְדוּשָׁה וְיִרְאָה שְׂרְאוּי לְהַקְרָא בְּשֵׁם
חֲסִיד וְעַנְיָו וְזֶהוּ דוֹקָא שְׂמִתְּפַלֵּל שֵׁם בְּכּוֹנְנָה רְצוּיָה אֲבָל שְׁלֹא בְּכּוֹנְנָה עַל זֶה נֶאֱמַר לְמָה
לְכֶם רְמוֹס חֲצָרוֹ: שֵׁם אֵמֵר רַבִּי חֲלָבוּ לְעוֹלָם יֵהָא אָדָם זֶהִיר בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה שְׁהָרִי אֵלֶיהוּ
לֹא נַעֲנֶה אֵלָא בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה כְּוָלָם תְּמָהוּ עַל זֶה מְאִי טַעְמָא לֹא אֵמֵר מְשׁוּם דְּאָבוֹת תְּקַנּוּם
וְנִרְאָה דְּהַנְּנָה הַמִּתְּפַלֵּסִים מְבַנִּי עִמָּנוּ הַקְּשׁוּ בְּעַנְיָנָא דְתַפְלָה הָא אִין שׁוּם שְׂיִנּוּי רְצוּן
בְּבוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׂמוֹ וְהִיאָה שְׂיִיף לְשׁוֹן תַּפְלָה וְתִירְצוּ דְהַתְּפִילָה אִינוּ רַק כְּדֵי שְׂיִתְבָּרַר

בשִׁכְלוֹ כִּי הוּא בְּכָל דָּבָר מוֹשֵׁל וּבְרִשׁוֹתוֹ יִתְבַּרֵּךְ שְׁמוֹ הַכֹּל וְאֵז יִגִּיעַ אֵלָיו הַיְרָאָה וְהַהֲכַנְעָה וְהוֹבָא וְהַבְּסָר שְׁבִילֵי אֲמוּנָה וּבְאֵמַת חֵס וְשְׁלוֹם לֹא מֵרַק בֶּן רַק הֶאֱמַת שֶׁהַתְּפִלָּה פּוֹעֵלַת הַרְצוֹן יִתְבַּרֵּךְ וְאֵין בְּזֶה קִוְיָא הַשְׁיִנּוּי רְצוֹן כִּי כְמוֹ שְׂאִין מְשִׁיגִים מֵהוֹתוֹ כִּן אֵין מְשִׁיגִים רְצוֹנוֹ וְדַעְתּוֹ וְכְמוֹ שְׂאִין מְשִׁיגִים הַיְדִיעָה וְהַבְּחִירָה וְהַיְדִיעָה מִשְׁאֲרַת אֲפֻשְׁרוֹת הַבְּחִירָה כְּמוֹ שְׁפָתַב כָּל זֶה הֶרְמַב"ם כִּן אֲנַחְנוּ אֵין מְשִׁיגִים הַיֵּאָד מְרַצִּין אוֹתוֹ בְּתַפְלָה וְהַיֵּאָד מְהַפְכִין מִיְדֵית הַדִּין לְמִדַּת הַרַחֲמִים עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה שְׁמַאֲתָמוּל הִיָּה מִיְדֵית הַדִּין עָלָיו וּבְתְּשׁוּבָה נִתְהַפֵּף שְׁהַרֵי הַבְּחִירָה חֲפְשִׁית.

וּלְפִי זֶה נֹאמֵר גַּם כִּן שְׂיֵשׁ עֵיתוֹת רְצוּיִם עַל זֶה מֵה שְׂאִין כִּן אִם נֹאמֵר כְּבַעַל שְׁבִילֵי אֲמוּנָה אֵין שְׂיִיכּוֹת בְּזֶה לֹאמֵר כָּלֵל עַת רְצוֹן וְלִזָּה אָמַר שְׂיֵהָא זְהִיר בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה לְהוֹרוֹת לְנוּ זֶה הַשְׁוֹרֵשׁ שְׁזָמַן הַתְּפִלָּה גַּם כִּן גּוֹרֵם רַבּוּי שְׁהַרֵי אֵלֵיהוּ לֹא נַעֲנֶה אֲלָא בְּזָמַן זֶה וְרַבִּי נִתָּן סֹבֵר שְׁגַם בְּתַפְלַת עַרְבִית הַיּוֹת בְּזָמַן הַהוּא מִיְדֵית הַדִּין גּוֹבֵר וּלְכַף יִזְהַר לְהַתְּפַלֵּל בְּזָמַן הַהוּא לְהַפְּכוֹ מֵה שְׂאִין כִּן מְהַאֲבוֹת לֹא מוֹכַח שְׂיֵהָא הַזָּמַן גּוֹרֵם גַּם כִּן הַרְצוּי וְכִינּוּן שְׁמוֹכַח שְׂהַזָּמַן גּוֹרֵם רַבּוּי מְכַל שְׁכִן שְׁגוּף הַתְּפִלָּה גּוֹרֵם רְצוּי וְדִלָּא כְּדַעַת הַשְׁבִּילֵי אֲמוּנָה וְעַנְיָן אָמְרוּ יֵהָא זְהִיר בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה עַנְיָנוּ תְּפִלַּת צְרָכּוֹ שְׂאִינוּ תְּפִלַּת צְבוּר כִּי תְּפִלַּת צְבוּר אֵינוּ צְרִיף לְעַת רְצוֹן: שֵׁם כָּל הַנְּהַגָּה מְסַעֲוֵדַת חֲתָן וְאֵינוּ מְשִׁחָחוּ וְכוּ' הִנֵּה תְּמַהֲנִי מֵה טִיבָה שֶׁל מְצָנָה זֹו כִּינּוּן דְּאָנּוּ מְבַקְשִׁין כְּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כָּלָה יִשִּׁישׁ עֲלֵיהָ אֲלֵמָא דְאֵין שְׁמַחָה גְדוּלָה מְשִׁמַּחַת חֲתָן עַל כָּלָה וּמֵה מְצָנָה הוּא לְשִׁמּוֹחַ לֵב שְׁמַח לְשִׁמּוֹחַ לֵב עַגּוּמִי נֶפֶשׁ יֵשׁ לְהַיּוֹת מְצָנָה וְלֹא לְשִׁמּוֹחַ לֵב שְׁמַח וּמֵה שְׁנִירָאָה לִי בְּזֶה בְּהַקְדִּים מֵה דְאָמְרוּ לְקַמֵּן בְּמַעֲרָבָא אָמְרוּ לִיָּה הֵכִי מְצָא אוּ מוֹצָא מְצָא דְכַתִּיב מְצָא אִשָּׁה מְצָא טוֹב אוּ מוֹצָא דְכַתִּיב וּמוֹצָא אֲנִי מֵר מְמֹנַת אֵת הָאִשָּׁה וְלְכַאוּרָה יִקְשֶׁה הַיֵּאָד שְׂיִיכּוֹת לְשִׁאָלָה זֹו בְּשַׁעַת נִישׁוּאִין שְׂאִין יְדוּעַ לוֹ עֲדִיין טְבַעָה וְאֵיכּוּתָהּ וּבְנִדְאֵי טוֹבָה הִיא בְּעֵינָיו כִּינּוּן שְׁנִישׁוּאָה עַכְשָׁיו וְנִירָאָה דְהַנְּהַגָּה יֵשׁ לְרִאוֹת גְּוֹדֵל מַעֲלַת הַנוּשָׂא אִשָּׁה בַת בְּנִים דְאֵי אֲפֻשֵׁר לְבָא לְגוֹדֵל שְׁכָר הַמְּקוּנָה לְבִלְתִּי ב"ת כִּי אִם בְּיֵשׁ לוֹ בְּנִים דְהָא חֲזִינּוּ דְאֲבָרְהָם שְׁהִיָּה צְדִיק שְׂאִין כְּמוֹתוֹ וּבְאָמְרוּ אֵלָיו יִתְבַּרֵּךְ שְׁמוֹ שְׁכָרָה הַרְבֵּה מְאוֹד הַשִּׁיב מֵה תַתָּן לִי וְאֲנִכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְאִם אֲבָרְהָם אָמַר כִּף אָנּוּ מֵה נַעֲנֶה אֲבָתְרִיָּה וְזֶה מַעֲלוֹת הַנוּשָׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שְׁמַיִם וְעַל זֶה וְדִאֵי יֵשׁ לְשִׁמּוֹחַ כְּשִׁמַּחַת בֵּית הַשׁוֹאֲבָה כִּי בְּזֶה זוֹכָה לְרַב טוֹב הַצָּפוֹן אֲשֶׁר עֵין לֹא רֵאֲתָה וְעַל זֶה וְדִאֵי נֹאמֵר מְצָא אִשָּׁה מְצָא טוֹב אֲמַנְם בְּהִיפּוּף הַנוּשָׂא אִשָּׁה כְּדִי לְמַלְאוֹת תְּאֲנוּתוֹ וּמִשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ בְּתַאֲוֹת הַיֵּצֵר הָרַע וְאֵין מְחַשְׁבָתוֹ רַק לְזֶה אֵז מִן תְּאֲוֹת הַהִיתֵר יִסִּיתָנוּ אֵל הָאֵיִסּוּר כִּי כִף דִּרְכּוֹ שֶׁל הַיֵּצֵר הָרַע כְּשִׁמְמֵלָא תְּאֲנוּתוֹ מִן הַהִיתֵר וְאַחַר כִּף כְּשִׁלָּא יֵהִיָּה לוֹ מְזוּמָן הַהִיתֵר מְבִיאוֹ אֵל הָאֵיִסּוּר וְעַל זֶה וְדִאֵי נֹאמֵר וּמוֹצָא אֲנִי מֵר מְמֹנַת אֵת הָאִשָּׁה וְכָל הַמְּקָרָא וְזֶה הַגְּדַת בְּנֵי מַעֲרָבָא שְׁמוֹדִיעֵין לוֹ שְׁבִאִשָּׁה יֵשׁ מְצָא אוּ מוֹצָא שְׁכּוֹנָתוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם הַרֵי מְצָא וּבָאִם חֵס וְשְׁלוֹם לֹא הִרִי מוֹצָא וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְכּוֹנִין מֵה שְׁכָתוֹב בְּעֵין יַעֲקֹב פֶּרֶק שְׁנֵי לְיִשְׂרָאֵל לֹן מֵר וְנִי לֹן דְּמִיתָנוּ דְלְכַאוּרָה קִשָּׁה דְהָא מְצָנָה לְשִׁמּוֹחַ חֲתָן וְכָלָה וּבְזֶה אֵין שְׁמַחָה וּלְפִי הַנְּזָכֵר לְעֵיל אֲתִי שְׁפִיר דְמְצָנוֹת הַשְׁמַחָה הִיא רַק לְכַבוֹת עוֹנֵשׁ עוֹלָם הַזֶּה וְלְהַגְדִּיל הַמְצָנָה וּלְשִׁמּוֹחַ בְּהַמְצָנָה שְׁעוּשָׁה וְלִזָּה שְׁפִיר אָמַר בְּכָפֵל וְנִי לֹן דְּמִיתָנוּ וְנִי לֹן דְּמִיתָנוּ דְאָמַר שְׁהוֹלֵךְ בְּתַאֲוֹת לְבוֹ לְהַרְבוֹת בְּתַשְׁמִישׁ מְבִיא מִיתָה טְבַעֲיִית כְּמוֹ שְׁפָתַב הֶרְמַב"ם וּמִיתַת עוֹלָם הַבָּא כִּי יְבֵא אֵל הָאֵיִסּוּר וּלְכַף אָמְרוּ הֵם אֵי תוֹרָה דְבְטָלוּ מִינּוּ הֵינּוּ מְמִיתָה טְבַעֲיִית וְדַמְגִי עֲלֵן מַעוֹנֵשׁ עוֹלָם הַבָּא וְאִם כִּן כָּל נוּשָׂא אִשָּׁה נִכְנָס בְּסַפְנָה עַצוּמָה כִּינּוּ

שְׁבִדְבָר שֵׁשׁ בּוֹ תֵּאֵנֶת הַחֲמִירִיּוֹת גְּדוּלַת הָעֶרְףַּ עַד שֶׁהִמְשִׁילוּ וְאָמְרוּ שֶׁהוּא אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּגוֹן עֵדָן מְחֻבָּב הָאָדָם שִׁיתְבַּטֵּל תֵּאֵנוֹתוֹ עַד שִׁיְהִי פְּאִילוֹ כְּפֶאוֹ שֶׁד וְשִׁיְהִי רַק כְּפִנּוֹתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְזֶה הוּא מְגִדוּלֵי הַנְּסִיווֹת וְלִזֶּה מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לְשַׁחֵחַ לְדַבֵּר מִצְוָה וּלְהוֹדִיעַ לוֹ כִּמָּה הוּא זוֹכֶה עַל יְדֵי זֶה וְשִׁגְם אֲבָרָהֶם אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם לֹא הִגִּיעַ לְמַעַלַת רַק טוֹב הַצָּפוֹן עַד שִׁיְהִי לוֹ בָּנִים וְזֶה אוֹמְרִים קוֹל חֶתָּן וְקוֹל כְּלָה קוֹל אֲמִרִים הוֹדוּ שִׁיְהִי קוֹלָם רַק בְּהוֹדִיעָה לַד' וְשִׁמְחָתָּ ד' יְהִי עַל רֵאשִׁים אֲבָל אֵלּוּ שִׁמְשִׁמְחִים בְּדַבְרִים הַמְהַבִּילִים עֲלֵיהֶם נֹאמֵר וַתְּהִי עֲוֹנוֹתֵם עַל עֲצוּמוֹתֵם: שָׁם מְנִין שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְפַּלֵּל פִּירוּשׁ שֶׁרְצוֹנוֹ וַתֵּאֵנוֹתוֹ שִׁיְהִי כֶּף שִׁיִּגְרְמוּ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שִׁיִּכְפֹּשׁ רַחֲמֵינוּ אֵת כַּעֲסוֹ וְכֹאֵילוֹ מִתְפַּלֵּל שִׁיְהִי כֶּף וְכִינוּ לְדַבֵּר זֶה כְּבִיכּוֹל שֶׁמִּתְפַּלֵּל וְאָמַר הַלּוּאֵי שִׁיְהִי כֶּף: שָׁם לְעוֹלָם אֵל תְּהִי בְּרַפְתְּ הַדְּיוּט קִלְהָ בְּעֵינֶיךָ וְכו' שֶׁהָרִי דְנִיָּאל דְבַרְכִּיָּה דְרִינֹשׁ וְכו' נִרְאֶה דְלְעוֹלָם בְּעֵינֵינוּ שֶׁמִּלְאָךְ רַע יַעֲנֶה אָמֵן כְּמוֹ שֶׁרְצָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁבְלַעַם יִבְרָךְ יִשְׂרָאֵל וְכֵן עָשׂוּ שִׁיִּסְכְּיִים בְּבִרְכַת יִצְחָק לִיַּעֲקֹב: שָׁם בִּיקָשׁ שֶׁלֹּא תִשְׁרָה שְׂכִינָה עַל אֲנָמוֹת הָעוֹלָם וְכו' כְּכֹר פִּירְשֵׁתִי בְּדַבּוֹר הַמִּתְחִיל מְנִין שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנִיחַ תְּפִילִין עֵינָיו שָׁם הֵיטֵב: שָׁם וְיָמֵי אֵיכָּא רִיתְחָא קָמֵי קוֹדֶשָׁא בְּרוּךְ הוּא אֵין דְכַתִּיב וְאֵל זֹנַעַם בְּכָל יוֹם עֵינָיו שָׁם הַקְּוֹשִׁיא בְּהַכּוֹתֵב וְנִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ דְּהַנָּה הַרְבֵּב"ם כְּתִב דְכִשְׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה פְּעוּלָה דְוָמָה לְפְעוּלָה הַבָּאָה מֵאֲתָנוּ עַל יְדֵי כַּעֲס נֹאמֵר עָלֵינוּ (שֶׁהוּא) דְרָךְ הַשְּׂאֵלָה שֶׁהוּא כּוֹעֵס דְרָךְ מְשַׁל כְּשִׁמְעֵנִישׁ עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ וְכִשְׂאָדָם מַעֲנִישׁ לְחַבִּירוֹ מַעֲנִישׁוֹ עַל יְדֵי כַּעֲס הַנּוֹשֵׂאֵל גַּם כֵּן שָׁם הַכַּעֲס לְבוּרָא יִתְעַלָּה מִכָּל חֶסְרוֹן עֵילוּי רַב וּבְהַקְדָּם גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמְרוּ הוּבָא בְּרִשׁ"י בְּמַגִּילַת אֵיכָה בְּכַסּוּק מֵאֲתָנוּ לֹא תִצָּא הַרְעוֹת וְהַטוֹב כִּי מַעֲצָמוּ יְבוּא הַרַע לְעוֹשֵׂי רַע פִּירוּשׁ כִּי כֵן הַטְּבִיעַ הַבוּרָא יִתְעַלָּה בְּהַמְזוּלוֹת שִׁיִּתְנַהֲגוּ בְּטוֹב וְהַהַפּוּךְ בְּהַפּוּכּוֹ כְּמוֹ שֶׁהַטְּבִיעַ בְּהַאֲרֵץ כַּח הַהַצְמָחָה עַל יְדֵי זְרִיעָה כֵּן הַטְּבִיעַ בְּהֵן שִׁיִּתְנַהֲגוּ אַחַר רֹב הָעוֹלָם וּבְשִׁלְשָׁה רֵאשׁוֹנוֹת שֶׁמִּלְכֵי מְזֻרְחָ וּמַעֲרַב מִשְׁתַּחֲוִין לַחֲמָה בְּאוֹתוֹ פַּעַם מִתְנַהֲגִין הַמְזוּלוֹת לְרַע עַל הָעוֹלָם הַנּוֹשֵׂאֵל עָלֵינוּ לֹאמַר שֶׁהוּא כּוֹעֵס בְּאוֹתָהּ שֶׁעָשָׂה תְּמִיד אִךְ לֹא הָיוּ אֵלָּא רַגַע אֶחָד כִּי כֵן הַטְּבִיעַ בְּהֵן עַל יְדֵי יְדִיעָתוֹ הַקְדוּמָה: שָׁם אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם מִפְּנֵי מָה יֵשׁ צַדִּיק וְרַע לוֹ וְיֵשׁ צַדִּיק וְטוֹב לוֹ אָמַר לִיָּה צַדִּיק בֶּן צַדִּיק צַדִּיק וְטוֹב לוֹ צַדִּיק בֶּן רִשָּׁע צַדִּיק וְרַע לוֹ וְכו' וְהָכִי קָאמַר לוֹ צַדִּיק וְטוֹב לוֹ צַדִּיק גְּמוּרָ וְכו' תְּמוּנָה עַל תְּפִירוֹן רֵאשׁוֹן דְּמַצִּינֵן שְׁנֵי אַחִים שְׁנֵי צַדִּיקִים אוֹ רִשָּׁעִים וְלֹא חֵד טוֹב וְלֹא רַע וְעַל תְּפִירוֹן הַשְּׁנִי קִשָּׁה דְּהָא בִּשׁ"ס אָמְרוּ דְרַבָּה וְרַב חֲסֵדָא תְּרַנּוּיָהוּ בְּצַדִּיקִים גְּמוּרִים הָיוּ בִּי רַב חֲסֵדָא שִׁיתִּין הִילּוּלֵי בִּי רַבָּה שִׁיתִּין חֲכֵלֵי וְכו' וְנִרְאֶה דְּהַנָּה הָא דְאָמְרוּ בְּנֵי חַיִּי וּמְזוּנֵי לֹא בְּזַכּוּתָא תְּלִיא מִילְתָא אֵלָּא בְּמַזְלָא עַל זֶה עֲמָדוֹ הַמְפָרְשִׁים דְּהָא סוּתֵר אַמוּנַת הַשְּׂגָחָה דְכַתִּיב וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְכו' וְנִתְתִי מִטֵּר אֲרַצְכֶם וְאֲסַפְתָּ דְגָנְךָ וְגו': וּלְפִי עֲנִיּוֹת דְעֵתִי נִרְאֶה בִּיִּישׁוּבוֹ דְּנֻדָּי יֵשׁ מַזָּל לְכָל אָדָם אָמֵן בְּאֵם נוֹלַד בְּמַזָּל טוֹב וְנִתְחַיֵּיב עוֹנֵשׁ נִשְׁתַּדֵּד הַמַּזָּל לְרַע אֲבָל אִם נוֹלַד בְּמַזָּל רַע לֹא נִשְׁתַּדֵּד הַמַּזָּל לִיְחִיד לְשִׁנוֹתוֹ לְטוֹב בְּשִׁבִיל מַעֲשָׂיו וְרֵאשִׁיָּה מַר' אֶלְעָזָר בֶּן פְּדַת שֶׁאָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִיחָא לָךְ דְאֶחָרִיב עֲלֵמָא אוּלֵי תִיִּבְרָא בְּשַׁעֲמָא דְמְזוּנֵי וְזֶהוּ כְּפִנּוֹתָם לֹא בְּזַכּוּתָא תְּלִיא מִילְתָא אֵלָּא בְּמַזְלָא שֶׁהַזְכוּת אֵינּוּ גוֹרֵם לְשַׁדֵּד הַמַּזָּל בְּשִׁבִיל יְחִיד כִּי אִם בְּשִׁבִיל רַבִּים וְכֵן בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא שׁוֹרֵשׁ כָּל יִשְׂרָאֵל וְכַרְבִּים דְּמִי כְּמוֹ שֶׁכְּתִב הַרְשָׁב"א וְהַטְּעַם בְּהָא דְמִשְׁדָּדוֹ בְּשִׁבִיל עוֹנֵשׁ לֹא בְּשִׁבִיל זְכוּת הוּא רַק לְרֹב חֲסֵדָיו יִתְבָּרַךְ לִיתָן הָעוֹנֵשׁ לְרִשָּׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה לְנִקּוּתָן מַעֲנִישֵׁי עוֹלָם הַבָּא

מה שאין פן לטוב לא נשתדד המזל שלא ננופה להן שְכָרן לעולם הבא כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל איי העולם הזה ולזה הנה על פְּרָחָה שאלת משה בשני צדיקים או בשני רשעים שנולדו במזל אחד ונשתדד המזל לזה ולזה השיב לו הקדוש ברוך הוא שלפעמים מועיל לאחד זכות אבות בעולם הזה פי בעולם הבא אברהם לא יציל ליִשְׁמַעֵאל ויצחק לא יציל לעשו ואינו מועיל זכות אבות רק בעולם הזה ובשני צדיקים שנולדו במזל טוב ולא נשתדד לרע השיב לו שנה צדיק פן רשע ועון אבותיו גרם לו והקשה לו מקרא דבנים לא יומתו על אבות ולזה השיב לו צדיק שאינו גמור פלומר שפנדאי עשה איזו חטא קל והוצרך להענישו בעולם הזה כדי לנקותו בעולם הבא ור"מ ס"ל דאין להקשות פלל דוש עיתים רצויים לפניו לשדד המזל אף שלא על ידי זכות ואף ליחיד פדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם אף על פי שאינו הגון ואינו פדאי: שם פשרציתי לא רצית וכו' לכאורה קשה דכי משום דנרא מהביט אל ד נענש לכן נראה בכוננתם דהנה משה הנה שכלו נה והיה מוכן מיום הוולדו להשיג בשכלו וכל מי שמאמין יותר בהשגה הולך ממדרגה למדרגה ובכל יום מתדד שכלו כי ההשגות הן בבילתי תכלית והנה משה ודאי לא ביקש השגות עצמות הבורא כי זה מהנמנעות פמאמר אי לא ידעתיו הייתי רק שהרמב"ם פרק ל"ח במורה נבוכים שם חלק א' פתב במה שתרגם אונקלוס ופני לא יראו ודקדמי לא יתחזון שרימו שיש נמצאות עצמות אי אפשר לאדם להשיגם עיין שם ואם הנה מתחיל להשיג הנה מגיע בסופו אף להשגות הנמצאות עצמות ומחמת שהיה נרא מקודם להעמיק בהשגות העיוניות עד לבסוף ממילא נתמעט ההשגה וזהו שאמר פשרציתי לא רצית וממילא לא תוכל לראות פני ומעתה כי לא יראני שום אדם וחי דכיון דמשה לא בא להשגה זו שוב אי אפשר לשום אדם להשיגה: שם לא הנה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר ויאמר ד' אלקים במה אדע הקשו בתוספות אמאי לא מייתי קראי אדני אלקים מה תתן לי ועוד הקשה הרשב"א עיין שם ולפי עניות דעתי נראה דהנה מלבד מה שמורה שם אדני על האדנות מורה גם פן על הדין שנותן לרשע פרשעתו ואותו ואותו הדין שנותן הקדוש ברוך הוא בעצמו לרפואה חשב וחיב לברך פמו על הטובה ולפעמים עושה דין יסורין בשביל מתנות טובות שרוצה ליתן והמה רחמים גדולים ולזה ההיכל של שם הנו"ה הוא אדני ואף שאין לנו רשות לקרות השם פכתבו קורין אותו בשם אדני ודבר זה שיהנה קורין לשם הנו"ה שהוא רחמים בשם אדני שהשריש שהיסורין הן טובה לפעמים לא למדנו אלא מאברהם שבשעת הבטחת ירושת ארץ ישראל שהוא רחמים גמורים אמר ד' אלקים במה אדע כי אינשנו ועיין בפירושי להגדה דאדע הוא מלשון יסורין פדכתיב ויודע בם אנשי סכות והינו שהיה יודע שמתנה טובה פזו דהינו ירושת ארץ ישראל אי אפשר בלא יסורין פמאמרם שלשה מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל ולא נתן אלא על ידי יסורין וחשיב ארץ ישראל ולכך פינה אז בשעת הבטחת ירושת ארץ ישראל שהיה נראה ודאי פזקון מלא רחמים ביקש במה איסר והשיב לו הקב"ה שיעבוד מלכיות הרי שנתן היכל למידת הרחמים שם אדני וביקש בשם זה יסורין.

ונה שאמרו אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם פלומר שהפירוש הכתוב הוא והאר פניו על מקדש השמים למען אדני פלומר שהמקדש נעשה שם למען שהוא אדני

שְׁבַרְחָמִי עֲשֵׂה דִין בְּמִקְדָּשׁ וְשִׁמְמוּ שְׁבַרְחָמִי שִׁפָּה חֲמָתוֹ עַל עֲצִים וְאַבְנִים וְלִמְעַן אֲדַנִּי מוֹסֵב עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַם וּמְחַמַּת שִׁיתֵן שְׂבַח וְהוֹדִיָּה עַל הַיְסוּרִין לְשֵׁם אֲדֹנָי וְהָא דְקָאֵמַר לְמַעַן אֲבָרְהֶם הוּא מְלִיצָה מְחַמַּת שְׁאֲבָרְהֶם הִיָּה רֵאשׁוֹן שֶׁהַפִּיר אֶת זֶה: שֵׁם רְאוּבֵן אֲמָרָה לְאֵה רְאוּ מַה בֵּין בְּנֵי לְבָן חָמִי וְהוּא תְמוּהַ הַרְבֵּה א' הַיֵּאָדָּה שִׁינָּה לְבִקָּשׁ הַפִּרְשׁ כְּזֶה שֶׁמִּבְקָשׁ הַבְּדֵל בֵּין רְאוּבֵן לְעֵשׂוֹ וְכִי לֹא מֵצָא רַק הַבְּדֵל זֶה בֵּין רְאוּבֵן לְעֵשׂוֹ רַק מַה שֶׁלֹּא קִינָא לְיוֹסֵף הָא רְאוּבֵן צְדִיק גָּמוּר הִיָּה וְעֵשׂוֹ רָשָׁע גָּמוּר הִיָּה שֶׁעֲבַר עַל עֲפוּ"ם וְגִילּוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיכוֹת דָּמִים וְכָל תּוֹעֵבֹת ד' עֲשֵׂה ב' וְלָמָּה עֲשִׂתָּה הַבְּדֵל זֶה דוֹקָא בֵּינוֹ לְבֵין עֵשׂוֹ וְלֹא בֵּין כָּל גּוֹי הָאֲרָץ שֶׁהָיוּ פְּנוּלָן רָשָׁעִים וְזֶה צְדִיק ג' שְׁאֲמָרָה בְּנֵי שֶׁעַל פְּרָחָה שֶׁקְלַתְיָהּ בְּכוֹרְתֶיהָ אֲפִילוּ הִכִּי לֹא אֲקִנִּי בֵּיהּ בְּיוֹסֵף דְּכַתִּיב וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְיָלְהוּ מִיָּדָם הָא כְּשֶׁרְאוּבֵן הִצִּילוֹ עַדִּיין לֹא נִיטַל הַבְּכוֹרָה מִמֶּנּוּ ד' הָא בְּשֵׁם רְאוּבֵן לֹא נִזְכָּר רַק אֵלּוּ הַשְּׁנַי תִּיבּוֹת רְאוּ בֵּין וְיִתֵּר הַדְּרוּשׁ לֹא נִזְכָּר קִנְיָא דְעִיקָר קְרִיאתוֹ הַשֵּׁם לֹא הִנֵּה רַק זֶה רְאוּבֵן לְזִמְרָה כִּי לְאֵה הִיָּתָה יְרִיָּאָה שֶׁלֹּא יְהִיָּה כְּמוֹ בְּאֲבָרְהֶם וַיִּצְחַק אֲשֶׁר נוֹלְדוּ לָהֶם וַיִּשְׁמַעְאֵל וְעֵשׂוֹ מִזְרַע רַע וְלִכְּךָ הִיָּה וַיִּשְׁמַעְאֵל רֵאשׁוֹן וְעֵשׂוֹ גַם כֵּן רֵאשׁוֹן וְהִיָּתָה לְאֵה גַם כֵּן יְרִיָּאָה מִזֶּה כִּי אוּלַי רַחֵל הִיא עֲקָרָת הַבַּיִת וְתוֹלִיד צְדִיקִים וּמִמֶּנָּה תֵּצֵא הַזֶּרַע רַע קוֹדֵם.

וְהִנֵּה הַרְעֵ נִיכָר תִּיכָף בְּהַנּוֹלְדוֹ כְּמוֹ בְּעֵשׂוֹ שֶׁהִיָּה נִיכָר תִּיכָף בְּרִשְׁעוֹתוֹ כְּדַכְתִּיב וַיִּקְרָאוּ אֶת שְׁמוֹ עֵשׂוֹ שֶׁכָּל הָעוֹלָם קְרָאוּהוּ שְׁמוֹ כִּי תִיכָף וּבְעוֹדָה אֲפִילוּ מְעַנְפֶרֶת הִיָּתָה הַפִּירָה רַבָּה שִׁישׁ רָשָׁע בְּמַעֲיָהּ וְהַצְדִּיק נִיכָר בְּהַנּוֹלְדוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִשְׁנֵה כְּשֶׁנוֹלַד נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כְּנֹלָה אוֹרָה וְלִזֶּה כְּשֶׁנוֹלַד מִמֶּנָּה רְאוּבֵן שְׁמָחָה וְאֲמָרָה רְאוּ בֵּין כְּלוּמַר אֵין זֶה כְּבֵן חָמִי דְהִיָּינוּ שֶׁנִּצְיָלַת מִהַפְּחַד שֶׁהִיָּתָה שֶׁלֹּא יְהִיָּה חֵס וְשְׁלוֹם כְּבֵן חָמִי שֶׁעַדִּיין יֵשׁ זִנְהָמָא חֵס וְשְׁלוֹם בְּיַעֲקֹב וּמִמִּילָא לֹא יוֹחֲשֵׁב לְזַרַע לְיַעֲקֹב חֵס וְשְׁלוֹם כְּמוֹ שֶׁעֵשׂוֹ לֹא נִחְשָׁב זַרַע יִצְחָק וְעַכְשָׁיו שֶׁהִיָּה נִיכָר שְׁנוֹלַד צְדִיק שְׁמָחָה וְאֲמָרָה רְאוּ בֵּן שֶׁהוּא צְדִיק וְהוּא בֵּן לְיַעֲקֹב וְהִיא שְׁאֲמָרָה חו"ל שֶׁיְרִיָּאָה שֶׁלֹּא תִפּוֹל בְּגוֹרְלוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ הִיָּינוּ שֶׁמִּמֶּנָּה לֹא תֵצֵא חֵס וְשְׁלוֹם זַרַע רַע כְּמוֹ שִׁיָּצֵא מִיִּצְחָק וְהָא דְמַה בֵּין בְּנֵי לְבָן חָמִי סְתָמָא דְש"ס אוּמְרַת כֵּן דְרָךְ מְלִיצָה אוּמְרָה וְכֹא לִיָּשֵׁב שֶׁלֹּא תִקְשָׁה עַל צְדָקַת ד' מֵהָא דְעֵשׂוֹ דְמִשְׁמַע דְאֵי לֹא זִבְנִיָּה יִצְחָק יְכוֹל לִיטּוֹל מִעֵשׂוֹ בְּכוֹרְתוֹ מִפְּנֵי חֲטָאוֹ וְאַחַר כֵּן כְּשֶׁמִּכָּר הַבְּכוֹרָה נִטַל מִמֶּנּוּ אֲפִילוּ חֵלֶק פְּשִׁיטוֹתוֹ וְלֹא נִשְׂאָר עָלָיו שׁוּם בֵּן וְזַרַע לְיִצְחָק כָּלָל וְרְאוּבֵן נִיטַלָּה מִמֶּנּוּ בַּעַל פְּרָחָה וְעַל פְּרָחָה שֶׁהִיָּה חֲטָאוֹ גְדוֹל כָּל כֵּן עַד שֶׁהִיָּה רְאוּבֵן לִיטּוֹל הַבְּכוֹרָה מִמֶּנּוּ וְאֲפִילוּ הִכִּי נִתְקַיֵּים אֲצִלוֹ חֵלֶק פְּשִׁיטוֹתוֹ וְנִשְׂאָר בֵּן לְיַעֲקֹב וְלִזֶּה אֲמַר כִּי צְדִיק ד' וְגוֹמֵל לְצְדִיק כְּצְדָקְתוֹ וְלְרָשָׁע כְּרִשְׁעוֹ כִּי עֵשׂוֹ מְחַמַּת שְׁנַתֵּן עֵינָיו בְּשִׂאֵינוֹ רְאוּ לֹא אֵף שֶׁלֹּא נִטְלוּ הִיָּמְנוּ לְכָךְ אֵף שֶׁלֹּא נִטְלוּ מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ בְּסוּטָה דָּף ע' עֵינָן שָׁם וְהִיָּינוּ שֶׁהַבְּכוֹרָה לֹא הִיָּה רְאוּ לֹא וְכִבָּר בִּינָה אוֹתוֹ בְּעֵצְמוֹ וּמְכָרָהּ וּמְכָל מְקוֹם קִינָא עַל זֶה לְיַעֲקֹב וְאֲמַר אֶת בְּכוֹרְתִי לְקַח וַיִּשְׁטֹן עָלָיו לְהַרְגוֹ וְלְכָךְ נִתֵּן עֵינָיו בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ וְלְכָךְ אֵף אוֹתוֹ בְּרָכָה שֶׁרָצָה יִצְחָק לְבָרְכוֹ בְּבְרָכָה שֶׁהִיָּה רְאוּ לֹא וּמְחַמַּת שֶׁקִּינָא עַל הַבְּכוֹרָה דְבָר שֶׁאֵינוֹ רְאוּ לֹא אֵף שֶׁלֹּא דְהִיָּינוּ בְּרָכָה הִרְאוּיָהּ לֹא נִיטַל הִיָּמְנוּ עַד שְׁאֲמַר לֹא אָבִיו בָּא אֲחִיָּה בְּמִרְמָה וְלְקַח בְּרָכָתוֹ וְלְרְאוּבֵן גּוֹמֵל כְּצְדָקְתוֹ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִפָּר אַחְוָה בְּשִׁעַת קְנָאת אֲחִיו אֵף שֶׁעִיקָר קְנָאת הַשְּׂבָטִים כְּתִב בַּעַל הַעֲקִידָה שֶׁהִיָּה יְרָאִים שֶׁלֹּא יִמְסוֹר הַבְּרָכוֹת רַק לְיוֹסֵף וְאֵם כֵּן הִיָּה לֹא לְרְאוּבֵן לְקַנְאוֹת יוֹתֵר מֵאֲחָיו מִחֲשֵׁשׁ נְטִילַת הַבְּכוֹרָה בְּהִיּוֹת שֶׁמִּבְּנָאָר בְּזוֹהַר שֶׁהַחֲטָא גוֹרֵם שֶׁנִּיטַל הַבְּכוֹרָה מִבְּכוֹר בְּמַעֲשֵׂה לְבָכוֹר בְּמַחְשָׁבָה וְאֲפִילוּ הִכִּי לֹא אֲקִנִּי בֵּיהּ וְאֲדַרְבֵּה הִצִּילוֹ וְלְכָךְ

אפילו פשקטא נשאר בן ליעקב ולא יצא מגדר האחווה חס ושלום: שם ואילו בני אף דעל פרחיה שקליה יוסף לבכרותיה ואפילו הכי לא אקני ביה לכאורה יש לתמונה דהא נטילת הבכורה הנה סמוך למיתת יעקב כמבואר בפרשת ויחי פרשה ראשונה עינין שם והצלת ראובן הנה קודם זה ועינין בספר דברי דוד כמה שכתוב בהא דאמר ראובן את שני בני תמית.

ונראה דעיקר קנאת השבטים הנה שהיו יראים שלא ימסור יעקב הברכות ליוסף כמו שפסוק יצחק ליעקב ועיקר הברכה הנה לרשתה את ארץ מגוריה ואם כן הנה לו לראובן לקנאות יותר על זה ובפרט שהאמת כן הוא ולב יודע מרת נפשו ואפ"י הכי לא אקני ביה: שם מאי רות וכו' פירוש שנתגיירה שינה שמה של גיורתה ושאל מאי טעמא שינה שמה לשם רות כי בנדאי ברוח הקודש נזרקה בפי התכמים לקרותה רות כי הוא השם.

שמות שהוא שם בפי הבריות לקרוא שם שיהיה נזכר אם צדיק אם רשע: שם כל דיבור שיצא מפי הקב"ה אפי' על תנאי אינו חוזר והקשו כל המפרשים דהא מקרא מפורש הוא בירמיה י"ח שאמר רגע אדבר על גוי וממלכה לנתוש וגו' ושב וגו' ורגע אדבר לבנות ולנטוע ועשה הרע וגו' וגם מקשין קראי אהדדי מירמי' כ"ח כ"ט עינין שם ולפ"ד שהוא על פי פשוטו שחילוק גדול יש בין משפטי השם ובין הבטחת השם שבודאי משפט השם יוכל להשתנות מרגע לרגע דמשפט השם אינו אלא באשר הוא שם ומקרא מלא הוא גבי ישמעאל כי שמע ד' את קול הנער באשר הוא שם וד"מ כשאדם חוטא חורץ עליו משפט למיתה ולמחר כששם דהבחירה הוא חפשיית נהפך המשפט לחיים וככה יוכל המשפט להתהפך אפילו אלה פועלים כי לפי מעשיו נהפך עליו המשפט מאת ד' ואינו משגיח כלל על המעשים שיעשה אחר כך מה שאין כן כשהקדוש ברוך הוא מבטיח על זמן שלא יעשה ולא על פי משפט המעשים כמו שהבטיח לנו על ידי נביאים על ביאת הגואל ובעת ההבטחה לא היינו ראויין כי בתכלית הגירעון היינו אדברה לחורבן הבית היינו ראויין וכאשר הבטיח שיבא לנו הגואל אחר זמן רב זה בנדאי לא ישתנה דממה נפשך אם הבטחתו הוא לאשר שיודע שבאחרית הימים לחזור למוטב דיעתו בנדאי לא ישתנה ואם הבטיח שאף אם חס ושלום לא נחזור למוטב יגאלנו גם כן הבטחתו לא ישתנה וכן כשהבטיח למשה רבינו עליו השלום שיעשהו לגוי גדול לא בשביל משפט המעשים הבטיחו לכה לא יתקלקל מה שאין כן כשהחורץ משפט על פי המעשים שאז יוכל להשתנות ומאמר ירמיה לחנניה הנה גם כן על זה הדרך כי מאחר שעל פי המעשים ראויין הן למשפט החורבן פי עובדי עבודה זרה היו רק שעמה מבטיחם שלא על פי משפט המעשים כי הישראל לא הטיבו מעשיהם בעת שהוא שיושב להם הפלים שנגלו אלא בנדאי שהבטחה בעלמא עתה מבטיחם ואז מחויב שיקונים דברו וכנה נראה לי לפרש גם כן מאמר שבסוף מכות שאמר ר"ע שכ"ז שלא נתקיים נבואת אוריה הייתי מתירא שלא יקונים נבואת זכריה אשר הוא תמוה מאוד.

ובדרך זה אתי שפיר בעזרת השם יתברך שמקודם הייתי יכול לומר שנבואת אוריה הנה על פי משפט המעשים כאשר אמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש ובנבואת זכריה הנה חזרה מנבואת אוריה שהטיבו מעשיהם באותו עת שאוריה לא אמר רק על משפט המעשים ובשעה שניבא זכריה הטיבו מעשיהם וחזר מנבואת אוריה ואם כן אפשר

שהרשיעו שוב אחר נבואת זכריה וקור בו וכמו שאמר ירמיה י"ח רגע אדבר ורגע אדבר אבל כשראה שנבואת אוריה עדיין קיים אפילו אחר נבואת זכריה והוא ממש כמו שניבא ולא נתבטל בשום פעם על פרחו לא עשו תשובה ולא נתקנו מעונות הראשונות דאין סבא לומר שעשו תשובה ונתכפרו בשעה שניבא זכריה ואחר כך חזרו והרשיעו ונתחייבו ממש באותן עונשין שנתחייבו בשעת נבואת אוריה דהא משפטי השם יתברך הן מידה פנגד מידה חמש דזה אין סבא כלל ועל פרחו צריח לומר דנבואת זכריה לא היה על פי משפט המעשים רק הבטחה שלאחר זמן יהיה כך וההבטחה לא ישתנה כמו שפתינו לעיל ובנדאי לבסוף ייטיבו מעשיהם ויזכו לנבואת זכריה ואף שהבחירה חפשית מכל מקום ההבטחה גופיה מוליד שפע טוב עד שמעורר לבם להיטיב מעשיהם ואם לא עכשו יתקיימו באיזה זמן אחר כך וזהו פוננת ישעיה כי פאשר יגד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב וגומר.

פירוש שאמר שדבר ד' מוליד שפע טוב כמו הגשם והשלג היורד מן השמים אשר שמה לא ישוב [תיבת ישוב הוא מלשון השקט והנחה כמו בשובה ונחת תנושעו ועיין בקורקדאניץ בשורש שב] כלומר כמו שהגשם נותן פח והכנה להארץ ליתן זרע לזרע כמו כן נותן דיבור של הקדוש ברוך הוא שפע בעולם לעורר לבם ולהכניסם לכל הטוב: ולפי"ז מיושב מה שהקשו מירמיה אהדדי מסי' י"ח לסי' כ"ח דיש לומר דהטוב שפא על ידי הבטחה שלא על פי משפט המעשים ודאי שאינו משתנה מה שאין כן לרע ודאי שאין שייך ברע לשון הבטחה ובנדאי היה הדיבור על פי משפט המעשים ולכך יכול להשתנות לטוב מה שאין כן דיבור לטוב כשידוע שאינו על פי משפט המעשים כמו בחנניה בן עזור כמו שפתינו לעיל ועל פרחו הבטחה הוא ובנדאי לא ישתנה: שם מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה וכו' עיין במהרש"א שהקשה דהיה לו לתרץ דמייירי פשהשעה משחקת לו ועיין ברי"ף שהקשה מאי ואמר ועוד מאי חרחר וקטטה שייך במרעים.

ונראה דמה שאמר מותר להתגרות סובל שני פירושים א' דמותר לגנות במעשה הרשע שעושה בפניהם להראות להם טענותיהם המזוייפות וב' לעשות עמהם רעה ולבטל רשעתם במעשה ועל זה אמר דאם לחשף אדם הא פתיב אל תתחר במרעים לזה אמר מי שלבו נוקפו אומר כן והיינו שסובר המקשה שלשון תתחר הוא לשון חיבור ועירוב כמו תתחרה עם הארץ ירמיה או תתחרה עם הסוסים ע"ש והיינו שלא יתחבר עמהם כלל הרי מוכח דאפילו חיבור בעלמא אסור מכל שכן לטעון עמהם ואמר מי שלבו נוקפו אומר כן היינו מי שיש לו צד הסתפקות בלב ונרא כי אולי יטוהו מדבר טוב בטענותם.

ולזה נאמר אל תתחר במרעים להיות במרעים היינו שאסור אפילו לשמוע טענותם כי אולי יטוהו ויהיה במרעים מה שאין כן למי שמובטח בעצמו שלא יטוהו ולזה מביא המקשה שם ואמר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ד' כל היום דהיינו שאין לו לעסוק רק בדבר שהוא נדאי יראת ה' מה שאין כן בזה שיש ספק הטוה ועל גירוי כזה דהיינו להורות להם שטענותיהם מזוייפות אין שייך לחלק בין שעה משחקת לו ואחר כך מקשה פיון שמשמע מדבריו כל עניני גירוי ואפילו לעשות עמהם רעה ועל זה מקשה הא כתיב יחילו דרכיו בכל עת ומשני שאני ברשע שהשעה משחקת לו וכו' כל זה נראה לי ברור: שם איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה פתיב וכו' היינו

דאָהיג ליגו וכו' וְהָא דְלָא אָמַר שְׂאָר מְצוֹת וְתוֹרָה נִרְאָה דְסְבִירָא לִיָּה פִּמָּאן דְאָמַר שְׂכַר מְצוּה בְּהַאי עֲלָמָא לִיכָא וּלְמַעַן יֵאָרִיכוּן יְמֵיהּ לְעוֹלָם שְׂפֹלוּ אַרְוָה אֲמַנְם כְּבָר כְּתַבְתִּי לְעִיל לְחַלְק בֵּין יַחֲד לְרַבִּים דְּהָא דְאָמְרִינוּ שְׂכַר מְצוּה בְּהַאי עֲלָמָא לִיכָא הֵינּוּ בְּיַחֲד דְּוִקָא דְלָא נִיחָא דִּישׁ לֹו בְּשְׂכַר מְצוֹתֵיו גַּם פֶּן שְׂאָר שְׂנוּלַד בְּמִזְל רַע נִשְׁתַּדַּד מִזְלוּ בְּשְׂכַר מְצוּה וְעַל זֶה אָמְרוּ שְׂכַר מְצוּה בְּהַאי עֲלָמָא לִיכָא לִיחֲדִיד מַה שְׂאִין פֶּן בְּצִיבּוֹר כְּמוֹ שְׂפַתְבְּתִי לְעִיל אֲמַנְם ר' יוֹחֲנָן הוֹכִיחַ מְקַרָא דְאַפִּילוּ בְּצִיבּוֹר לִיכָא שְׂכַר מְצוּה אֲלָא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל דְלַמַּעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם בְּלִשׁוֹן רַבִּים וְאַפִּילוּ הִכִּי כְּתוּב עַל הָאֲדָמָה וּלְכֹהֵן הִנְצַרְךָ לֹו לֹוּמַר דְּבַתִּי כְּנִסְיוֹת בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְעוֹד תִּפְלֶה חֲשׂוּבָה הוּא מְכַל הַמְצוֹת כְּמֵאֲמָרִם מִשֶּׁה לֹא נַעֲנֶה אֲלָא בְּתַפְלָה: שֶׁם לַעַת מְצוּנָא זֹו אִשָּׁה לְכַאוּרָה קִשָּׁה דְסוּף הַכְּתוּב רַק לְשִׁטָּף מִיָּם רַבִּים אֲלִיו לֹא יִגִּיעוּ אִין לֹו שְׂיִיכוֹת לְתַחֲלַת הַקְּרָא וְנִרְאָה הַכְּנֻנָה פִּינּוּן שְׂסוּף הַפְּסוּק רַק לְשִׁטָּף מִיָּם רַבִּים אֲלִיו לֹא יִגִּיעוּ עַל פְּרָחָךְ מִיַּרְי קְרָא בְּדָבָר שִׁישׁ לְחוּשׁ שְׂיִחְטָא בְּדָבָר שְׂלֹא יִהְיֶה תְּקוּמָה לְכֹה מְתַפְלֵל שְׂשִׁטָּף מִיָּם רַבִּים אֲלִיו לֹא יִגִּיעוּ בְּדָבָר זֶה וּלְכֹה אָמַר ר"ח זֹו אִשָּׁה דְעַרְוֹת נִפְשׁוּ שֶׁל אָדָם מְחַמְדָּתָן וְהוּא מְעַנֵּת שְׂאִינוּ יְכוּל לְתַקַּן וְעַל זֶה אָמַר צְרִיךְ לְהַתְּפַלֵּל שְׂשִׁטָּף מִיָּם רַבִּים אֲלִיו לֹא יִגִּיעוּ.

רב נתן אמר זה תורה דאמרו חז"ל זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סמא דמותא וגם אמרו הלומד שלא לשמה מוטב לו שלא נברא וצריך להתפלל על זה שיהיה תורתו לשמה שלא ישטף במים רבים שיורש על ידי תורתו תרתי גיהנם ר' נחמן אמר זה מיתה דהמקנבלים כתבו דסמוך למותו השטן וכת דיליה מפתים אותו ולפעמים מחמת יסורין חס ושלום יהיה מבעט ויקצוף באלקיו ר"י אמר זה קבורה פי הקבורה היא פפורה ובתוכחה נאמר והיתה נבלתך למאכל לעוף השמים וזהו העונש הגדול שפגדולים כמו שמצינו פשהפליגו הרע ועוד הפליגו בעונש גדול מזה שיקולע בכף הקלע ועל זה צריך להתפלל הרבה שלא ישטף בשטף מים רבים וישאר בקבורה שלא יקולע בכף הקלע פדכתיב גם קבורה לא היתה לו טוב ממנו הנפל ועיין בפירושי על קהלת ר"ז אמר זה בית הפסא דהיינו כמו שכתב הכותב דהיינו דחית המותרות בעניני המושפלות דהיינו פשמעיין במושפלות וצריך לדחות בדיעות הנפסדות מהאמונות רעות שהשרישו הפילוסופים האפיקורסין על זה צריך להתפלל שלא יושטף בשטף מים רבים ולזה אמרו במעברא דעדפא מכולהו דעל זה נדאי צריך להתפלל מאוד פי שאני מינות דמשכא ובאמת לכולן פינן דוד בעת מצוא באיזה דבר שיש לחוש בו שישטף במים רבים שצריך להתפלל הרבה על זה: שם גדול הנהגה מיגיע פפו יותר מירא שמים עיין במפרשים ולפי עניות דעתי נראה דהנהגה במניעת הדברים שצוה התורה שלא לעשות אמרו חז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר רק אפשי ומה אעשה וזהו במצנת לא תעשה אבל במצנת עשה כתב המשנה למלך דאדרבה חיוב מצוה לעשות בתיאבון ובשמחה וזהו שאמר רבי חייא גדול הנהגה מיגיע פפו דהיינו ששמח ונהנה בעשיות המצוה יותר ממי שעושה המצוה מחמת יראת שמים דהנהגה מיגיע פפו יש לו בעולם הזה ובעולם הבא אבל העושה רק מחמת יראה ואין נהנה מיגיעו זה אין לו שכר מצוה בעולם הבא רק בעולם הזה נותנין לו שכרו: שם שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיימו בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם וכו' והוא תמוה דאברהם לא יתרה אחר מידותיו ועוד למה לו להזכיר אברהם וכי ההוא אמר ולא יעשה לכן נראה דבבנות היים

נתקנים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול דאז היה נחשב היציאה אחר שנטבעו הרודפים ולא יראו שוב מהם רק שאמר הקדוש ברוך הוא שיצאו גם פן תיכף ברכוש גדול שלא יאמר אברהם בלשון תמוה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קנים בתמיה ועל פרחף לא הגיע זמן היציאה עדיין ועל פרחף הם יוצאין כמו בני אפרים נושקי רומי קשת ויהיה צער לאותו צדיק לכה ביקש שבשעת יציאה יצאו גם פן ברכוש גדול: שם הנהו בריוני דהוי בשבבותיה דרבי מאיר דהוי מצערי ליה בעי רחמי עליהו דלימותי אמרה ליה ברוךא דביתהו מאי דעתך דכתיב יתמו חטאים מן הארץ מי כתיב יתמו חטאים חטאים פתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עליהו דלהדרי בתשובה וש"ס זה תמוה מאוד כמו שתמה הרי"ף דמאי קאמר מי כתיב חטאים חטאים פתיב כולי הא כמעט בכמה מקומות פתיב חטאים ופירושו חטאים כמו ובדרך חטאים לא עמד את מחתות החטאים האלה חטאים תרדף רעה ועוד הא בכמה מקומות רבו מלספור שקילל דוד את שונאיו יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה וכיוצא בזה הרבה ועוד קשה בפירושו רש"י שכתב וזה לשונו חטאים פתיב קרי ביה חטאים ולפי זה קשה אם פן הוא מסייע לרבי מאיר ועוד הקשה המהרש"א דבשאלמא אדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניקח דאף על גב דהפל בידי שמים חוץ, מיראת שמים הרי אמרו הבא לטהר מסייעין אותו וכיון שמבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה הרי הוא כבא לטהר אבל לבקש רחמים על חבירו להחזירו בתשובה קשה מה מועיל בקשתו הא הפל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכו' ולתרוץ זה נראה דהנה לכאורה קשה באמת בכל מקום דכתיב חטאים למה לא פתיב חטאים דחטאים לא נאמר רק על גוף מעשה החטא וחטאים נאמר על פועל החטא ולתרוץ נראה דהנה הרמב"ן בפירוש תולדות בפסוק כי ציד בפיו כתב וזה לשונו כי היא מליצה כי הוא עשה ציד בפי אביו וכנה האיש במעשיהו לתדירות וכמוהו ואני תפלה הפוננה כי הוא המקרה התדבקות עם העצם עד שלא תפרד ממנו בשום פעם אזי נקרא האיש בשם הפעולה ולכן דוד קרא עצמו בשם תפלה וכן נאמר וכל עולה קפצה פיה ולא נאמר עושי עולה ומכנה האיש בשם עולה ולפי זה אתי שפיר באמת הא דכתיב בקרא על חטאים חטאים שהוא על פי דקדוק בריה לומר חטאים כגון חטאים תרדף רעה הוא על פוננה זו שהכתוב אינו מקלל רק לחטאים פירוש אותן שאי אפשר שוב להחטא ליפרד ממנו והיינו אותן שמונעין מהן דרכי התשובה ושוב אי אפשר ליפרד מהם החטא בשום אופן והחטא נתעצם בו עד שנקראין חטאים ולא חוטאין ולכה מקללין אותו ואמר חטאים תרדף רעה יתמו חטאים ולזה ביקש רבי מאיר על.

הנהו בריוני שימותו ובריוני נקראין אותן שלא הושרשו בחטא שהם לא נקראין אפילו רשעים ולא מינין רק בריונים שפיר אמרה ליה דביתהו מי כתיב חטאים חטאים פתיב פירוש וכי קילל דוד אשר לא נוכל לכנות רק בשם חטאים רק אותן שמכוננין בשם חטאים פירוש אותן שהחטא כבר נעשה עצמיות מהם ואי אפשר להתפרד מהם והן אותן שמונעין מהן דרכי התשובה והן ראוין לקללן מה שאין פן אותן שמכוננים בשם חטאים שהחטא אינו בהן עצמיות רק במקרה שאפשר להם עדיין בתשובה אסור לקללן דאימור ישובו עדיין וזה שפירש רש"י שפיר קרי ביה חוטאין פירוש דרש"י נשמר שלא תאמר שהפוננה כמו שמפרשין העולם דהיינו שגוף העונות יתמו ובזה מצינו רש"י לקונשית

המהרש"א דנה אי אפשר לבקש על תבירו פלל לזה פירש רש"י קרי ביה חוטאים שהכנונה בהפתוב בהחוטאים המכוננין חטאים ולכך הקרי חוטאים וכתוב חטאים שאם היה הקרי גם פן חטאים היה אפשר לטעות על עצם החטא אבל עכשיו ניכר שקאי על החוטאים שראוי לכנותן בשם חטאים: עוד יש לפרש דהנה הרב המורה הביא דבריו בעל עקידה שער ס"ג כי רבים חוטאים לא מצד רוע בחירתם אלא מצד חנוק חומרם ורוע תכונתם אשר עלה כף בגורלם אשר לא יעצרו פח לכבשם עם היותם בעלי בחירה מפל מקום דינא רבא ודינא זוטא איכא בינייהו עיין שם וזהו ענין ההבדל בין חוטאים לחטאים כי חוטאים מורה על שהוא פועל החטא פי חוטא על משקל פועל וחטאים מורה על שורשו שהוא תכונה רעה בנפש וכאילו הוא נעדר הפועל על החטא ולענין זה אמרו בש"ס יומא בפרק יום הפיפורים גדולה תשובה שמביא רפואה לעולם שנגאמר ארפא משוכתם וגומר והינינו שנגרפא התכונה הרעה שבנפש ועיין שם בחידושי.

ועל זה מועיל גם פן בקשת הרחמים שיתרפא ממשוכתם וזה אמרו גם פן כאן. מי פתיב חוטאים חטאים פתיב וזה אין שייך לומר שייבקש רחמים אל אותן שימותו ועל פרחי הבקשה כמו שפירש רש"י שיקלה היצר הרע ושיתרפא התכונה רעה מהם וזהו אמרה ליה דביתהו פנין שלא קילל דוד רק אותן החוטאים ברוע בחירתם תם מה שאין פן אותן החוטאים מצד רוע חומרם אדרבה ובקש רחמים שיתרפא מהם אם אין לבקש רחמים שימותו על אנשים פרטיים דאימור חוטאים הם מצד רוע חומרם ולא נתכנו עלילות.

שם אמר רב המנונא מה דכתיב מי פהתכם יודע פשר מי פהקדוש ברוך הוא שידע לעשות פשרה בין שני צדיקים וכו' חזקיהו אמר לימי ישעיה גבאי וכו' ישעיה אמר לימי חזקיהו גבאי ועשה הקדוש ברוך הוא פשרה והביא יסורין על חזקיהו ואמר לישעיה לה ובקר את החולה וכו' המאמר הזה תמוה מאוד כמו שתמהו המפרשים וכי לא היה אפשר לחזקיהו בלא יסורין שיאמר הקדוש ברוך הוא לישעיה או לחזקיהו שילכו זה אצל זה ובנדאי שהיו עושין רצון הקדוש ברוך הוא ולתרץ נראה דהנה יש לתמוה על מה באמת פנין ששלח מלך אשור לחרף השם והיה אז עת צרה לישראל וישעיה ידע בנבואה לבשר למלך כמו שאמר לשלוחיו בזה לה לעגה לה וגומר למה לא רץ לבשר למלך ולישראל וכן קשה על חזקיהו ששלח שלוחים לישעיה ולא הלה בעצמו ולכן נראה דהנה מה שחזקיהו לא רצה לישא אשה מפני שראה ברוח הקודש שתי ראיות אחד שראה שיהיה לו בנין דלא מעלי והשני שראה בת זוגו הוא בת ישעיהו וישעיה לא רצה ליתן לו בתו מפני שראה ברוח הקודש גם פן שיצאו מחזקיהו בנין דלא מעלי פנין דאשה לא מיפקדא אפ"ר ומפני זה החזיק את חזקיה ברשיע כי האיש מצנוה על פריה ורביה ולא נסיב אתמא וגם ראה על חזקיהו בנבואה כי ימות בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא ועל פן חשב בלבו ישעיה שחזקיהו מפני שאינו צדיק צריך לילה אצלו כמו שמצינו ביהורם בן אחאב שהיה רשע הלה אצל אלישע וחזקיהו שהיה סבור בעצמו שלא חטא בזה שלא נסיב אתמא מפני שראה ברוח הקודש גם אדרבה חשב בלבו שישעיה הוא החייב בדבר שלא רצה ליתן לו בתו על פן לא רצה לילה אצל ישעיה שישעיה צריך לילה אצלו ולחלוק לו כבוד כמו שאלהו הלה אצל אחאב וחלק כבוד למלכות ולכך לא הלכו זה אצל זה כששלח מלך אשור שלוחיו לירושלים דמלך אסור למחול על כבודו [סוטה דף מא] ואף דמוכח התם דמצוה שאני חשב שונאי פשיהיה לו בשורה יבא לגבאי דאף

דמחזיק אותי למלך רשע הא אפי' למלך רשע צריף לחלוק לו פבוד דהא אליהו הלך
אצל אחאב וישעיה למד מאלישע שאין צריף לחלוק פבוד למלך רשע.

והנה אם באמת הנה פאשר ראו הם בנבואה שיהיה לחזקיה בנגן דלא מעלי בנדאי לא
חטא חזקיהו במה דלא נסיב איתתא כי בנדאי לא לרצון יהיה להקדוש ברוך הוא שיליד
חזקיה בנים רק שהם לא ראו באספקלריא המאירה פאשר פירשתי בפירושי על קהלת
על פסוק פעצמים בבטן המלאה אשר ראו באספקלריא שאינה מאירה כי באמת גם
מנשה עשה תשובה וגם יצא ממנו יאשיהו אשר היה צדיק גמור ומלפניו ולא חריו לא
קם פמוהו וזה מאמר רב המנוגא על הפסוק מי כהחכם יודע פשר שלא היה באפשר
להיות פשר בין ישעיהו לחזקיהו שילך ישעיהו אצל חזקיהו וליתן לו בתו כי אם הקדוש
ברוך הוא בחכמתו עשה זאת והביא יסורין על חזקיהו על חטאו והיה נוטה למוות ואמר
לישעיהו לך ובקר את החולה והראה הקדוש ברוך הוא לישעיהו בנבואה שימות בעולם
הזה ולא יחיה לעולם הבא ונתברר לחזקיהו שחטא וכן עשה ישעיהו והלך אצלו והגיד
לו את הנבואה וחזקיהו שסבר שלא חטא בזה אמר לו והא חזינא ברוח הקודש דיהיה
לי בנגן דלא מעלי והשיב לו ישעיה בהדי כבשי' דרחמנא למה לך מה דמפקדית איבעי
לך למיעבד ואחר כך פשהלך ישעיה התפלל חזקיהו וביטל את הגזירה שראה בנבואה
שימות בעולם הזה על ידי תשובה שעשה וראה שאפשר לנבואה שתתבטל על ידי
תשובה וזכות מעשים טובים ונתן לו בתו וזהו הפשר שעשה למען ידע ישעיה שיכול
ליתן לו בתו ויקנים המראה שבת זוגו היא בת ישעיהו.

וזהו דרש מהפתיח [בקהלת ח'] חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ושונה אני פי מלך שמור
ועל דברת שבועת אלקים וגו' שפוננת הפתיח לומר דלפעמים מונע אדם עצמו מהמצות
מחמת שחישב בדעתו שלפי שכלו אדרבה עבירה היא כעין שאירע לחזקיהו וכיוצא בזה
קרה כמה פעמים לכמה אנשים אף באמת הקדוש ברוך הוא מרמז תמיד איה לעשות רק
האדם מחמת עצלות וכיוצא אינו נותן לב להשגיח על הרמז וזהו פוננתן מי כהחכם יודע
פשר שהקדוש ברוך הוא יודע לפשר ולרמז עד שחכמת אדם תאיר פניו לדעת היא
לעשות כמו שעשה בישעיהו וחזקיהו וכשהאדם אין עושה על פרחו מחמת עצלות וכיוצא
הוא לזאת איעצה שישנה עוז פניו ולומר אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת וגומר
פלומר אף ששכלך משיאך לילך נגד התורה בטענות חזקות מכל מקום מחוייב אתה
לשנות עוז פניך ולומר אני פי מלך שמור וגומר: שם רבי עקרה לא ילדה משום דלא
ילדה רבי וכו' עיין מהרש"א שהקשה הא דלא אמר משום דעקרה רבי ונראה דעקרה
משמע שהיא עכשו עקרה ולא הוה קשה לו פלל אבל לא ילדה משמע לשון עבר שלא
ילדה פלל משום שאין בניה נחשב לכלום אצלו יתברך והשיב' לו שלא ילדה בנים
לגיהנם: שם אשר קדשנו וכו': ש מהרש"א שפכת טעם על שתקנו שלשה ברכות על
התורה ולי קשה דעל נתינת התורה הנה לברך בראשונה ואחר כך על לימודה ולמה
היפכו הסדר ועוד מאי אשר בחר בנו ונתן לנו את התורה הלא סובב על פל אנמה ולא
רצו לקבלה ונראה לפרש דהנה אף שנתן גם כן שבע מצות לאדם ולבני נח יש הפרש
גדול בין התורה שניתן להם ובין התורה שניתן לנו בשלשה הפרשים ועל שלשה
הפרשים הללו אנו מברכין שלשה ברכות כי אנו מקיימין מצות עשה גם כן בלימודה כי
תלמוד תורה מצות עשה גם כן עלינו מה שאין כן אצלם כי הלימוד לאו משבע מצות

הוא השני כי להתורה יש לבוש ופנימי ולנו נתן גם פן הפנימית שהרי המלאכים קינאו אותנו ורצו שימתן התורה להם והיינו פנימית התורה דהלבוש לא שייך אצלם וכיון דפנימיות התורה אינו מושג בשכל אנושי אם לא שיערה רוח ממרום ולזה אנו מברכין המלמד תורה השלישי שבהפרשים דהנה בש"ס אמרו לא כמדת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם דבשר ודם כשמוכר חפץ לחבירו המוכר עצב וכו' והנה לכאורה אין המשל דומה לנמשל דכשמוכר חפץ לא נשאר אצלו ונותן לחבירו מה שאין פן הקב"ה שנתן התורה שהוא דומה למלמד שלומד לתלמידו שאדברבה המלמד שמח בלמדו לתלמידו אף הענין הוא דידוע מה שכתב הר"ן בדרשותיו בהא דרבה בר נחמני בבבא מציעא שהקדוש ברוך הוא אמר טהור וכל מתיבתא דרקיע אחרין טמא שהוקשה לו אחר שהשיגו מהשם יתברך שמתהר אף אמרו הם טמא וכתב בישוב זה שאחר שהקרעת התורה נמסר לישראל על פי שכלם ואם שכל האנושי לפי שכל הדור גוזר היפוך האמת פן יקומם.

וכתב עוד שם נזה לשונו אם פח המצוה להחיות חיי עולם ובעבירה להמית מיתת עולם אם פן אם הרופאים יסכימו על סם המזיק שהוא טוב וכי מפני זה לא יעשה הסם שלו ויזיק אם בטבעו להזיק וכתב כי סגולת המצוה במה שנשמע לדברי חכמים יש פח להחיות אף אם אין מכוננים האמת היצא לנו מזה כי התורה נתן לנו וכפי הכרעת שכלנו פן יקום ומן השמים מסכימים עמנו וזהו פוננתם שהתורה ניתן לנו במתנה וזהו גם פן בכוננתם במה שאמרו מעיקרא תורת ד' וכשלומד בו נקראת תורתו כי כפי הכרעת שכל האנושי פן יקום וזהו ההפרש בין התורה הניתן לנו ובין התורה הניתן להם כי התורה הנתונה לנו במתנה היא וכפי הכרעת שכלנו פן יקום מה שאין פן בבני נח: פירק הנה קורא סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והפל למיתה הן עומדין וכו' עיין במפרשים שהקשו על כפל לשון ונראה דהקא פירושו דמלבד שסופו למיתה היא עומד בכל שעה גם פן למיתה דכל שעה ושעה נתמעט חיו של אדם שהליחות הטבעי של אדם נתמעט במעט מעט: בפירק אין עומדין ומה פסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד פסא של רגל אחד עאכ"ו עיין מהרש"א שתמה דהא זכות אבות שייך גם פן בבני משה ונראה דהכי קאמר כיון דאתה מכלם הרי על פירוק תמה כבר זכות אבות וע"כ פסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה: שם הוא דומה כעבד לפני המלך וכו' הפוננה כמו שאמר רבי על ר' חייא שגדולים מעשי חייא אפילו מרבו וכמו שכתב מהרש"א שרחב"ד הנה גדול במעשים מאוד וזה שאמר הוא דומה כעבד לפני המלך שעובד תמיד בלי הפסק במעשיו והוא דומה כשר לפני המלך ושומר העם בלימוד תורה ויראה וכיון שהוא גדול במעשיו ממנו לכה נשמע בקשתו יותר מהרה: פירק כיצד מברכין פאן באין עושין רצונו של מקום וכו' עיין מהרש"א שהקשה דהא כתיב אצל ונהיה אם שמוע ולפי עניות דעתו נראה לפרש דהעולם נידון אחר רובו וכשרובן צדיקים יש ברכה על כל העולם ואפילו אותן שאין עושין רצונו של מקום נהנין מאותו ברכה וזהו פוננת הש"ס דהא דכתיב ונהיה אם שמוע היינו הרוב והא דכתיב ואספת דגנה היינו אפילו אותן שאין עושין רצונו של מקום: בפירק אין עומדין כל המאריך בתפלתו וכו' הא דמאריך ומעיין בה וכו'.

עיין פירוש רש"י וכו' והקשו התוספות הא עיון תפלה חשיב ליה התנא בין הדברים שאוכלין פירותיהן בעולם הנה והקרו עיימת לעולם הבא. ולפי עניות דעתי נראה דמעין דהקא היינו שמעין איזה צרכיו צריך לבקש ומה טוב לו ובאמת אין אדם יודע מה טוב

לו ואין להתפלל רק על תפלת הסדורים מאנשי פנסת הגדולה או להתפלל סתם והטוב בעיניך עשה כי הקדוש ברוך הוא יודע מה טוב לאדם ואז אינו בא לידי מחלת לב כי כל מה שמגיע עליו מקבל באהבה ואומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד ונהרי יוכל לחשוב שנתמלא בקשתו כי אפשר דבר זה טוב לפניו מה שאין פן כשחושב מהטוב לפניו וכשאין מגיע לו מחשבתו יש לו מחלת לב וכן שמעתי לפרש בסדר תפלות שלנו מי בעליונים או בתחתונים שיאמר לה מה תעשה אבינו שבשמים עשה עמנו חסד דלכאורה קשה דמי בעליונים אין בו שייכות הקדמה לבקשה דאבינו שבשמים ולזאת נראה שמקדים לומר שאפילו בעליונים אינו יודע מה טוב לפניו שיבקש מה שיעשה לו ולכך אין לנו לבקש רק אבינו שבשמים עשה עמנו חסד והיינו דקאמר הא דמאריך ומעיין בה פירוש שמבקש הרבה ברפיו ומעיין איזה צריך לבקש ומרבה בבקשת צרכיו מה שחושב איזה צרכיו שהן טובים לפניו לפי דעת הגה בנדאי מביאו למחלת לב ועיון תפילה דמעליותא הוא היינו כשמעיין לפני מי הוא עומד וכי אין בידו לקרב הטוב ולהרחיק הרע והפל הנאי רק ביד השם ותברך וזה מעליותא הוא: שם הרוצה להנות יתנה פאלישע וכו' נראה הפנונה כמו שאמרו חז"ל כי הוי מזמני ליה אזיל אמר אתניקורי ביה דמתניקרו בי וזה הנה דבר אלישע והנה מתניקרו ביה ובאופן זה שרי להנות והרוצה שלא להנות אפילו כי מזמני ליה וכו' וזה נראה כגסות וכמעט בכבוד אחרים יעשה כשמואל שהולך ביתו וכלי תשמישו עמו שלא הנה מביא להזמין למקום אחר: שם נתאמר ציון עזבני ד' וד' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה וכו' עיין ברי"ף ובמהרש"א במה שתמהו בזה ולפי עניות דעתי נראה לפרש דהנה הישראל מכונין בשם עבדים ובשם אשה פדכתיב ונרשתיך לי לעולם וההפרש שבין עבד לאשה הוא שאשה כ"ז שהיא אשתו שלא גירשה אף על פי שעזבה אין לו רשות לשכחה שהוא יש לה חיובים על בעלה ותוכל לתבעו או זן אותי או גרשוני מה שאין פן עבד אין לו שום חיוב על הרב ואין העבד יכול לומר לרבו או שחרוני או פרנסני כמבואר בגיטין דף י"ז וזהו שאמר פאן היינו עזובה היינו שכוחה פלומר שעזובה נכלל בלשון שכוחה ולא הנה לו לומר רק ד' שכחני ועל זה תירצו זהו כעין טענה לכ"י נגד השם ותברך פיון שאם אדם נושא אשה על אשתו ועדיין לא גירש הראשונה זוכר מעשה הראשונה מה שנשארה ונתחייב נגדה וכיון שהקדוש ברוך הוא רק עזב אותנו ולא גירש אותנו עדיין פדכתיב איזה ספר פרייתות אמכם אשר שלחתיה אם פן קשה על מה שכחני שנה מורה חס ושלום שנתבטל החבור שבינינו להקדוש ברוך הוא ואין אנחנו מכונין רק בשם עבד שבה יש רשות לאדון לשכחו מלב ועל זה משיב הקב"ה התשפח אשה עולה י"ב מזלות וכו' עיין מהרש"א שנה מרומז בפתוב שאחר זה הן על פפים חקונתיה דהיינו פיון שאמה סיבת פריאות עולם היאך אפשר שאשפח אותה התשפח אשה עולה אמר הקב"ה פלום אשפח עולות אילים ופטרי רחמים וכל הפנונה להוכיח שאנחנו לאו בבחינת עבד נחשבנו כי בחינת עבודת עבד הוא מרחוק מה שאין פן עבודת אשה לבעלה הוא הפל בהתקרבות והקרבות שצוה הקב"ה להקריב הוא עבודת התקרבות ובשביל זה נקרא קרבן וזהו עבודת של אשה לבעלה וכיון שהנה לה בחינת אשה לבעל אי אפשר לשכחה ועל זה אמר פיון שיש לנו בחינת אשה אולי לא תשפח מעשה עגל פירוש כי לפעמים יש מעלה לבחינת עבד דבעבד אף אם מרד הרבה פעמים יכול לשוב אליו מה שאין פן באשה אם תזנה נאסרה עליו כמו

שְׁאָמַר הַפְּתוּב [יִרְמְיָה ג'] וְהִיטָה לְאִישׁ אַחֵר הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד וְלִזְהָ אָמַר כִּינּוּן שְׁאִין אַתָּה שְׁכַחְנִי מוֹרָה שֶׁהוּא בְּחִינַת אִשָּׁה א"כ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַעֲגָל אִי אֶפְשָׁר לָשׁוּב עוֹד דְּחַשְׁבִּיב כְּזִנּוֹת וְלִזְהָ הַשִּׁיב הַקַּב"ה גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה וְחִזְרוּ וְאָמַר אִילֵי תִשְׁכַּח מַעֲשֵׂה סִינִי כְּלוֹמַר אִם תִּשְׁוֹב אוֹתְנוּ אַחֵר הַזְּנוּת ע"כ צָרִיךְ לַעֲקוֹר מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין שֶׁהִיָּה בְּסִינִי וְע"ז אָמַר וְאַנְכִי לֹא אֲשַׁכַּח: פָּרָק הַרוּאָה הַרוּאָה קִשְׁתָּ בְּעֵנֶן צָרִיךְ שְׁיִפּוֹל עַל פְּנֵיו הָעֵנֶן הוּא כִּי הַרְמַב"ן פֶּתַח עַל הַקִּשְׁתָּ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בַּע"כ אֲנַחְנוּ צָרִיכִין לְהוֹדוֹת לְחַכְמֵי יְנוּנִים כִּי הַקִּשְׁתָּ יִתְיַלֵּד מִלֵּהט הַשְּׁמַשׁ הַמַּכָּה בְּעֵנֶן דֶּק עַכ"ל בְּשִׁנּוּי לְשׁוֹן קִצְתָּ לִזְהָ נִרְאָה בְּכּוֹנֶנֶת הַפְּתוּב כִּי הַרְמַב"ם בְּמוֹרָה נְבוּכִים חָלַק א' פֶּתַח כִּי עֵנֶן שֶׁמִּן הַמְּוִשְׁאֵל נֹאמַר עַל הַחֲטָאִים שֶׁהוּן מְסוֹף מְבַדִּיל בֵּן הַשְּׁפַעֲתָ הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל כְּדִכְתּוּב סְפוֹת בְּעֵנֶן לָךְ מִעֲבוּר תִּפְלָה עֵינֶיךָ שֶׁמִּשׁ וּמְצִינּוּ בַּתְּהִלִּים שֶׁמְכַנֶּה הַשְּׁגָחַת וְהַשְּׁפַעֲתָ הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ לְמַרְאֵה הַשְּׁמַשׁ דְּכַתִּיב כִּי שְׁמַשׁ וּמִגֵּן ד' וְהִנֵּה בִימֵי הַמַּבּוּל הִיָּה הַדִּין חֲזַק מְאוֹד עַד שֶׁנִּסְתַּלַּק הַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ מִכָּל וְכָל וְהִיָּה הָעֵנֶן חֲזַק מְאוֹד אֲמָנָם הַבְּטִיחַ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא יִגְרוּם לְעוֹלָם הַחֲטָא כָּל כֹּף עַד שֶׁיְהִיָּה מְסוֹף מְבַדִּיל הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם עֵנֶן חֲזַק וְעַם כָּל כֹּף שֶׁהַשְּׁפַעֲתָ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם שְׁחַשׁ יְהִיָּה מְסוֹף לְמַרְאֵה הַמְּבַדִּיל הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם עֵנֶן אֶפְיָלוּ כְּמַרְאֵה הַקִּשְׁתָּ הַנּוֹלֵד מִלֵּהט הַשְּׁמַשׁ הַמַּכָּה בְּעֵנֶן דֶּק וְזֶהוּ שְׁאָמַר הַפְּתוּב וְהִיָּה בְּעֵנֶי עֵנֶן עַל הָאֶרֶץ כְּלוֹמַר שֶׁהַחֲטָאִים יְהִיוּ גוֹרְמִים עַד שֶׁיְהִיָּה מְסוֹף מְבַדִּיל לְפָנֵי הַשְּׁפַעֲתָ הַקַּב"ה הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם עֵנֶן וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתָּ בְּעֵנֶן כְּלוֹמַר אִף שְׁלֹא יְהִיָּה הַשְּׁפַעֲתָ גְדוּלָה כָּל כֹּף עַד שֶׁיְהִיָּה מְכַנֶּה בְּשֵׁם שְׁמַשׁ כְּמוֹ שְׁאָמַר דּוֹד כִּי שְׁמַשׁ וּמִגֵּן וְגוֹמַר מִכָּל מְקוֹם לֹא יִסּוּלַק הַשְּׁפַעֲתָ מִכָּל וְכָל וְעַל כָּל פָּנִים יְהִיָּה מְכַנֶּה בְּשֵׁם קִשְׁתָּ דִּהְיִינוּ כְּמַרְאֵה לֵהט הַשְּׁמַשׁ הַמַּכָּה בְּעֵנֶן דֶּק הַמְּכַנֶּה בְּשֵׁם קִשְׁתָּ וְלִזְהָ שְׁאֵל אֵת רִיב"ל נִרְאָתָה הַקִּשְׁתָּ בְּיָמֶיךָ כְּלוֹמַר אִם הִיָּה הַשְּׁפַעֲתָ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַנֶּה בְּשֵׁם שְׁמַשׁ אוֹ בְּשֵׁם קִשְׁתָּ וְלִזְהָ אָמַר כָּאֵן הַרוּאָה קִשְׁתָּ בְּעֵנֶן רְאוּי לְיִפּוֹל עַל פְּנֵיו שְׁאֵיִלוּ הִיָּה הַדּוֹר צְדִיקִים הִיוּ מְכַנֶּנִים הַשְּׁפַעֲתָ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשֵׁם שְׁמַשׁ עֵינֶן בְּכִירוּשֵׁי עַל תּוֹרָה בְּכִרְשֵׁת נַח שֶׁהָאֶרְכָּתִי שֵׁם.

בְּסוּף הַפָּרָק עֵת לַעֲשׂוֹת לֵה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ ר' נִתָּן אוֹמַר הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ מִשׁוּם עֵת לַעֲשׂוֹת לֵה' וְהוּא תְּמוּהַ דְּמָה הוֹסִיף רַבִּי נִתָּן. וְהַנִּרְאָה לְפִי עֲנִיּוֹת דַּעְתּוֹ דְּלַעֲתִיד לְבֹא בִּימֵי הַמְּשִׁיחַ אָמַר הַפְּתוּב [עֲמוֹס ה'] הָעִיר הַיּוֹצֵאת אֶלֶף תִּשְׁאָר מֵאָה וְגו' וְהִנֵּה אָמְרוּ חֲזו"ל כָּל הָעוֹבֵר עֲבִירָה בְּסִתְרֵי הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי וְאָמְרוּ מִצְוָה לְפָרְסָם הַחֲנוּפִים וְהוּא מִטַּעַם כִּי אוֹתָן הַפְּרָאִין עֲצָמָן צְדִיקִים הֵן בְּאֲמַת רְשָׁעִים גְּמוּרִים יֵשׁ חֵילוּל הַשֵּׁם בְּהִגִּיעַ אֵלֵיהֶם הַרְעָה.

וְזֶהוּ שְׁאָמַר דּוֹד בַּתְּהִלִּים הַטִּיבָה ד' לְטוֹבִים וְגו' וְהַמְּטִים עַקְלָקְלוֹתָם יוֹלִיכֶם ה' אֵת פְּנֵעֵלִי אֲנִי הַכּוֹנֵה כִּי לְסוּף כְּאֶשֶׁר יִטִּיב ד' לְטוֹבִים וְאוֹתָן הַמְּטִין עַקְלָקְלוֹתָם שְׁמִטִּין הָעַקְלָקְלוֹת שְׁלֵהֶן לְהִיּוֹת נִרְאִין מַעֲשִׂיהֶן טוֹבִים יוֹלִיכֶם ד' אֵת פְּנֵעֵלִי אֲנִי כְּלו' שְׁיִפְרָסֶם אוֹתָן וְיִפְתָּה אוֹתָן לְהִיּוֹת יָדָן עִם פְּנֵעֵלִי אֲנִי לְמַעַן יְבַדִּיל הַצְּדִיקִים מִן הַרְשָׁעִים וְכֹאשֶׁר לֹא יִשְׁאָר מִהַעוֹר הַיּוֹצֵאת אֶלֶף רַק מֵאָה לֹא יִשְׁאָר רַק צְדִיקִים וְזֶהוּ מְחַלְקוֹתָן שֶׁהַתַּנָּא קָמָא סוּבַר קָרָא כְּפִשׁוּטוֹ עֵת לַעֲשׂוֹת לֵה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ שְׁפָמוּף לְגֵאוּלָה עֵת לַעֲשׂוֹת לֵד' שְׁיִסְבֵּב שְׁאוֹתָן הַמְּטִים עַקְלָקְלוֹתָם וְעוֹשִׁין עֲצָמָן כְּצְדִיקִים יוֹלִיכֶם עִם פְּנֵעֵלִי אוֹן שְׁיִתְפָּרְסֶם הַרְשָׁעִים שְׁיִפְרִירוּ הַתּוֹרָה בְּפִי וְרַבִּי נִתָּן לֹא רָצָה לְיִחָס זֶה לְהַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ רַק שְׁמִמִּילָא שְׁאוֹתָן

רשעים שהם בסתר היצה"ר מתגרה עליהן עד שפנין התורה בגלוי ואז עת לעשות לד' להביא הגאולה פי קודם הגאולה יהיה חבלי משיח ובבוא הצרות על אותן שעולם סוברים שהן צדיקים יש חילול שמו הגדול פי רואין צדיק נרע לו אמנם כשיתפרסמו לרשעים אז שיבא עליהם העונש שמו מתגדל ומתקדש: מסכת שבת דף יג ב"רש"י ד"ה שהיו מחבבין את הצרות שנגאלין מהם והמהרש"א כתב בפשיטות שהיו מחבבין הצרות עצמן כמו שאמרו חבבין עליה יסורים ע"ש וקשה השני משלים שאמר אין שוטה נפגע ואין בשר המת מרגיש לזה נראה דהנה ביסורי הגוף שייך שפיר לומר שהיסורין גופניים חבבין אבל יסורין של ביטול תורה ומצוות לא שייך לומר שהצרות חבבין פי מצרי שאול הן וכיון שרוב הצרות שבמגילת תענית הן מביטול תורה ומצוות לכה פירש רש"י כשנגאלין מהן.

ובאמת היה גם כן במגילת תענית צרות של יסורי הגוף וא"ש ג"כ דברי המהרש"א דנגד יסורין של ביטול תורה אחר אין שוטה נפגע פי און אנו משיגין ההפסד שהפסדנו בזמן הביטול ולכה כשנגאלין אין השמחה גדולה כל כה ונגד יסורי הגוף אמר אין בשר המת מרגיש באיזמל שמגדל הצרות התמידין הגופים שלנו כמתים אשר אין מרגישים שוב ביסורין: דף ל מהו לכבוני בוצינא דנורא מקמיה באישא בשבתא עיין ברי"ף מה שהקשה על זה ועוד קשה דלמה שאל דוקא על כבוי נר ולא על שאר מלאכה דאורייתא או דרבנן וגם התשובה שהשיב דנר קרוי נר והנשמה קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר נדם וכו' קשה מאוד וכי השאלה היא מפני מעלת הנר שהשיב שגרו של הקב"ה חשיב יותר מנר של בשר נדם הלא השאלה היא בשביל חילול שבת והי' לו להשיב שחשוב יותר משבת ועוד היא תשובה זו לא יועיל נגד שאר מלאכות לכן נראה דהשאלה לא הנה אם לכבות בשבת גופייה רק היה אם לכבות נר שהודלק לשם שבת בשביל חולה מקמי שבת שיעבור על מצוות הדלקת הנר וע"ז השיב שפיר דמעלת הנר שהיא למצוה בשביל שלום בית ראוי שיודחה בשביל נר של הקב"ה והמתעסק בשביל חולה פטור מן המצוה דהא חולין ומשמשיהן פטורין מן הסנפה: שם ודקאמר שלמה ושבת אני את המתים שפבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר וכו' דבר אחר מנהגו של מלך בשר נדם גזר גזירה ספק מקיימין אותה כו' דבר אחר כדבר יהודה וכו' המאמר הזה תמוה מאוד א' מה דמיייתי ראיה ממשה נגד מלך בשר נדם וגם מה ענין גזירת משה מפי הקב"ה נגד גזירת מלך בשר נדם וגם מה ענין זה למקרא דושבת אני את המתים מן החיים דמשמע בצדיקים וגם מה שהביא ראיה נגד אברהם ודוד דנדאי דוד היה גדול משלמה לכן נראה דבא לתרץ לשון הקרא שקשה מאוד דאמר המתים שפבר מתו בנדאי פשהו מתים פבר מתו ובחיים הן חיים ולמה אמר שהן חיים עודנה לנה מביא ראיה ממשה נגד אברהם וכמו שפירש"י שפא להורות שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחיייהן שהרי משה היה הנבחר מפל הנולד עד שהיה ראוי ליתן התורה על דו יותר מע"י האבות ומ"מ פשהיה משה חי לא הועיל תפלתו רק בזכות אברהם והוא מהטעם דהצדיק אחר שפבר מת חשיב יותר מצדיק חסי הן בקדושתו לא יאמין לנה מביא ראיות ממשה ואבות ומה שהביא ראיה מדוד ושלמה להורות דחטאים שנמחלו לבעלי התשובה לא נגמרו והן תליין ועומדין עד מירוק מיתה פי אם ח"ו יהיה תנאה על הראשונים ועל התשובה שעשה חזר החטא למקומו ולנה שפיר ראיה מדוד ושלמה דבחי דוד לא היה יכול להראות לו אות שנמחל

לו חטאו כי הבחירה חפשיית ופן לא יתקנים בצדקתו פל ימי חיייו משא"כ אחר מותו הודיעו לו ששוב אין ספק ומביא עוד ראיה ממלך בשר נדם שידוע שמקימין גזרותיו בחיים יותר מאחר מיתה ובמשה הנה להקפד שבעודו בחיים היו ישראל מהרהרין אחריו עד שאמר פל אַחַד קִינָא לְאַשְׁתּוֹ מִמֶּנֶּה וְאַחַר מוֹתוֹ לֹא בָּא ח"ו שום הרהור ונהרי מקימים פל גזרותיו בלי שום הרהור והוא מהטעם שפינן שגחשב יותר להקב"ה אחר מותו שנגמר אמונתו בעיני הקב"ה נחשב גם בעיני הבריות יותר ונתחזק עליו גם לבני אדם ונהו ג"כ פונת הפתוב שמשבח המתים יותר מן החיים תמיד ונותן טעם ע"ז מפני שפבר מתו ונגמר אמונתו בעיני הקב"ה מן החיים מהטעם שהמה חיים עודנה ולא נגמר אמונתו כי הן בקדושי לא יאמין אף שאחר מותו הן חשובין יותר רק מחמת שהן עדיין בחיים ובקדושי לא יאמין והמתים שפבר מתו חשובין יותר: שם ודקאמר שלמה פי לכלב חי הוא טוב וגומר שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו לו חתוף גבילה והשלח לפני כלבים ואביה הנח עליו פכר או תינוק וטלטלו ולא יפה אמר שלמה וכו' והוא תמוה מאוד דמה ענין להסמיה אליו השני שאלות ועוד וכי לא הנה בבית המלך מה ליתן לפני כלבים לחם או שאר מזונות ואדרבה גבילה בחצר המלך מאי עבידתיה לכו נראה דנדאי האי שלחו לבי מדרשא הוא דרף מליצה פלומר מה שאמר פי לכלב חי יצא זה מהדין הנשנה בבי מדרשא דבמת אפילו הוא דוד המלך לא הותר לטלטלו בשבת לכבודו אפילו הוא מוטל בבזיון גדול ולצורך כלבים הותר לטלטל מוקצה להשליח גבילה לפנייהם כמו שפרש"י בד"ה ולא יפה אמר ע"ש ולא עוד פשצריכין לטלטל מת בשבת עושין אותו תשמיש לכפר ותינוק ומעשה של שימוש הרי גוף האדם המת יהנה איזה מי שיהנה אינו חשוב כלל וכל מי שיש בו חיות אפי' הוא בעל חי הגרוע חשוב הוא לפני המקום עד שהותר לטלטל מוקצה עבורם והא דבאמת גוף האדם יקר הערך יהנה גרוע מבעל חי הטעם הוא דבכל בעל חי גלגולם ונצוצות קדושים ובנדאי יהנה להם לסוף העלאה דהא אפילו נפש אדונינו דוד הנה מונבלע בתוף עם טמא עמון ומואב ונה פונת הפתוב פי מי אשר יבחר מפל החיים יש בטחון פי לכלב חי וגו' פלומר פי מי אשר נבחר להתגלגל באיזה בע"ח שיהנה יש לו בטחון שיתקון ויעלה מעלה והגוף של אדם הוא להקפד שמבואר בתיקוני זנהר תיקון מ' דכל גופא דלא אשתלם למגנא יהנה: ואל עפר ישוב ואין אדם יכול לידע אי אשתלים גופא או לא ולכך לא הותר לחלל שבת עבורו משא"כ החי יהנה איזה בע"ח שיהנה יש בו גלגולים ונצוצות ולכל יש בטחון כו' ומכ"ש בע"ח שהן אכל צדיקים שקונין קדושה פענין חמורו של ר' פנחס בן יאיר ולזה אמר דכלבים של בית אבא רעבים מותר אף לחתוף גבילה לפנייהם אף שהוא מוקצה ודוד אבא מת ואסור לטלטלו אפילו מפני כבודו וע"ז סמך במה שאמר פי לכלב חי וזהו שאמרו בש"ס ע"ז ולא יפה אמר שלמה פי לכלב חי הוא טוב: פרך במה מדליקין דרחים רבנן הו"ל בגין רבנן וכו'.

נראה דהיא מידה פנגד מידה שדוע שאין אהבה פאהבת בן לאב ומשום דהוא רחים רבנן הו"ל בגין רבנן פדי שיאהב לרבנן ולהמוקיר רבנן הו"ל חתני רבנן דחייב אדם בכבוד חמיו ושכרו מידה פנגד מידה שרבנן וכבדוהו ונדחיל מרבנן הוא גופיה צורבא מרבנן דכתיב ויראת מאלקיך את ד' תירא לרבות ת"ח ונהרי שכרו אתו מידה פנגד מידה פיון שהוא ירא מרבנן הוא צורבא מרבנן פדי שיראו ממנו: שם מעשה באחד שבא לב"ש

ואמר גי'רני ע"מ שתלמדני כל תורה כולה כשאני עומד על רגל אחד דתפז באמת הבננו
שבידו בא לפני הלל א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כל התורה כולה ואידך
פירושא הוא זיל גמור והוא תמוה דהיאך יהיה כל תורה תלוי ע"ז וכן נראה שהכונה
דב"ש בכל מה שדחה לכ"א באמת הבננו רימז לו כשם שא"א לבננו לחבר אחד לחבירו
רק באופן שיהיה שוין בכל אופן בקו המשקלות וכיון שאין אתה רוצה להיות שנה ממש
לנו א"א לקבלך וזה בגר הראשון שאינו מאמין תורה שבע"פ גערו בנזיפה ולא
דחפו באמת הבננו משא"כ בגר שרצה לקבל כל התורה שישמנו כהן גדול ולא רצה
להיות שנה מפל וכל ורימז לו באמת הבננו שא"א להתחבר עד שיהיה שנה לגמרי
משא"כ הגר שלא רצה לקבל תורה שבע"פ מהפך כל התורה על פיה ולכך גערו בנזיפה
וכוננת הגר בקמה שאמר ע"מ שתלמדני כל התורה כ"ז שאני עומד על רגל אחד כי
הרמב"ם כתב כי רגל הוא שם המושאל לסיבה כמו לרגל הילדים לרגל המלאכה וזהו
שאמר לו הגר ע"מ שתלמדני כל התורה כ"ז שיעמוד על רגל אחד היינו שיעמוד לו כל
התורה על סיבה אחת וטעם אחת שיהיה לו סיבה אחת על כל התורה כולה לאיזה טעם
וסיבה משמש תחתיו ואמר לו הלל סיבה של כל התורה הוא המצות שבין אדם למקום
הוא שיהיה טוב לה והמצות שבין אדם לחבירו הוא שלא להרע לחבירו וזהו שאמר לו
שסיבת כל התורה הוא דעלך סני לחברך וכו' כי מצינו הרבה פעמים שפוסק וא"ו
החיבור כמו וכפר אדמתו עמו שמשפטו אדמתו ועמו והרבה פיוצא בזה וזה פנונתו ג"כ
כאילו אמר סיבת כל התורה הוא דעלך סני לחברך לא תעביד פלומר שסיבת התורה
הוא לעשות שלא יהיה רע לו ולחבירו ואידך פירושא זיל גמור: שם א"ר יצחק לעולם
יבקש אדם רחמים קודם שיחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר אמר מר
עוקבא מאי קרא פי יפול הנפל ממנו להביא ראיה והוא תמוה א' דלמה לו הטעם דאם
יחלה הא אפי' בלאו האי טעמא יש לבקש שלא יחלה ולא יצטרך לרופא ב' דאמר שאם
יחלה אומרים לו הבא זכות הא ודאי דלא חשיב קב"ה דעביד דינא בלא דינא ובנדאי אם
עדיין לא חלה אומרים לו הבא זכות והפטר מדינא ג' למה ליה להביא ראיה דלכאורה
א"צ קרא לזה ולזה נקדים מה דאמר בר"ה הכל נדונין בר"ה וגמר דין שלהן נחתם
ביוה"כ דברי ר"מ ר"י אומר אדם נידון בכל יום שנאמר ותפקדנו לבקרים ר' נתן אומר
אדם נידון בכל שעה שנאמר ולרגעים תבחננו אמר ר"י כמאן מצלינן האידנא אקצירי
כמאן כר"י ורבנן הא כתיב ולרגעים תבחננו האי לעיוני בעלמא בתוספות בד"ה כמאן
מצלינן וא"ת לרבנן מי לא מצלינן רפאינו וברכת השנים ועוד רבי יהודה דאמר אדם
נידון בר"ה הא אמר הנכנס לבקר את החולה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל
ואמר ר"ת דשלא יחלה לא מצלינן אלא לר"י אבל שיתרפא מצלינן לכ"ע דמתי יחלה
נגזר מתי יתרפא לא נגזר ואמרינן בנדרים דמריעי היינו רבנן והיינו שלא יחלה ודבריהם
נראין קצת דוחק דנדאי כשנגזר החולי נגזר בכמות ובאיכות כמו שאמרו חללים רעים
ונאמנים נאמנים בשליחותן ובגזירתן ועוד קשה הא דאמר בש"ס האי לעיוני בעלמא
דל"ל לעיוני הא בר"ה הפל נסקרין בסקירה אחת והוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות
בצפייה אחת ועוד קשה הא בד' חלוקי כפורה שעבר על ל"ת דתשובה תולה להגן מיסורין
ויה"כ מכפר מאיזה יסורין הוא תולה אי מיסורין שנגזר ביוה"כ אפילו תשובה אינו
מועיל ואי מיסורין על עבירות של אחר יהכ"פ הא אחר יוה"כ לא נגזר כלל ועוד קשה

לר"י מה צורך ליום הדין דר"ה הא נידון בכל יום ולכן נראה דיש שני מיני יסורים יסורי עונשין ויסורין של אהבה כמבואר בברכות בהא דאמר ר"י נגעים ובנים אינו יסורין ע"ש בהכותב בשם הרמב"ן שדחק עצמו בטוב יסורין של אהבה וכתב דהבאין על השוגג מחמת שלא נזהר הוי יסורין של אהבה והנלענ"ד דיש שני מיני יסורין א' כענין תשוב אנוש עד דפא ותאמר שובו בני אדם והיינו שבאין לעוררו בתשובה וזה דומה לאיש שנתעלה ומפין אותו למען יתפא וישיב רוחו עליו וזה בנדאי יסורין של אהבה כיון שבאין על להבא לרפואה ויש ג"כ יסורין עונשין כמלה שמעניש על חוטא שחטא כנגדו עד שלפעמים יש יסורין שאפי' תשובה אין מועיל כמו שאמר עבר על פרישות ומיתת ב"ד תשובה ויה"כ תולין יסורין ממרקין שנגמר ופקדתי בשבט פשעם (ועיין בפירושי לאיכה אקרא דאני הגבר) וזהו פנונת הש"ס במה דאמרו האי לעיוני בעלמא פי בר"ה וביוה"כ נגזר הדין מהיסורין העונשין וזהו בכלל משפט כמלה שמייסר ועושה משפט למי שחטא כנגדו משא"כ בשאר ימות השנה אין דינו דין משפט העונש כלל פי השי"ת ברחמי קבע ימים אלו לעשות בהן משפט היותו ימי רצון כמו האב שממתין להעניש להבן עד שתהיה האם ג"כ למען לא תניחו לכעוס הרבה כמו כן ממחין הקב"ה עם דין העונש עד שיהיו ימי רצון משא"כ יסורין הבאין לעוררו בתשובה ולא לעשות דין רק כמו שמכין לאיש שנתעלה נקרא עיוני בעלמא כדרך שהרופא משגיח על איש שלא יחלה ואם רואה שעולה בו איזה אבעבוע חותכו תיקף או אם רואה שאכל אכילה גסה גותן לו תיקף דבר המוריק אותו המאכל וזה א"א להמתין עד יוה"כ כמו שא"א להמתין לאיש שנתעלה רק צריך הפאה לעוררו בתשובה כדי לרפאותו ולפ"ז א"ש גם קושית התוספות דנדאי אין שייך תפלות אחרים רק ביסורי עונשין כדרך שהתפלל משה על העונש שרצה הקב"ה להעניש לישראל אבל במה שמייסרין לאיש בכדי להזכירו לשוב הדומה למפין לאיש שנתעלה לא שייך תפילת אחרים עליו כיון שא"א להתפלל רפאינו בלא השיבנו שא"א לרפואה בלא התשובה וכמו שלא שייך לבקש להמפה לאיש שנתעלה שתשיב רוחו עליו שלא להפכותו כיון שהפאה הוא לטובתו וגם לא שייך לבקש שהשי"ת יתן לו לב להשיב פי כבר למדנו זה הרב המהרש"א בח"א דלא שייך להתפלל על התשובה רק האדם על עצמו כמאמרם ז"ל הבא לטהר מסייעין אותו ואם אתם פותחין פתח כמחט סדקית אני אפתח לכם כפתחו של אולם אבל האדם על חבירו אין שייך להתפלל בענין תשובה ולפ"ז מקשה הש"ס שפיר כמאן מצלינן האינדנא אקצירי ואמריעי דהיינו שיועיל תפלת אחרים באמצע השנה בשלמא מה שמתפללין רפאינו בלשון מדבר בעדו א"ש כמו שמתפללין השיבנו שרבים המתחילין בתשובה מתפללין השיבנו כמו שמתפללין רפאינו משא"כ להתפלל על אחרים נדאי לא מצלינן באמצע השנה מטעם הנ"ל רק אליבא דר"י וזהו ג"כ הפנונה במה שאמרו תשובה תולה מהיסורין ויה"כ מכפר היינו שתשובה מגין מהיסורין שאלולי התשובה היזה בא עליו יסורין כדי.

לעוררו בתשובה משא"כ יסורי עונשין אין נדונים רק בר"ה ויה"כ לרבנן ולר"י אפילו יסורי עונשין בכל יום והקושיא שקשה דא"כ מה תוספת יש לר"ה משאר ימים וקרא פתיב בר"ה פי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב נראה דהנה בר"ה אמרינן וכל העולם יעברון לפניו כבני מרון מאי כבני מרון כבני אימרנא (פי' כבשים שמונין אותן

לעשור) ר"ל אמר כמעלות בית חורון (כשהדרה קצר ואין שנים יכולין לצאת) ר"י אמר שמואל פתילות של בית דוד (כך היו מונין אותן זה אחר זה בצאתם למלחמה) שאין לזה פל' מה ענין שלשה משלים אלו ולתרין נראה דהנה הצדיקים אינן ביחד למשפט עם הרשעים כדכתיב ע"כ לא יקומו רשעים במשפט וחסאיים בעדת צדיקים פי' יודע ה' דרף צדיקים פי' ידיעה הוא לשון חבה וקורבה כמו מודע לאישה ובנדאי הצדיקים נידונין תחלה ונהנה הרמב"ם פתב דבתחלה נדונין כ"א בפרטות.

ואח"כ נדונין כל העיר ואח"כ כל המדינה והעולם וזהו רמזו אלו המשלים דמתחלה כשבוררין הצדיקים מן הרשעים ליתן להם שכר ונידונין לחיים כשמעבירין בני העולם מעבירין אחד אחד בלי שום דין על רשעתו עד שמגיע לצדיק ליתן לו שכרו וזה המשילו כמו שמעבירים את הצאן עד שמגיע להעשירי יהיה קודש וה"נ מעבירין על אנשי עולם עד שמגיע לאיש צדיק ופוסקים לו שכרו ואח"כ חוזרין ומונין כל רשע ורשע לדונו בפרטות ואין דנין שנים כאחד דק דנין כל אחד ואחד בכדי שלא יזיק חרון אף של אחד לשני וממשיל לזה כמעביר שוורים א' א' בבית חורון שלא ירדוף אחד את חברו ואח"כ כשדנין את הכלל בדברים הנוגע לכלל וכל המשותפין להחטאים כמה שאחד יש לו עונש גם על עון חברו כגון שלא הוכיחו או מחמת שהגביר פח הטומאה ועי"ז גרם חטא לחברו נשקליו ביחד ומי שאין לו שום שותפות בחטא של חברו אינו נשקל ביחד ונשקליו חבורות חבורות ממשיל לתחילתו של בית דוד שכל חיל וחיל משגר בפני עצמו מה שצריכין לעשות להם ולפ"ז א"ש דאף ר"י לא אמר נידון בכל יום רק על האדם שאין נידון בפרטות אבל הדין של ציבור שנשקליו הכלל ביחד היא להחנה העולם בכלל הן לדבר רע ח"ו הן לטוב שצריף לכלל העולם זה לא נדון רק בראש השנה ולפ"ז א"ש הא דלעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה ויהינו אפילו לרבנן דלא מצלינו רחמי אמריעי ואקצירי אבל הוא על עצמו יכול לבקש תמיד כיון שהוא מתעורר בעצמו לבקש מנו מהקב"ה אז הקב"ה עוזרו ואין הקב"ה צריף שוב לייסרו לעוררו לתשובה כיון שהוא מתעורר בעצמו וע"ז אמר שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר קמ"ל בזה לעוררו לבקשת רחמים על התשובה לעולם שלא יחלה כלומר שאם יתעלם מלשוב יחלה והקב"ה אפי' בלא גז"ד של ר"ה כיון שאם יחלה אינו לעונש רק שאומרים לו הבא זכות כלומר לעשות תשובה: שם בעון גזל וביטול תרומות ומעשרות כו' ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו נראה פירושו דהאי קרא דמבואר בר"ה דף י"ג הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מרובים לסוף סרחו הקב"ה מורידם שלא בזמנם ועל הארץ שאינה צריכה ופרש"י דהיינו במדבר וזה פי' הפתוב ציה דהיינו מדבר גם חום דהיינו מות החמה יגזלו מימי שלג כלומר שהמדבר וימות החמה גוזליו המימי שלג שהיה ראוי לירד בימות הגשמים הטעם לזה שאול חטאו ושאול הוא לשון בקשה כלומר שמעיקרא בקשו על הגשמים בראש השנה ופסקו להם גשמים ואחר כך חטאו ולכך מורידם הקדוש ברוך הוא במדבר ובימות החמה: שם זונות מפרכסות זא"ז ת"ח לא כ"ש וצריף להבין המשל הזה נראה דהנה כל זונה נדאי מתאנה שילכו כל הזונים אחריה ויתמלא תאנותה הן מהזנות הן בממון שיפסקו לה כולם ומ"מ מפרכסות זא"ז בתשבם פי' ע"י הרבות הזנות בעולם יתרבה תאנות הזנות בעולם וא"כ מכ"ש ת"ח שראוי שיפרכסו זא"ז למען הרבות חמדת התורה והיראה בעולם וק"ו טוב

הוא דאם פוחות הטומאה מתאונן להרבות טומאה בעולם כ"ש שכוחות הקדושה יהיו מתאונן להרבות קדושה בעולם: פֶּרַק בְּמָה בְּהֵמָה תַּחֲנוּ זְכוּת אַבוֹת כּו' הַקִּשָּׁה הַמְהַרְשֵׁ"א דְהֵיאֵף שִׁינְיָ לֹמַר עַל הַרְשָׁעִים תַּחֲנוּ זְכוּת אַבוֹת וְנִרְאֶה דְהֵנָּה הַרְמַב"ם פֶּתַב שְׁעוֹנָנִשׁ הַגְּדוֹל הוּא הַסְּתֵרַת הַשְּׁגָחָה דְכִשְׁהִקְב"ה בְּעֶצְמוֹ מִיִּסְרַלְרְפוּאָה יַחֲשֵׁב שְׁמַתְפַּר עֲוֹנוֹתָיו בְּזָה וּלפ"ז שִׁינְיָ שְׁפִיר תַּחֲנוּ זְכוּת אַבוֹת דְהֵינּוּ שְׁיָהָא הָעוֹנָנִשׁ מֵהִקְב"ה בְּעֶצְמוֹ בְּזְכוּת אַבוֹת: שֵׁם תְּמָה זְכוּת אַבוֹת לְכַאוּרָה קִשָּׁה דְהָא כְּתִיב נוֹצֵר חֶסֶד לְאַלְפִים שְׁאִינָן אִפִּי מְאָה דוֹרוֹת וְנִרְאֶה פִי הַמְדָּה זֹו בְּדַרְךָ מְשַׁל לְמַלְךָ שְׁמַת וְהַנִּיחַ אוֹצֵר אֶחָד וְאָמַר שְׁאֵם יִצְטַרְף לְזָה דוֹר עֲשִׁירִי יִנְתֵן לָהֶם אִם לֹא הָיוּ מְצַטְרָכִים רַק דוֹר עֲשִׁירִי לְזָה הָיָה מְסַפִּיק לָהֶם אִף גְּזַמָּן שְׁהָיוּ כֹּלָם עֲנִיִּים גְּדוֹלִים וְנִצְרָכוּ וְנִשְׁתַּמְשׁוּ הַרְבֵּה וְכֵן הוּא בְּעו"ה גְּמַרְנוּ וְאֶכְלָנוּ צְדָקַת אַבוֹתֵינוּ גַם קָרָן גַם פָּרִי לֹא מְלֵאוּ סִפְקָ.

עוד י"ל פי בש"ס אמרו גדולה מידה טובה ממידת פורעניות אחד מת"ק שנה לרבעים ונה לאלפים ובפוקד עון אבות אמרו כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ולפ"ז המדה דנוצר חסד ג"כ באוחזין מעשה אבותיהם מיירי רק שמוסיפין להם שכר דאלת"ה הרי מידה טובה מרובה לאין תכלית בזה רק באוחזין וזה אפי' באין אוחזין וכיון דרק באוחזין הוא שפיר אמרו בש"ס דתמה זכות אבות דבעו"ה אין אנו אוחזין מעשה אבותינו בידינו: שם אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וכו' עיין מהרש"א שהקשה דהיאף שניף שמהמיתה שהוא חמורה תהיה על חטא שהוא שוגג והיסורין שקולין ממיתה יהיו דוקא על עון שהוא מזיד ועוד הקשו דהש"ס הקשה מארבע מתו מעטיו של נחש ומכח זה מסיק דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון דהיאף מוכח מברייתא דיש יסורין בלא עון ונלענ"ד לתרץ דיש שני מינו מיתות מיתה טבעית אשר הוקצב לו מיום הנוולדו ע"י ליחה וחום הטבעי שהחום ניזון מהליחה כמו הפתילה מהשמן ומייבש הליחה הטבעי וממזג הליחה באוכלין ומשקין ונקרא ליחה המזגית וכאשר נתרבה הליחה המזגית על השרשית מיד מת ויש ג"כ מיתה ענשית שמת מחמת עונש חטאו באמצע ימיו והנה מה שאמר אין מיתה בלא חטא פוננתו שאפילו מיתה טבעית איננו בא רק על חטא דאי לא היה חוטא היה הקב"ה הפל יכול עושה לו נס שהיה חי לעולם כמו לאלהיו ומפרש הקרא דנפש החוטאת היא תמות דהיינו אפי' מיתה טבעית אינה באה רק על נפש החוטאת תדע דמקשה מארבעה שמתו בעטיו של נחש ואם היה פוננתו רק על מיתה ענשית לא היה מקשה פלום מהד' שמתו בעטיו של נחש ולזה א"ש ג"כ קושית מהרש"א דנדאי לג"ס גדול כזה שלא ימות אפילו מותה טבעית בריף שיהיה נקי אפי' מחטא שוגג משא"כ יסורין שהן מן הסתם עונשין אינן באין רק על עון וכיון שמוכיח מהד' שמתו בעטיו של נחש דיש מיתה בלא חטא וא"כ קשה הקרא דכתיב נפש החוטאת היא תמות וע"כ צריף לפרש דקרא מיירי במיתה ענשית וקמ"ל קרא דאפי' נפש שהוא רק חוטאת דהיינו שוגג ג"כ מתה שלפעמים באה מיתה ג"כ על חטא שוגג וממילא מוכח דיש ג"כ יסורין על חטא שוגג מק"ו דמה מיתה שהיא חמורה מיסורין באה לפעמים על שוגג מכ"ש יסורין שהן קלין ממיתה שפאין לפעמים אף בלא עון מזיד רק אפי' על חטא שוגג ומתורץ ג"כ הקושית שנייה של מהרש"א: פֶּרַק בְּמָה אִשָּׁה חָיִי וְחִמְרָא לְפִיּוֹם רַבָּנָן כּו' וְהוּא תְּמוּהָ וְנִרְאֶה לְפָרִשׁ דְהֵנָּה מְבוֹאֵר בְּש"ע א"ח דְאָסוּר לְהַקְדִּים שְׁלוֹם קוֹדֵם הַתְּפִלָּה וּבְנִדְאִי דְמִפְנֵי הַיְרָאָה לַת"ח מְפִלְג וְדָאִי דְמוֹתֵר דְהָא אִפִּי בְּאֶמְצַע הַפֶּרַק מוֹתֵר לְהַפְסוּק וּמָה שְׁאָמַר

קוֹדֶם שְׁתִּייה לַחֲבֵרוֹ חַיִּי דְּמִי לְהַקְדֵּמַת שְׁלוֹם וְדַאי דְּאָסוּר לֹאמַר קוֹדֶם שְׁיִבְרַךְ עַל הַיַּיִן דְּהוּי כְּמַקְדִּים שְׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ קוֹדֶם לְשְׁלוֹם קב"ה וְיָדוּעַ דְּחַז"ל קוֹרִין לְבִרְכַּת הַיַּיִן יַיִן כְּמוֹ יִקְנֶה"ז שְׁקוֹרִין לְבִרְכָּה יַיִן וְזֶה שְׁאָמַר חַיִּי וְחֲמַרָּא לְפּוּם רַבְּנָן מְוַתֵּר לֹאמַר מִקּוֹדֶם חַיִּי וְאַח"כּ חֲמַרָּא כְּלֹמַר בִּרְכַּת הַיַּיִן מִשָּׂא"כ כְּשֶׁרוֹצֶה לְכַלּוֹל גַּם הַתְּלִמִּידִים אֲזַי בְּרִיךְ לְהִיּוֹת חֲמַרָּא וְחַיִּי כְּלֹמַר קוֹדֶם בְּרִיךְ לְהִיּוֹת בִּרְכַּת הַיַּיִן וְאַח"כּ לֹאמַר לְהֵם חַיִּי לְפּוּם רַבְּנָן וְתִלְמִידֵהוֹן דְּהֵינּוּ לְכַלּוֹל בְּאַמִּירַת חַיִּין לְרַבְּנָן וְגַם לְתִלְמִידֵהוֹן: פְּרָק הַמּוֹצֵיא יַיִן מ"ט גְּמָלָא זוּטְרָא גְּנוּבְתִי מִשּׁוּם דְּאַכְלָה פִּיִּסי וּמ"ט תוֹרָא אַרִּיכָא גְּנוּבְתִיָּה מִשּׁוּם דְּדִיִּירִי בְּאַגְמָא וּבְעֵי לְקַרְקוּשִׁי בְּקִי וְהוּא תְּמוּהָ וְהִנֵּה הַמְּהַרְשֵׁ"א פְּתַב שְׁגַמְלָא הוּא בְּכַל וְתוֹרָא הוּא יִשְׂרָאֵל ע"ש יוֹסֵף שְׁנַקְרָא שׁוּר וְכַנּוּנְתּוֹ עַל בְּלִשְׁתֵּי שְׁנֵהֲרַג בְּלִילָה אַחַת ע"ש וְהוּא דְּחוּק וּלְפַעֲנֵ"ד נִרְאָה לְפָרֵשׁ דְּהָא דְּכַתְּבֵי דְּגַמְלָא הוּא בְּכַל הוּא אֶמֶת כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּש"ס אֶמְנֵם תוֹרָא נ"ל שְׁהוּא ע"ש שְׁנַאֲמַר בְּפִיּוּט יוֹצֵר שֶׁל יוֹם שְׁנֵי דַר"ה כְּשֶׁחֹשֵׁב הָאֲרַבְּעָה מַלְכוּת שְׁהֲרָאָה לְאַבְרָהָם וְחֹשֵׁיב מַלְכוּת הָאֲחֵרוֹן וְזֶה לְשׁוֹן הַפִּיּוּט וְאַתָּה הַתּוֹרָה זֶה יִשְׁמַעְאֵל שְׁנִמְשַׁל לְשׁוּר וְהִנֵּה גְלוּת בְּכַל לֹא הִיָּה רַק שְׁבַעִים שָׁנָה וְגְלוּת הָאֲחֵרוֹן הוּא כְּמָה מְאוּת שָׁנָה וְכִשְׁהִישְׂרָאֵל בְּגְלוּת נֶאֱמַר עָלֶיְהֶן בַּתּוֹכְחָה הוּא וְהִיָּה לְרֵאשִׁי וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזַנְבֵי וְזֶה קוֹנְשִׁיתוֹ מ"ט גְּמָלָא זוּטְרָא גְּנוּבְתִי דְּהֵינּוּ שְׁגְלוּת בְּכַל הִיָּה הַגְּלוּת וְהַשְׁפָּלוּת עַל זְמַן מוֹעֵט וְתוֹרָא שְׁהוּא מַלְכוּת יִשְׁמַעְאֵל אַרִּיכָא גְּנוּבְתִי שְׁהֲגְלוּת וְהַשְׁפָּלוּת שֶׁל הַמַּלְכוּת הוּא זְמַן רַב וְהוּא אֶרְוֵךְ מְאוּד לְזֶה תִּירֵץ שֶׁל גְּמָלָא מִשּׁוּם דְּאַכְלָה פִּיִּסי פִּי דְּבִש"ס אָמְרוּ רַאשׁוֹנִים שְׁנַתְּגַלוּ עֲוֹנָם נַתְּגַלוּ קִיְצָם אַחֲרוֹנִים שְׁלֵא נַתְּגַלוּ עֲוֹנָם לֹא נַתְּגַלוּ קִיְצָם וּפְיָרְשׁוּ בּוֹ בְּבֵית רַאשׁוֹן שְׁהִי בּוֹ פ"ז וּג"ע וּש"ד וְזֶה הִיָּה עֲוֹן מְגוּלָה שְׁלֵא הָיוּ יְכוּלִין לְחַפְּשׁ עָלָיו הוֹרְאָת הַיִּתְרֵי לְזֶה כְּשֶׁנִּעְנְשׁוּ ע"ז בְּגְלוּת הָיוּ מְרַגְּשִׁין תִּיכְרַף בְּחֲטָא וְעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה מִשָּׂא"כ אַחֲרוֹנִים שְׁהִיָּה בַּעֲוֹן שְׁנֵאת חֲנָם וְלֹא הִיָּה הַעֲוֹן מְגוּלָה אֶצְלָם לְשׁוּב עַל הַעֲוֹן וּלְכַף נַתְּאָרְוֵי זְמַן הַגְּלוּת וְזֶהוּ ג"כ כְּנֻנְתּוֹ דַּמ"ט גְּמָלָא זוּטְרָא גְּנוּבְתִיָּה פִּי שְׁהֲגְלוּת בְּכַל הִיָּה רַק עַל הַזְּמַן קֶצֶר הוּא מִשּׁוּם דְּאַכְלִי כּוֹסִי פִּי שְׁעֲשׂוּ עֲוֹנוֹת גְּדוּלִים שְׁנִמְשְׁלוּ לְקוֹצִים וְהָיוּ מְרַגְּשִׁין תִּיכְרַף לְשׁוּב בַּתְּשׁוּבָה מִשָּׂא"כ גְלוּת הָאֲחֵרוֹן שִׁישׁ עָלֶיְהֶן עֲבִירוֹת קִטְנוֹת שְׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקָבֵי וְזֶהוּ אָמְרוּ דְּבְעֵי לְקַרְקוּשִׁי בְּקִי דְּכִמוֹ שְׁקִשָּׁה מְאוּד לְגַרְשׁ הַזְּבוּבִים כִּי בַּעֲוֹד שְׁמַגְרָשִׁין זֶה בָּא אַחֲרֵת בְּמִקּוּמָה כֵּן אוֹתָן עֲבִירוֹת שְׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקָבֵי מִי שְׁהוֹרְגַל לְגַלְגַל בַּעֲבִירוֹת קְלוֹת אִף אִם יְנַקֶּה עֲצָמוֹ מְאוּתָן שְׁעֵבֵר יִנְכָשֵׁל בַּעֲבִירוֹת אַחֲרוֹת שְׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקָבֵי מִחֲמַת שְׁאִינוּ מְשַׁמֵּר עֲצָמוֹ מִעֲבִירוֹת קְלוֹת וְהַעֲבִירוֹת קְלוֹת הָיוּ מְקַנְיִן אוֹתָנוּ הַעֲפוּ"ם עַל יְדֵי הַעֲרִיב בִּינֵיהֶם וְזֶהוּ שְׁאָמַר דְּדִיִּירִי בְּאַגְמָא וּבְעֵי לְקַרְקוּשִׁי בְּקִי הַכּוֹנֵנָה שְׁמַחֲמַת שְׁהָיוּ מִתְּעַרְבִין בֵּין הַעֲפוּ"ם קוֹנְיִן הַזְּבוּבִים מֵהֶם וְאִין אֲנַחְנוּ יְכוּלִין לְצַאת מִהַגְּלוּת עַד שְׁנִהְיֶה נְקִיִּים מְכַל דְּבָר וְזֶהוּ גוֹרֵם אַרִּיכַת הַגְּלוּת: פְּרָק רַבִּי עֲקִיבָא דְּרִישׁ הַהוּא גְּלִילָאָה בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּיַהִיב לָן אוֹרֵיִין תְּלִיתַאי וְכו' נִרְאָה לְפָרֵשׁ דִּישׁ לָנוּ שְׁלִשָּׁה תּוֹרוֹת הֵינּוּ תּוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְתּוֹרָה שְׁבַע"פ וְנִסְתָּרִים וְהֵן מְזַכְּכִין נְפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה וְלֹא הִיָּתָה יְכוּלִין לְהִינְתֵּן רַק ע"י מְשָׁה שְׁהִיָּה נַר"נ שְׁלוֹ מְזַנְכְּכִים וְלַעֲם הָרְאוּנָן לְהִיּוֹת תְּלִיתַאי שְׁהָיוּ מְזַנְכְּכִים בְּנְפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה בִּירְחֵי תְּלִיתַאי וְנִזְדַּכְּכוּ בְּשְׁלִשָּׁה חֲדָשִׁים וּשְׁלִשָּׁה יָמִים שְׁהָיוּ צְרִיכִין לְהַתְּקַדֵּשׁ בְּפְרִישָׁה וּקְדוּשָׁה: שָׁם וְיִתְיַצְבוּ בַּתְּחִמִּית הָהָר מְלַמֵּד שְׁכָפָה עָלֵיהֶם הָהָר כְּגִיגִית וְכו' מוֹדְעָא רַבָּא לְאוֹרֵיִיתָא וְכו' הַדָּר קְבֻלוּהוּ בִּימֵי אַחַשְׁוֵרוּשׁ.

ענין בפרש"י דמה תמהו בזה ועוד קשה וכי צריך הקב"ה לכפות החר פגיגית לומר שם תהא קבורתכם הא אם הנה אומר רק אמית אתכם היו מאמינים לכן נראה דכפית החר היינו דבנתינת התורה מחמת קיטרוגם נתיפכו המזלות לרע על ישראל וזה כפית החר שאמרו וכיון דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא שהרי רבא ורב חסדא כו' ויסורין מעבירין את האדם על דעת קונם ולזה אמר דרף מליצה שהוא מודעא רבא ומודעא הוא לשון אונס כמו ויודע את אנשי סכות כ"כ הרמב"ן בפי' פלומר שלפעמים מחמת גנדל עניות ויסורין הוא פמנכרח לעבור על דת ואח"כ אמר לבסוף קבלוהו בימי אחרשורוש פלומר ענינו הרואות שבימי אחרשורוש שהיה להם יסורין גדולים ומתוך יסורים עשו תשובה גדולה ומזה מוכח דהיסורין אין מזיקין אדנבה מועילין להפוך לבכם לטוב וכן יהיה בעת הגאולה שיעמוד להם מלך פהמן בכדי שיחזירו למוטב: שם בפעשה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים רבוא מ"ה וקשרו לכ"א שני פתרים אחד פנגד נעשה ואחד פנגד נשמע.

מאמר הלזו תמוה פאשר הקשה המהרש"א דאי בשביל הקדמה אין מחויב לקשור רק פתר אחד ונראה ליישב דהנה רואין אנו שאברהם קיים כל התורה קודם שנתנה ומאין הנה יודע התורה אלא נדאי דכל מצות התורה הן תיקוני הנפש ולאשר שאברהם הנה השגתו שלמה בתכלית השיג המצות וקיומם אף שלא ניתנו וא"כ הישראל במעמד הנבחר שהיה השגתם בתכלית השלימות האפשרות השיגו ג"כ כל התורה פאברהם ופפיר אמרו נעשה קודם שנשמע ולא נגזר עדיין כי היו משיגים גנדל הכרחיותם רק שהיו אומרים ג"כ ונשמע שהיו רוצים ג"כ לשמוע שישגור עליהם המצות והיו רוצים בשמיעה ג"כ כדי שיהיו מצווים ועושין וא"כ הפל הנה ברצונם הטוב העשיה שהרי לא נגזר עליהן והשמיעה ג"כ רצו מרצונם הטוב משא"כ אם היו אומרים נשמע ונעשה דהיינו שישגור עלינו העשיה בגזירת מלכות ואז נעשה מצד גזירת מלכות לא הנה חשוב כל פה: שם בפעשה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע כו' מי גילה רז זה לבני שמ"ה משתמשין בו דכתיב עושי דברו לשמוע הפנונה כמו שכל עשיות של מלאכי השרת אינו לשם פנונה אחרת רק שתהיה בעשייתן רצון קונם וא"כ כל עשייתן הוא רק בשביל לשמוע לפקודת הקב"ה פן היו ישראל בזמן נתינת התורה משולל תאוה וכבוד וכל עשייתן לא הנה רק בשביל שמיעת קונם ודבר ד' וזהו שאמרו נעשה שעשייתנו יהנה רק שנשמע לדבר ד': שם מ"ד פתפוח בעצי היער פן דודי בין הבנים למה נמשלו ישראל לתפוח הקשה התוס' דקרא זה נאמר על הקב"ה פדאמר פן דודי וכו' עי"ש וי"ל דהכי אמר קרא דכמו מי שמוצא תפוח דהיינו אתרוג בעצי היער הוא חביב עליו מאוד הואיל והוא פרי חשוב מאוד וגם אין שכיח כמו כן מצאוני בין הבנים פלומר שהבנים אומרים פן להקב"ה שהקב"ה מצא בנים שהנה אז פפירות חשובין פדכתיב ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים ואמרו על דור המדבר לא הנה משה ראוי רק לאותו הדור וגם לא הנה אז כל העולם חשובין רק בעצי היער שלא הנה אז אדם חשוב לכלום ולזה שאלו למה נמשלו ישראל לתפוח ולא לפירוק חשובין שנשפתחו בה ארץ ישראל ואמר מה תפוח פריו קודם לעליו מדמה המעשה לפרי והשמיעה לעלין כי השמיעה פלי לעסק התורה ולשמוע מפי הרב ועסק התורה והשמיעה מהרב הוא שומר לאדם פדכתיב מזימה תנצרה וכמו שהעלה שומר לפרי לכה ממשיל המעשה לפרי ושמיעת התורה לעלה

השומר לפרי והן הקדימו נעשה לנשמע שהתאוו להמעשה קודם שמיעת התורה: שם דקדמיתו פּוּמִיָּכוּ לְאֹדְנִיָּכוּ וכו' ברישא איבעי לכו למשמע אי מציתו קבליתו וכו' א"ל אנו דסגינן בשלימותא פתיב תומת ישרים תנחם לכאורה קשה וכי יעלה על הדעת שהקב"ה ירצה מהן דבר שלא יהיו יכולין לקיים גם תירוץ אינו מוכן ונראה דכוננת המין הנה דהנה אם מלה ישפור לאחד לעשות איזה פעולה ומבטיח לו שכר הרבה ומתנה עמו שאם יקלקל יתן לו עונש גדול צריף לשקול הספק אם יבנס לזה מפני יראת העונש הגדול כי השכר והעונש הנה תלוי בקבלתן התורה כמו שאמרו במדרש איכה ישראל.

חוטאין ולוקין וא"ה חוטאין ואין לוקין והטעם פיון שקבלו עליהם להוות עבדי. ד' ולעמוד בהיכלו והעומד בהיכל המלה צריף לעשות עבודתו בשלימות דכשאינו עושה הרי הוא פמוד במלה בפניו משא"כ באותן שלא קיבלו עליהן עבודת המלה וזה שאמר המין הנה לכם לשמוע מעיקרא העונשין הגדולים הנתינתן למי שעובר אולי לא מציתו לקבל מחמת יראת העונש הגדול ולזה השיב אנו דסגינן בשלימותא פלומר שאנחנו בוטחים בד' בלי לחקור אחר עתידות וטעמים וזהו הנקרא תם פלומר שאינו חוקר אחר מצות השם וסומך על רחמי וחסדי השי"ת אשר דרכו רק להטיב ואף שאינו משיג הטוב שמתחמת זה נקרא תם כי תם נאמר על אינו משיג פדכתיב תם אני לא אדע ולזה אמר קרא תומת ישרים תנחם משא"כ העכו"ם עו"ג אין סומכין בתמימות על השי"ת ומסלפין אורחותם להרהר אחר השי"ת הסלוף הנה ישדם: שם בפעשה שעלה משה למרום וכו' תנה הודף על השמים אמר לפניו רבש"ע כו' מה פתיב ביה כו' למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם תורה למה תהא לכם טוב מה פתוב ביה לא יהיה לה כו' בין העמים אתם שרין שעובדין ע"ז שוב מה פתיב ביה זכור את יום השבת כו' שוב מה פתיב לא תרצח יצה"ר יש ביניכם והוא תמוה דלמה נקט אלו דהא שום מצנה מהמצות לא שייף ונראה דהנה עיקר המעלה שיש ביישראל יותר מהמלאכים עד שאמרו שעתידין המלאכים לשאול ליישראל איזה מקום פבודו הוא משום דהמלאכים המה מוכרחים במעשיהם וההכרח לא יגונה ולא ישובח משא"כ צדיקי בני אדם שהן בעלי בחירה ועושין טוב פרצונם יש להן שבח ומעלה לזה פאו המלאכים וקטרגו ואמרו תנה הודף על השמים שיתנו להם התורה פלי שיתן בכוחם שהם יהיו יכולין להכריח האנשים שיעשו פרצונם הן טוב הן רע ולהמלאכים יתן הבחירה שאם יבחרו להכריח האנשים שפעולם לטוב שייקיימו פל המצות שבתורה ונתן להם הבחירה ובאם שייבחרו להכריח האנשים לעשות רע להיות להם קנאה ותאונה וחסדה כמו שהיה בימי מנשה ולגנוב ולרצוח ולנאוף יענוש וכלל הדבר שביקשו המלאכים בחיריים והאנשים יהיו מוכרחים על ידם והשיב להן משה תשובה נצחת דהנה פלל המצות הן אז באמונת אלקות ב' שיעשו זכירה לדברי אמונה פגון שבת לאמונת החידוש וכינצא ג' מצות אשר לא הנה צריף לצוות עליהן פגון אכילת שרצים וכינצא שאפ"י אותן שלא קיבלו התורה עושין פן שהקב"ה צנה להרבות שכרו וזה פנונת ר' חנניא פן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה פלומר שהרבה להם תורה ומצות דברים שלא הנה צריף לצוותם כמו אכילת שקצים ורמשים פדי להרבות שכרו וגם אמרו חז"ל ג' מתנות טובות נתן הקב"ה ליישראל וכולן ע"י יסורין ולזה השיב משה למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם פלומר אנחנו סבלנו יסורין אבל אתם למה ינתן לכם פיון שלא סבלתם יסורין ועוד שמלבד היסורין

שֶׁסָבְלָנוּ הִיָּה לָנוּ נְסִיוֹנוֹת כִּי יִרְדְּנוּ לְמִצְרַיִם מְקוֹם וְנִהְיֶינוּ גְדוּרִין בְּעִרְיוֹת ב' לֹא לֹא יִהְיֶה לָךְ ג"כ יֵשׁ שְׂכָר כְּשִׁבּוֹחֵי בְּזֶה מַחְמַת שֵׁישׁ הָאֲנוֹמוֹת הַמִּפְתּוֹת אוֹתָנוּ לְעִבּוֹד ע"ז מִשָּׂא"כ בְּמִלְאָכִים וּמִה"ת יִבְחָרוּ לְהַכְרִיחַ הָאֲנָשִׁים לְהֶאֱמִין אֲמוֹנַת רְעוּת וְכֵן הוּא הַטְעָנָה בְּרָצִיחָה וְנִיאוֹף פִּינּוֹן שְׂאִין יֵצֵה"ר בִּינִיחָם מִה"ת יִכְרִיחוּ הָאֲנָשִׁים לָרַע וְנִגְדַּת הַמִּצְוָה שְׁנִצְטוּיָנוּ בְּכַדֵּי לְהַרְבוֹת לָנוּ שְׂכָר לֹא שִׁינָה בָּהֶן כָּלֵל פִּינּוֹן שְׁבּוּדָאֵי לֹא יִכְרִיחוּ הָאֲנָשִׁים לָזֶה כִּי הוּא נִגְדַּת הַטְּבַע בְּשִׁלְמָא לְהָאֲנָשִׁים נוֹתֵן לָהֶם שְׂכָר עַל הַמַּעֲשֵׂה אֲף שֶׁהֵיא גַם מַחְמַת הַטְּבַע מִשָּׂאוֹ בְּמִלְאָכִים שְׂאִין לָהֶם מַעֲשֵׂה וְלָזֶה הַשִּׁיב לָהֶם נְמִי כִּיבּוּד אָב וְאִם שְׂאֵף אוֹתָן שְׂלֵא קִיבְלוּ הַתּוֹרָה עוֹשִׂין פֶּן מַחְמַת טְבַע וּמַעֲשֵׂה אֵין לָהֶם וְעַל מַה יִּקְבְּלוּ שְׂכָר: שֵׁם אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר ר' יוֹנָתָן מִה דְּכָתִיב כִּי אֲתָה אָבִינוּ כִּי אֲבָרְהֶם לֹא יִדְעֶנוּ וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִכְיָרְנוּ אֲתָה ד' גּוֹאֲלָנוּ גו' (פִּי) שֶׁהִיָּה קִשָּׁה לוֹ דְּמַקְנֻדָּם אָמַר כִּי אֲתָה אָבִינוּ וְלֹא הַזְכִּיר הַשֵּׁם וְלִבְסוּף אָמַר ד' גּוֹאֲלָנוּ וְעוֹד דְּאֲבָרְהֶם לֹא יִדְעֶנוּ וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִכְיָרְנוּ אֵין לוֹ פִּירוּשׁ) לְעֵתִיד לְבֹא אוֹמַר לוֹ הַקַּב"ה לְאֲבָרְהֶם בְּנִיָּה חֲטָאוּ אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע יִמְחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵךְ אָמַר אֵימָא לִיָּה לִיעֲקֹב דְּהוּי לִיָּה צַעַר גִּידוּל בְּנִים אֶפְשָׁר דְּבַעוּ רַחֲמֵי עַלְיָהּוּ א"ל בְּנִיָּה חֲטָאוּ אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע וּמְחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵךְ אָמַר לֹא בְּסֻבֵּי טַעֲמָא וְלֹא בְּדַרְדְּקֵי עֲצָה אָמַר לִיצְחָק בְּנִיָּה חֲטָאוּ אָמַר לְפָנָיו רַב־ש"ע בְּנִי וְלֹא בְּנִיָּה בְּשַׁעַת שֶׁהַקְדִּימוּ לְפָנָיָה נַעֲשֵׂה לְנִשְׁמַע קְרִאתָ לָהֶם בְּנִי בְּכוֹרֵי עַכְשָׁיו בְּנִי וְלֹא בְּנִיָּה וְעוֹד כְּמָה חֲטָאוּ כְּמָה שְׁנוּתֵיו שְׂל אָדָם שְׁבַעִים דָּל עֲשָׂרִים דָּלָא עֲנִשְׁתָּ עַלְיָהּוּ פָּשׁוּ לְהוּ חֲמָשִׁים דָּל כ"ה דְּלִילְתָא פָּשׁוּ לְהוּ כ"ה דָּל תַּרְתֵּי סְרִי וּפְלָגָא דְּצָלוּי וּמִיכְלִי וּמִיִּשְׁתִּי פָּשִׁי לְהוּ תַּרְתֵּי סְרִי וּפְלָגָא אִם אֲתָה קִיבְלָת אֵת כּוֹלָם מוּטָב וְאִם לֹא פְלָגָא עָלֶי וּפְלָגָא עָלֶיךָ וּא"ת כּוֹלְהוּ עָלֶי הָא קְרִיבֵי נַפְשֵׁי קַמָּךְ פִּתְחוּ וְאָמְרוּ כִּי אֲתָה אָבִינוּ אָמַר לָהֶם יִצְחָק עַד שְׂאֲתָם מְקַלְסִין לִי קַלְסוּ לְהַקַּב"ה מְחוּי לְהוּ יִצְחָק בְּעִינֵיהוּ מִיָּד נוֹשְׂאִים עֵינֵיהֶם לְמָרוֹם וְאוֹמְרִים אֲתָה ד' אָבִינוּ גּוֹאֲלָנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֵךְ.

יֵשׁ בְּכָאֵן תְּמִיחוֹת רַבּוֹת א' לְמָה אָמַר אֲצֵל אֲבָרְהֶם יִדְעֶנוּ וְאָבֵל יִצְחָק וְאָבֵל יִשְׂרָאֵל יִכְיָרְנוּ וְגַם בְּש"ס אָמְרוּ אָבֵל אֲבָרְהֶם לֹא בְּסֻבֵּי טַעֲמָא וְאֲצֵל יִעֲקֹב לֹא בְּדַרְדְּקֵי עֲצָה הַל"ל בְּחֻדָּא לִישְׁנָא אוֹ בְּשִׁנְיָהֶם טַעַם אוֹ בְּשִׁנְיָהֶם עֲצָה ב' לְמָה לֹא הִלָּךְ אֲצֵל הָאֲבוֹת כְּסֻדְרָא אֵלָא בְּתַחֲלָה הִלָּךְ אֲצֵל יִעֲקֹב וְאִם"כ הִלָּךְ אֲצֵל יִצְחָק ג' דָּאִם טַעֲנַת יִצְחָק טַעֲנָה הֵיא לְמָה לֹא מוֹצִיא אוֹתָנוּ תִּיקְפָּה מִן הַגְּלוּת בְּשִׁבְלֵי הַטְעָנָה זֹאת דְּהָא טַעֲנַת יִצְחָק גַם עַכְשָׁיו טַעֲנָה הוּא ד' דְּהָא אָמַר דָּל פְּלָגָא דְּלִילְתָא וְדִאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה הָא כָּל חֲטָאוֹתָנוּ הוּא בְּאֲכִילַת אֲסוּרוֹת וּבְבִיאוֹת אֲסוּרוֹת הָרִי דָּאֵנוּ חוֹטְאִין בְּאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה גּוֹפְיָה וְגַם בְּלִילוֹת ה' ל"ל חֲשָׁבוֹן זֶה הִיָּה לוֹ לּוֹמַר תִּיקְפָּה פְּלָגָא עָלֶי וּפְלָגָא עָלֶיךָ ו' דְּקָאֵמַר וּמְחוּי לִיָּה לִיצְחָק בְּעִינֵיהוּ הִיָּה לוֹ לּוֹמַר בְּפִירוּשׁ כִּי הָאֵיף שִׁינָה רְמִיזָא קַמִּי קַב"ה ז' הָאֵיף שִׁינָה שְׁיִטְעוּ יִשְׂרָאֵל בְּזֶה כ"כ לּוֹמַר שִׁיִּצְחָק הוּא עוֹשֵׂה הַגְּאוּלָּה ח' הָאֵיף שִׁינָה לּוֹמַר שֶׁהַקַּב"ה יִלָּךְ אָבֵל הָאֲבוֹת לִיִּיעֵץ בָּם וְהָא כְּתִיב אֵת מִי נוֹעֵץ וְיִבְיָנְהוּ וּכְבָר אָמְרוּ רַז"ל הוּא הָעֵד הוּא הַדְּיָן לְכֵן נִרְאָה לִי בִּיאוֹר הַדְּבָרִים בְּזֶה דְּהַש"ס בָּא לִיִּישֵׁב לְמָה הִיָּה גְּאוּלַת מִצְרַיִם בְּזִכּוֹת אֲבוֹת כְּדִכְתִּיב וְגַם הַקִּימוֹתֵי אֵת בְּרִיתֵי אֵת אֲבָרְהֶם וְגַם שְׂרָשְׁעִים הַרְבֵּה יִצְאוּ מִשָּׁם שְׁהָרִי דָּתָן וְאָבִירָם וּפְסֻל מִיכָה יִצְאוּ וְאוֹתָן הַרְשָׁעִים שְׁמַתוּ הִיָּה בִּימֵי אֶפְיָלָה בְּכַדֵּי שְׂלֵא יַחֲלִל ח"ו כְּבוֹד הַמְּקוֹם וּכְבוֹד יִשְׂרָאֵל וּבַעֲת הַגְּאוּלָּה לֹא נִגְאָלוּ רַק צַדִּיקִים גְּמוּרִים כְּדִכְתִּיב וְהִיָּה הָעִיר הַיּוֹצֵאת אֶלְפֵי תִשָּׂאֵר מֵאָה וְיִהְיֶה ג"כ חֲבָלֵי מִשִׁית גְּדוּל עַד שִׁיפְלוּ רַשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶם הָעַמִּים

בפירסום רב וכללל היא פל היכא דהש"ס רוצה לנישב מה שקשה על הקב"ה מןושב בדרך מליצה פאילו טען עמו על מה עשה ד' פכה לארץ והוא משיב והנה התשובה על ה"ל כי הקב"ה יש לו מידת צדיק דהיננו שפל עשייתו יהיה בצדק באין שום קטרונג משרי האומות והנה בעת הגאולה פשיבא הקב"ה להרים קרן ישראל ברום המעלות אשר אין למעלה הימנו בנדאי שיהיה קטרונג גדול פמבואר בריש ע"ו שיאמרו ישראל שקבלו היכן קיומו עד שיאמר הקב"ה שיבא מהם ויעידו יבא נ"נ ויעיד על חנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם וכו' ע"ש בחידושי במה שפירשתי שם בארץ בעזה"י והיננו שיפירו פולם במשפט ד' במה שהרים קרן ישראל הוא משפט אמת וצדק וזהו שאמר שהיה אצל אברהם פלומר שאם ארצה לגאלם בזכות אברהם פמו במצרים ע"ז אמר לא בסבי טעמא פלומר שאין בזכות אברהם שום טעם שהרי ישמעאל ג"כ יצא מאברהם ויש לו ג"כ זכות אברהם וע"ז לא הוזכר ג"כ יצחק שיצא ממנו עשו וג"כ יש לו זכות יצחק והיה אצל יעקב שהיה מטתו שלימה וע"ז אמר לא בדרדקי עצה שמ"מ אין זה עצה גמורה שמ"מ ישאר קטרונג שאין זכות אבות פדאי להרים הרמה פזו ולכך צריך לעשות שפולם יעידו שישאל ראונו למה שרצה הקב"ה לעשות להרים לישראל למעלה שאין למעלה מזו וכמו שאמרו בע"ז שנבוכדנצר ואיוב ואלהו פן ברכאל יעידו בישאל פינון שלא נשאר רק צדיקים גמורים אשר פשטו צנארם לחרב ונתנסו פנסינות גדולות ונשתיירו פאמונתם והגאולה מחייב להם פמידת הדין וידוע שיצחק הוא פינוי לשם מידת הדין וע"ז אמר שהיה אצל יצחק פלומר שראוי לגאלם פמידת הדין עד שהתחיל מדה"ד בעצמו ליטען שראוי לגאלם וע"ז עושה בדרך מליצה פאילו יצחק טען וע"ז אמר דל פלגא דלילתא וידוע שהלילה הוא פינוי לגלות וגלות מכפר מחצה ולזה אמר דל פלגא דלילתא היינו הפלגא שפירכה הגלות ודקאמר דל פלגא ושתייה עשה פינון שהוא תאוות החומר ומ"ש ודצלו היינו התפילות ובקשות שהתפללו מצרות חבלי משיח ומה שאמר ודבית הפסא היינו דהנה החטאים שבדיעות ושבאמונות מחמת איזה מחשבות רעות שהן מותרים השכל מכונה בשם בית הפסא פמו מותרים המאכל ומשמה פמבואר בעין יעקב ולזה עושה החשבון דרך מליצה שלא נשאר רק תרתי סרי ופלגא דהיננו אף שפונדאי א"א שינקה מכל החטאים דמ"מ ישאר להם איזה חטא או הרהור רע שחייבון עליהן עונש גדול ולמה תפס דרך מליצה מיתי סרי ופלגא דידוע דעד שלש עשרה שנה אינו בר עונשין רק קצת עונש דמנפלא הסמוך לאיש והא איכא מ"ד דמנפלא הסמוך לאיש לוקה על נדרו וכן יהיה ישראל באותו פעם שאין חייבין עונשין רק פמו קטן בר תרתי סרי ופלגא שאינו חייב אלא עונש מעט ולזה שוב יועיל צירוף מדת הרחמים ונהו פנונת אמרם פינון שהישראל יהיה צדיקים וחסכו פכי מדה"ד עצמו ראונו הן ליגאל לכך אמרו ליצחק פכי אתה אבינו פלומר שאפילו במה"ד זכינו לזה ולבסוף יבינו פכי זה פמידת הרחמים היה להם ומ"ש ומחוו ליה יצחק בעינייהו פלומר שאין צריףלמה"ד רק מעט פעין רמז ומה שאמר אצל אברהם לא ידענו ואצל ישראל לא יפירו פינון דזכות אברהם אין לו שום טעם חשוב פאילו לא ידעו פלל לאפוקי גבי יעקב דזכות מועיל רק שאין עצתו הגונה מחמת קטרונג האומות אמר לא יפירו: פרק הבונה אמר ר"י בשם ריב"ז מנין ללשון נופריקון מן התורה שנאמר פכי אב המון גוים נתתיך ר"י דידקה אמר אנכי נופריקון אנא נפשי פתבית? הבית כו' והוא תמוה דבשלמא מה שדרש באברהם אב המון

שהתורה בעצמו דרשה נוטריקון ומוכח נוטריקון מן התורה אבל מאנכי אין ראיה מהתורה לדרוש נוטריקון דלא קשה מידי על הקרא להיות מוכרח הדרשה דנוטריקון דק מעצמו דרש נוטריקון ועל זה אנו דנין אם ראוי לדרוש נוטריקון ולתרוץ נראה ומקודם נפרש ההפך שבין אנכי ובין אני דאנכי הוא משורש אנה (עמוס ז על חומת אנה) והוא קו המשקולת עיני ברש"י שם והוא בשצריה לחבר שני דברים צריכין למדוד כל אחד בקו המשקולת שיהיה שונה למען יהיה תואמים יחדיו ידבקו בלי שום הפסק והיה לאחד ולזה בכל מקום שרוצה לומר שדבר זה ראוי להדבק בדבר אחר בו לשון אנכי משא"כ אני כשרוצה לומר שהוא הוא בעצמו ששואלין עליו כי הוא לשון מדבר בעדו כי הא' הוא מפעלות המשמשות למדבר בעדו כמו אלה אשמור וכן אותיות נ"י משמשין בסוף למדבר בעדו כמו ישמרני ולכה רות אמרה לבועז אנכי רות אמתך ולא אני שרמזה לו שעל פי רוח הקודש ראוי היא להדבק בו וכן יעקב כשפא ליצחק ושאל לו מי הוא השיב לו אנכי עשו בכורה והיגנו שלא רצה להוציא שקר מפיו לכה לא אמר רק לשון אנכי דמחמת שפא לקבל הברכות הראוין לבכור ויעקב בדין היה הבכור שהרי מתחלה בא עליו בדין ליטול הבכורה כמו שפרש"י בפירוש תולדות וגם אח"כ מר לו הבכורה ולו היה ראוי ג"כ הבכרה כמו שפרש"י בקרא דגם ברוך יהיה ולכה השיב לו בלשון אנכי לומר שבקו המשקולת ראוי להדבק בהבכורה ובהבכרה ולכה שאל לו יצחק פעם שנית האתה זה בני עשו ולא סמה עצמו על מה שאמר בפעם ראשון אנכי דאי לא הכי קשה למה שאל לו עוד הפעם ולפי מה שכתבתי אחי שפיר דעל לשון אנכי אין לסמוך שהוא הוא בעצמו ולכה שאל לו עוד הפעם והשיב אני ולא אמר כבראשונה עשו דמחמת שאמר אני לא אמר בפירוש לשון עשו בכדי שלא לשקר ולזה שפיר היה קשה בקרא דאנכי ד' אלקיה אשר הוצאתיך מארץ מצרים דמשמע שפדין היה הקב"ה ראוי ומחוייב לישראל להיות אלקים עליהם ולהוציאם ממצרים וזה א"א לומר כלל דנדאי אין זה רק מצד התסוד והרצון כי אם יצדק מה יתן לה ולזה ע"כ צ"ל דלכה כתב אנכי למידרש נוטריקון והיגנו אנא נפשי כתבית יתבית כלומר התחייבתי עצמי בבית בין הבתרים להיות אלקיה ולהוציאם ממצרים וכיון שהתחייבתי עצמי ראוי ומחוייב להדבק בה וכיון שהוא מוכרח לדרוש נוטריקון ממילא מוכח נוטריקון מן התורה: פירק כל כתבי אמר ר"י משום רשב"י אלמלא משמרינן ישראל שני שבתות מיד נגאלין שנאמר כה אמר ד' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וכתבי בתרין והביאותים אל הר קדשי וגו' נראה דהנה ידוע כי בעון שמטה ישראל גולין מארצם דכתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן בעון שבת ג"כ גולין ולזה אמר אלמלא שמרו ישראל שני שבתות שהן הן המסוייבין גלות מיד נגאלין כנ"ל דאלת"ה למה אמר דוקא שני שבתות: פירק שואל מי ילה ויפתה את אחאב כלומר איזה עון יגרם שיפתה רש"י בפירק חלק ויאמר הרוח ופירשו זה רוחו של נבות כלומר החטא של נבות ואמר לו צא ממחיצתי כי דובר שקרים כו' כלומר שאמר שע"י חטא זה לא יכפר לו הפיתה שיהיה כמו בשאול שאמר לו מחר אתה עמי במחיצתי אבל זה גורם שיצא ממחיצתי: סוף פירק שואל אריא לבי תרי לא נפל והא קא חזינו דנפל ההיא כדרמי ב"א דאמר רמי ב"א אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה לכאורה קשה דהא אפ"ל בחד לא נפל עד שנדמה לו כבהמה עיני מהרש"א במה שדחק עצמו בזה ונראה דהנה כל מין שיש לו נשמה יש לו צלם אלקים

לא כן הרשעים פי הנשמה שהוא חלק אלקי ממעל מסתלקת ממנו וזהו שאמרו אריא לבי תרי פלומר דמי שיש לו גוף ונשמה חשיב הוא כפי תרי ולא נדמה לו כבהמה פיון שיש עליו צלם אלקים משא"כ רשע שנסתלק ממנו צלם אלקים לא חשוב אלא כחד ונדמה לו כבהמה: שם אחים בהספידא דהתם קאימנא נראה לפרש דכשהצדיקים מספרין בזכותו של מת בהספידא שמקילין לו עונשו כמאמרם ו"ל גבי דוד בשביל שאמר ו"פ אבשלום בני אסקי' מזו מדורי גיהנם היינו מטעם שהזכיר זכותו עליו מכל שכן כשהרבה בצדיקים מספרין בזכותו של מת הרי הן כמליצים לפני הקדוש ברוך הוא וזה שאמר רב אחים בהספידא דהתם קאימנא פלומר בכדי שאוכל לעמוד במשפט: מסכת עירובין פ"ק מבוי אלו ואלו דברי אלקים חיים.

במאמר זה נתקשו בו המפרשים ונ"ל לפרש דהנה בכתובות (דף נ"ז) פרש"י ונ"ל אבל כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר כל חד אמר הכי מסתבר טעמא אין פאן שקר דכל חד וחד סברא דידיה קאמר מר יהיב טעמא להיתרא ומר יהיב טעמא לאיסורא מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בעניינא אחרינא ואיפא למימר או"א דברי אלקים חיים הם זימנין דשייף האי טעמא וזימנין דשייף האי טעמא שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מעט עכ"ל והכי נמי י"ל בכאן דהיינו שכ"א השיג ברוה"ק דבריו דרף משל סומכוס השיג ברוה"ק דמזון המוטל בספק חולקין ולאשר שהשגתו הנה באספקלריא שאינה מאירה קסבר שהוא בכ"מ ובאמת הוא רק פשיאנו מוזקין וכן בכ"מ דפליגי תנאים הלכה פשיניהם רק שחסר לו לדברי אחד מהן איזה תנאי וכשיהיה התנאי שהוא אז יתקיים דברי שני וכן בגיטין אלו ואלו דברי אלקים חיים זכוב מצא ולא הקפיד נימא מצא והקפיד וכן הוא בכל מקום וכן הוא בדניאל שהשיג דברי אלקים חיים ולא השיג אותן בשלימות עד שהוצרך לפירוש וכן כל תנא השיג דבריו ברוה"ק רק שלא השיגן בשלימות וחסר מהן איזה תנאי או שאר איזה דבר ומחמת שכל מצנה יש לה שורש למעלה ואיסור מצד דין והיתר מצד חסד ודבר שיש בו איסור מאיזה תנאי והיתר על איזה תנאי ב"ש שבא להם רוח"ק מצד גבורה ראו האיסור שפתוכה ובאמת שחסר פאן עוד תנאי שתאסר רק שלא השיג בשלימות רק הפלל בחיסרון תנאים המצטרפים ובית הגלל להיפך עיין בשל"ה דף כ"ו ותבין דרף משל שנים שמעו מרפן זה אסור וזה מותר ושניהם אמת רק שלכל אחד צריך תנאי מתחלה כמו גבי חתול וחוילדה בפרק אלו טריפות ע"ש: שם שני שנים ומחצה נחלקו בית שמאי וב"ה אי נוח לו לאדם שלא נברא משנברא והוא תמוה דנדאי לא נתחכמו על מידותיו ח"ו ובפרט שהוא נגד תאמרו ותברך נירא האלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד וגם דיקדוק הלשון ק"ל דאמר נוח לו לאדם דה"ל למימר נוח לאדם אלא נראה דנדאי המציאות טוב מאוד רק דפלוגתא הוא על פונה אחרת דהיינו על תחלק הכריאה אם נוח לו לאדם בכריאתו מחמת שיבא אחר כך למדרגה יותר גדולה או אם אינו נוח לו לאדם להבראו מחמת יראתו שלא יעשה רשע ובע"כ הוא נוצר והא דסתם התנא באבות וקאמר שע"כ אתה נוצר היינו לפי שנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא והדר קאמר ועכשיו שנברא בפשפש במעשיו וא"ל ימשמש במעשיו פ"י כי צער גדול הוא להנשמה לירד לזה העולם ע"כ בפשפש ופשפוש הוא תרגום של חיפוש פ"י יחפש אחר מצנת עשה כדי לקיים כל המ"ע כדי שלא יצטרך להתגלגל וסובר דבשביל חסרון מ"ע ג"כ מתגלגל וא"ל ומשמש

במעשיו פי' שימשמש בשעה שבא מעשה לידו שלא יהא בה עבירה ושוב לא יתגלגל וסובר דאינו מתגלגל אלא בשביל תיקון עבירה ולא בשביל חסרון מ"ע ומצינו פלוגתא בזו בספרים: עוד י"ל דהנה בתיקוני זוהר תיקון מ' וכו' בזוהר יש מחלוקת דכשנהנשמה מתגלגל כמה פעמים אם הגוף הראשון עומד בתחנית המתים דחד דאמר דכל גופא דלא אשתלם אינו עומד בתחיה וחד דאמר דכולן עומדין וא"כ לפ"ז א"ש דהנה הנשמה ודאי יש לה תועלת גדול כמה שיורדת לעולם מאחר שמשתלמת במצות שוב לא תאכל נהמא דכסופא פמבואר בספרים אבל הגוף דלא אשתלם למאן דאמר דאינו עומד בתחנית המתים ודאי נוח לו שלא נברא כי מה תועלת יש לו בבריאה פינון שאח"כ בלה ובריאתו לא הנה רק לצורך הנשמה כמו שאר בעלי חיים הנבראים לצורך האדם וזהו מחלוקתו בנוח לו לאדם היינו גוף האדם דמאן דסובר דנוח לו שלא נברא סבר גופא דלא אשתלם אין לו תקומה ומאן דסובר דנוח לו שנברא סבר דהכל עומדין ונודפכו ולכה טוב לו שנברא: פרק עושין פסין והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה וכו' אף דנדאי יונה אין בר דיעה אף כל מה שאנו לומדין דבר אחד מאיזה דבר חשוב כאילו שמענו ממנו אותו דברי שלומדין ולכן פינון שראינו שהיונה שטרפה עלה זית בפיה אף שהיא דבר מר אף שנה ודאי הנה נותן לה דברים טובים לומדים אנו מנה שיותר טוב דבר מר ולקבל מהקב"ה מדבר מתוק ולקבל מיד בשר ודם: שם שלשה פתחים יש לגיהנם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים לכאורה קשה דמה בא להודיענו בנה לכן נראה פוננתו דשלשה דברים יש שהן סיבות נהכנה לגיהנם ונחשיב אחד במדבר דהיינו מה שנעשה במדבר במחלקותו של קרח ובנה מרמז עון המחלוקת אשר הוא סיבה לגיהנם וכן מוכרח מהראייה שהביא מהפסוק דגבי קרח וירדו הם כו' ואחד בים היינו מי שיכול להוכיח ואינו מוכיח והיינו החטא שעשה יונה ונענש בטביעת הים: כמו שמביא ראיה מיונה ואחד בירושלים היינו העונות שפשו בירושלים כמ"ש ירמיהו הנער בזקן וכו': פרק פיצד מעברין אם הראשונים כמלאכים אנו בני אדם ואם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים לכאורה קשה דהש"ס יאמר בלשון הסתפקות ונראה פוננתו דמי שמשיג ומבין בעצמו שהראשונים כמלאכים חשוב הוא כבני אדם אבל מי שמדמה בעצמו שהוא חשוב כראשונים שחושב שהראשונים בני אדם כמותו הרי הוא כחמור: שם יש לה היטיב לה ולא תאמר אנית לבני חק כי אין לבנים מהאבות כי בני אדם דומין לעשבי השדה הלא נוצצין והללו נובלין.

לכאורה קשה דמה תירץ דכיון שהוא אומר שרוצה להניח לבניו חק מה מתירץ כמה שאומר הללו נוצצין הלא הוא בעצמו אומר כן פינון שרוצה שימות ובניו ישארו רוצה להניח להם חק לכן נראה פוננתו דהנה בצמחי השדה יש שני מינים אחד שזרעין וצומחין ואחד מה מעצמו והנה אותן שזרעין וצומחין כגון כל מיני תבואה צריף לשייר באותו המין כדי שיהיה לו מה לזרוע אח"כ כי אם לא ישייר על הזרעה לא יהיה לו בשנה כלום נמצא שהתבואה השניה יש לה עזר מהתבואה הראשונה משא"כ העשבים שצומחין מעצמן יכול לכלות הראשונים מפל וכל כי להשניה אין לה עזר מהראשונים וזהו שאמרו יש לה היטיב לה כלומר עשה צדקה ושאר מצות בממונה כמה שייטב לה ולא תאמר אנית לבני חק כי אין לבנים מהאבות כי בני אדם דומין לעשבי השדה כלומר לעשבים שאין נזרעין ואין לאחרונים עזר מהראשונים כמו כן ב"א אין

לבנים עזר מהאבות והפל תלוי במזל או בהשגחה: פָּרַק הַדָּר אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך פה זוכרהו: נ"ל ביאור הדברים בזה היינו שיאמר לו דבר הלכה אשר עוסק בו בכל יום וממילא יזפור בו בכל יום כשיגיע לאותו דבר הלכה וזהו שאמר ואמר לו דבר הלכה אשר מתוך פה יזכרהו ולזה חז פתח בדיני תפלה וחד פתח בדיני ספר תורה: מסכת פסחים פָּרַק אור לארבעה עשר אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו וכו' שצאמר מן הבהמה אשר איננה טהורה והוא תמוה דהא כמה פעמים כתיב טמאה בתורה והעיקר כמו שכתוב בעל המאור דנדאי פשצריה התורה להזהיר שלא יאכל מהן הוצרך לגנותו בתכלית המאוס בכדי שייפריש מהן ולא יאכל מהן אבל גבי נח שאינו אלא לסיפור בעלמא אין להוציא דבר מגונה מפיו: פָּרַק מקום שנהגו מפני מה מסרו עצמן חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש (ופרש"י הא כתיב וחי בהן) ומשני שלמדו ק"ו מצפרדע מה צפרדע שלא נצטוו על קדושת השם כתיב ובתנוריה כו' והקשה המהרש"א מאי ק"ו הוא הא גבי צפרדע לא כתיב וחי בהן ע"ש ועוד קשה דאטו הצפרדעים משום קידוש השם עשו זאת הא ע"פ גס הטביע הקב"ה בהם פה ולכן נראה דהתוספות כתבו שלא הִיָּה ע"ז רק אנדרטי של מלך ולפ"ז קשה להיפך למה באמת הכניסו עצמן בסכנה דמה קידוש השם הִיָּה בזה ולכן נראה דנ"נ הִיָּה כופר בהשגחת אלקות וכענין שאמרו פרעה שעשה עצמו אלוה שהוא תמוה היאך איפשר לשום אדם להאמין שטות כזה שאדם שגראה חסרונותיו ואמרו עליו שהוא אלהים בנדאי שאין שום אדם כופר בסיבה ראשונה כענין שאמרו מי לא יראך מלך הגוים אף נראה שהכחשת פרעה לא הִיָּה רק בהשגחה והִיָּה מאמין בדעת הקדמות והעולם כמנהגו נוהג וכן הִיָּה דעת נ"נ ונמצא לפי דעתו החסיר' כיון שהוא מלך וכבש כל העולם ומושל על כל העולם לעשות בהם כרצונו ושם אלקים נאמר על המושל ובעל יכולת ולזה חשב עצמו פי הוא אלקי עולם ובאמת אין המלך מושל על שום דבר פי לב מלכים ביז ד' לכל, אשר יחפון יטנו ולכך עשה אנדרטי למלך והסיר לב העולם מאחרי ד' לומר שאין שום משגיח אחר בארץ רק המלך המושל בכל העולם ורוב המשתתפים שהשתתפו לאנדרטי הִיָּה דעתם פה שאין לירא משום אלקי רק ממלך שהשיא לב רוב העולם לזה אמנם מי שהאמין בד' ולא השתתפו רק לכבוד צורת המלך לא פעל עון ולזה חמ"ו רצו להעביר דעת העם מהכפירה והִיָּה מובטחין שיעשה להם גס בכדי שע"ז יתברר להם אמונה אמיתית שהי"ת משדד הטבע ועי"ז יתברר אמונת אלקות ולזה למדו בק"ו מצפרדעים דהנה בצפרדעים מה שנעשה גס זה בצפרדעים וכי עביד רחמנא ניסא למגנא ובפרט שידוד הטבע בזה שנכנסו לאש חיים ויצאו חיים אף כיון שבכל המכות הראה את פרעה שהקב"ה משדד המזל והטבע ובצפרדעים לא ניקר שגם גס פי כל חוברי חבך יכולין לעשות כן משא"כ פשנכנסו לאש חיים ויצאו חיים ניקר לכל שידוד הטבע ונתפרסם אלקותו וזו מה שלמדו מק"ו אם השי"ת עשה גס כזה בכדי שייפיר האמונה האמיתית וכיון שע"י אותן שאינן מאמינין בד' ואינן מצווין שא"א לומר בהם שע"י שמקיימין מצות הש"י נעשה להם גס מכ"ש שיתקדש שם השי"ת כשיעשה לנו גס ומובטחין הִיָּה ועשה להם גס פי המערכה משועבד לצדיק כמו רחב"ד שאמר פליג נהרא וכן כל הנביאים עשו כמה מופתים בדיבורים בידועים שהמערכה משועבד להם אף מ"מ לא היו נביאים על האותות והמופתים שעשו והִיָּה להם ספק ספנה והכניסו עצמן בספק ספנה

בְּכַדֵי שְׂיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם עַל יְדֵן וּק"ו שְׁלֵהֶן לֹא הָיָה רַק שְׁבִינָה יֵשׁ קִידוּשׁ הַשֵּׁם גְּדוּל
דְּהָא עֲבִיד רַחֲמָנָא נִיָּסָא בְּשִׁבִיל זֶה וְלֹא עֲבִיד רַחֲמָנָא נִיָּסָא לְמַגְנָא: שֵׁם בִּיקְשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוּת
אֶת הַקֶּץ לְבָנָיו וְנִסְתַּלְקוּ מִמֶּנּוּ הַשְּׂכִינָה כּו' אָמְרוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ד' כּו' אָמַר יַעֲקֹב בְּשִׁכְמ"ל
אָמְרוּ רַבָּנַן הִיכִי נַעֲבִיד נְאֻמְרוּ לֹא אָמַר מִלְּשַׁה הַתְּקִינּוּ שְׂיִהֵא אָמְרוּ בְּחֻשָׁאֵי כּו' וְהוּא תְּמוּזָה
הַרְבֵּה א' מַאי טַעְמָא אָמְרוּ יַעֲקֹב וְלֹא אָמְרוּ מִלְּשַׁה ב' מַה תְּקַנָּה יֵשׁ לְאִנְוְרוּ בְּחֻשָׁאֵי אִם יֵשׁ
גְּנָאֵי בְּאֻמֵּירְתָּהּ הֲלֹא לְפָנָיו הִפֵּל גְּלוּי ג' אֵיזָה גְּנָאֵי יֵשׁ בְּבִשְׁכַּמְל"ו ד' לְמַה אוֹמְרִים אוֹתוֹ
בִּיּוֹה"כ בְּקוּל רַם.

לְכֹן נִרְאָה דְּהַגָּה יְדוּעַ פְּשִׁי שְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוּנּוֹ שֶׁל מְקוֹם נוֹתְנִין עוֹז לְאֵלְקִים פְּדֻכְתִּיב תְּנוּ
עוֹז פִּי בִּינָה נִתְגַּדֵּל וְנִתְקַדֵּשׁ וְנִתְנוּדַע כְּבוֹד ד' בְּנִיָּסִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעוֹשֶׂה וְכַשְׁח"ו אֵין עוֹשִׂין
רְצוּנּוֹ שֶׁל מְקוֹם מִתִּישִׂין פֶּח שֶׁל מַעֲלָה פְּדֻכְתִּיב צוּר יִלְדֵּה תְּשִׁי וּלפ"ז פְּשִׁי שְׂרָאֵל עוֹשִׂין
רְצוּנּוֹ שֶׁל מְקוֹם נִתְבָּרַךְ כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה כִּי בִּרְכָה הוּא לְשׁוֹן תּוֹסַפֵּת וְלִהְיֵפֶה
ח"ו נִתְמַעַט כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְהַגָּה בִּימֵי הָעָבוֹת עֲדִינּוּ לֹא נִתְנָה הַתּוֹרָה וְכָל חֻשִׁיבוֹת שֶׁל
אֲבָרְהָם בְּתַחֲלָה לֹא הָיָה אֲצֵל הַקַּב"ה רַק בְּשִׁבִיל שְׂהֵיָה מְפִיר אַחְדוּתוֹ וְאֵלְקוּתוֹ שֶׁל
הַש"י תְּכִיב פֶּל הָעוֹלָם וּמִחֲמַת זֶה לְבַד נִתְגַּדֵּל וְנִתְקַדֵּשׁ כְּבוֹד הַש"י תְּכִיב בְּנִיָּסִים וְנִפְלְאוֹת
שְׁעוֹשֶׂה לְאֲבָרְהָם וְלִכְּהָ פְּשִׁי אָמְרוּ בְּנָיו לְיַעֲקֹב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כּו' כְּשֵׁם שְׁאֵין בְּלִבָּה אֵלָא אַחַד
כְּה אֵין בְּלִבָּנּוֹ אֵלָא אַחַד וְהֵינּוּ שְׁאֵנּוּ מְפִירִין אַחְדוּתוֹ וְאֵלְקוּתוֹ כְּמֹהַ מְמַשׁ לְזֶה פֶּתַח
וְאָמַר בְּשִׁכְמ"ל וְהֵינּוּ שְׁאֵמַר שְׁבִינָה בְּלִבָּד דִּי שְׂיִתְבָּרַךְ וְיִתְקַדֵּשׁ וְיִתְנוּדַע שֵׁם כְּבוֹד
מַלְכוּתוֹ בְּעוֹלָם אֲמַנָּם אַחַר שְׁנִתְּן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְנִצְטוּוּ בְּתַרְי"ג מִצְוֹת אֵין דִּי בְּהַפְּרַת
אַחְדוּתוֹ לְבַד שְׁיַעֲשֶׂה עִמֶּנּוּ נְסִים וְנִפְלְאוֹת שְׂיִתְבָּרַךְ וְיִתְקַדֵּשׁ וְיִתְנוּדַע שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
בְּעוֹלָם אִם לֹא בְּקִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֲדַרְבָּה לְהִיָּפֶה אָמְרוּ הַלְנָאֵי אוֹתִי עֲזָבוּ וְאֶת תּוֹרַתִּי
שְׁמָרוּ אֵלְמָא דְּבְּהַפְּרַת אֵלּוּקוּתוֹ אֵין דִּי בְּלִי קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְלְזֶה מִלְּשַׁה שְׂהֵיָה אַחַר
נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה לֹא אָמַר בְּשִׁכְמ"ל אַחַר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כִּי זֶה מוֹרָה שְׂבְּהַפְּרַת אֵלְקוּתוֹ וְאַחְדוּתוֹ
לְבַד יִתְבָּרַךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֵין זֶה דִּי אַחַר נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה כַּמ"ש לְעִיל וְלְזֶה שְׁפִיר
אָמְרוּ הִיכִי נַעֲבִיד נְאֻמְרוּ הֵינּוּ שְׂיִאֵמַר בְּשִׁכְמ"ל אַחַר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל לֹא אָמַר מִלְּשַׁה וּמִטַּעַם
שְׂהֵיָה אַחַר נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה וְהִי גַם אֲנַחְנוּ אַחַר נִתְיַנַּת הַתּוֹרָה לֹא נְאֻמְרוּ הִי אָמְרוּ יַעֲקֹב
וְהִי עֵינֵינוּ הִרְאוֹת שְׂדָבָר גְּדוּל הוּא שְׂהִי בִּימֵי יַעֲקֹב ע"י כְּה נִתְבָּרַךְ וְנִתְקַדֵּשׁ שֵׁם כְּבוֹד
מַלְכוּתוֹ וְרֹאֵי לְבַקֵּשׁ שְׁעִי"ז יִתְבָּרַךְ וְיִתְנוּדַע כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ כְּמוֹ שְׁאֵנּוּ מְבַקְשִׂין בְּכָל
תְּפִלְתֵּינוּ וְאוֹמְרִים חֲנוּן אֲנָם הַמִּיַּחֲדִים שְׁמוֹ וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְהֵינּוּ שְׁאֵנּוּ חוֹשְׁבִין
אוֹתְנּוּ בְּחֶסְרוֹן תּוֹרָה וּמִצְוֹת מְבַקְשִׂין שְׁיַעֲשֶׂה הַקַּב"ה בְּרַחֲמֵיו לָנוּ בְּשִׁבִיל זֶה וְלִכְּה תִּיקְנּוּ
לוֹמַר אוֹתוֹ בְּחֻשָׁאֵי דְּהֵינּוּ שְׂיִהֵיָה נִיָּכָר לוֹ שְׂיֵשׁ לוֹ לְבַקֵּשׁ עַל בְּקֻשָׁה כְּזוֹ כְּמוֹ שְׂהָאֲדָם
מְחַוֵּב שְׂיִקְיִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֵז יָבֵא בְּפִרְץ לְפָנָיו וְיִאֵמַר בְּשִׁכְמ"ל וְלִכְּה בִּיּוֹה"כ שְׁאֵנּוּ
בְּטוּחִים שְׂיִמְחֹל לָנוּ עוֹנְוִתֵינוּ לְכְּה אָנּוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּקוּל רַם: פֶּרֶק הָאֻשָׁה מ"ד אֲבָרְהָם
קָרָאוּ הֵר יַצְחָק קָרָאוּ שְׂדָה יַעֲקֹב קָרָאוּ בֵּית וְנִרְאָה כְּוֹנְנָתָן שְׂבִימֵי אֲבָרְהָם הָיָה הַשְּׂגַחַת
אֵלְקוּת עֲדִינּוּ מְרוֹחֵק וְדוּמָה אוֹתָהּ כְּהָר כְּמוֹ מִי שְׁעוֹמֵד עַל הַר וּמִסְתַּכֵּל לְמַטָּה וּבִימֵי יַצְחָק
שְׂנִתְרַבָּה הַזְּכוּת וְהוֹרִיד הַשְּׂכִינָה לְחַטָּה דוּמָה אוֹתוֹ כְּשְׂדָה שְׂהִיא אֲרִץ מִישׁוֹר אֲפֻ עֲדִינּוּ
לֹא הָיָה בְּקַבִּיעוּת רַק כְּעִין שְׂדָה שְׂלַפְעָמִים אֲדָם יוֹרֵד לְתוֹף שְׂדָהוּ מִשָּׂא"כ בְּיַעֲקֹב שְׂכָבָר
נְשַׁתְּלָם הַזְּכוּת קָרָא אוֹתוֹ בֵּית כְּמוֹ אֲדָם שְׂדָר בְּבֵיתוֹ בְּקַבִּיעוּת: פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים גְּזָהָה
דְּתוֹרָא הֵן הֵן גְּזָהָה דְּאֵרְיָה זֶה זֶה לִיזְהָא דְּגַמְלָא דָּא דָּא גְּזָהָה דְּאֵרְבָּא הִלְגִּי הִיָּא תְּלִיא

וחזקת חוליא והוא תמוה ונראה לפרש דהנה ידוע דהש"ס קרא לרשעים שור המזיק ואמר דרף מליצה כשפוגע בה אדם רשע שהוא דומה לשור המזיק שפוגע בו אל תתחר במרעים אין לו תפניתא רק שינענע בראשו תמיד ויאמר הן הן ואל יתחר במרעים ויתגרה עמו: גיזקא דארזי זה זה.

דידוע שהת"ח נקרא בשם ארזיה כמו (אבות) והוי זנב לאריות ארי עלה מכבל והפוננה שהזהיר התנא שלא יאמר אדם פלוני פמשה ואהרן פלוני פשמואל הנביא רק ופתח בדורו פשמואל בדורו לכה אמר הלחש שצריף לומר לפני הת"ח זה זה: גיזקא דגמלא דא דא.

הפוננה דהנה ידוע שמחויב אדם לגמול טוב במי שגמל עמו טוב והנה אם יקפיד הנגמל לומר שיהא הטוב מה שגמל לו חבירו שנה כמה שגמל עמו יבא שנאה ומחלוקת ולכה הזהיר ואמר גמלא פלוני הלחש של ההגמולים לומר תמיד דא דא דהיינו שיהא שנה בעינו התגמולים הגמול שגמל לו חבירו ויאמר תמיד דא הוא ממש כמו שגמלתיו שלא יבא ח"ו שנאה ומחלוקת: גיזקא דארבא וכו' פי ידוע שעוה"ז מכוונה בשם ספינה כמו שאמרו במיתת אברהם וני לספינתא כו' ורצה ללמוד אותנו איה לנהוג בעוה"ז והנה הערוף בערוף הל על הפסוק הלאות אנשים תרגום מהלן ית גביא ארי תהלון ית פתגמי היצא מזה דהלין פירושו לשון גיעה ובערוף הייא פי' לשון מהירות ובערוף חל פי' חלי הוא לשון חולי וחילוק פי' בערוף לשון דגים קטנים וחוליא פי' לשון מתוק וזה פוננתן הילני היינו הגיעה שאדם יגע בעוה"ז לצורך מחיתו הייא היינו שצריף להיות במהירות פענן שאמרו הוי ממעט בעסק ונעסוק בתורה וגם צריף שיהיה מתוק בעיניו כל מה שיאירע לו מהצרות והתלאות שיטיל עליו הקב"ה וזה שאמר חלי דהיינו התלאים והצרות וחילוקי היינו המאכלים גרועים וחוליא פלוני שיהיה בעיניו מתוק כדבש ועיין בערוף שחז"ל היו רגילין לומר ה' במקום ח' וח' במקום ה': סליק מסכת פסחים מסכת יומא פרק שבעת ימים שלשה קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו קול המונה של רומי וקול גלגל חמה וקול הנשמה בשעה שיוצאת מן הגוף ובעו רבנן רחמי על הנשמה ובטליה וי"א אף הלידה וי"א אף רדיא ופי' רש"י היינו גשמים ע"ש והמאמר זה תמוה ונראה לפענ"ד לפרש שלא יהיה כ"כ תמוה דמה שאמר שהקול הולך מסוף העולם ועד סופו היינו שכל העולם בכללו נידון על כף או בשעה זו הדין שורה על כל העולם ונחשיב קול גלגל חמה דהיינו השפעת המזלות שמתנהגין לפי מעשה בני אדם פידוע וחשוב עוד קול הנשמה בשעה שיוצאת מן הגוף דהיינו בשעה שמת אדם הדין שורה על כל העולם דאם זכו היה מקוים בהם בלע המנות לנצח ומחמת זה הדין שורה על כל העולם ואמר שבעו רבנן רחמי ובטלו היינו שלא יהא הדין שורה על כל העולם ומה שי"א אף הגשמים פי' דאיכא דיעה בגמ' דמטר יורד בשביל יחיד והי"א ס"ל דע"פ פלל העולם נידון הגשמים ואמר עוד שם אלמלא קול המונה של רומי הנה נשמע קול גלגל חמה ואלמלא קול גלגל חמה היה נשמע קול המונה של רומי נלענ"ד לפרש דבשעה שגפלה עטרת ישראל נתמעט ג"כ השפעת המזלות כאמרם ז"ל דבשעה שהיה א"י בידינו היתה מבורכת בשנינו מערוף הטבע פמבואר בשקלחי כתובות ועכשיו נתמעט וזהו פוננתן אלמלא קול המונה של רומי פי' אלמלא לא היה הצלחת האומות היה נשמע קול גלגל חמה פי' שהיו נראין ביותר השפעת המזלות כאשר בראשונה רק שעכשיו נתמעט ההשפעה בשבילם ואלמלא קול

גלגל חמה פ"א אלמלא שלא היה נתמעט השפעת המזלות הנה נשמע קול המונה של רומי פירוש שהיה נראה הצלחת האומות גדול עד אין חקר להיותם תחת המזלות: פ"ק בראשונה והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר פ"א בעושי רצונו של מקום פ"א באין עושי רצונו של מקום והקשה מהר"ש"א וכי אפשר שברגע אחד ישתנו ממספר לאין מספר וגם בלא"ה היאך אפשר כלל שימצאו אישים אין תכלית למספרם כמ"ש במ"נ חלק ב' וגם החוש מכחיש דהא יש מספר לישראל ואדרבה האומות שלא נתברכו הם יותר מישראל ובישוב זה נאמר פ"א שהקב"ה הבטיח לישראל שפאשר יעמוד השמים החדשים והארץ החדשה פ"א יעמוד ורעכם ושמכם וכ"ן שהיה הבטחתו לישראל יהיו קיימים לעולם ולנצח נצחים נאפי' שבטא גמירי דלא פ"א א"כ בנדאי אין מספר לישראל בכללות מחמת הרבוי שהיה להם עד בלתי תכלית משא"כ באותן שהיו פ"א לבסוף נדאי שיש מספר לכללם פ"א שיש להם תחלה ותכלית זה שאמרו דלאותן שעושי רצונו של מקום אין מספר והוא מהטעם שיזכו להיות ורעם קיים לעולם משא"כ באותן שאין עושי רצונו של מקום ערירים ימותו ויכלה ורעם ויש להם מספר וא"כ אפי' לאיש אחד צדיק שייך לומר עליו שאין לו מספר פ"א שהוא פ"א על דבר שאין לו מספר ואין לו תכלית פ"א שיזכה להיות ורעו קיום לעולם כמו אברהם: שם שאול באחת ולא עלתה לו דוד בשמים ועלתה לו כו' ואין זה כפיכול עול בחיקו יתברך כי שאול חטא במשפט המלוכה על פ"א הוסר ממנו המלוכה משא"כ דוד חטא בענינים שהן לא במשפט המלוכה ולכך לא הסיר ממלוכה רק בעושי אחרים: פ"ק בא לו עפ"י מ"קדין בהיכלו איה גבורותיו כו' לכאורה תמוה וכי משום זה אין ראוי לכנותו בשם גבור ונראה דהרמב"ן כתב דכל התוארים שאנו אומרים על השי"ת אין הפ"א על התוארים עצמיים ח"ו רק על תוארי הפעולות כלומר שהפעולות שאנו רואין אצלנו השי"ת הוא הפועל ולזה פ"א ששם גבור לא נאמר רק לומר שהפעולות הגבורה שאנו רואין השי"ת הוא העושה וכ"ן שאנו פועל עכשיו גבורות ונוראות אסור לומר שם גבור מחמת שא"י לומר שוב גבור על הפעולות מורה זה השם על תואר עצמי שאסור לאומרו על השי"ת ואנשי כנה"ג החזירו הדבר ליושנה באמרם שגם עכשיו נפ"א פעולות גבורותיו ושוב נופל שם גבור על תוארי הפעולות: פ"ק אמר להם הממונה מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים מקללתן של רשעים אתה למד ברכתן של צדיקים מברכתן של צדיקים כו' דכתיב פי ידעתי למען אשר יצוה וכתב בתורה ויאמר ד' זעקת סדום ועמורה כי רבה ומקללתן של רשעים כו' דכתיב ואנשי סדום רעים וחטאים לד' מאוד וד' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעליו ע"י מהר"ש"א ולפענ"ד נראה דהנה ידוע דכשנתרבה השפע באמצעות המוכן חל על שאינו מוכן והרשעים א"י לסבול שפע טוב הגדול כמו שהחולה א"י לסבול אכילת בשר שמן והשפע הטוב ימית הרשע כמ"ש העיקרים ואמרו חז"ל לעתיד הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים נהנין והרשעים נדונין בה וכוונתה שבהתגברות השפע נדונין הרשעים כמו שהחולה א"י לקבל בשר שמן ולזה אמרו מברכתן של צדיקים אתה למד כו' כלומר אם אתה רואה שהשפע והברכה מתגבר אצל הצדיקים אתה יכול ללמוד שהיה קלה לרשעים וכן היה באברהם כשאמר הקב"ה פי ידעתי ושהוריד השפע הטוב לכן נעשה פ"א לאנשי סדום ומה שאמר מקללתן של רשעים פי ידוע שרובי הרשעים ממעטין השפע מן העולם ולזה אמר אם אתה רואה

מיעוט השפע מרשעים יכול אתה ללמוד שיהיה ברכה לצדיקים כי פשנתמעטו הרשעים יכול לחול שפע הטוב ורוה"ק על הצדיקים וכן היה באברהם פשהיה סמוך לסדום ולוט היה עמו לא דיבר הקב"ה עמו וכשנפרד לוט ואברהם נתרחק מסדום ומלוט נתייחד הדיבור עם אברהם: פרק יום הפורים תניא א"ר יוסי בוא וראה שלא פמדת הקב"ה מדת בשר נדם מדת בו"ד אדם מקניט את חבירו יורד עמו עד לחייו אבל הקב"ה אינו כן קילל את הנחש כו' והוא תמוה דאטו הקב"ה אינו יורד לחייו הא פמה פריאות ומיתות נכתבו בתורה ואף פרת ערירי שיוורד לחייו ולחיי בניו ולפעמים פוגע העונש אפי' למשפחתו לכן נראה לפענ"ד בכוננתו דהנה פל העונשין הנרצין על החטאים קודם עשייתו דהינו מי שיעשה כה וכה שיענוש כה וכה ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא לשקול העונש נגד החטא רק ששכל אדם לואה מהשיג המושכל על מכונו משא"כ הקב"ה לו נתכנו עלילות לשקול המשקל במאזני צדק אבל העונש הבא להקנטה פתאום אז מדת הקב"ה רחוק הרבה ממדת בו"ד שפמדת בו"ד פשמקניטין אותו פתאום אינו שוקל העונש נגד החטא פלל רק תיכף מענשו ככעס אף שלפעמים יורד העונש עד לחייו על חטא קל אבל מדת הקב"ה אפי' בפשעת הקנטה שוקל העונש נגד החטא שלא יזיק יותר מהראוי כמו בפשעה שקילל את הנחש שקללתו היה על גחונף תלף ומחמת זה היה מזונותיו קשים והקדים רפואתו במה שאמר ועפר תאכל למען יהיה מזונותיו מזונות קילל את פנען במה שאמר עבד עבדים כו' ומה שקנה עבד קנה רבו וממילא אין לו נכסים לזון ממנו דעבד שקנה נכסים נכסים לרבו תימן ענשו במה שאמרו שאסור לומר לו עשה עמי ואיני זנף וממילא אוכל מה שרבו אוכל קילל את האשה במה שאחר ואל איש תשוקתה ופירש"י שאין לה פה לתבוע והיה באפשר שהתשוקה תמית אותה תימנו במה שהפל רצין אחריה קילל את האדמה במה שאמר וקוץ ודרדר תצמיח והיה באפשר שפתצמיח כ"כ הרבה קוצים ודרדרי' עד שיגרע מזונות ההכרחים תימנו ששיער בכחמתו הקדומה והנעלה מעיני פל שלא ימעט צמיחת הקוצים מזונות של העולם עד שהפל נזונים מהם ועוד יש לפרש במה שאמר קילל את פנען כו' דהנה בס' אהבת יונתן פתב דבמה שקיללו עבד עבדים קיללו שלא יהיה לו מזל וכשאין לו מזל ודאי לא נזון רק מתמצית שפע של ישראל וזהו שאמר אוכל מה שרבו אוכל: שם שהיו פורעין עצמן ומתריזין פלפי מעלה כו'.

קשה הדבר לומר שישראל עשו כן לכן נראה שהוא מלשון פי פרעה אהרן ופרש"י שהוא מלשון גילוי שגילו שמצם וקלונם וזהו פוננתו פאן שפורעין עצמן פלומר שגלו שמצם וקלונם ומתריזין פלפי מעלה פלומר שליכלכו עצמן בחטאים ועונות: שם הנותן בכוס עינו פל העולם דומה לו כמישור כו' הדבר קשה שהכתוב השמיענו זה לכן נראה בכוננתו שהיא תוכחת גדול לבל יתגאה האיש בראותו שהשעה משחקת לו ולילף בגאות לבו וכן אם באים עליו יסורין אל יקשה בעיניו דהנה אם מוליכין את האדם לבית המלך להענישו ודאי לא יתגאה בעת הלוכו וכן אם אדם הולך לדרך רחוק וידע בנדאי שירויח שם ממון הרבה ודאי שלא יקשה בעיניו היסורין שסובל בדרך פי שמחת הרינוח ממתיק בעיניו היסורין וידוע פי כוס נאמר על עונש עוה"ב כמו שנאמר (תהלים) פי כוס ביד ד' יין חמר מלא מסף ויגר מזה גו' וכן מכנה שם השכר בכוס וזה שאמר הנותן בכוס עינו פלומר בהשכר ובהעונש עוה"ב פל העולם דומה לו כמישור פלומר בין שיהא פל ימיו

בנחת או בצער ויסורין בעוה"ז שנה אצלו כי הכל פאין נגד שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ עוה"ב וְזוּהוּ ג"כ פּוֹנֵת הַפְּתוּב פּי יתן בפּוֹס עֵינוּ יתְהַלֵּךְ בְּמִשְׁרִים פְּלוֹמֵר פְּשִׁיתוֹנְעִינּוּ בְּשִׂכָר וְעוֹנֵשׁ הָעוֹלָם הַבָּא יתְהַלֵּךְ בְּמִשְׁרִים הֵינּוּ שְׁלֵא יִחְטֵא לְעוֹלָם: שֵׁם גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁמִבִּיא רְפוּאָה לְעוֹלָם כּו' קִשָּׁה לְהִבִּין מַה עֲנִין רְפוּאָה דְאָמַר וְנִרְאָה דְהֵנָּה הֶרְמֵב"ם בּמס' סְנֵהֲדָרִין פְּתַב דִּישׁ אָדָם שְׁנוֹלֵד בְּטַבֵּעַ רַע שְׁקִשָּׁה לוֹ לְפָרוֹשׁ מְתֵאוּת עֲרִיּוֹת וְכֵן לְפַעְמִים נוֹלֵד בְּרִתִּיחַת הַדָּם עַד שֶׁא"א לוֹ לְפָרוֹשׁ מִכַּעַס וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה הֶרְבֵּה וּלְפּוֹם צַעֲרָא אֲגֵרָא וְלָזָה א"ש שְׁאָם בָּא לְיַדִּי חֲטָא וְעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה הַקַּב"ה מְרַפָּא טַבְעוֹ שְׁלֵא יִקְשָׁה עָלָיו שׁוֹב הַשְּׁמִירָה מִכַּעַס וְתֵאוּנָה וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה: שֵׁם גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁמַגְעַת עַד כֶּסֶף הַפְּבוֹד כּו' וְאָמַר ר"י עַד וְלֹא עַד בְּכָלֵל וּמִי אָמַר ר"י הֵכִי וְהָאָמַר ד"י גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁדוּחָה אֵת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבַתוֹרָה כּו' לֹא קִשְׂיָא הָא בְּיַחֲדִיד הָא בְּצִיבּוֹר.

עֵינֵי בְּרִי"ף שְׁהַקְשָׁה אֲמַאי לֹא מְשַׁנֵּי הָא מֵאֲהָבָה הָא מִיִּרְאָה וְעֵינֵי בְּמֵהֲרֵשׁ"א מַה שְׁהַקְשָׁה וּלְפַעַנ"ד דְּהַפְּנִינָה שְׁמַגְעַת עַד כֶּסֶף הַפְּבוֹד וְלֹא עַד בְּכָלֵל דְּהֵנָּה מְקוֹם הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה נִקְרָא כֶּסֶף הַפְּבוֹד כִּי הַשְּׂכִינָה נִקְרָא כְּבוֹד וְהֵיךְ בְּעִבּוֹר כְּבוֹדֵי גו' וְלִכְפָּה נִקְרָא הַמְּקוֹם הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה כֶּסֶף (כְּבוֹד וְכֵן הוּא אוֹמֵר כֶּסֶף כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשֵׁינוּ פְּלוֹמֵר שְׁמַקְוֹדֵם הֵנָּה הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְהִיוּ הַשָּׁמַיִם נִקְרָאִין כֶּסֶף הַפְּבוֹד וְעַתָּה הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה בְּיַתֵּר שְׁאֵת מִמָּה שְׁהֵינָה בְּרֵאשׁוֹן בְּשָׁמַיִם וְזֶה שְׁאָמַר כֶּסֶף כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן הוּא עֲכָשְׁיוֹ מְקוֹם מְקַדְּשֵׁינוּ וְהֵנָּה פְּשִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְבוּנוּ שֶׁל מְקוֹם הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה עָלֶיהֶן פְּדַכְתִּיב הֵיכַל ד' הֵמָּה וְכֵן אֲפִילָּ בְּיַחֲדִיד כְּשֶׁהוּא צְדִיק גָּמוֹר כְּמִשָּׁה וְאַבְרָהָם וְכִיּוֹצֵא הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו וְנִקְרָא כֶּסֶף הַפְּבוֹד וְהֵנָּה מִי שְׁחֲטָא חֲטָא גְּדוּל אִף שְׁעֵשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה אִף שְׁהֵינָה קוֹדֵם הַחֲטָא ג"כ צְדִיק גָּמוֹר א"א שְׁיִשְׂרָה עָלָיו שְׂכִינָה שְׁיֵהֵינָה נִקְרָא כֶּסֶף כִּי דְהָא אָמְרוּ בְּשַׁבַּת (דָּף נו) כֹּל הָאוֹמֵר דּוּד חֲטָא אֵינוּ אֵלֵא טוֹעֵה שְׁנֵאמַר נִהִי דוּד לְכָל דְּרַכְיֵו מְשַׁכִּיל וּד' עֲמוֹ אֲפִשֵׁר שְׁהַשְּׂכִינָה עֲמוֹ וְהוּא חֲטָא כּו' אִף שְׁדוּד עֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה אֵלֵא וְדִאי צ"ל דְּהַחֲטָא חֲטָא גְּדוּל נִקְרָא בְּעַל מוּם שְׁנֵתְרַפָּא וְזוּהוּ פּוֹנֵתוֹ פָּאן עַד וְלֹא עַד בְּכָלֵל פְּלוֹמֵר שְׁשׁוֹב א"א שְׁיֵהֵינָה הַבְּעַל תְּשׁוּבָה כֶּסֶף הַפְּבוֹד דְּהֵינּוּ שְׁיֵהֵינָה הוּא מְקוֹם הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכִינָה וּפְרִיָּה מְקָרָא דוֹשׁוּבוֹ אֵלֵי וּמְשַׁנֵּי דְצַבּוֹר שְׁאֲנִי דְהָא מְצִינּוּ שְׁפָמָה פְּעַמִּים עֲבָדוּ יִשְׂרָאֵל ע"ז וְכַתִּיב עָלֵיהֶם הֵיכַל ד' וְלֹא יָכוֹל לְתַרְץ פָּאן מֵאֲהָבָה פָּאן מִיִּרְאָה דְהָא דוּד עֲשֶׂה מֵאֲהָבָה וְאִפ"ה אֲמַרִּינּוּ בְּש"ס אֲפִשֵׁר חֲטָא בָּא ע"י וּד' עֲמוֹ: שֵׁם גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁדוּנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כְּזִכּוּיֹת וְקִשָּׁה לְהִבִּין שְׁהָעוֹן שְׁעֵשֶׂה יִחַשְׁבַּ לּוֹ כְּזִכּוּת.

וְנִרְאָה דְהֵנָּה הַתְּשׁוּבָה הוּא מְצֻנָת עֲשֶׂה וְהַדִּין נוֹתֵן שְׁהַתְּשׁוּבָה לֹא יוֹעִיל רַק שְׁיִכְנַפֵּר לוֹ הָעוֹן כִּי זֶה לְבַד הוּא ג"כ מְחַסְדֵי הַבּוֹרָא הַגְּדוֹלִים וְע"ז אָמַר ר"ל דְּלֹא דִי שְׁמַכְפֵּר לוֹ הָעוֹן שְׁעֵשֶׂה וְיַתֵּר מִזֶּה עוֹשֶׂה הַקַּב"ה בְּרַחֲמָיו שְׁע"י הַתְּשׁוּבָה נִעְקַר הָעוֹן לְגַמְרֵי וְכִאֲלוֹ לֹא עֲשָׂאוּ כָּלֵל דְּמִי וְהַתְּשׁוּבָה שְׁעֵשֶׂה נִחַשְׁבַּ לוֹ כְּשֶׁאֵר מְצֻנָת שְׁעֵשֶׂה שְׁמַקְבֵּל עָלָיו שְׂכָר: שֵׁם גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁאֲפִילוֹ יַחֲדִיד שְׁעֵשֶׂה תְּשׁוּבָה מוֹחְלִין לוֹ וְלְכָל הָעוֹלָם וְהוּא תְּמוּהָ וְעֵינֵי בְּמֵהֲרֵשׁ"א בְּמָה שְׁדַחַק עֲצָמוֹ וּלְפַמ"ש לְעִיל א"ש דְּהֵנָּה פְּשִׁישְׂרָאֵל אֲחַד חוּטָא נִתְפָּסִין הַכֹּל מִטַּעַם עֲרָבוּת שְׁהוּא מְצֻנָת עֲשֶׂה הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֵת עֲמִיתָהּ וְא"כ כְּמוֹ שְׁזָה עֶבֶר עֲבִירָה כְּמוֹ כֵן עֶבֶר פּוֹלָם עַל מְצֻנָת הוֹכַח תּוֹכִיחַ וְא"כ מַה בְּכָהּ שְׁזָה שְׁעֶבֶר עֲבִירָה עֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מ"מ בְּמָה נִתְפָּרוּ כֹּל הָעוֹלָם בְּמָה שְׁעֶבְרוּ עַל מְצֻנָת הוֹכַח תּוֹכִיחַ וְהוּן מְחַנְיָבִין לְקַבֵּל

אָחד וְשֵׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְאָחַד וְשֵׁל צְדִיקִים גְּמוּרִים וְאָחַד וְשֵׁל בֵּינוֹנִים צְדִיקִים גְּמוּרִים
נִכְתָּבִין וְנִחְתָּמִין לְאַלְתֵּר לְחַיִּים רְשָׁעִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנִחְתָּמִין לְאַלְתֵּר לְמִיתָה בֵּינוֹנִים
תְּלוּיָן וְעוֹמְדִין עַד יוֹה"כ כו' מֵאֵי קָרָא יִמְחוּ מְסַפֵּר חַיִּים וְעַם צְדִיקִים אֵל יִכְתְּבוּ יִמְחוּ
מְסַפֵּר זֶה סִפְרוֹ וְשֵׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִין כו' ר"נ ב"ר"י אָמַר וְאִם אֵין מְחַנֵּי נָא מְסַפְרָה אֲשֶׁר
פְּתַבְתָּ מִתְּנִי זֶה סִפְרוֹ וְשֵׁל רְשָׁעִים כו' ע"ש וְהוּא תְּמוּהָ וַיִּשְׁתַּוְּמֵם עָלֶיהָ כָּל מַעְיָיִן חֲדָא
קְנוֹשֵׁית הַתּוֹסְפוֹת הֵלֵא אָנוּ רוֹאִין צְדִיקִים מַחִים וְרְשָׁעִים חַיִּים כו' וְעוֹד וְכִי מִשְׁפֵּט הַחַיִּים
וְהַמּוֹת לְבַד הֵם בְּיָדוֹ הֵלֵא הִרְבֵּה שְׁלוּחִים לְמַקּוֹם לְהַעֲנִישׁ בָּהֶם עוֹבְרֵי רְצוֹנָם וְעוֹד קְנוֹשֵׁית
הַמְהַרְשָׁ"א מָה הִיָּה לְדוֹד לְבַקֵּשׁ שְׁלֵא יִכְתְּבוּ בְּסִפְרָה הַרְשָׁעִים וְעוֹד מָה זֶה עֲנִין הַבְּקֻשָּׁה
שְׁלֵא יִכְתְּבוּ בְּסִפְרָה הַצְדִיקִים מִמ"נ אִם הֵם רְשָׁעִים בְּוֹדָאֵי לֹא יִכְתְּבוּ בְּסִפְרוֹ וְשֵׁל צְדִיקִים
וְאִם הֵם צְדִיקִים הֵיאָף שִׁיָּף לְאֲדוֹנָיו דּוֹד לְבַקֵּשׁ עוֹל מֵאֵל אֲמוּנָה וְגַם תְּפַלֵּת מְשֵׁה אֵין לוֹ
עֲנִין כָּלֵל לְבַקֵּשׁ שְׁבָאָם לֹא יִסְלַח לְיִשְׂרָאֵל שִׁיִּמְחַנּוּ מְסַפְרוֹ וְשֵׁל רְשָׁעִים מָה שִׁיִּכּוֹת יֵשׁ
לְמִשְׁהָ בְּסִפְרוֹ וְשֵׁל רְשָׁעִים וְגַם אֵין שׁוּם טַעַם לְבַקֵּשׁ וְעוֹד קֻשָּׁה הֵא דְאֲמַרְן ב"ר"ה שְׁתַּחֲלַת
דִּין ב"ר"ה וְגַמְר דִּין בִּיּוֹה"כ וְכֵן הוּא בְּפִיִּיט ר"ה בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה יִכְתְּבוּן וְכִיּוֹם צוּם כְּפוּר
יִחְתָּמוּן מִי הוּא וְאִיזָה הֵא בֵּין צְדִיקִים וְכִיּוֹם רְשָׁעִים נִכְתָּבִין וְנִחְתָּמִין ב"ר"ה וְכִיּוֹנִים אָף
בְּכַתִּיבָה תְּלוּיִם עַד יוֹה"כ וְעוֹד קֻשָּׁה לְצִיִּיר עֲנִין הַפְּתִיבָה וְהַחְתִּימָה כִּי צְרִיף הַקַּב"ה
לְעִיּוֹנֵי בְּדִינוֹ וְהֵלֵא הַכֹּל סוֹקֵר בְּסִקְרָה אַחַת יוֹתֵר קֻשָּׁה מ"ש בְּזוּהָרָה שְׁבִיהוֹשְׁעָנָא רַבָּא
מוֹסְרִין פִּתְקִין מָה עֲנִין מְסִירַת פִּתְקִין הִלְלוּ וְגַם קֻשָּׁה מָה שְׁאֲמָרוּ חז"ל דְּבַר"ה מְסַתְּפִין
וְלוֹבְשִׁין בְּגָדֵי לְבִינִים וְשִׁמְחִים וְלִשְׂמִיחָה מָה זֶה עוֹשֶׂה בְּשַׁעֲהָ שִׁיִּשְׂרָאֵל נְתוּנִין בְּדִין וְסִפְרֵי
חַיִּים וְסִפְרֵי מַתִּים פְּתוּחִין לְפָנָיו: וְנִרְאָה לְפָנָיו ד' לְתַרְזַן הַכֹּל בְּטוֹב טַעַם בַּעֲזוֹה"י דְּאִתָּא
בְּקִדּוּשֵׁין (דָּף לט) כָּל מִי שִׁזְכִּיּוֹתָיו מְרֻבִּין מְעוֹנְתָיו מְרִיעִין לוֹ וְכָל מִי שִׁעוֹנְתָיו מְרֻבִּין
מְזִכִּיּוֹתָיו מְטִיבִין לוֹ כו' וּמְסִיק דְּעַבְדִּין לִיָּה יוֹם טוֹב וְיוֹם בֵּישׁ כו' וְהֵיָּינוּ כִּי עוֹנֵשׁ הַצְדִיקִים
בַּעֲזוֹה"י וְעוֹנֵשׁ הַרְשָׁעִים בַּעֲזוֹה"י ב' וְזֶהוּ פְּנוֹת מֵאֲמַר ר' כְּרוֹסְפָדָאֵי שְׁלֵשָׁה סְפָרִים נִכְתָּחִין
ב"ר"ה וְהֵיָּינוּ סִפְרָה גְּזִירַת עוֹנֵשִׁין לְכַתּוֹב לְכָל אָחַד הַחֲרִיצוֹת דִּין שְׁלוֹ עַל כָּל חֲטָא וְחֲטָא
הַדִּין שְׁלוֹ כְּפִי דִינוֹ יִתְעַלֶּה וּב"ר"ה הוּא תַּחֲלַת דִּין כְּלוּמַר אֵין הָאֲדָם נִידוֹן ב"ר"ה רַק
שְׁשׁוֹקְלִין אוֹתוֹ אִם עוֹנְתָיו מְרֻבִּין מְזִכִּיּוֹתָיו אוֹ אִם זְכִיּוֹתָיו מְרֻבִּין מְעוֹנְתָיו וְהוּא צְדִיק
וְנִחְרַץ לְחַיִּים דְּהֵיָּינוּ שְׁכָל עוֹנֵשׁ הַפְּשָׁעִים שְׁעֵשָׂה: הִיָּה בַּעֲדוֹ בְּחַיִּים חִיּוֹתוֹ אֲבָל עַדִּין אֵין
פּוֹרְשִׁין פְּרִטֵי הָעוֹנֵשׁ עַל כָּל חֲטָא וְחֲטָא עַד יוֹה"כ שְׁהוּא גְּמַר דִּין וְשֵׁל רְשָׁעִים נִכְתָּבִין
עוֹנֵשֵׁי הַחֲטָאִים שְׁלֵהֶם לְמִיתָה דְּהֵיָּינוּ שְׁעוֹנֵשִׁין שְׁלֵהֶן: הִיָּה אַחַר מִיתָה וּפְרִטֵי עוֹנֵשִׁין אֵין
לְהֵם מְבוֹא לְכוֹתְבָם רַק אַחַר מִיתָה וְשֵׁל בֵּינוֹנִים תְּלוּיָן כו' וּמִיּוֹשֵׁב קְנוֹשֵׁית הַתּוֹסְפוֹת וְיִתֵּר
הַקְּנוֹשִׁיּוֹת יִתְבָּאָרוּ בְּסוֹף הַדִּיבּוּר וּא"ש בְּקֻשָּׁת דּוֹד ג"כ דְּהִיָּה הַרְמַב"ם פְּתַב עַל הָא דוֹאָם
תְּלִכוּ עַמֵּי בְּקָרִי אָף אָנִי אֵלָף עַמְכֶם בְּחֻמַּת קָרִי דְּהֵיָּינוּ פְּשִׁתָּמָרוּ שְׁהוּא מְקָרָה אָף אָנִי
אֲנִיחַ אֲתָכֶם תַּחַת הַמְּקָרָה וְיִסְרַתִּי אֲתָכֶם שְׁכַבַּע עַל חֲטָאוֹתֵיכֶם כִּי הַמְּקָרָה לֹא יִשְׁגִּיחַ כו'
מוֹכַח מְפָאן דְּהַסְתַּרְתָּ פָּנִים הוּא עוֹנֵשׁ גְּדוֹל שְׁאֵין לְמַעְלָה הֵיָּמְנוּ וְעוֹד נִלְעַנ"ד כִּי כָּל הַרְעוֹת
הַבָּאִין עַל הָאֲדָם אַחַר הַסְתַּרְתָּ פָּנִים אֵין מְנַפֵּין כ"כ עַל הַחֲטָא כְּמוֹ הָעוֹנֵשִׁין הַמַּגִּיעִין מִמְּנוּ
יִתְעַלֶּה עַל הַחֲטָאִים כִּי דָרָף מְשַׁל כְּשֶׁעָבַד מוֹרַד עַל אֲדוֹנָיו וְחוֹטָא נִגְדוֹ וְכִשְׁהָאֲדוֹן קוֹצֵב
דִּין עָלָיו זֶה הָעוֹנֵשׁ שְׁעוֹשֶׂה לוֹ עִי"ז נִתְקַרֵּר כַּעַס הַמֶּלֶךְ בְּזָה מִשְׁא"כ כְּשִׁישׁ לוֹ יִסּוּרִין
מִחֻמַּת אִיזָה מְקָרָה שְׁאֵיִרַע לוֹ לֹא נִתְקַרֵּר כַּעַס הַמֶּלֶךְ בְּזָה וּבְזָה א"ש בְּקֻשָּׁת דּוֹד הִיּוֹת
שְׁמַצִּינוּ שְׁלַפְעָמִים הַתְּפַלֵּל דּוֹד עַל שׁוֹנְאָיו שִׁיִּקְבְּלוּ עוֹנֵשִׁים בְּחַיִּים לְמַעַן יִתְפָּרְסֵם כְּדַכְתִּיב

אל תהרגם פן ישכחו עמו הניעמו בחילה והורידמו ולפעמים מצינו שהתפלל שימותו כמבואר הרבה פעמים בפתוב ולכה התפלל פאן על האפיקורסים שהעונש שלקחם לא יהיה ע"פ השגחה כלל רק שיהיו תחת המקרה ולזה אמר שלא יהיה בספרן של רשעים שיהיה להם דין שמים אחר מותן וגם לא בספרן של צדיקים שלא יהיה להם דין שמים בחיים והפונה שלא יפנסו תחת השגחת הש"י כשאר אנשים שיש להן שלשה ספרים שפורטין בהם עונשין הראוין לכל פת וכת פי בנדאי כל פת יש להם עונשין על עונותיהם לפי ערה כל פת ועל אותן אפיקורסין ביקש שלא יפנסו בכתב של שלשה ספרים רק יפלו תחת המקרה וזהו ג"כ טענת משה שאם אין אתה רובה לישראל לישא חטאתם כי כבדה מחני נא מספרך היות כי הרמב"ם כתב שהמזל שומר המין וכללות המין לא יכלה וזה שאמר משה הגם שא"א להכחיש שהטוב הנצמח מהעונש שע"פ השגחה יותר מהעונש שע"פ המקרה אין להאריך מ"מ פיון שהשגחתה מחייב לפעמים פליה א"כ אני מבקש ממה על הבטחתה שהבטחת לי ואעשה אותה לגוי גדול מחני נא מספרך פלומר לא יהיה העונש שוב ע"פ השגחתה פי אילו יתחייבו פליה ולא ישאר שום ישראל בעולם משא"כ כשהעונשין תחת המזל הן והמזל שומר המין ואז אף אם דור ההוא יהיה רע מ"מ פיון שישאר המין אפשר שהדור הבא יהיה טוב וכשהתראה לו הקב"ה הבטיחו שהשגחה שלו לא יתחייב פליה עכ"פ כמו שפרש"י בפרישת נצבים שאמר להם משה מה היום מאפיל ומאיר כו' והפונה כמו שהמזל שאף שמאפיל לזה ומאיר לזה וא"א שיהיה מאפיל לכל כמו כן יהיה השגחת השי"ת שלא יהיה מאפיל לכולם ח"ו וגמירי דאפיל שבטא לא פלה ולפ"ז א"ש הכל וגם קושית הרמב"ן שתמה מה ענין שלשה דינים דהיינו דין של ר"ה ודין של יוה"כ ודין של אחר מיתה ליום הדין דקאמר בש"ס ולפי הנ"ל א"ש דדין ר"ה אינו רק אימת יהיה לו העונשין אם בחיים אם במותו ופרטי העונשין של צדיקים על כל חטא וחטא הוא ביוה"כ ופרטי העונשין של רשעים שהן אחר מיתה נדונין אחר מיתה ובהושענא רבא מוסרין פיתקין להממונים על העונשין דעל הכל יש ממונים כדאמרינן בפסחים בפרק ע"פ שרא דעניותא נבל שמו והא דממתינין על הושענא רבא במסירה לממונים הוא משום שיש ממונים הרבה על כל עונש וכ"א הוא רע יותר מחבירו פענין שאמר משלחת מלאכי רעים קון שבחג נדונין על המים שהוא החיות של אדם ודין זה על הפלל וכשהדין ח"ו לרע על הפלל מקבל החוטא היחיד ג"כ רע באמצעות הפלל וראוי למעט העונש הפרטי הנגזר עליו בר"ה ולמסור אותו בידי ממונה שאינו רע כ"כ ולהיפך כשמקבל טוב באמצעות הפלל מחמירין עליו בעונש הפרטי והושענא רבא הוא סוף ימי החג שדונין בה על המים לכה ממתינין במסירה לממונים על העונשין עד הושענא רבא ונתיישב ג"כ קושית התוספות דמצינו צדיקים מתים דלפי מה שכתבתי דמה שאמרו שהרשעים נכתבין למיתה והצדיקים לחיים אין הפונה אם יחיה רק העונשין של החטאים אימת יהיה אם בחיים אם אחר מיתה אבל מפי שיחיה ומי שימות לא מייירי כלל ולזה א"ש מה ששמחין בר"ה פי לענין זה כמעט מוכרחין אנהנו שנצא זכאין בדין כי רב חסד מטה כלפי חסד ולזה אין מזכירין העונות בראש השנה למעט הקיטרוג מדין גדול כזה אבל ביוה"כ שפורשין פרטי העונשין בוכין ומתענין ומתנדין וא"ש נמי הפיוט דכותבין בר"ה וחותמין ביוה"כ דהפונה בהחתימה דהיינו פרטי העונשין שהן באמת ביוה"כ והא דאחר בש"ס נכתבין ונחתמין היינו הדין

שאימת יהיה משפט העונשין שלו אם פחיים אם לאחר מותו נכתב ונחתם בר"ה שלזה נגמר הדין ג"כ בר"ה: שם ורב חסד מטה כלפי חסד חד אמר כובש וחד אמר נושא ופרש"י כובש היינו שכובש כף של זכיות ומכריעו ונושא היינו שמגביה כף של העבירות והוא חמוה דנדאי אין חילוק פשמגביה כף או מכביד להשניה.

ונלענ"ד לפרש דהנה בנדאי מתן שכר של המצות שהצדיקים עושין דהיינו צדיקים שזכיותיהם מרובין מעונותיהם יותר גדול ממתן שכר מצות של הרשעים שעונותן מרובין מזכיותן אפי' הם עושין מצות שוות וכן עונשן של העבירות של הרשעים יותר גדול מעונש העבירות של צדיקים אב"א גמרא ואב"א סבא אב"א גמרא דבש"ס קידושין אמרו בהדיא דעבדין ליה יום טב ויום ביש והיינו דמי שזכיותו מרובין מעונותיו נותנים לו שכר מצותיו בעוה"ב ועונש עונותיו בעוה"ז ולרשעים בהיפך ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז ובנדאי טובות נרעות עוה"ז אינן מתקיימין כלל ביחס אחד עם טובות נרעות עוה"ב וגם מסבא נראה שיגדל שכר הצדיקים משכר הרשעים דהצדיקים נקראין בנים למקום ונקראין עושי רצונו והרשעים נקראין עבדים ובנדאי שיגדל שכר הבן משכר העבד ועונש העבד יגדל מעונש הבן וזהו פלוגתא הש"ס גבי בינונים דכתיב ורב חסד מטה כלפי חסד וע"כ א"א שיהיה להבינונים כל מעלת הצדיקים ובנדאי מחויבים שיהיה להבינונים קצת ממעלת הצדיקים וקצת מחסרונות שיש לרשעים ובהא פליגי דחד אמר כובש דהטניית המאננים כלפי חסד הוא רק כשבא לשקול המצות של הבינונים ליתן עליהם שכר ואז המצות שלהן נראין אצל הקב"ה כאילו הן מכריעין ונותנין להם שכר מצותן בעוה"ב כמו לצדיקים ממש אבל העבירות כשבא לשקול אותן להעניש עליהן אז אין מטה כלפי חסד הכף שיהיה נידון כצדיקים ממש שיענשו בעוה"ז כמו צדיקים ואף שאינו מסתבר שיהיה לו דין רשע ממש מ"מ גם דין צדיק אין לו ונגד זה יש להבינונים ספר אחר שאינו נכתבין לענין העונשין לא בספרן של צדיקים ולא בספרן של רשעים ויליף לה מקרא דכובש דמשמע ליה שפכריע כף הזכות וע"כ אינו מטה מפח מידה דורב חסד דהיינו שיהיה לו כל מעלת הצדיק רק בשעה שפא לישקול נגד תשלומי השכר ומר סבר נושא פ"א שאינו מטה כלפי חסד רק בשעה שפא לישקול בכדי לידע איזה עונש שיתן להם על העונות נושא אז כף המאננים כלומר שהעונות נראין אצלו קלים כאילו היה מוכרעים ונגד תשלומי העונשין דנין אותו ככדיק ממש להקל העונש ליתן אותו בעוה"ז כאילו היה צדיק גמור ונגד הזכות יש לו ספר אחר ויליף אותו מקרא דנושא דמשמע ליה שאינו מטה כלפי חסד רק בשעה שפא לישקול בכדי להעניש על העונות ולפ"ז א"ש מה שאמר בש"ס גבי בינונים תלוין ועומדין זכו נכתבין כו' ולא אמר נחתמין כמו בצדיקים ורשעים ולהנ"ל א"ש דפרטי עונשין של הבינונים לחד מ"ד שנדונין כראוי משפט פרטי עונשיהם הן לאחר מיתה: שם מ"ד ורב חסד ואמת מעיקרא ואמת ולבסוף ורב חסד והקשה המהרש"א דא"כ היה לו לכתוב ההיפך ואמת ורב חסד והפירוש הברור כף הוא דהנה משלו משל במדרש למלה שפעם על בנו ונשבע לזרוק אבן בראשו ויש בו פדי להמיתו מה עשה צוה לפוצץ האבן על חתיכות קטנות מאוד ולזרוק בראשו לאחדים ונתקיימה השבועה והבן לא מת וכף הבורא יתברך מתנהג עם ישראל שהגזירה היצא מלפניו פורע לאחדים ונתקיימה גזירתו וישאל לא כלו ולפ"ז א"ש שאף במחשבה גזר הגזירה באמת כפי

הדין הקצוב מ"מ לבסוף ורב חסד היינו שפורע הגזירה הנקצבת ברב חסד כמאמר המדרש שמפוצץ האבן נמצא במחשבה האמת קודם הנרב חסד ולבסוף בפשע פרעון העונש שפורע לו באחדים פורע לו ברב חסד וכשכלה פרעון העונש נגמר הגזירה באמת כפי שקצוב עליו בדין הרי האמת קודם הנרב חסד: שם מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ כו' הדבר קשה לאומרו ונראה הפונה שפשעה שביקש משה היה מעורר כל י"ג מדות של רחמים לרחם על ישראל והיינו שנתעטף כש"ץ פלומר שסיבב עצמו בכל המדות בכדי לרחם והראה למשה כשהישראל חוטאין שיעשו גם כן כסדר הזה פלומר שסיבבו עצמן בכל המדות של רחמים לרחם על אחרים ובנדאי גם הקדוש ברוך הוא ירחם עליהם ויעשה נס: שם כבני מרון הכא פרגימו כבני אימרנא.

ענין מה שפירשתי בזה בשבת בפרק במה מדליקין בד"ה אמר רבי יצחק לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה וע"ש: שם קרי ליה צום וקרי ליה ששון אלא לאו הכי קאמר בזמן שיש שלום כו' ותמה הט"ו בא"ח סי' תקנ"נ מאי פריה דהא נדאי הכי קאמר מה שהיה מקדם צום יתהפך לששון ולשמחה וענין שם שדחק עצמו מאוד ועוד קשה מאין יצא להש"ס מקושא זה דבזמן שאין שמד ואין שלום דרצו מתעניין ומה שנראה לפענ"ד דהנה לכאורה הוא תמוה ההבטחה זו דמה ענין יש להפוך אלו הצומות לששון ולשמחה וכי מי שאירע לו צרה בתשרי וניצל מהצרה בניסן יעשה בתשרי על יום הצרה משתה ושמחה ונדאי דאין ראוי לקבוע יום משתה ושמחה אלא ביום שניצל מהצרה כמו ביציאת מצרים שנקבע יום השמחה ביום היציאה ממצרים ולא ביום שניכנסו למצרים וזה קושית הש"ס קרי ליה צום וקרי ליה ששון פלומר היאך שייך שיום הצרה יקבע ליום ששון ולזה נאמר לתרץ אף דנדאי אין ראוי לקבוע יום שמחה ביום הברה מ"מ אם בלח מה שנעשה הצרה ביום הזה היה סיבה שניצל אח"כ מהצרה כגון ביום שנתחלה היה רופא של המלך פאן ועי"ז נתרפא ואילו לא היה נחלה ביום הזה רק ביום אחר לא היה הרופא פאן ולא היה נתרפא בנדאי ראוי לקבוע זה השמחה דהא ביום זה הוא סיבה להנס והנה אמרו בש"ס צדקה עשה הקב"ה להקדים שני שנים ליונישנתם שאם לאוהיה מקוים בהם ח"ו אבד תאבדון ונמצא שביום ההוא היה התעוררות רחמים גדולים למען לא יקנים בהם ח"ו כי אבד תאבדון וראוי לקבועו יום משתה ושמחה בזמן הגאולה כי ע"י התעוררות הרחמים שהיה ביום ההוא באת הגאולה והנה ידוע כי ביום שיש צרה גדולה בעולם קונה אותו היום תוקף הדין ובו נפקד עונשין שעינינו רואות שהמן כשנפל הגורל ביום מיתת משה שמח ואמרו ע"ז שלא היה יודע שביום שמת משה נולד משה משמע שאם לא היה נולד באותו יום היה ח"ו פליה בעולם מחמת תוקף הדין שהיה שולט באותו היום רק המסבב סיבות סיבב שאותו היום נולד משה וקנה ג"כ אותו יום ג"כ הארה משפע רחמים ולכך ראוי כיון שהיה ג"כ סיבה להגאולה ביום ההוא מחמת שהקדים שני שנים לכך ראוי שיקבע ביום הזה הששון של נס הגאולה וממילא בפעם שהדין בעולם כגון שיש שמד מצא מין את מינו ונתעורר הדין ביום זה ולכך מתעניין ובשעה שאין שמד ואין שלום כיון שהזמן ממוג מדיו ורחמים ממילא רצו מתעניין: פרק אם אינו מפירין ת"ר מ"מ לא נתפרסמו שמוותיו של שבעים זקנים שלא יאמר אדם לחבירו פלוני כמשה ואהרן פ' פאלדד ומידד פ' פנדב ואביהו כו' והוא תמוה דמ"נ אם חש לדור שראו הזקנים הלא ידעו גזולתו ואפתי יאמרו פלוני כזה וכזה ואי חש לדור שלא ידעו גזולת

הזקנים אפי' אם יתפרסמו שמונתן אכתי לא ידעו אם זה שנתפרש שקו הנה גדול בקמה אם לא ועוד מאי קושיא הוא שלמה הנה לו להתורה לפרש שמונתן ולכן נראה לפענ"ד דהקושיא הוא כף פיון שאדם עוני בשר לו שאפ"ל שמואל הנביא טעה כאשר צוה לו הקב"ה למשוח מלך לזה קשה פאן פיון שהקב"ה צוה למשה לבחור שבעים זקנים הנה לו להקב"ה לפרש שמונתן מי ומי שיבחר פי רק הש"י יודע לבחור המבחרים ולזה מתרץ שלא יאמרו פ' כמשה ואהרן כלומר הנה רואה שהקב"ה אינו רוצה לפרש שמונתן פי סמך עצמו שמי שיבחרו הוא יסכים על ידן פדכתיב לאל גומר עלי ואמרו חז"ל אתם אפי' מוטעין ולזה ג"כ בדורנו מו שישראל בוחר בשכלם הקב"ה מסכים על ידן והוא הקדוש ושוב לא יאמרו פלוני שנתמנה מפי הציבור פ' כזה או כזה: פרק ראוהו בית דין אתקין רבה בר אבנה תשר"ת תש"ת תר"ת משום ספק אי גנוחי גנח או ילולי יליל או תרנוייהו ולכאורה קשה הדבר לומר שהיה מסופקין בדבר שהיה נוהג בכל שנה שלא ידעו היאך נהגו בשנים שעברו וגם דברי הירושלמי שהביא התוספות בזה ט"ו בד"ה כדי לערבב השטן תמוה.

וליישב נאמר דהנה עיקר הטעם במצות שופר הוא מטעם שכתב הרמב"ן בפ' לך פשהנביאים רוצים לעשות דבר שיהיה מתקיים היו עושין פועל דמיון כמו בירמיה שאמר לו הקב"ה שיזרוק אבן לים ואמר ככה תשקע מלך בכל וכן חז תשועה לארם ע"ש ריש פ' לך לך וזהו הטעם בכל המצות שלנו כשאנו צריכין לעורר איזה דבר מלמעלה אנו צריכין לעשות איזה דבר למטה בדברים גשמיים ולכך עושין פשוטה לפני התרועה ופשוטה לאחריה לעורר שיהיה ג"כ למעלה פן שיתרבה הסד על הדין פי התרועה שהוא הגנוחי או הילולי הוא דין ולהתקיעה שהוא סימן לחסד ושמחה פענן שנאמר וביום שמתקם ומועדיכם ותקעתם בחצוצרות הזכיר הכתוב על השמחה התקיעה ועל הצר הצורר כתב והרעותם בחצוצרות ובתקיעתנו מעוררים שיתהפך התרועה שהוא ג"כ מידת הדין לתקיעה שהוא השמחה מחמת שיתרבה הסד על הדין והנה התרועה שהוא הילולי הוא נגד מדה"ד הקשה שילולי הוא על המת והגנוחי שהוא מידת הדין הרפה הוא נגד הדין של צדיקים והגנוחי והילולי ביחד הוא נגד הבינונים שהן עומדין בר"ה בספק גנוחי וספק ילולי שהן תלויין ועומדים ולזה שפיר אמר רבה ב"א שמשום ספק עושין תשר"ת תש"ת תר"ת שאין אנו יודעין איזה דין יש עלינו אם דין של צדיקים ואז התרועה הוא הגנוחי אם דין של בינונים והוא תשר"ת ואם של רשעים והוא תר"ת ולכך עושין תשר"ת תחלה שלעולם יחזיק אדם עצמו כבינוני וזהו ג"כ מ"ש התוספ' בר"ה דף ט"ז פד שמע שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תנין אמר זהו ודאי שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטי זימנא להתבלע ומתערבים כו' והוא תמוה דמה"ת יתבהל בפעם שנית יותר מפעם ראשון ולפמ"ש א"ש דכשאנו תוקעין מעוררין המדה שיפורא שופר למעלה וכד שמע השטן קול תנין כלומר פשמתעורר השופר אז ודאי בהיל ולזה תיקנו רבנן ג"כ תקיעות דמענמד שבשעת תפלה נעשה ג"כ פועל הדמיון להתפלל ע"ז שיתהפך הדין לרחמים ובתפלה פועלין הרבה ואילו מחמת תפלתנו יתעורר השפע של מעלה ויתערבב השטן שלא יהיה יכול לקטרג בתפלה ולהכי אין חיוב לתקוע בתפלה רק תשר"ת שלעולם יחזיק אדם עצמו כבינוני פיון שפבר יצאו ידי חובתן: מסכת תענית פרק מאימתי מנ"ל דמדבר בתפילה והשיב דתניא לאתבה את ד'

אֱלֹקֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכָל לַבְבְּכֶם זֹאת תִּפְלֶה כֹּחַ אֵלֶּה עֲבוּדָה שְׂבֵלֵב זֹאת תִּפְלֶה וּכְתִיב בְּתַרְיָה וְנִתְתִּי מִטֵּר כֹּחַ וְלִכְאוּרָה קִשָּׁה אֲמַאי קָרִי לַתִּפְלָה עֲבוּדָה שְׂבֵלֵב הֵיא עֵיקָר תִּפְלָה הִיא בְּפֶה וְעוֹד פִּינּוֹן דְּכָבֵר קִבְעָה לַתִּפְלָה עַל הַגְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים לָמָּה לָּהּוּ תוֹ לַתְּקוּנֵי הַזְּכָרֹת גְּשָׁמִים וּמְקוֹנָדִם נֶאֱמַר הִטְעַם לָמָּה נִקְרָא תִּפְלָה עֲבוּדָה שְׂבֵלֵב וְנִרְאָה דְּהִטְעַם הוּא דְּלֹא שְׂיָיָה לְקָרוֹא עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ בְּמִי שְׂבָא לְהַתְחַנּוֹן ע"ע לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ לִיְתָן לוֹ מִתְּנַת חֲנָם אוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ אֵיזָה טוֹבָה וְלוֹמַר עַל שְׂעֵשָׂה זֹאת שְׂמִבְקַשׁ זֹאת עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ רַק שְׂיָיָהוּ יִקְרָא עֲבוּדַת עֲצָמוֹ אֲמָנָם אִם מִתְּאוּנָה לְעַבְדוֹ עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ לְאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ וַיֵּשׁ לוֹ סִיבּוֹת הַמוֹנְעוֹת אוֹתוֹ מִלְּעַבְדוֹ עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ וּמִבְקַשׁ מִהַמֶּלֶךְ לְהִסִּיר מִמֶּנּוּ סִיבּוֹת הַמוֹנְעוֹת אוֹתוֹ בְּכַדִּי שְׂיָיָה יָכוֹל לְעַבְדוֹ עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ כִּי חוֹלַת אֶהְבֵּת (עֲבוּדָה) עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ בּוֹעֶרֶת בּוֹ לָזֶה רָאוּי לְהִקְרָא עֲבוּדַת הַמֶּלֶךְ שְׂבֵלֵב וּלפ"ז פִּינּוֹן שְׂכָל תִּפְלָתֵינוּ שְׂאֲנוּ מִתְּפַלְלִין עַל בְּנֵי חַיִּי וּמִזוּנֵי אֵינוֹ רָאוּי לְהִיּוֹת שְׂיָיָה לְשׁוֹם הַנְּאֻת הַגּוֹף וְהַחֲנֻמָּר כִּי לֹא לָזֶה בְּרָא אוֹתָנוּ רַק הַחַיּוּב הוּא שְׂיָיָה עֵיקָר כִּינִתְנֵנוּ בְּתִפְלָתֵינוּ עַל בְּנֵי חַיִּי וּמִזוּנֵי בְּכַדִּי שְׂיָיָה מֵאוֹתָנוּ סִיבּוֹת הַמוֹנְעוֹת אוֹתָנוּ לְעַבְדוֹ עֲבוּדַתֵּנוּ וְשְׂיָיָה אֶהְבֵּת עֲבוּדַת הַשֵּׁם בּוֹעֶר בְּלִבָּנוּ וּכמ"ש דְּוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה לֹא אָמוֹת כִּי אֶחָיָה וְאֶסְפֵּר מֵעֲשִׂי יָה לָזֶה רָאוּי לְהִקְרָא לַתִּפְלָה עֲבוּדָה שְׂבֵלֵב פִּינּוֹן שְׂכָל עֵיקָר הַתִּפְלָה הוּא בְּשִׁבִּיל שְׂמִתְאוּנָה בְּלִבּוֹ לְעַבְדוֹ עֲבוּדַת הַשֵּׁם וְהַנְּהַיָּה הַשְּׂפַעֲתָה הַשְּׂיָיָה מְכֻנָּה בְּשֵׁם גְּשָׁם כְּדָכְתִּיב (הוֹשַׁע ו') וַיְבֹא כְּגֹשֶׁם לָנוּ דְּכִמוֹ שְׂהַגְּשָׁם צָרִיף שְׂיָיָה עוֹרְרוּ הָעֵבִים מִלְּמִטָּה וְאִח"כ מִמְּוֹתִקִּין בְּעֵבִים דְּהֵיִינוּ שְׂמִקְבֵּל שְׂפַע רִוְחָנִי לְמַעְלָה וְאִזּוֹ יְכוֹלִין לְהַרְבּוֹת הָאֶרֶץ וְלְהוֹלִידָה וְלְהַצְמִיחָה תִּדְעַ דְּמַמִּים שְׂל מִטָּה אֵין הַזְּרַעִים יְכוֹלִין לְהַתְגַּדֵּל כְּמִבְּנֵי אֶרֶץ בְּר"ה כִּן א"א שְׂיָיָה עוֹרֵר הַשְּׂפַע בְּלוֹ אֶתְעוֹרֵתָא דְּלִתְמָא וְכִמוֹ שְׂהַגְּשָׁם הוּא חַיִּי הַגּוֹפּוֹת כְּמוֹ כִּן שְׂפַע הַקַּב"ה הֵם חַיִּי הַנְּשָׂמוֹת וְלִכְךָ מִמְּשִׁיל שְׂפַע הַקַּב"ה לְגֹשֶׁם וְאָמְרוּ חז"ל בְּמִדְרַשׁ פְּשִׁי שְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שְׂל מְקוֹם הַגְּשָׁם יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם וְאִם לֹא יוֹרֵד מִן הַיָּם וַיְדוּעַ שְׂכָשָׁה שְׂפַע יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם שְׂמִשְׂפִיעַ לְהַזְרִיעַ ע"י שְׂפַע קוֹדֵשׁ עַד שְׂמוֹלִיד לְהַאֲוִיכְלִין שְׂפַע קְדוּשָׁה מִשָּׂא"כ כְּשִׁיּוֹרְדִין מִן הַיָּם לְכַד שְׂאִין בָּהֶם שׁוֹם שְׂפַע קְדוּשָׁה וַיְדוּעַ כְּשִׁהַקַּב"ה רוֹצֵה לְהַשְׂפִיעַ מִיְדֵת טוֹבוֹ לְעוֹלָם אֶף שְׂיָיָה שְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שְׂל מְקוֹם מ"מ צָרִיף לָזֶה מִדַּת נְצַח וּגְבוּרָה לְנִצְחַת מִיְדֵת הַדִּין כִּי לְעוֹלָם מִדַּת ה"ד מְקַטְרֵג כִּי אֵין אָדָם צָדִיק כֹּחַ וְלָזֶה קָרָאוּ אוֹתוֹ גְּבוּרַת גְּשָׁמִים וְלָזֶה מְזַכֵּיר אוֹתוֹ בְּבִרְכַּת אֶתָּה גְּבוּרַת שְׂיָיָה בָּהֶם מִדַּת גְּבוּרָה וְאִח"כ שׁוֹאֲלִין עַל הַמְּטֵר וְאָמַר שְׂאִם ח"ו חֲטָאִינוּ רַבּוּ כָּךְ עַד שְׂאִין אָנוּ ח"ו רָאוּנוּ לְגְבוּרַת גְּשָׁמִים מְבַקְשִׁין שְׂעַל כָּל פְּנִים לֹא יִגְרוֹם חֲטָאִינוּ מִמְּנִיעוֹת הַמְּטֵר מִכָּל שְׂלֹא יִהְיֶה ח"ו כְּלִיָּה בְּעוֹלָם וְלָזֶה אָמַר שׁוֹאֲלִין מְטֵר וְלֹא אֲחַר גְּבוּרַת גְּשָׁמִים: שֵׁם אֶתְיָא חֲקַר חֲקַר.

עֵינֵינוּ בְּתוֹס' שְׂהַקְשׁוּ דְּלִיְתָנִי כַּח אוֹ גְּדוּלָה וְלַעֲנ"ד נִרְאָה לְיִוֹשֵׁב דְּהַנְּהַיָּה לְכְאוּרָה קִשָּׁה לְהַבִּין דְּמַאי נְפָקָא מִיְנָה דְּהַגְּשָׁמִים נִקְרָאִין גְּבוּרוֹת וְגַם מֵה עֵנִין גְּבוּרָה יֵשׁ בְּהַגְּשָׁמִים וְנִרְאָה שְׂרָצָה לְהוֹרוֹת לָנוּ שְׂלֹא נֶאֱמַר שְׂהַגְּשָׁמִים בָּאִים בְּשִׁיעוֹר וּבְזִמְנוֹ שְׂהַיּוֹצֵר הַטְּבִיעַ בְּשַׁעַת בְּרִיאַת בְּרָאשִׁית וְנוֹכַח לְחַשׁוֹב זְמַן הַגְּשָׁמִים בְּחֻשְׁבוֹן הַיְלּוּף הַחֲסָמָה וְהַמְזָלוֹת וְלָזֶה אָמַר שְׂאִף שְׂבָאָמַת יְכוֹלִין לְחַשׁוֹב זְמַן הַגְּשָׁמִים כִּמ"ש רש"י בְּשַׁבָּת גְּבִי הַיּוֹדֵעַ לְחַשׁוֹב תְּקוּפוֹת וּמְזָלוֹת ע"ש מ"מ יֵשׁ גְּשָׁמִים שְׂאִין בָּאִין לְפִי חֲשָׁבוֹן כִּי יֵשׁ ב' מִיְנֵי גְשָׁמִים גְּשָׁמִים בָּאִים מִן הַיָּם וּגְשָׁמִים בָּאִים מִן הַשָּׁמַיִם כִּנ"ל וְכִמוֹ שְׂמַחֲלֵק הַש"ס גְּבִי טַל שְׂיָיָה טַל שְׂל בְּרָכָה וְשְׂאִינוּ שְׂל בְּרָכָה ה"נ יֵשׁ גְּשָׁמִי בְּרָכָה וְהוּן הַבָּאִין מִן הַשָּׁמַיִם וּגְשָׁמִי שְׂאִינוּ שְׂל בְּרָכָה וְהוּן

הבאין מן הים והנה הגשמים הבאין מן הים הן ע"פ הילוף המזלות החמה אבל גשמי ברכות הבאין מן השמים הן באין ברצון הבורא ולא ע"פ חשבון הילוף המזלות ולזה בא הפתוב לומר אין חקר פלומר שאין יכול לחקור זמנים ע"פ החקירה הטבעיית ויליף חקר חקר מבריאת בראשית וכמו שבריאת העולם נעשה ברצון הבורא ותפרו ולא בהכרח כמו כן הגשמים היו רדין מן השמים אין יורדין רק ברצונו ולא בהכרח פלל והנה כשהקב"ה רוצה להשפיע מידת טובו בעולם בא מידת נצח וגבורה לנצח מדה"ד כמש"ל ובה מנושב קושית התוס' ומש"ה לא נאמר לשון פח וגדולה דזה מורה על פח טבעי ולכך אמר לשון גבור להורות שפא ברצונו ע"פ ניצוח מדת הדין: שם אמר ר"י שלשה מפתחות בידי של הקב"ה שלא נמסרו בידי שליח כו'.

יש הרבה תמיהות ועיין תוספות שהקשו דהא מפתח של גשמים ושל תחיית המתים נמסרו לאליהו ולאלישע ועוד קושית תוספות דלא חשיב מפתח כלי ועמו ועוד קושית מהרש"א דאמאי לא מייתי קרא וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ונראה ליישב דהא נדאי דאין פונת הש"ס לומר דאין מוסר אותו לשליח פלל לעולם ומדקאמר לא נמסרו שהיא לשון עבר מוכח שפוננתן לומר שכשהקב"ה עושה ניסים בשלשה דברים הללו אינו דומה לשאר ניסים דאפילו בקריאת ים סוף אחריו חז"ל תנאי התנה שיקרע ותינו דבהיות שהפל גלוי לפניו וצופה ומביט עד סוף כל הדורות והנה גלוי לפניו כל הניסים והטביע פה בטבע בשעת יצירת בראשית ומסרו לשרי הטבע וזהו פונת אמרם תנאי התנה הקב"ה ואמר כאן שהניסים בג' דברים לא נמסרו לשרי הטבע בשעת יצירת בראשית נשאר ביד הקב"ה לכד וזהו פונת רש"י כגון יורקמי שר הפרד כו' שהן השרים הממונים משעת יצירת בראשית ולזה אמרו לא נמסרו בלשון עבר דהיינו בשעת יצירת בראשית אבל בנדאי שהקב"ה מסר אותן לצדיקים שבכל דור לעת הצורך כמ"ש בחוני המעגל שמתחטא כבן לפני אביו ועושה רצונו כו' וכן אלישע ושונמית שאמר את חובקת בן נטעם חשיבות אלו ששאר ביד הקב"ה לכך נראה שהניסים שנעשה לכל ישראל הוא מוכרח ואינו תלוי בבחירה תדע דהא בשעת קריעת ים סוף אמרו הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי ע"ז ואפ"ה נקרע הים וכיון דהדבר מוכרח ואינו בבחירה ולכך הותנה במעשה בראשית אבל הניסים שנעשה ביחיד שהדבר תלוי בבחירה ובהכשר מעשיו וכיון דהדבר תלוי בבחירה לא היה אפשר להתנות במע"ב ולכך לא הביא קרא דפקידת שרה פיון שאז היה שורש לכל ישראל היה ג"כ הדבר מוכרח ולכך לא הביאו ג"כ מפקידת לאה שהיא שורש לכל השבטים רק פקידת רחל שהיה יוסף עתיד לצאת מלאה ונתחלף להיות לבת פדי שיצא יוסף מרחל וכיון דפקידת רחמה של רחל ביוסף ניסא דיחיד הוא לא היה אפשר להתנות במעשה בראשית וחשיב נמי גשמים פי כבד פתבתי ההפרש שבין מטר לגשמים שהמטר יורד בטבע שהתנה בשעת יצירת בראשית שלפעמים נמנע בחטאינו ובתפלתינו הוא שלא ימנע אבל הגשם הוא השפע הטוב היורד מהקב"ה ולא נמסרו לשרי הטבע וכן תחיית המתים שעתידי להיות בסוף יתנה ביד הקב"ה פיון שהן לצדיקים שנפשותם הן למעלה משרי הטבע ולזה לא חשיב פתיחת כלי ועמו שזה יהיה ליום הדין הגדול כמ"ש התוס' אחר ביטול כל הטבע פדכתיב החרים ימוש וגומר לכך א"צ לחשבם ולכך מקשה הש"ס שפיר דאמאי לא חשיב פרנסה

דְּפָרְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הֵן תַּחַת יַד הַקַּב"ה לְבַד וְלֹא תַחַת הַטְּבַע: שֵׁם א"ר בַּר יֶצְחָק מֵאֵי דְכַתִּיב וּבִאֲחַת יִבְעֵרוּ.

פֶּרֶשׁ"י בַד"ה וּבִאֲחַת יִבְעֵרוּ גו' דְּאֵי לֹא ג"ש הָווּ מִשְׁמַע אֲטוּמִים כְּעַץ עֵינֵן מְהֵרָשׁ"א שְׁתַּמָּה ע"ז וְלַעֲנ"ד נִרְאָה בְּכּוֹנְנָתוֹ דְּהִיָּה קִשְׁיָה לְרַשׁ"י דַּל"ל ג"ש דְּלִכְאוּרָה הַלְשׁוֹן הַפְּתוּב לְבַד מוּכַח דְּמֵיִרֵי בַע"ז דְּהָא כְּתִיב מוּסַר הַבָּלִים עַץ הוּא וּמִשְׁמַע לְכְאוּרָה אַעֲץ הַפְּתוּב מֵרֵאשׁ הַפְּתוּב מֵיִרֵי דְהֵיִנוּ עַץ מֵיַעַר פָּרְתוּ שֶׁהוּא ע"ז וְלָמָּה לְהוּ גַּג"ש וְלָזָה פְּתַב רַשׁ"י דְּבָלָאוּ ג"ש הֵיִינוּ מִפְּרָשִׁים דְּאֲטוּמִים כְּעַץ וְלָזָה הַנְּצַרָף ג"ש דְּמֵיִרֵי בַע"ז: שֵׁם אָמַר ר"י יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת אָמְרוּ לוֹ וְכִי בְּכַדִּי סָפְדוּ סָפְדָנָא כּו' אָמְרוּ לוֹ מִקְרָא אֲנִי דוֹרָשׁ כּו' מַה זָרְעוּ בְּחַיִּים כּו' קוֹשְׁיַת הַמְּפָרְשִׁים יְדוּעַ א' מַה תִּירוּץ הוּא זֶה שְׁמִקְרָא הוּא דוֹרָשׁ וְעַל הַקְרָא גּוֹפִיָּה קִשְׁיָה וְכִי בְּכַדִּי חֲנֻטוּ חֲנֻטִיָּא ב' דְּלָמָּה לִיָּה הַקִּישָׁא דְמַה זָרְעוּ בְּחַיִּים הָא מְפֹרָשׁ בְּקָרָא וּגְאֻלְתִּיָּד מְמַרְחָק וְנִרְאָה לַעֲנ"ד לְתַרְץ דְּהֵיָּה יְדוּעַ מַה שְׁאָמְרוּ חֲזו"ל דְּלְשׁוֹן תּוֹרָה לַחֹד וְלְשׁוֹן חֻכְמִים לַחֹד וְהֵיִנוּ כִּי בַתּוֹרָה יֵשׁ תִּיבּוֹת מְשׁוֹתְפִים וּמְשׁוֹאֲלִים מִשָּׂא"כ אֲמוּרָא צָרִיף לְפָרֶשׁ דְּבָרָיו וְיְדוּעַ שְׁשֵׁם מֵת הַנְּצַרָף בַּתּוֹרָה הוּא שֵׁם מְשׁוֹתְפִי כַּמ"ש חֲזו"ל ד' נִקְרָאִין מֵתִים עֲנִי וּמְצוֹרָע וּמִי שְׁאִין לוֹ בְּנִים כּו' וְהִבִּיאוּ רֵאֲיָה ע"ז מִקְרָא וְלָזָה כְּשֶׁאָמַר ר"י יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת וְהִבִּין הַמְּקַשֵּׁן שְׁבִלְשׁוֹן עֲצָמוּ הוּא אוֹמֵר וּבִלְשׁוֹן אֲמוּרָאֵי כְּוֹנֵת מֵת מִת מִמֶּשׁ וּלְכַף הַקִּשְׁיָה וְכִי בְּכַדִּי חֲנֻטוּ חֲנֻטִיָּא וּמְתַרְץ ע"ו מִקְרָא אֲנִי דוֹרָשׁ כְּלוּמַר אַף שְׁבִלְשׁוֹן קָרָא לֹא נִקְרָא מֵת וְהֵיָּה הַאֲלִישִׁיף כְּתַב בַּתְּהִלִּים קִי"ד כִּי שְׁלוּמֵי אֲמוּנַת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא לְמַדּוּ מִמַּעֲשֵׂה הָאֲנוּמוֹת הֵם נִקְרָאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאוֹתָן אֲשֶׁר נִטְמְעוּ וְעָשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם יִקְרָאוּ בֵּית יַעֲקֹב ע"ש הַרִי מְבֹרָךְ שֶׁהַכְּשִׁירִים זֶהוּ הַת"ח מְכוּנָה בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וְעַמֵּי הָאָרֶץ וְהֵרָשָׁעִים מְכוּנָה בְּשֵׁם יַעֲקֹב וְיְדוּעַ שְׁמֵי שְׁאִין לוֹ בְּנִים נִקְרָא מֵת בִּלְשׁוֹן תּוֹרָה וְלֹא דוֹקָא מִי שְׁלֹא הָיָה לוֹ בְּנִים רַק מִי שְׁזָרְעוּ פְלָה וְאִין לוֹ קִיּוּם נִצְחִי נִקְרָא אִין לוֹ בְּנִים דְּמַה תּוֹעֲלַת יֵשׁ בְּחַיִּי הַזְּמַן כְּשֶׁאִין בוֹ קִיּוּם נִצְחִי וְזֶהוּ פְּנִינַת אוֹמְרוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת כְּלוּמַר אַף אוֹתָן הַמְּכוּנָיִם בְּשֵׁם יַעֲקֹב אִינּוּן בְּכָלֵל מֵתִים בַּל יַחֲיוּ (יִשְׁעִיָּה כ"ו) שְׁאִילוּ הָיוּ בְּכָלֵל מֵתִים הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ נִקְרָא מֵת פִּינּוֹן שְׁאִין בְּנִים שֶׁהִרִי כָּל אוֹתָן בְּנִים שִׁיקְרָאוּ בְּבַחֲיַנַּת יַעֲקֹב פְּלָה וְלֹא נִקְרָא חֵי וְקִיּוּם רַק שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלָזָה אָמַר שְׁגַם יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת כְּלוּמַר שְׁגַם אוֹתָן הַמְּכוּנָה בְּשֵׁם יַעֲקֹב יִתְקַיְּמוּ לְנִצְחָה וְלֹא יִהְיוּ בְּכָלֵל מֵתִים בַּל יַחֲיוּ וּמִמִּילָא יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת פִּינּוֹן שְׁגַם הַבְּנִים הַמְּכוּנָיִם בְּשֵׁם יַעֲקֹב יִהְיֶה לָהֶם תִּיקּוּן וְיִתְקַיְּמוּ לְנִצְחָה וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְהִבִּיא רֵאֲיָה מִקְרָא וּגְאֻלְתִּיָּד מְמַרְחָק שְׁמִשְׁם אִין רֵאֲיָה שִׁישׁ לָהֶם קִיּוּם נִצְחִי רַק שִׁיָּהִיָּה בְּעַת הַגְּאֻלָּה שְׁפֹלָם יִרְאוּ בְּנִצְחַת צִיּוֹן וְאֶפְשָׁר שִׁיָּהִיָּה ח"ו בַּל יַחֲיוּ וְיִבּוֹשׂוּ וְלָזָה הַנְּצַרָף לְהִבִּיא רֵאֲיָה מַה זָרְעוּ בְּחַיִּים כִּי זֶה נִקְרָא עַל מִי שֶׁהוּא כּוֹחֲנֵי לְחֹזֶר וְלִצְמוֹן עַד בְּלִתֵּי תַּקְלִית וְזֶהוּ אָמְרָם מַה זָרְעוּ בְּחַיִּים זָרְעוּ נִצְחִיִּים אַף הוּא בְּחַיִּים כְּלוּמַר אַף הַבְּנִים הַמְּכוּנָיִם בְּשֵׁם בֵּית יַעֲקֹב לֹא יִכְלוּ וְיַחֲיוּ בְּחַיִּים הַנְּצַחִיִּים כַּמ"ש וְאוֹתָם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתָם וּמִמִּילָא יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת פִּינּוֹן שְׁאִין בְּנָיו שְׁלֹא יִהְיוּ רַק מְכוּנָה בְּשֵׁם יַעֲקֹב יִתְקַנּוּ וְיַחֲיוּ בְּחַיִּי עוֹלָם וְהִרִי יֵשׁ לוֹ בְּנִים וְכִאֲלוּ לֹא מֵת: שֵׁם א"ר אָבִהוּ גְדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כּו'.

נִרְאָה בְּכּוֹנְנָתָם דְּמַה שְׁאָמְרוּ גְשָׁמִים הֵיִינוּ גְשָׁם הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם וְהוּא הַשְּׁפַע רוּחַ קְדוֹשׁ שְׁבָאִים ע"י הַתְּעוֹרְרוֹת דְּלִמְטָה כַּחוֹ הַגְּשָׁם שְׁבָא ע"י הָאֵד הָעוֹלָה מִן הָאָרֶץ: שֵׁם וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כּו' עֵינֵן בַּתּוֹסְפוֹת דְּהַקְשׁוּ דְּהָא כְּתִיב לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה אִפִּי שְׁלֹא

לשמה כו' ע"ש ותירצו דהיינו לקנטר ע"ש ולכאורה קשה דהכא וקתם חד לישנא נקט בלשון שלא לשמה ונראה לענ"ד דקתם דאמר דייעסוק אדם בתורה ובמצוות לומר דלומד התורה לידע מצותה היאך לעשות ולקבא אף שאינו לומד לעשות רק להיות רב לידע הלכה למעשה דנה נקרא שלא לשמה מ"מ כיון שלומד לידע מצותיה יבא ג"כ לידי עשייה ונהו שאמר ג"כ מתוך שלא לשמה בא לשמה משא"כ הכא שאמר שעוסק בתורה שלא לשמה ולא אמר בתורה ובמצוות משמע שאין לומד להלכה למעשה רק לידע להקשות על דברי חכמים מורה הלשון שהלומד הוא רק לקנטר: שם אם ישנה הנחש בלא לחש לעתיד לבא מתקבצין כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להן מה יתרון לבעל הלשון והוא תמוה דהיאך יתישב בזה הכתוב דאם ישנה הנחש בלא לחש וגם הענין תמוה לומר שנתקבצו החיות לישאל להנחש לכו נראה שהוא דרוך מליצה דהנה כל החיות והשורצים והדברים המזיקין שבעולם אינו רק מחמת החטאים שבעולם שהחוטאין משרישין פוחות הטומאה ומתים באים דברים המזיקין בעולם וראייה לזה שלעתיד לבא כתוב וגר זאב עם כבש ופרה ודוב גו' לא ירעו ולא ישחיתו גו' והנה כמעט כל החטאים באים מרוב תאוה ולזה חקר התנא ואמר בלשון מליצה דאלו החיות שואלין זה להנחש דבשלקמא ארי וזאב מזיקין בשביל תאוה כמו החטאים הבאים בשביל תאוה משא"כ הרוק הנחש שמזיק בלי תאוה אינה ענין חטא יש בעולם שיעשה האדם בלא תאוה והשיב שהוא מחטא לשון הרע שהוא ג"כ בלא תאוה כי מה יתרון לבעל הלשון וזה פירוש הכתוב אם ישנה הנחש בלא לחש כי בש"ס אמרו גבי קטורת יבא דבר שבלחש ויכפר על דבר שבלחש מוכח דלה"ר מיקרי דבר שבלחש וזה שאמר אם ישנה הנחש בלא לחש פלומר וכי הנה הנחש נושף אם לא הנה לחש דהיינו לשון הרע בעולם ואמר שהיחוס שיש ללשון הרע לנשיכת הנחש הוא משום דגם בעל הלשון אין יתרון ודמי ממש לנשיכת הנחש: שם אשכחיה ר"י לינוקא דר"ל אמר ליה מאי עשר תעשר א"ל עשר בשביל שתתעשר א"ל מנא נהא אמר ליה זיל נסי אמר לי ומי שרי לנסות להקב"ה והכתיב לא תנסו אמר ליה חוץ מזו דכתיב ובחונני נא בזאת גו'.

יש בכאן תמיהות רבות א' דבקרא כתיב תעשר והוא דריש תתעשר ב' דאמר ליה מנא לך הוה קרא יתירא קדריש ג' דקאמר ליה זיל נסי היאך שנייה לומר לקטן שיינסה במעשר הוה קטן לאו בר חיובא דמעשר הוא ועוד דממ"נ אי כל המעשרים מתעשרים וכל שאינן מתעשרים מתרוששים למה הנה לו לומר נסי הל"ל בא וראה אילו המעשרים מתעשרים ואלו דאין מעשרים מתרוששין.

ואי לפעמים אף מי שאין לו מה לעשר מתעשר וכן לפעמים מי שמעשר מתרושש למה אמר ליה זיל נסי. ועוד דמהיכא תיתי ישתנה מצנת בדקה משאר מצות שאסור לנסות בהן לכן נראה דהנה התיבוק הבין כמה שאמר לו בשביל שתתעשר פנונתו כמו למען אריכון ימיה בשאר מצות דהיינו ששכר מצנה הוא אורף ימים ובשכר מצות צדקה הוא עשירות ולכך הקשה לו מנא לך דמהיכא תיתי ישתנה מצנה זו משאר מצות דכתיב בהם אורף ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ודרשו חז"ל דלמימינים בה דהיינו שעושין לשמה אורף ימים ולמשמאלים בה דהיינו שלא לשמה עושר וכבוד ובצדקה תהא אפי' לשמה עושר וכבוד ומה שאמר לו זיל נסו נראה דהנה לכאורה קשה דאמאי לא נדרש

עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר כְּמוֹ בַּיַּעֲקֹב עֵשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנִי וְדָרְשׁוּ חֲזו"ל שְׁתֵּי מַעֲשָׂרוֹת דִּהְיִינוּ חוֹמֵשׁ וְהִכִּי נָמִי
נִדְרָשׁ עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר לְכֹן נִרְאָה דְּבִאֲמַת ה"נ נִדְרָשׁ כֶּף דְּהִנֵּה מְבֹאֵר שְׁיֵשׁ ג' גְּבוּלִים בְּמַעֲשֶׂר
א' בְּמַעֲשֶׂר גָּמוּר הוּא חַיִּיב כְּמוֹ שְׁאֵר מִצְוֹת עֲשֵׂה וּבִנְדָאֵי בְּזֵה אֲסוּר לְנִסּוֹת רַק צָרִיף לִיתָן
לְשִׁמָּה ב' שְׁיִתָּן שְׁתֵּי מַעֲשָׂרוֹת דִּהְיִינוּ חוֹמֵשׁ וְדָבָר זֶה אֵינּוּ חוֹבָה וְיָכוֹל לְהִתְנַחֵם בּוֹ תַּנְאֵי
דְהָא וַעֲקֹב ג"כ הִתְנַה בּוֹ תַּנְאֵי שְׁאָמַר אִם תִּתֵּן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ כּוֹ עֵשֶׂר
אֲעֲשֶׂרְנִי וְהִתְנַחֵם הוּא כְּעֵין גְּסִיּוֹן שְׁאָמַר אִם יִהְיֶה כֶּף אֲעֲשֶׂה כֶּף ג' יוֹתֵר מִחוֹמֵשׁ יֵשׁ בּוֹ
אֲסוּר כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ חֲזו"ל הַמְּבֹבֵז אֵל יִבְבְּזוּ יוֹתֵר מִחוֹמֵשׁ וְזֵה שְׁאָמַר זֵיל גְּסִי פְלוֹמֵר מַה
שְׁשָׂאֵלְתָּ לוֹ עַל תַּעֲשֶׂר הַשְּׁנִי וְאָמַרְתִּי לָךְ בְּשִׁבִיל תַּתְעֲשֶׂר כּוֹנְתִי דְבְּמַעֲשֶׂר הַשְּׁנִי יָכוֹל אֲתָה
לְנִסּוֹת וְלוֹמַר שְׁתִּתֵּן אִם אֲתַעֲשֶׂר אוֹ בְּשִׁבִיל שְׁאֲתַעֲשֶׂר וּמַה שְׁאָמְרוּ חֲזו"ל הָאוֹמֵר סְלַע זֵה
לְצִדְקָה ע"מ שְׁיִחְיוּ בְּנֵי אוֹ ע"מ שְׁאֲתַעֲשֶׂר הָרִי זֵה צְדִיק גָּמוּר בְּמַעֲשֶׂר הַשְּׁנִי אָמְרוּ דִּיעֲקֹב
נָמִי בְּמַעֲשֶׂר הַשְּׁנִי הִתְנַה וְזֵהוּ שְׁאָמַר לוֹ חוּץ מִזֶּה הֵינְנוּ אַף דְּבִכָּל הַמִּצְוֹת אֲסוּר לְנִסּוֹת
מ"מ בְּמַעֲשֶׂר הַשְּׁנִי שֶׁהוּא רְשׁוּת מְנוּחָה לְנִסּוֹת וְהִבִּיא לוֹ רֵאֲיָה מְדַכְּתוּב הִבִּיא אֵת כָּל
הַמַּעֲשֶׂר וּבְחֻנּוּנֵי וְכָל רִיבּוּיָא הוּא לְרִבּוּת מַעֲשֶׂר הַשְּׁנִי אֲבָל וְדָאֵי דְאֵין לְהִבִּיא רֵאֲיָה מִן
הַמַּתְעֲשֶׂר דְּנִדְאֵי עֵשֶׂר וּמִן הַמַּתְרוּשֵׁשׁ שְׁלֵא עֵשֶׂר שְׁלַפְעָמִים אַף הַמַּתְרוּשֵׁשׁ אַף
דִּהִתְרוּהּ הַעֲיִדָה שְׁמִי שְׁמַעֲשֶׂר מַתְעֲשֶׂר דְּנִרְאָה שְׁשֹׁכֵר הַמַּעֲשֶׂר הוּא הָעוֹשֶׂר מ"מ הָא כְּבָר
הַעֲיִדָה הַתּוֹרָה שְׁיֵשׁ עוֹנוֹת שֶׁהַעוֹשֶׂה אוֹתָם מַתְרוּשֵׁשׁ כְּמֵאֲמַר הַחֲכָם בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד
כִּפּוּר לֶחֶם וְכֹן הַמְלִיכָה בְּרִיבִית נְכָסִיו מִתְמוּטָטִין וְהִרְבֵּה פִּינְצָא בָּהֶן וְלוֹ נִתְקַנּוּ עֲלִילוֹת מִי
נִדְחָה מִפְּנֵי מִי וְעוֹד נִרְאָה דְּהַמַּעֲשֶׂר אֵין שְׁכָר כָּלֵל בְּשִׁבִיל הַצִּדְקָה כִּי שְׁכָר מִצְוָה בְּהֵאֵי
עֲלָמָא לִיכָא אַף הוּא עַל דְּרַף הָא דְכִתִּיב רוּדְף צִדְקָה וּמִצָּא צִדְקָה וּפְרִיף הַש"ס וְכִי מִשׁוּם
דְּרוּדְף צִדְקָה וְכוּ' וּמִשְׁנֵי שֶׁהַקַּב"ה מְמַצִּיא לוֹ מַעוֹת שְׁיַעֲשֶׂה מִהֵן צִדְקָה וְהֵינְנוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְמַצִּיא לוֹ מַעוֹת הִרְבֵּה שְׁיִהְיֶה לוֹ מַה לַעֲשֶׂר וְכֹן הִיא כְּנִת ר"י מַמָּה שְׁאָמַר
בְּשִׁבִיל הֵינְנוּ שֶׁהַקַּב"ה יְמַצִּיא לוֹ מַעוֹת כְּדִי שְׁיִהְיֶה לוֹ מַה לַעֲשֶׂר וְזֵה ג"כ כְּפִי הַקְּרָא
עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר פְּלוֹמֵר אִם תַּעֲשֶׂר פַּעַם אֶחָד יִהְיֶה לָךְ הִרְבֵּה לַעֲשֶׂר וְהָא דְאָמַר בְּשִׁבִיל
שְׁתַּתְעֲשֶׂר הֵינְנוּ שְׁיָכוֹל ג"כ לְכוּנֵן לְזֵה רַק דְּעִיָּקֵר כְּפִינְתוֹ יִהְיֶה שְׁיִתְעֲשֶׂר לְמַעַן יוּכַל
לַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחֻיּוֹ וְלֹא יִהְיֶה כְּפִינְתוֹ לְהַתְעֲשֶׂר בְּשִׁבִיל הַנָּאֵת עֲצָמוֹ רַק יִהְיֶה כְּפִינְתוֹ בְּשִׁבִיל
עֲשִׂיּוֹת הַטּוֹב וְאֵז מִמִּילָא יִתְעֲשֶׂר כְּדַכְּתִיב רוּדְף צִדְקָה יְמַצָּא צִדְקָה וּלְפִי זֵה לֹא קָשָׁה מַה
שֶׁהַקְּשָׁה הָרִי"ף א"כ כָּל בְּנֵי אָדָם יְהוּ עֲשִׂירִים וּלְפִי הַנ"ל א"ש מִפְּנֵי דְרוּב בְּנֵי אָדָם אֵין
כְּפִינְתוֹ בְּשִׁבִיל כֶּף רַק לְהַנָּאֵת עֲצָמָם וּבְזֵה אֲתִי שְׁפִיר ג"כ מַה שְׁאָמַר עַד שְׁיִבְלוּ שְׁפִתוֹתֵיכֶם
לוֹמַר דִּי שְׁלַכְאוּרָה קָשָׁה הִיא אֶפְשָׁר שְׁיִמְצָא מִי שְׁיִאֲמַר דִּי לַעֲשֶׂרוֹ וְהָא אֵין אָדָם מִת
וּחְצִי תַאֲתוֹ בִּידוֹ וּלְפִי הַנְּזָכָר לַעֲיִל אֲתִי שְׁפִיר שֶׁהַכְּפִינְתוֹ שְׁלֵא יֵאֲמַר דִּי לְגַתִּינַת הַצִּדְקָה
אַף שְׁאָמְרוּ הַמְּבֹבֵז אֵל יִבְבְּזוּ יוֹתֵר מִחוֹמֵשׁ לְפִי שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יְמַצִּיא לוֹ מַעוֹת שְׁכָל
אֵימַת שְׁיִצְטָרֵף לִיתָן צִדְקָה יִהְיֶה לוֹ מַה לִּיתָן מִשְׁיַעֲנֵי מַעֲשָׂרוֹ וְלֹא יִהְיֶה אֶפְשָׁר כָּלֵל
בְּשִׁפְתָיו לוֹמַר דִּי מִחֲמַת שְׁיִהְיֶה לוֹ כ"כ הִרְבֵּה שְׁיִרְאָה בְּעוֹנֵי שְׁנַתִּינַת הַצִּדְקָה יִהְיֶה פְּחוֹת
מִחוֹמֵשׁ: שֵׁם אֲשַׁכְּחֶיהָ ר"י לִינּוּקָא דר"ל דִּינִתִּיב וְאָמַר אֲנִלְת אָדָם תְּסַלֵּף דְרַכּוֹ וְכוּ' עֵינֵן
מְהַרְשָׁא וְרִי"ף וְנִרְאָה לַעֲנ"ד דְּהִנֵּה הַכְּתוּב הִנֵּה יֵשׁ לְפָרֵשׁ בְּתַרִּי אֲנִפִי אֲנִלְת אָדָם תְּסַלֵּף
דְרַכּוֹ וְאֲח"כ פְּשִׁנְעָנֵשׁ עַל חֲטָאֵיו עַל ד' יִזְעַף לְבוֹ מִחֲמַת שְׁבִדְעָתוֹ שְׁלֵא חֲטָא כָּלֵל וְזֵהוּ
מְלֵא בְּתוֹרָה כְּמ"ש הַמְהַרְשָׁא דְכִתִּיב אִישׁ כִּי תִשָּׁטֵה אִשְׁתּוֹ אֵין אָדָם עוֹבֵר עַבְרָה אֲא"כ
נְכַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת לְכֹן עַל כְּרַחֵף כָּל מֵאֲמָרֵי אִיּוֹב שֶׁחֲשַׁב בְּדַעְתּוֹ שְׁלֵא חֲטָא ע"כ רְמִיזוֹן

בְּאוֹרֵי־תֵא אָמְנָם יֵשׁ לְפָרֵשׁ פִּירוּשׁ אַחַר בְּפִתּוּב דְּהִנֵּה כִּי מֵאִתּוֹ לֹא תֵצֵא הֶרְעָה רַק ע"י
מַעֲשֵׂה רַע נִבְרָא מִלֵּאָה מְשֻׁחֵת וְהוּא הַמְיִינְסֵרוּ כְּדַכְתִּיב וּתְמוּגְגִינוּ בְּיַד עֲוֹנֵינוּ וְזֶהוּ שְׁאֲמַר
הַפְּתוּב אֲנֹלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דְּרַפּוֹ וְעַל ד' וְגו' פְּלוּמַר שֵׁכ"כ תְּסַלֵּף הָאֲנֹלֶת דְּרַף הָאָדָם עַד
שְׁתוּלָה הֶרַע שְׁבָא עָלָיו בַּד' וְאוֹמַר שַׁד' עֲשֵׂה זֹאת וְלִכְף פְּשֻׁרָאָה שְׁהִנְפָה בְּלִי חֲמֵלָה וְנִעְרַף
לְבוֹ וְאִינוּ יוֹדֵעַ כִּי הַמִּלְאָה שְׁבָרָא בְּמַעֲשָׂיו הוּא הַמַּכָּה אוֹתוֹ בְּלִי חֲמֵלָה וְהַשְׁתָּא אֲתִי שְׁפִיר
מַה שְׁהִבִּיא רֵאָיָה מִהַפְּתוּב מַה זֹאת עֲשֵׂה לְנוּ אֱלֹקִים שְׁתְּלוּ הַדְּבָר אַף שְׁהַפִּירוּ בַּחֲטָאִים
כְּדַכְתִּיב לְעֵיל מִינָה אֲבָל אֲשַׁמִּים אֲנַחְנוּ וְגו' מִכָּל מְקוֹם שְׁלֹא פְהוּנְגִן אֲמָרוּ מַה שְׁאֲמָרוּ מַה
זֹאת עֲשֵׂה אֱלֹקִים לְנוּ: פְּרַק סֵדֵר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ בְּסוּרָא הֵנִי דְבַרְתָּא וּבְשִׁבּוּתֵיהּ דְּרַב לֹא
הֵנִי דְבַרְתָּא סְבָרוּ מִשׁוּם זְכוּתָא דְּרַב אֲתַחֲזוּ לְהוּ בְּחֻלְמָא דְלָאוּ מִשׁוּם זְכוּתָא דְּרַב אֲלֵא
מִשׁוּם הֵהוּא גְבָרָא וְכו' וְתַמָּה הַמְהַרְשֵׁ"א דְהָא בְּכָלל מֵאֲתִים מְנָה וְדָרַף גְּזַר הַקּוֹדֵשׁ יְדוּעַ
וְלַעֲנִ"ד נִרְאֶה לְתַרְזֵן לְפִי מַה שְׁפַתְבְּתִי לְעֵיל (סִנְפָה פְּרַק הַחֲלִיל) דְּאֲפִילוּ כְּשֶׁהַצְּדִיקִים
חוֹטְאִין מוֹסִיפִין פַּח בְּטוֹמְאָה וְצָרִיכִין אֲנַחְנוּ פַח לְהִלְחָם נֶגֶד הַיִּצָּר הֶרַע וְלִהְיֵי כְּשֵׁישׁ
רוּב צְדִיקִים הַמְחַלִּישִׁין פַּח הַטּוֹמְאָה יְקַל לְרַשְׁעִים לְהִלְחָם נֶגֶד הַיִּצָּה"ר וְזֶהוּ עֲנִין הַעֲרַבּוּת
כִּי אֵל דְּעוֹת ד' וְלוּ נִתְּפְנוּ עֲלִילוֹת וְיָדוּעַ הַפַּח אֲשֶׁר נִתְּנָה הַצְּדִיק בְּחֻטְאֵוּ לְהַטּוֹמְאָה עַד שְׁלֹא
הָיָה פַח בְּהַרְשָׁע לְהִלְחָם נֶגֶד הַיִּצָּר הֶרַע מִשְׁא"כ אֵילּוּלָא הָיָה חֻטְא הַצְּדִיק הָיָה נֶקַל לְרַשָּׁע
לְכַבּוֹשׁ הַיִּצָּר הֶרַע לְכַף הָיָה דוֹרוּ שֶׁל מִשְׁה פְּלוֹן צְדִיקִים וְכֵן מִשְׁה אָמַר גַּם בִּי הַתְּאַנְף ד'
בְּגִלְלָתְכֶם וְלִפִּי זֶה אֲתִי שְׁפִיר דְּנֹדָאִי אִין מַעֲלִין בְּמַשְׁקַל אֲחַד הַצְּדִיקִים וְהַרְשָׁעִים רַק אוֹתָן
הַצְּדִיקִים שְׁיֵשׁ לָהֶם סִיבָה קִצַּת בְּחֻטְאֵי הַחוֹטְאִים וְהַחֻטְאֵי נִחְשָׁב עַל פְּלוֹן וְלִזְה מוֹשְׁקִילִים
בְּיַחַד וְלִזְה לְפַעֲמִים הַצְּדִיקִים מְכַרְיַעִין עַד שְׁמַצִּילִין הַרְשָׁעִים לְאַפּוֹקִי אִם צְדָקַת הַצְּדִיקִים
גְּדוּלָה עַד מְאֹד עַד שְׁאִין לָהֶם סִיבָה בְּחֻטְאֵי הַחוֹטְאִים אֵלּוּ אִינוּ נִשְׁקָלִים כָּלל עִם הַחוֹטְאִים
שְׁאִין לָהֶם שְׁיִיכּוּת בְּיַחַד כָּלל וְלִזְה אַף שְׁאֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַנִּיחָה לִי וְאַכְלָם אָמַר
לְמִשְׁה וְאַעֲשֵׂה אוֹתָהּ לְגוֹי גְּדוֹל וְלֹא הַכְרִיעוּ הַדּוֹד לְמִשְׁה וְלֹא מִשְׁה לְהַדּוֹר שְׁלֹא נִשְׁקָלוּ
כָּלל בְּיַחַד כַּמ"ש וּבְזֶה אֲתִי שְׁפִיר מְהָא דְּרַב דְּאֲתַחֲזִי לְהוּ בְּחֻלְמָא דְלָאוּ מִשׁוּם דְּזְכוּתָא
דְּרַב הוּא דְּנִפְשָׁא טוּבָא פִּי' שְׁאֵילוּ הָיָה רַב נִשְׁקָל עִמָּהֶם הָיָה מְכַרְיַע אֶת פְּלוֹן רַק שְׂרַב
לְהִיּוֹתוֹ זְכוּתוֹ נְפִישׁ טוּבָא לֹא נִשְׁקָל עִמָּהֶם כָּלל שְׁלֹא הָיָה לְרַב שׁוּם שְׁיִיכּוּת בְּחֻטְאֵם כָּלל
רַק הֵהוּא גְבָרָא נִשְׁקָל עִמָּהֶם לְהִיּוֹת זְכוּתוֹ לֹא הָיָה מְכַרְיַע רַק שְׁכּוּנָה שְׁלוֹ וְזֶה ג"כ מֵאֲמַר
אַבְרָהָם הָאֵף תְּסַפֵּה צְדִיק עִם רַשָּׁע וְהִינּוּ אִם תִּשְׁקַלְם בְּיַחַד בְּנֹדָאִי חֻטְאֵי הַחוֹטְאִים תְּכַרְיַע
כִּי הַצְּדִיקִים לֹא הָיוּ צְדִיקִים גְּמוּרִים כְּמִבּוֹאָר בְּמִדְרַשׁ שְׁהִנָּה רַק צְדִיקִים דְּרוֹפְתִי וְלִזְה
בִּיקְשׁ שְׁאֵם יְהִיָּה חֲמִשִּׁים צְדִיקִים שְׁבַחְסֵדִי הַשִּׁ"ת יְהִיָּה מְטָה כְּלִפִּי חֲסֵד שְׁיִכְרִיעוּ אוֹתָן
הַחֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים כָּל הַמְּקוֹם וְאַף שְׁחֻטְאֵי הַחוֹטְאִים יְהִיָּה הַמְכַרְיַעִים לְצְדָקַת הַצְּדִיקִים
מ"מ בְּמִיתַת הַצְּדִיקִים יֵשׁ חִילּוּל הַשֵּׁם שְׁיִאֲמָרוּ לִית דִּין וְלִית דִּינָן ח"ו חִלְיָה לָהּ לְהַמִּית
צְדִיק עִם רַשָּׁע לְזֹאת בִּיקְשׁ שְׁיִהִיָּה מְטָה כְּלִפִּי חֲסֵד וְצְדָקַת חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים יְכַרְיַע: שֵׁם
אָמַר כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צְדִיק הָיָה מְצַטְעֵר עַל אוֹתוֹ פְּסוּק וְכו' אֲפֻשֶׁר ע' שְׁנֵין בְּחֻלְמָא דְּמִי
מִי אֵיכָא דְּנִינִים ע' שְׁנֵין יוֹמָא חַד הֵנִי קְאָזִיל בְּאוֹרְחָא חֲזִינָה לְהֵאֵי גְבָרָא דְּנִטְעַ חַרוּבָא א"ל
מְכַדִּי חַרוּבָא עַד שְׁבָעִים שְׁנֵין לֹא טְעִין פְּשִׁיטָא לָהּ דְּחִינִית ע' שְׁנֵין וְאַכְלִית מִינָה אָמַר לִיה
אָנָּא עֲלֵמָא בְּחַרוּבָא אֲשַׁפַּח כִּי הִכִּי דְּשַׁתְּלִי אֲבָהָתִי אָנָּא נְמִי אֲשַׁתֵּל לְבַנְיָא יְתִיב וְקָא כְּרִיף
רִיפְתָּא אֲתִיָּא לִיה שְׁיִנְתָּא וְנִינִים הַדְּרָא עֲלֵיהּ מִשׁוּנְתָּא וְאִיפְסִיא מְעִינָא וְנִינִים ע' שְׁנֵין כִּי
קָא אֲתַעַר חֲזִינָה לְהֵהוּא גְבָרָא דְּקָאכִיל מִהֵהוּא חַרוּבָא אָמַר לִיה יְדַעַת מֵאֵן שְׁתְּלִיה לְהֵאֵי

חרובא אָמר ליה אַבְנֵה דַאבָּא אָמר ודאי נְיָיְמִי לי ע' שְׁנִין תָּנָא לְחַמְרִי דְקָא יְלָדֵי רַמְכִי רַמְכִי אֲזַל לְבֵית וכו' וְלֹא נִהְגוּ בִּיהּ יִקְרָא חֲלָשׁ דְעֵתִיהּ וּבָעוּ רַחֲמִיָּה דְלִימוּת.

וְקָשָׁה בְּמַאֲמָר זֶה טוֹבָא א' הֵיאֵךְ גִּרְמֵז בְּמַקְרָא דַאִיפָא דְנִינִים ע' שְׁנִין ב' לָמָּה הִיָּה צָרִיךְ לְהַעֲשׂוֹת גַּם כְּזֶה וְלֹא עֵבִיד רַחֲמֵנָא נִיפָא לְמַגְנָא וּמְקוֹדֵם נְפָרֵשׁ מִזְמוֹר זֶה שְׁאָמַר דְּוֹד שְׁהוּא גַּם כֵּן קָשָׁה טוֹבָא דְמָה עֲנִין הֵינּוּ כְּחוֹלְמִים וּמָה אֲזוּ יְמָלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ גַּם סוֹף דְּכָרִיו הֵן כְּפוּלִין הַזּוֹרְעִים בְּדַמְעָה הַלּוֹךְ יֵלֵךְ וּבִכְהַ נּוֹשֵׂא מְשֻׁךְ הַזֶּרַע וְגַם הוּא בְּשִׁינוּי לְשׁוֹן וְנִרְאָה בְּכּוֹנְנֵתִי דְהֵיָה הַקַּב"ה הַגְּלָה אוֹתָנוּ לְמַעַן נִרְגִישׁ בְּצַעַר כְּדֵי לְשׁוּב אֵלָיו בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה וְלִקְבַל הַיְסוּרִים בְּשִׂמְחָה כִּי הַגְּלוּת הוּא סִיבַת הַטּוֹב כְּמַאֲמָרֵם ו"ל ג' מַחְנוֹת טוֹבוֹת גִּתָּן הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל וְכוּלָּן עַל יְדֵי יְסוּרִין וּבְאַמַּת אֲנַחְנוּ אֵין מַעְלִין עַל לַבְנוּ סִיבַת הַגְּלוּת רַק כְּאַחַד אֲשֶׁר חָלַם לוֹ חֲלוֹם שְׁיֵשׁ לוֹ יְסוּרִין וּבְחֲלוֹם וְדַאי שְׁאִינוּ מַעְלָה עַל לַבּוֹ שְׁיֵשׁ לְהַיְסוּרִין אֵיזָה סִיבָה וּכְעִין שְׂפַתְהּ הַבִּינָה לְעֵתִים זְכָרָה יְרוּשָׁלַיִם יְמֵי עֲנִיָּה וּמְרוּדִיָּה כֹּל מַחְמִדִּיהּ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם כְּלוֹמַר בְּגָלוּת מַחְפְּשִׁין עַל הַמַּחְמָדִים אֲשֶׁר הָיוּ לָהּ בִּימֵי קֶדֶם וּא"כ מְהֵרָאֵי הִיָּה שְׁהַגְּלוּת לֹא יִהְיֶה שׁוּב סִיבָה לְהַטּוֹב אֲךָ רַחֲמֵי הַקַּב"ה גְּדוּלִים עֲלֵינוּ וְזֵהוּ שְׁאָמַר בְּשׁוּב ד' אֵת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כְּחוֹלְמִים אֲזוּ נְשִׁיג הַאֲמַת וְנִשְׁיג שְׁהֵינּוּ כְּחוֹלְמִים שְׁלֹא נִתְּנָנוּ עַל לַבְנוּ לְשׁוּב וְעוֹד אָמַר שְׁאֲזוּ יְמָלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ כְּלוֹמַר גַּם בְּזֶה הֵינּוּ כְּדָרְךָ שְׂמִי שְׁחַלֵּם לוֹ שְׁנִשְׁפַּר רְגְלוֹ וְהִיָּה בּוֹכָה בְּחֲלוֹם וּכְשֶׁהִקִּיץ שׁוֹחֵק עַל בְּכִיתוֹ שְׁרוּאָה שְׁלֹא הָיָה לוֹ עַל מַה לְבַכּוֹת וּכְמוֹ כֵּן אֲנַחְנוּ בְּגָלוּת כִּי כְּשִׁישׁ לָנוּ אֵיזָה צַעַר מִהַגְּלוּת וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין וּמְשִׁיגִין שְׁהוּא סִיבָה לְטוֹב גְּדוּל אֲשֶׁר אֵין הַצַּעַר מֵאַרְיָךְ וּכְשִׁישׁוּב שְׁבוֹת בִּינוּ אֲזוּ יְמָלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ כִּי שְׂמִיחָה נֶאֱמַר עַל שְׂמִיחָה וְהִנְאָה שְׁיֵשׁ לְאַבְרָם וּשְׁחוֹק הוּא עַל דְּבַר שְׁחוֹק וְלִיצְנוּת כְּמוֹכֵן יִהְיֶה פִּינוּ מְלֵא שְׁחוֹק עַל הַצַּעַר שְׁנִצְטַעַרְנוּ בְּהַגְּלוּת כִּי נִשְׁכִּיל שְׁזָהוּ הִיָּה סִיבַת הַטּוֹב אֲזוּ יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל ד' לְעֲשׂוֹת כְּלוֹמַר שְׂמָה שְׁהֵינּוּ סוֹבְרִים שְׁהַגְּדִיל עֲמָנוּ בְּעַת הַגְּלוּת אֲדַרְבָּה שְׁהִיָּה הַגְּדוּלָּה שְׁלָהֶם שְׁעִי"ז זְכָה לְגְדוּלָּה כְּזוֹ שׁוֹבָה ד' אֵת שְׁבִיתָנוּ כְּאַפִּיקִים בְּנִגְבַּב כְּלוֹמַר כִּי כֹּל הַגְּאֻלָּה שְׁהִיָּה לָנוּ הִיָּה בְּהִיפּוֹס הַדַּעַת וְזֵהוּ כְּמוֹ מִי שְׁיֵשׁ לוֹ אֶרֶץ יְבֵשָׁה וְאַח"כּ נִפְתַּח בְּתוֹכָהּ אֲפִיקֵי מַיִם פְּתֹאוֹם עַד שְׁנִשְׁתַּבְּחָה הָאֶרֶץ מְאוֹד מְאוֹד וְהִמְשִׁיל לָזֶה כִּי כְּמוֹ שְׂבִשְׂדָּה הָעֲנִי שְׁאֵין לוֹ תְּבוּאָה לְזֶרַע נִיטֵל בְּאַרְיִסוֹת אֲבָל עֲשִׂיר זְרִיעָה לְחֻלְק עֲמוֹ בְּאַלְנוֹמוֹת וּכְשֶׁהִאֶרֶץ יְבֵשָׁה וּמַסִּית לְהַעֲשִׂיר לִיתָן זֶרַע לְזֶרַע וּמַחְמַת גְּוֹדֵל רַחֲמָנוּת וְגוֹדֵל פִּיתוּי נוֹתָן לוֹ הַעֲשִׂיר וּמַחְמַת שְׁהִאֶרֶץ יְבֵשָׁה אֵינוּ מְקַנָּה אֵל הַטּוֹב הַנָּה הָעֲנִי הַזּוֹרְעַ זֶרַע בְּדַמְעָה וְאַבְלוֹ לֹא שְׁיִיךְ לוֹמַר שְׁהוּלָךְ כִּי הוּא עוֹמֵד בְּמִקְוָמוֹ וְזוֹרְעַ וְאֵינוּ בּוֹכָה רַק בְּשַׁעַת הַטְּוֹרַח וְאַחַר הַטְּוֹרַח מֵאֵי דְהוּי הוּי כִּי אִם לֹא יִצְמַח לֹא יִהְיֶה לוֹ הַפֶּסֶד מִשָּׂא"כ הַעֲשִׂיר הוּלָךְ וּמְסַפֵּר תְּמִיד מַה שְּׁגָרַם לוֹ הַפִּתּוּי וְלָכֵךְ כָּתַב אֲצִלוֹ נוֹשֵׂא מְשֻׁךְ הַזֶּרַע שְׁהוּא נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל הַצַּעַר כֹּל יְמֵי הַמְשֻׁךְ שֶׁל הוֹרַע וְאַח"כּ כְּשֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַצְלִיחַ אֵת הַקְּרָקַע הַפּוֹעֵל הָעוֹשֶׂה קוֹצֵר בְּרִנָּה וְהַנּוֹתֵן הַזֶּרַע הַמְקַבֵּל הָאֲלֹנוֹמוֹת לְבֵיתוֹ כְּדָרְךָ כֹּל נוֹתְנֵי מַעוֹת לְחֻצֵי רִינַח נוֹשֵׂא הָאֲלֹנוֹמוֹת בְּרִינָה וְהַנְּמָשֵׁל כִּי הַגְּלוּת הִיָּה הַתְּלַמִּידִי חֲכָמִים הָעֲנִיִּים לוֹמְדִים וְעוֹסְקִים בְּמַצּוֹת וְהַעֲשִׂירִים מְסַפִּיקִין לָהֶם פְּרִנְסָתָם לִכ"א מְסַפִּיק בְּעֲשִׂיתוֹ וְאֵינוּ מְאַמֵּין בְּעַצְמוֹ אִם טוֹב הוּא וְכֵן הַעֲשִׂיר אֵינוּ מְאַמֵּין אִם נִתְּיָנוּ עוֹשֶׂה פִּירוֹת דְּנִפְיִשֵׁי רַמָּאִים וּבְשַׁעַת תְּשֻׁלוֹם שְׁכַר הָעֲנִי הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה הַנְּמָשֵׁל לְזוֹרְעַ וְקוֹצֵר שְׁכָרוֹ בְּרִינָה וְהַעֲשִׂיר הַנְּמָשֵׁל לְנוֹשֵׂא מְשֻׁךְ הַזֶּרַע יֵשָׂא אֲלֹנוֹמוֹת וְזֵה עֲנִין חוֹנֵי הַמַּעֲגֵל שְׁהִיָּה מַצַּעַר עַל מַקְרָא זֶה שְׁהַכְּתוּב מַעִיד שְׁהַיְשָׁרְאֵל לֹא יִתְּנוּ לָב בְּגָלוּת לְשׁוּב עַד ד' וְאַח"כּ

כְּשֶׁפָּגַע בְּהַאי גִבְרָא שֶׁהֵשִׁיב לוֹ שְׂשׂוּתָל לְבָנָיו כְּדָרָה שְׂשׂוּתָלִין לוֹ אֲבָהָתִי כְּעַס עָלָיו וְעַ
שְׁנִין לֹא דוֹקָא אֲלֵא זְמַן רַב שְׂשׂוּתָר קְרוּב שְׂלֵא יְחִיָּה בְּהַגִּיעַ זְמַן עֲשִׂית פִּירוּת וְכַעַס עָלָיו
וְנִעְנַשׁ כְּדָרָה שְׂשׂוּתָנֵשׁ רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי וְנִכְשַׁל גַּם הוּא בְּזֶה כִּי הָעוֹלָם מְנוֹכַרְח לְהַתְנַהֵג
בְּכָה כְּדָרָה שְׂאָמְרוּ אֵי אֲפָשֶׁר לְעוֹלָם בְּלֵא בְּסָם וּבְלֵא בְּוֹרְסִי וּלְכָה גְּעֻנַשׁ וְאַהֲדָר לִי
מִשׁוּנָתָא הֵינְנוּ שְׂלַבּוּ נַעֲשֶׂה לֵב הָאֶבֶן עַד שְׂלַבּוּ הַשִּׂיאוּ לִילָה וְלַעֲסוֹק בְּמוֹ"מ וְאִיכְפִּי מַעֲיָנָא
כְּלוּמַר מֵהַת"ח וְנָם ע' שְׁנִין שְׂהִיָּה כְּיָשׁוּן בְּעֵלְמָא וְאַח"כ רָאָה שְׂחַמְרִי אֹלִיד רַמְכִּי רַמְכִּי
הֵינְנוּ שְׂחַמְרִי נִתְקַשְׁהָ הַרְבֵּה בְּהַרְבֵּה עֲנִינִים וְרָאָה אַחַר כֶּה שְׂבָר בְּרִיָּה הִיָּה אוֹכַל מִזֶּה
וְרָאָה שְׂכָה הוּא גִימוּס הַקַּב"ה לְבָרוּא ת"ח וְגַם אֲנָשִׁים שְׂיִסְפִּיקוּ וְיַעֲסִיקוּ בְּצָרְכֵי הָעוֹלָם
לְהַכִּין לְרֵאוּי לוֹ אָמַר שְׂנִימִי ע' שְׁנִין הַנְּגִי רוּאָה שְׂנִשְׂתַּנָּה עוֹלָמוֹ וְאַיְתָעַר מִשְׁיָנָתָא וְחִזּוּר
לְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְלֹא נִהְגוּ בּוֹ יִקְרָא כְּדַחֲזִי מַחֲמַת שְׂפִירֵשׁ מִהֶן מִקְּוֹדֵם רַק הָעֵיקָר הוּא שֶׁכ"א
מֵה שְׂחַמְרִי בּוֹרְאוֹ הֵן בְּלִימּוּד הֵן בְּעֶסֶק מַשְׂא וּמַתָּן יַעֲשֶׂה בְּהֶן הַטּוֹב: שָׁם רַבִּי חֲנִינָא בֶּן
דּוֹסָא כּו' יִתְבָּאָר לְקַמֵּן בְּדַבּוּר הַמַּתְחִיל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדַת דְּחִיקָא לִיָּה טוֹבָא וְכו': שָׁם
רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדַת הֵנִי דְּחִיקָא לִיָּה מִיְלָתָא טוֹבָא וְכו' עֵינְנוּ רַבְּנוֹלְשִׁיּוּלִי בִּיָּה חֲזִיּוּהוּ דְּבָכִי
וְחִינְיָה וְכו' א"ל מ"ט בְּכִית וְחִינְיָכִית א"ל דְּהִיָּה יִתִּיב עִמִּי קב"ה וְאַמְרוּ לִיָּה עַד מַתִּי נִצְטַעַר
בְּהַאי עֲלָמָא וּא"ל אֶלְעָזָר בְּנֵי גִיחָא לָהּ דְּאַחֲרִיב עֲלָמָא וְהִדָּר אִיבְרִי וְאַפְשֶׁר דְּמַבְרִית
בְּשַׁעֲתָא דְּמִזּוּנִי (וְעֵינְיָן בְּמַהֲרָשׁ"א שְׂהַפְנוּנָה לְהַפְנוּ עוֹלָמוֹ שֶׁל ר' אֶלְעָזָר לְבוֹרְאוֹ שְׁנִית)
אָמְרִי קַמִּיָּה רַבִּישׁ"ע כְּנִלִי הַאי וְאַפְשֶׁר אָמְרִי לִיָּה דְּאַחֲרִי טְפִי אוֹ דְּחִינָא א"ל דְּחִינָתִי אָמְרִי
לְקַמִּי א"ה לֹא בְּעֵינָא א"ל בְּהַאי אַגְרָא דְּאַמְרַת לֹא בְּעֵינָא יְהִיבָנָא לָהּ בְּעֵלְמָא דְּאַחֲרִי תְּלִיסַר
נְהִרִי דְּמִשְׁחִי אֶפְרָסְמוּנָא דְּמַעֲנָגוּ בְּהוּ וְכו' וְהוּא תְּמוּהָ הַרְבֵּה חֲדָא דְּאַטּוּ לֹא הִיָּה אֲפָשֶׁר
לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשַׁדַּד הַמַּזָּל כְּמוֹ שְׂעֵשֶׂה לְאַבְרָהָם ב' מֵה שְׂשָׂאֵל דְּחִינִי גְּפִישִׁין אוֹ
דְּחִינָא מֵה עֲנִין לְשָׂאֵלָהּ זֹו אִטּוּ מִשׁוּם שְׂיִהִיָּה שְׁנֵי דְּחִינִי שְׂעֵה אַחַת אוֹ יוֹם אַחַד יוֹתֵר שׁוּב
אֵינְנוּ נְחָשְׁבִין יִתֵּר שְׁנוּתֵינוּ אִף אִם הֵם רַבִּים בְּשֵׁלְמָא אִם הִי שׁוֹאֵלוֹ עַל הַשְּׁנִיָּה שְׂיִחִיָּה אִם
הֵם רַב אוֹ מְעַט גִּיחָא וְלָכֵן נִרְאָה בְּהַקְדָּם הָא דְּרַחֲב"ד דֹּא"ל דְּבִיתָהּ עַד אִימְתִי נִצְטַעַר
וְנִיזוּל אָמַר לָהּ מֵה נַעֲבִיד א"ל מְטִיבוּתָא דְּגִיזָא לְצַדִּיקִים לַעוּה"ב בְּעֵי רַחֲמֵי דְּלִיתְבוּ לָהּ
מִיָּדִי בְּעֵי רַחֲמֵי וִיהִבוּ לִי כְּרַעֲי דְּפַתּוּרָא דְּדַהֲבָא חֲזוּ בְּחֵלְמָא כּוּלְהוּ צַדִּיקֵי דְּאַכְלִי אַפְתּוּרָא
דְּתַלְת כְּרַעֲי וְאַנְן אַכְלִינְנוּ אַפְתּוּרָא דְּשִׁקִּיל חַד מִיָּנִיָּה א"ל בְּעֵי רַחֲמֵי וְנִשְׁקִלוּ בְּעֵי רַחֲמֵי
וְשִׁקְלוּהוּ תְּנָא גְּדוּל הִיָּה גַּם הָאַחֲרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן דְּגַמִּירִי מִשְׁמִיָּא מִיָּהֵב יְהִיבִי מִיְשְׁקֵל לֹא
שְׁקִילִי וְעֵינְיָן מַהֲרָשׁ"א דְּחַד כְּרַעָא הֵינְנוּ שְׂהַתְּפִלָּה הִיא מַג' עַמּוּדִים שְׂהַעוֹלָם עוֹמֵד עָלֵיהֶם
וּר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא הִיָּה רַגִּיל לְהַתְּפַלֵּל וְכו' יַע"ש וְהוּא חֲמוּהָ דְּמָה רָאָה רַחֲב"ד לְבַקֵּשׁ
לְחַסֵּר עַצְמוֹ מַעוּה"ב וְלְהַחֲלִיף עוֹלָם עוֹמֵד בְּעוֹלָם עוֹבֵר וְעוֹד מֵה הַמְּשָׁל הִיָּה שְׂאָמַר
שְׁנִימֵן לוֹ כְּרַעָא דְּפַתּוּרָא דְּדַהֲבָא.

וְלָכֵן נִרְאָה דְּהַנָּה בְּנִדָּה (דָּף ט"ז) אָמְרִינְנוּ דְּרִישׁ רַחֲב"פ אוֹתוֹ הַמְּלָאָה הַמְּמַנְנָה עַל הַהֲרִיּוֹן
לִילָה שְׂמוֹ וְנוֹטֵל הַטִּיפָה וּמַעֲמִיד לְפָנֵי הַקַּב"ה וְאוֹמֵר לְפָנָיו רַבִּישׁ"ע טִיפָה זֹו מֵה תְּהֵא
עָלֵיָּה גְּבוּר אוֹ חֲלָשׁ חֲכָם אוֹ טִיפֵּשׁ עֲשִׂיר אוֹ עֲנִי וְאִילוּ צַדִּיק וְרִשָׁע לֹא קָאָמַר שְׂהוּא
לְכַאוּרָה תְּמוּהָ מְאוּד דְּלָמָּה לוֹ לְהַקַּב"ה לְגִזּוֹר עַל הַנּוֹלָד קוֹדֵם שְׂנוּלָד גְּזִירוֹת רַעוּת לְהִיּוֹת
עֲנִי וְחֲלָשׁ וְטִיפֵּשׁ עַל לֹא חֲמָס עֲדִינְנוּ בְּכַפּוֹ וְהִיָּה לוֹ לְהַמְתִּין לִיתָן לוֹ כְּפִי מֵה שְׂרֵאוּי לוֹ
כְּפִי מַעֲשִׂיו כִּינְן דְּצַדִּיק וְרִשָׁע לֹא קָאָמַר וְעוֹד קָשָׁה מֵה לוֹ לְמַלְאָךְ לִישָׂאֵל כָּל זֶה מֵה לוֹ
בְּכָה מֵה שְׂיִהִי ג' קָשָׁה לָמָּה לוֹ לְהַעֲמִיד הַטִּיפָה לְפָנֵי הַקַּב"ה יִשָּׂאֵלוּ לוֹ סֵתָם בֶּן פ' מֵה

תהא עליה עשיר או עני וכו' ולתרוץ זה נ"ל דהנה הרב המורה פ' ל"ג ח"ג כתוב ונהביאו הרב בעל עקידה שער ס"ג פי לפעמים יש לימוד זכות על פושעים ומורדים פי רבים מהם היותם על השיעור מהרוע לא הי' רוע בחירתם אלא מצד חזק חומרם ורוע תכונתם הטבעית מעת הנוקדו פי מי שטבעו חנם ביותר הוא בעל תאנה גדול וכן יש שמצד טבעו הוא פעסן ויש אשר לפי טבעו א"א להכעיסו בשום אופן ע"ש ונהנה זה אי אפשר לומר כלל שיהיה אדם שאין לו בחירה וע"כ שבחירתו קשה ולפום צערא אגרא וגם הוא חכם ומעמיד לו הענין הראוי לו שיהי' יכול להיות בעל בחירה כגון ד"מ אותו שהוא נצחון בטבעו ואם יהיה לו ג"כ עשיר יהיה בחירתו קשה מאוד מאחר שיהיה ביכולתו לעשות מה שלבו חפץ ולא יבצר מעמו מה שיזם לעשות וכן חי שהוא בעל תאנה בטבעו ג"כ בחירתו קשה מאוד כמו שפירשו בפ' כי תשא על הקרא דאנא חטא העם הנה חטאה גדולה ויעשו להם אלקי ונה ופרש"י שאמר אתה גרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטיאו משל למלך שהי' מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו פיס בצנארו והושיבו בפתח בית הזונות מה יעשה הבן שלא יחטא וכוננתו ג"כ על דרך זה לומר שהי' בחירתם קשה עד מאוד וכיוצא בזה הרבה וע"ז נאמר פי אל דעות ד' ולו נתפנו עלילות ולזה א"ש שהמלאך המעמיד הטפה לפני הקב"ה שיהי' הטפה ההוא מושגח מאתו יתברך מהותו וטבעו שמשתייב לו הלידה אם הוא חם ביותר או אם טבעו מחייב לו להיות פעסן וכיוצא נאז הוא יתברך גוזר עליו מה שיהי' עשיר או עני בכדי שיהא ראוי לעמוד הבחירה בידו והמלאך הוא מוכרח בדבר כי הוא האמצעי הממונה מהבורא ית"ש והולידו למען דעת באיזה שעה להקליט הזרע ולהולידו אמרו בשבת שמיזל שעה גורם ולפי מה שצריך להיות אם עשיר או עני אזי מקליטו ומולידו באותו שעה הראוי לזה ובזה אתי שפיר הא דר' חנינא בן דוסא פי בנדאי לא ביקש רק שינתן לו מפירות מצותיו פי יש הרבה דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הנה והקרן קיימת לעוה"ב ובנדאי שכולם הנה ברחב"ד פי הלא אמרו שכל העולם לא ניוון אלא בשביל חנינא בני וביקש שינתן פירותיו.

בעוה"ז אמנם הא שבאמת לא נתן מפירות מצותיו הטעם הוא פי לעולם אין נותנין דבר שיהא מדיק לו וכיון שהקב"ה הי' יודע שהעניות הוא מוכרח לו לקיום בחירתו פי דרך משל מי שהוא נדיב לבונו בטבעו אין הגתינה מצד בחירתו לטוב רק שטבעו מכריחו שאפי' באנמות נמצא מתנדבים לפי טבעם משא"כ כשהוא נותן בגודל עניותו ונותן מלחמו לדל לש"ש הוא הצדקה גמורה וכן לפעמים כשהוא עשיר והוא קמצן בטבעו א"א לו לקיים כל צרכו וכדבעי לי' למיעבד לא עביד וכיון שהיה העניות מוכרח לרחב"ד לא הי' באפשרי לינתן לו מפירות מצותיו להעשירו ולזה כשביקש שינתן לו עושר הי' פוננתו שיעמיד עמוד של גמילות חסדים בעשרו ולזה נתנו לי פרא מיפתורא דדהבא והוא בד"מ שנתנו לו להעמיד הרגל של ג"ח בעשרו ולזה נתנו לו מפתורא דדהבא כלומר מגודל עשירות נאח"פ הראו לו בחלומו שאי אפשר לו להעמיד הרגל של ג"ח בעשרו פי בעושר נתבטל בחירתו כמש"ל וממילא לא יאכל בעוה"ב כ"א אפתורא של שני רגלים ולכך ביקש רחמים למיהדר ולמישקל ולזה אמרו שגדול הנס האחרון מן הראשון פי הנה זה נחשב לו לחטא במה שביקש רחמים להפוך רצון הקב"ה עליו ונהיה לו להאמין פי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד וכי מוכרח לו שיהי' כפי מה שהוא וזהו ג"כ הענין

של ר"א בן פדת שאמר לו הקב"ה ניחא לך דאחריב עלמא והוא כמו שפ"י מהרש"א דהיינו שייחרוב עולם שלו פלומר פיון שלפי טבעה שנולקת בו א"א לה להתקיים בתורתה רק בעוני פאשר יצרתיה בזה אם לא שאשנה טבע הנולקה וינתן לה טבע אחר שיהא ראוי שתתקיים הבחירה אף בעשיר ואפשר שתברא בשעתא דמזוני פלומר מי יודע אם יגמר בחירתה לטובה פאשר נגמר עכשיו ולזה שאל לו דחיי טפי או דחיינא פנונתו לא הי' מחמת שלא רצה לסבול פסורי עניות ח"ו פי האי' שהוא כמו ר"א בן פדת מחויב לקבל הפל באהבה רק שהיה גרא מחמת שאמר שלשה דברים מעבירים את האדם על דעת קונו ואחד.

מהם עניות ולכה הנה מתאנה ומבקש שיותר טוב שיינתן לו פח הבחירה בענין ולזה פשאמר לו הקב"ה דמה שחיות הוא יותר ממה שייחיה וגמירי דאם עברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חטא וכבד נגמר בחירתו לטובה בענין שהוא ולכה אמר לא בעינא שישתנה טבעו וינתן לו פח בחירה חדשה ולכה נתן לו הקב"ה שכר מה שפחר ברצון הקב"ה וזהו ג"כ מאמר התנא עשה רצונו פרצונה כדי שיעשה רצונה כרצונו פלומר שתעשה מה שרצונו של הקב"ה עליה שתהי' עני תקבלו בשמחה בהיותה עני פיון שרצון הקב"ה הוא כה כדי שיעשה רצונה כרצונו פנונתו פי הבא לטהר מסייעין לו ואם תרצה לקבל בשמחה רצון הקב"ה או יעשה רצונה כרצונו פלומר שיייע אותה שלא יהי' רצונה רק על מה שהוא רצונו: מסכת מועד קטן פרק ואלו מגלחין.

אם בארזים נפלה שלהבת וכו' אם לוינתן הוועלה בחפה וכו' אם בנחל שוטה וכו' נראה לפרש דמה ענין בשלשה משלים הללו דהנה בקרא מפני הרעה נאסף הצדיק איכא מ"ד שלא יבא הרעה ואיכא למ"ד שלא נראה הרעה.

והנה למ"ד שלא נראה הרעה דהיינו שמתחיל בצדיקים בכדי שלא יראו הרעה ואח"כ באה הגזירה על הפל וא"כ הגזירה באה על פולם ולכה מדמה אותה לשלהבת שמתחיל בגבוהים ומסיים בשפלים ולמ"ד שלא יבא הרעה מדמה לחכה פי כמו שהחפה אם תופס דג גדול ממילא ניצולין הקטנים הכא נמי חוטף הצדיק וניצולין פולם מ"מ אמר מה ועשו דגי רקק שלבסוף פאשר לא ישובו בתשובה יחזור השטן ויקטרג ולא יחא מי שיתפוס בחטאם ונשארה הגזירה עליהם והנה לפעמים יש צדיק גדול שדוחה הגזירה לגמרי פענין שאמרו הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטל ולזה מדמה לנחל שוטה ששוטה ומדחה החפה מן הדגים וכיון שהחפה גדולה כ"כ עד שייכול לילך לנחל שוטה כגון הכא שתפס לרב אשי מה יעשו מי גיבים שאינן יכולים לדחות הגזירה מעליהו והא דכעס רב אשי ואמר דחפה בצדיקים ליכא הוא מטעם שפכתתי בתעניות בפ' סדר תעניות אלו בד"ה בסורא הוי דברתא דצדיק גמור אינו נשקל עם הרשעים לתפוס בעונם וכן מה שפכעס על ר' אבין ואחר בכו לאבילים ולא לאבידה היינו דצדיק גדול אף לאחר מותו ממליץ ומגן על הדור ולא שייך לומר לגביה אבידה דאבידה היינו שנאבד מן העולם ואין בו שוב תועלת להאובד אבל צדיק גמור אף אחר שמת נכות עומד להדור: שם היום קשה לישראל היום בא השמש בצהרים.

פי' דאמרינו בסופה דף כ"ט חמה לוקה וכו' באמצע היום קשה לכל העולם וזהו שאמר היום בא השמש בצהרים והיינו שקשה לכל העולם: שם ניהי פקרוא היהודי שלש וארבע

דלתות ויקרע מה ד' דלתות דא"ל ליוהיקים ירמיה כתב ספר קינות אמר מה פתיב בה א"ל איכה ישבה ביד אמר אנא מלכא א"ל בכה תבכה א"ל אנא מלכא א"ל דרכי ציון אבילות אמר אנא מלכא היו צריה לראש פי ד' הוגה מיד קדר כל האזפרות ושורפה לכאורה קשה היאך שינה אמר אנא מלכא הא אין מלה בלא עם.

ונראה דהנה בירמיה אמר רגע אדבר על גוי וממלכה לנתנוש ולנתנוך וכו' הרי דלפעמים מצינו שהנביא מדבר בשם ד' להביא הרעה ואח"כ נתבטל פחו שאירע לא נשי נטה וחשב יהוים שיירמיה מתנבא הגזירה להתרות פדי שישובו ולזה אמר אנא מלכא דהיינו שאוכל לעשות כמו שעשה המלה מנויה שיתבטל הגזירה וכן בכולן ואח"כ פשקרא לפניו פי ד' הוגה על רוב פשעיה והוגה הוא מלשון הגו סיגים מפסוף והיינו שפבר סר ד' מהם ומנע מהם דרכי התשובה ולזה לא האמין לו וחשדו בנביא שקר שמתנבא בשם ע"ז והנה דומה כס"ת שפכתו מין שצריה לשורפו: שם בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא שגרי רבא ורב חסדא והוא תמוה שא"כ אין פאן השגחה.

ונ"ל שנה המאמר הוא לאחדים עם מאמר ששכר מצנה בהאי עלמא ליכא וזהו מאמרם ג"כ פאן דלאו בזכותא תליא מילתא פי' שפכות לא ישתדד המול כשיש לו מזל גרוע כמו שאמר לר"א בן פדת ניקח לה דאחריב עלמא אולי תברי בשעתא דמזוני פי השי"ת לגודל רחמנותו אין מחליף עולם עומד בעולם עובר ונותן להם שכר מרב טוב הצפון אבל בעד עונש העבירות בנדאי הקב"ה משדד המזל לרעה להענשו בעוה"ז למען יהיה נקי בעוה"ב לרחמנות ונהו הטעם צדיק נטוב לו צדיק ורע לו דלאו בני חד מזלא הם כמו רבא ורב חסדא רק לפעמים בזכות אבות ג"כ משתנה המזל.

פי זכות אבות אינו מועיל רק לעוה"ז ולא לעוה"ב ונהו מאמר הש"ס ג"כ צדיק בן צדיק עיין שם: מסכת קידושין פרק האשה נקנית יודוה ה' כל מלכי ארץ בשעה ששמעו אנכי ולא יהיה לה אמרו לכבוד עצמו הוא דורש פיון ששמעו פבד את אביה ואת אמה חזרו והודו לדברות הראשונות נלע"ד לפרש דהנה כל המצות הם לטוב לנו דאם יצדק מה יתן לו וכן מפורש בתורה דכתיב ויצונו ד' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו לחיבתנו וגו' וזהו מאמרם ז"ל.

בשעה ששמעו אנכי אמרו לכבוד עצמו הוא דורש פירוש שהמצות אינן אלא לכבוד עצמו שרוצה שיתפרסם אלהותו בעולם ולא היה כלל בשביל טובותינו וכאשר שמעו מצות פבוד ראו שרוצה שיהא טוב הסידור בנינו ומשגיח על טובותנו וסיים ג"כ למען אריכון ימיה ראו בעצמם שרוצה במאוד לטובתים והודו שפולם היה בשביל טובותינו כנ"ל ואפילו הפירסום אלהותו היה גם כן בשביל טובותינו וזה היה הפנונה באומרם ז"ל שמשוף דבריה ניקר ראש דברה אמת ירבה פי אמת נאמר על דבר שאינו מצפה לתשלום גמול וזה אמרו אה"ע מתחלה סברו כי הוא רוצה גם לטובתו לפרסם גודל מלכותו וזה אינו אמת לאמותתו פיון שמכונן בזה טובתו.

אמנם כאשר שמעו סוף דבריו שפוננתו אינו רק לטובת זולתו לשמור מצותיו ולטוב לנו ומזה הבינו פי גם דברות הראשונות היו רק לטובתנו וזה אמת פי אינו לגמולו רק לגמול את בריותיו: מסכת סוטה פרק אלו נאמרין ואמר ריב"ל אין נותנין פוס של ברכה לברה אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברה.

והוא תמוה א' דמה היה קשה לו על הפשוט פדכתיב יבנרף ב' והא קיימא לן אורח מברך ונראה לי הפנונה דהנה אף שהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני הרי זה צדיק גמור מכל מקום לא מקרי טוב עין אלא מי שהוא נותן בשביל שמרחם על העני זה הנקרא טוב עין והיה קשה להם מאי דכתיב טוב עין הוא יברך הא אפילו אם אינו נותן צדקה רק בשביל עצמו נתברך אמנם פשהוא טוב עין ומשפיע לאחרים שלא בשביל עצמו מעורר גם כן צינור המשפיע על אחרים וזה פנונת הש"ס אל תקרי יבנרף אלא יברך דהיינו משפיע לאחרים בזכותו וזה אי אפשר רק על ידי מי שהוא טוב עין וזהו פנונתו גם כן במה שאמרו אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין.

דהנה הרמב"ם במ"נ ח"א פתב דהא דאמר בש"ס שנותנין כוס של ברכה לדוד בעת הגאולה דהיינו שפוס של ברכה נקרא שפע משפיע על ידו וזהו פנונתו פאן אין נותנין כוס של ברכה לברך פירוש אין ממשיכין השפע רק על ידי מי שהוא טוב עין: בפרק עגלה ערופה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא אמר ליה רב יוסף לא תיתני ענוה דאיפא אנא אמר ליה רב נחמן לא תיתני יראת חטא דאיפא אנא.

והוא תמוה היכן ענותנותו פינון שמשבחין עצמם בזה והנראה בכוננתו דהנה בלאו הכי קשה אהא דתני משמת רבי בטלה ענוה והלא היה תנאים הרבה וכי לא היה בהם עניו רק רבי.

ולזה נראה בכוננת התנא ונמשיל לזה משל שפעם אחת נסע אחד לקבץ מעות וקרא שמו מוכיח מעיר גדולה בראד ועמד לדרוש ואמר שאינו יודע כלל ואינו בן תורה מ"מ לא שקר מיליו שהוא מוכיח מבראד בהיות שהיה עשיר וגביר גדול בעיר זו וירד מנכסיו עד שאין לו לחם ושמלה וכל הרואה רואה שאין העושר קנין עצמי ואין מוכיח גדול מזה ומרבי גם כן יכולין ללמוד שאין במה להתגאות פי ברבי היה תורה וגדולה במקום אחד עד שאמרו בבבא מציעא דף פ"ה אהוריריה דבי רבי הוי עתיר משבור מלפא והיה נשיא בישראל והיה בעל יסורין גדול מאוד ובשעה שהיה יוצא לנקביו אזיל קלא בתלתא מילא ואין אדם מתפעל אלא מראית עין וכל מי שראה גדולת רבי ויסורין שלו נשבר לבו בקרבו והיה רואה שאין לו במה להתגאות לא בעושר ולא בגדולה פי מה בצע בעושר וגדולה מי שיש לו יסורין פאלה וכל אדם מעומד לזה ויקר פדיון נפשו וחדל לעולם נמצא יסורין של רבי היה מעורר ענוה בלב כל אדם ולזה אמר רב יוסף לא תיתני ענוה דאיפא אנא פלומר פי ממני גם כן יכולין ללמוד כל העולם שאין להם במה להתגאות שהיה לו גם כן תורה וגדולה במקום אחד שהיה נשיא כמ"ש משמת רבה מלך רב יוסף ונעשה בעל יסורין גדול ונעשה סגי נהור וסומא חשיב פמת ועוד שחלה ושכח תלמודו ובכל פעם הזכיר לו אביו ואמר ליה רבי לא פך שנית ואין לה צער ושפלות גדול מזה ולזה שממנו ג"כ יש ליקח ראיה להיות עניו שאין לאדם במה להתגאות לא ששיבח עצמו חס ושלום בעניו וכן הוא הפירוש של יראת חטא דכל יסורין של רבי היה על חטא קל שעשה וממילא היה לכל העולם יראת חטא ולזה אמר רב נחמן לא תיתני יראת חטא דאיפא אנא שהיה יודע בעצמו שגם כן נענש על חטא קל.

ובזמן הזה נדאי דיכולין ללמוד שרואין פמה עשירים שנפלו לשאול תחתית ואין לה דבר שמחזיר למוטב רק פשהו מעונין ומדוכין ביסורין ורוב טובה הוא דבר המחטיא את

ישראל שהרי מרוב זהב עשו את העגל וכל המידות הרעות באות מזה מהשפעת רוב הטובה בגאות ורכילות ולשון הרע באמרם מי אדון לנו פי העניינים מחמת שלכם נכנע יש יראת אלקים בלכם ועשיית הרע היא המביא הרע לעולם: מסכת בבא קמא פרק ארבעה אבות וכבוד עשו לו במותו וכו' אלא שהניחו ספר תורה על מיטתו ואמרו קנים זה מה שפיתוב בזה וכו' אמר לו אפילו קנים אמרינו לימד לא אמרינו והאמר מר גדול תלמוד תורה שהלמוד מביא לידי מעשה לא קשה הא למיגמר הא לאגמורי תוספות וקשה: לרבינו תם ואדרבה בסוף פרק קמא דקדושין דניק מהכא דתלמוד עדיף וכו' ונלע"ד לתרץ כי בנדאי פשמישבחין דבר אחד מחמת שמביא לידי דבר אחר ונדאי דהדבר אחר הוא חשוב יותר כמו שחשיב זריזות מביא לידי זהירות וחשיב עד רוח הקודש ובנדאי דרוח הקודש הוא חשוב יותר מכולם וכן אם יאמר אדם מאה זהובים חשובים מאוד דיכול לקנות בעדן אכן טוב מורה הלשון דאכן טוב חשוב יותר דהא מפח זה מחשיב המנה אמנם אם יאמר מאה מנה חשובים מאוד דיכול לקנות בעדן מאה אבנים טובות נהי דמורה הלשון דמאה אבנים טובות חשובים יותר מכל מקום מורה גם פן שמאה מנה חשובים יותר מאכן טוב אחד ולפי זה אתי שפיר דהנה בכאן לכאורה קשה דלפי הס"ד דקנים אמרינו לימד לא אמרינו דהיינו לימוד של עצמו כדמוכח מדברי התוספות ולכאורה תמוה מאוד דהא תלמוד תורה הוא אחת ממצוות עשה וכיון דאמרינו קנים זה כל מה שפיתוב בזה על פרחי קנים גם פן מצוות עשה של תורה שנאמר בה והגית בה יומם ולילה ולמה לו להקשות מהא דתלמוד מביא לידי מעשה וע"כ צריך לומר דלומר למד כל מה שפיתוב בזה דהיינו שלמד כל התורה כולה הוא שבח יותר גדול מקיום כל התורה לפי הס"ד ושפיר אמר דלמד כל מה שפיתוב לא אמרינו רק לחזק ועל זה מקשה שפיר דהא קיום כל התורה עדיף מלמד כל התורה דהא אמרינו גדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה אלמא שמעשה הקיום של כל התורה עדיף מלימוד כל התורה משא"כ בקדושין שפיתוב אמר תלמוד גדול או מעשה גדול פ"כ או אפשר לומר דפליגי לענין נתינת שכר של הקב"ה דזה דמי להא דמקשה בכל מקום הילכתא למשיחא וכן אי אפשר לומר דפליגי איזה גדול דמביא לידי מעשה וכיון דמעשה הוא רק מעשה פרטי וידוע שתלמוד דף אחד בלול מכמה הלכות מעשים ובנדאי דעדיף ממעשה פרטי שהרי לימוד זה מביא להרבה מעשים פן נראה לפענ"ד ליישב: פרק שור שנגח את הפרה שאל ר' חנינא בן עגיל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן כי טוב ובדברות אחרונות נאמר בהן כי טוב ופירש"י גבי פיבוד אב דכתוב למען יאריכון ימיה ולמען ייטב לה אמר ליה עד שאתה שואלני למה נאמר בהן טוב שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו שא"י אם נאמר בהם טוב פלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' הושע בן לוי שהיה בקי בהגדה אגיל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי אלא כף שמעתי א"ל שמואל בר נחום הואיל וסופן להשתבר מאי הוי אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל והוא תמוה הרבה א' דגברא רבא כר' חייא בר אבא לא ידע מאי מקרא כתוב ב' דא"כ ח"ו פסק האריכות ימים מישראל ג' מפני מה לא אחר בלשון המקרא לא נאמר למען ייטב לה גם תמוה כל השינויים שבדברות הראשונות לאחרונות ולהבין מה שאמר שמואל שמור וזכור בקיבור אחד נאמרו והאכן עזרא בפרשת שמות הרגיש כבר בזה ליישב בדוחק עיניו שם: וליישב זה נראה דמה ששאל לו מפני מה

בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ולא אמר שמקשה מפני מה לא נאמר למען ייטב לה פלשון הפתוב לזה נראה דהנה ידוע המחלוקת דחכמים אמרו שכל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו שמפרש למען ייטב לה בעוה"ז ור' יעקב פליג וסובר דלמען ייטב לה ליום שפולו טוב ולעולם שפולו ארוף והיינו לעולם הפא שעולם הפא נקרא טוב ולזה הקשה לו שהסוברים כר"י מפל מקום בדברות הראשונות לא נאמר טוב פלומר מפני מה בדברות השניות קורא עולם הפא עולם טוב ובדברות הראשונות אינו קורא פלשון טוב ונה תמיה גדולה והשיב לו שא"י אם נאמר טוב שא"י אם הפירוש למען ייטב לה נאמר על עולם הטוב ואפשר דהלכה פרבנו דייטב לה כפשוטו ואז לא יקשה כמו שאבאר והלה אצל ריב"ח וא"ל שסופן להשתפר דהנה אם נפרש כפשוטו למען ייטב בעולם הזה לא קשה דבע"ז דף ד' אמרו דבקרא (דברים ה') למען ייטב להם ולבניהם עד ענצם טובה הוא דהוי הא מיתה איפא והיינו שבשכר קבלת התורה הובטח להם טובה בעולם הזה וזה שאמר אני אמרתי אלקים אתם ח"ט אכן פאדם תמנותו היינו שבפעשית העגל פסק הטובה שהובטח להם ולפי זה בדברות הראשונות שנקתבו קודם שעשו את העגל שכבר הובטח להם טובה בשכר קבלת התורה ואם פן למה יש להבטיח טובה על מצוה פרטיות של פיבוד אב ולא קשה רק על דברות האחרונות שהרי התורה פולה הנה פתובה לפניו בפרום ומפני מה פתובה בדברות האחרונות למען ייטב פינו שפך היתה פתובה לפניו בפרום קודם שעשו את העגל ועל זה השיב לו מפני שסופן להשתפר פלומר שהידעה והבחירה אמת וכינון שידוע שסופן להשתפר וחס ושלום פסקה טובה מישראל שכבר אבדו הבטחה שהובטח למען ייטב להם ולבניהם.

ולכך הנצרך להבטיח בדברות האחרונות טובה על מצות פרטיות ואריכות ימים הנצרך גם פן להיות בדברות הראשונות שהרי מותה הנה אף קודם שעשו העגל ובתירוץ זה אתי שפיר פל השינוים שמצינו בין דברות הראשונות לאחרונות שקודם שעשו את העגל בקבלת הראשונות ישראל שעמדו על הר סיני פסקה ונהמתן עד שאמר אני אמרתי אלקים אתם ובטל יצה"ר מהם וכשעשו העגל חזר ונהמתן ואלו הן השינוים שבין דברות הראשונות לדברות האחרונות ממצנות שבת מתחיל השינוים דבראשונות פתיב זכור ובשניות פתיב שמור בראשונות פתיב הטעם משום פי ששת ימים ובשניות פתיב הטעם פי עבד היות במצרים בראשונות פתיב פבד את אביה ואת אמה ולא פתיב פאשר צנף ובשניות פתוב פאשר ק בראשונות לא פתיב למען ייטב ובשניות פתיב למען ייטב בראשונות פתיב לא מענה עד שקר ובשניות פתיב עד שוא בראשונות פתיב לא תחמוד בית רעיף ואח"פ לא תחמוד אשת רעיף ובשניות פתוב קודם לא תחמוד אשת רעיף ואח"פ לא תחמוד בית בראשונות פתיב אצל בית ועבדו לא תחמוד ובשניות פתיב לא תתאנה: ולפי הנזכר לעיל מתורץ הפל שבראשונות נתבטל היצר הרע משא"כ בשניות אחר שעשו העגל שחזר ונהמתן והנצרך להזהירם באיומים ולכך פאחרונים הנצרך ליראם פעבדים שהיו פעבדים וכשלא ישמרו את השבת יחזור ויגלם בין האנמות לעבדים וגם הנצרך להזהירם במצנות לא מעשה פי שמור פן ואל הוא לא מעשה מה שאין פן בראשונות שכבר ניתן להם חירות ממלכיות נפסק היצר הרע מהם ואין מהצנף ליראם במלכיות רק להיות פמצונים ועושים פל מה שהיה אפשר להזהירם במצנות עשה הזהירם במצנות עשה וזהו שאמר זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו שלא תאמר מחמת השינוים

להכחיש הידיעה מהם ח"ו ולומר שמקונדם בְּחֶשְׁבְּכֶם שִׁיקְבְּלוּ הַתּוֹרָה וְיִתְבַטַּל הַיָּצָר הָרַע הַזֶּה יִהְיֶה בְּזֶה הַלְשׁוֹן וְלִזְוָה (שְׁאָמַר) שְׁחַס וְשָׁלוּם אֵל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּכֶם כִּי רַק בְּשִׁעָה שְׁאָמַר זֶה אָמַר זֶה כִּי הַיָּדִיעָה אָמַת וְעַם כָּל זֶה נֶאֱמַר בְּכַפֵּל בְּשִׁינוּיָם כִּי הַבְּחִירָה ג"כ אָמַת מֵה שְׁאִין הָאֲנֹן יִכּוֹל לְשִׁמוּעַ הַיָּנוּ אִין לְהַשִּׁיג דְּבָר זֶה כָּלֵל בְּשִׁכָּל ב"א וְלִכְפָּה לֹא פִתַּב בְּרֵאשׁוֹנוֹת כְּאֲשֶׁר צָוָה כִּי לֹא נִצְטָווּ רַק מִפְּנֵי שִׁיחֵיהֶם כְּמִצְוֹיִן (וְעוֹשִׂיִן) וּבְנֹדָאֵי לֹא יַעֲשׂוּ רַק מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁהִירִי אִין לָהֶם יָצָר הָרַע וְתִאֲנוֹת עוֹלָם הַזֶּה כָּלֵל אֲבָל בְּשִׁנְיֹת שִׁישׁ לָהֶם יָצָר הָרַע הַנֶּחְרָף לְכַתּוּב כְּאֲשֶׁר צָוָה שְׁלֹא לְחַשׁוֹב בְּשִׁעַת עֲשִׂיהָ בְּשִׁבִיל קְבֻלַּת תּוֹעֵלַת לְהֵבֵא אוֹ לְשַׁעֲבֵר וְלִזְוָה הַזֶּה הִזְהִיר שְׁלֹא יַעֲשׂוּ רַק בְּשִׁבִיל כְּאֲשֶׁר צָוָה ד' בְּרֵאשׁוֹנוֹת פֶּתַב עַד שֶׁקָּרָה הַנֶּחְרָף לְהַזְהִיר כְּשֶׁפָּסַק הַיָּצָר הָרַע רַק עַל שֶׁקָּרָה הַמּוֹעֵט בְּרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁהַצְּוִי לֹא הִזִּיהוּ רַק בְּשִׁבִיל שִׁיחֵיהֶם רַק כְּמִצְוֹנָה וְעוֹשָׂה וְלִכְפָּה בְּרֵאשׁוֹנוֹת אָמַר קוֹנְדָם אֲשֶׁה שֶׁהוּא רַק כְּמִצְוֹנָה וְעוֹשָׂה דְאֶמְרִינֵן בְּש"ס שְׁמִקְוֹדָם יִבְנֶה בֵּית וְאַחַר כֵּן יִשָּׂא אִשָּׁה וְלִכְפָּה הַזֶּה הִזְהִיר מִקְוֹדָם שֶׁבְּשִׁעַת עֲשִׂיַת הַבֵּית יִהְיֶה כְּמִצְוֹיִן בְּלֹא תַחֲמוֹד בֵּית וְאַחַר כֵּן בְּשִׁעַת לְקִיחַת אִשָּׁה הַזֶּה הִזְהִיר בְּלֹא תַחֲמוֹד אִשָּׁה וְהַרְמַב"ם פֶּתַב כִּי לֹא תִתְאָנֶה נֶאֱמַר עַל חֲמַדַּת הַלֵּב וְלֹא תַחֲמוֹד נֶאֱמַר עַל מִי שֶׁעוֹשֶׂה תַחֲבוּלוֹת וְסִיבּוֹת לִיקָח שֶׁל חֲבִירוֹ וְלִזְוָה בְּרֵאשׁוֹנוֹת לֹא הַנֶּחְרָף לְהַזְהִיר עַל תַּאֲוֹת הַלְבוּיִית רַק עַל מַעֲשֵׂה שְׁנַעֲשֵׂה בְּפוֹעַל לְהִיּוֹת כְּמִצְוֹיִן וְעוֹשִׂיִן וְלֹא הַנֶּחְרָף לְהַזְהִיר רַק עַל הַחֲמַדָּה בְּפוֹעַל וְלִכְפָּה נֶאֱמַר מִקְוֹדָם לֹא תַחֲמוֹד וְאַחַר כֵּן לֹא תִתְאָנֶה וְלִזְוָה נֶאֱמַר (יִרְמְיָהוּ לֹא) כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְכִרְתִּי בְּרִיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל בְּרִית חֲדָשָׁה לֹא כְּבְרִית אֲשֶׁר כְּרַתִּי אֲתֶכֶם בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר הִכְרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאֲנִכִּי בְּעַלְתִּי בְּכֶם כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי הַיָּמִים הֵהֵם אֵל ד' נִתְתִּי תוֹרַתִּי בְּקִרְבְּכֶם וְעַל לְבָבְכֶם אֶכְתַּבְנָה וְגוֹמַר הַכְּנֻנָה שְׁלֹא יִהְיֶה הַתּוֹרָה אֲצִלְמֶם בְּאֲזַהְרָה כְּדָרָף שֶׁהִיהָ בְּדַבְּרוֹת הַשְּׁנִיּוֹת רַק מִצַּד עֲצָמָם יִרְצוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת וְהַתּוֹרָה יִקְבְּלוּ רַק לְעִנְיָן שִׁיחֵיהֶם כְּמִצְוֹיִן וְעוֹשִׂיִן: פָּרָק הַכּוֹנֵס דָּף נ"ח הֵאֵי מֵאֵן דְּקִץ כּוֹפְרָא מֵאֵי מְשַׁלְּמֵם א"ל מְשַׁלְּמֵם דְּמִי כּוֹפְרָא וְהֵא הוּוּ תְּמָרִי אֲלֵא מְשַׁלְּמֵם דְּמִי תְּמָרִי אִמ' לְהוּ וְהֵא לָאוּ תְּמָרִי שְׁקִיל מִיְּגִיָּה אֶמְרוּ לִיה אֹמַר לָן אֲתָה א"ל בְּשִׁשִּׁים וְהוּא תְּמוּהָ א' מֵאֵי קְבָעֵי לִיה דְּוֹקָא בְּכּוֹפְרָא דְּהוּא דְּקָל הֵא שְׂאֵלָה זֹו הִזִּיהוּ יִכּוֹל לְשִׁאוֹל עַל כָּל הָאֲלָנוֹת שְׁלֹא גְדִלוּ עַדִּינֵן.

ב' דא"ל מְשַׁלְּמֵם דְּמִי כּוֹפְרָא וְאֶקְשִׁי לְהוּ הֵא הֵנִי תְּמָרִי מֵאֵי קוֹשְׂיָא הֵא הַשּׁוֹמְא הוּא כְּפִי מֵה שְׁשֻׁנָה לְמוֹכְרוֹ וְהַקּוֹנָה כּוֹפְרָא וְדֹאֵי יוֹדַע שִׁיגְדִלוּ עֲלֵיו תְּמָרִים וּמְשַׁלְּמֵם לְפִי שְׁוֹנִים דְּהֵא כָּל הַשּׁוֹמֹת הֵן כְּמוֹ עֶכְשָׁיו דְּהֵא כְּשֶׁהִזִּיק בְּהַמּוֹת גַּם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר שֶׁעַתִּיד לְגַדֵּל הַרְבֵּה וְיִלְדוֹת ג' כְּשֶׁחֲזַר בּוֹ וְאָמַר מְשַׁלְּמֵם דְּמִי תְּמָרִי הַקְּשָׁה לוֹ לְהִכְפָּה הֵא לָאוּ תְּמָרִי שְׁקִיל מִיְּגִיָּה מְעִיקְרָא מֵאֵי סִבַּר וְלְבַסּוֹף מֵאֵי סִבַּר ד' כְּשֶׁאֶמְרוּ לוֹ אֲמוּד לָן אֲתָה א"ל בְּשִׁשִּׁים פֶּרֶש"י דְּשִׁמִּין בֵּין שְׁשִׁים אֵילָנוֹת כְּמָה הִזִּיהוּ שְׁנָה וְאֵם חֲסַר אַחַת כְּמָה הֵן שְׁוֹנִין וְאוֹתוֹ הַסֵּף הַפְּחוֹת מְשַׁלְּמֵם וְהַתְּשֻׁלוּמִים מְעַט מִחֲמַת זֶה אֵם כֵּן בְּמָה תִּירֵץ הַקּוֹשְׂיָא שֶׁהַקְּשֻׁוּ מְעִיקְרָא דְּהֵא מְעִיקְרָא כְּשֶׁאֶמְרוּ לוֹ מְשַׁלְּמֵם דְּמִי כּוֹפְרָא הַיָּנוּ הַדְּקָל בְּפָנֵי עֲצָמוֹ הַקְּשָׁה לְהוּ דְּהֵא הֵנִי תְּמָרִי דְּהַיָּנוּ דְּמִסְתַּבֵּר לִיה שְׁצָרִיף לְשַׁלְּמֵם יוֹתֵר וְאַחַר כֵּן הַנּוֹפְחַת הַתְּשֻׁלוּמִין יוֹתֵר וּבְזֶה יִתְרַץ לוֹ הַקּוֹשְׂיָא שֶׁהַקְּשָׁה אֲתַמְהָא וְנִרְאֶה לְפַעַנ"ד דְּהֵאֵי דְּבָרֵי אֲגַדְתָּא דְּבָרֵי מְלִיצָה הֵן דְּהַנָּה יְדוּעַ שֶׁהַצְּדִיקִים נִמְשְׁלוּ לְתַמָּר כְּדִכְתִּיב צְדִיק כְּתָמַר יִפְרַח וְיִדוּעַ שֶׁהַצְּדִיקִים נִתְפָּסִין בְּעוֹן הַדּוֹר וְלִזְוָה שְׁאֵלוּ לוֹ הֵאֵי מֵאֵן דְּקִץ כּוֹפְרָא וְהַיָּנוּ דְּקָל נִעְרָה כְּלוֹמַר כְּדִיק כְּשֶׁהוּא עַדִּינֵן רַף בְּשָׁנִים כְּשֶׁמַּת בְּעוֹן הַדּוֹר וְלִזְוָה שְׁאֵלוּ מֵאֵי מְשַׁלְּמֵם דְּהַנָּה וְדֹאֵי כְּשֶׁהַצְּדִיקִים

נתפסין בעון הרשעים יש על הרשעים עון גם כן על מיתת הצדיקים שנתפסו בעבורם מאי משלם כלומר איזה עונש מגיע עליהם א"ל משלם דמי כפרת פנין שעדיין לא סגל הרבה קורה ומעשים טובים ועל זה הוקשה לו הא הוי תמרי כלומר אילו לא היה מת אפשר שהיה מסגל תורה ומעשים טובים ולכך חזר בו ואמר דמי תמרי חזר ושאל לו הא לאו תמרי שקל מינה כלומר הא הבחירה חפשית ומי יודע מה שיהיה אחר כך ועל זה השיב לו בששים כלומר דהנה העונש המגיע לרשעים בשביל מיתת הצדיקים אינו בשביל שהפסד הצדיק שאינו יכול לסגל עוד תורה ומצוות דנדאי אם היה מחמת זה היה משלם דמי תמרי היינו מה שהפסד להצדיק במיתתו על פי ידיעת הבורא דהידיעה הוא אמת רק שהצדיק אין לו הפסד בזה כדכתיב (קהלת) מתוקה שנת העונד אם מעט ואם הרבה ועיין ברש"י שם רק העונש הוא לרשעים דכל שיש יותר צדיקים בעולם יותר מתרבה השראת השכינה בישראל ומחמת מיתת הצדיקים נתמעט ומחמת זה יש עונש על הרשעים שממעטין השראת השכינה בישראל וזהו שהשיב לו בששים דהנה בשיר השירים בקרא דהנה מטתו שלשלה ששים גבורים סביב לה פרש"י היינו ששים רבוא מישראל עיין שם והיינו דאין השכינה שורה על פחות מן ששים רבוא מישראל ובנדאי דהרשעים אינו מן המנין כי קשר של רשעים אינו מן המנין וזהו פוננתו מה שאמר בששים היינו מה שמיעט השראת השכינה מחמת העולם חן ששים רבוא צדיקים ועל ידי זה נתמעט ההשראת וכפי אותו המיעוט מגיע עליהם העונש דנדאי גם בפחות מן ששים רבוא גם כן יש השראת שכינה כדאמרנו באבות מנין שאפילו אחד שישב ועוסק בתורה וכולי אף דכשיש ששים רבוא אז השראת השכינה בשליחות וכפי שממעט כפי זה בא עליהם העונש וכיון דהעונש לפי שעת המיעוט שנתמעטה בשעה זו שוב לא קשה קושיא הנזכר לעיל ודו"ק: מסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים אמר רב מה דכתיב מי כהחכם ויבן את זאת על מה אבדה הארץ דבר זה אמרו חכמים ולא פרושהו וכו' עד שהקב"ה פרושו שצאמר על עזבם את תורתו ואמר ר"י אמר רב על שלא ברכו בתורה תחלה והוא תמוה למה לא פרושהו חכמים והנביאים הא לא חרבה ירושלים עד שעבדו ז' בתי דינין ע"ז וגם הי' בה גילוי עריות ושפיכות דמים כמבואר כמה פעמים בנביאים והגמרא מלאה מזה לכן נראה דהקושיא דעל מה אבדה הארץ היינו היאך באו לידי עבירות גדולות עד שיתחייבו אבידת הארץ ועל זה השיב הקדוש ברוך הוא על שלא ברכו בתורה תחלה פי' דברכו הוא מלשון חשיבות והיינו שמתחלה לא נחשב לימוד התורה ביניהם והיינו שלא ברכו בתורה כלומר שלא נתפארו והחשיבו התורה ביניהם ומחמת זה שעזבו את תורתו היינו לימוד התורה ממילא באו אח"כ לידי עבירות גדולות כאלה: שם ורחצו רגליכם אמר ר' ינאי ב"ר ישמעאל אמרו לו וכי בערבניים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם כבר יצא משה ישמעאל לכאורה אין ענין לומר שיש אומה שמאמינים שהאבק שמתדבק בכף רגליהם מעשה אלקים ב' קשה אטו בבית אברהם לא היה אבק על הקרקע והנראה לפרש בזה דהנה הרמב"ם פתב דהרגל הוא שם הנשאל על הסיכה שהסיכה נקרא רגל כמו ויברך אותה לרגלי שהפירוש כמו בספתי וזהו פוננתם כאן שיש אומה שמאמינים ואומרים שהסיכה שמסבבין מחמתו הוא הנותן להם מחי' ובאמת זה שבא על ידי סיבותיהן נמשל לאבק פורח וזהו אמרו שמאמינים לאבק שפרגליהם דהיינו לזה שבא מסיבותיהן ולזה אמר להן אברהם ורחצו

רגליכם פִּירוּשׁ הַטְּהָרוֹ עֲצָמֵיכֶם מְסִיבוֹתֵיכֶם וְהֶאֱמִינוּ שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּסִיבוֹתֵיכֶם בְּלִי עֶזֶר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ פִּירוּשׁ הַצַּדִּיק מְכֻנָּה בְּשֵׁם עֵץ כְּמוֹ שֶׁפִּירֵשׁ רַש"י בַּקְּרָא דְהַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ בְּפִרְשֵׁת שְׁלַח וְאָמַר לָהֶם שְׁיִשְׁעֵנוּ בְּכָל הַצַּדִּיקִים שְׂיִגְיֵנוּ עֲלֵיהֶם: שָׁם עַד אֲבָרְהָם לֹא הָיָה זְקֵנָה מֵאֵן דְּבָעֵי מִשְׁתַּעֵי בְּהַדִּי אֲבָרְהָם מִשְׁתַּעֵי בְּהַדִּי יִצְחָק בְּעֵי רַחֲמֵי וְהָיָה זְקֵנָה שְׂנֵאֲמַר וְאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בֵימֵים וְהוּא תְּמוּהָ.

א' הַיֵּאָדָּה שְׂיִיךָ לֹאמַר דְּעַד אֲבָרְהָם לֹא הָיָה זְקֵנָה הָא וְדַאי הַחֲוֹמֵר כְּשֶׁנִּזְדַּקֵּן נִחְלָשׁ וְכִי הָיָה מִעֲשֵׂה גִיסִים קוֹדֵם אֲבָרְהָם שְׁלֵא יִזְדַּקֵּן הַחֲוֹמֵר ב' קוֹשֵׁת הַמְהַרְש"א לָמָּה לֹא מְבִיא הַפְּתוּבִים דְּמִקְוֵדִים וְאֲנִי זְקֵנָתִי וְאֲדוֹנִי זָקֵן ג' קוֹשֵׁה וְכִי הוּא צָרִיךְ לְהִבִּיא רֵאִיָּה שְׁעַכְשָׁיו הוּא זָקֵן הֲלֹא הַחַוִּישׁ וְעַיִקָר הָרֵאִיָּה צָרִיךְ שְׁמִקְוֵדִים לֹא הָיָה זְקֵנָה אִם כֵּן מֵאֵי רֵאִיָּה מִיִּימֵי מְהַרְש"א קְרָאִי ד' לָמָּה הָיָה לוֹ לְמַבְעֵי רַחֲמֵי ע"ז וְכִי לִיכָּא טְבִיעֵת עֵין ע"ז.

וְהַנְּרָאָה לִי בְּזֵה וּמִקְוֵדִים נִקְדִּים מֵה שְׁפִירְשֵׁתִי בְּקִהְלַת (ב' ט"ו) בְּפִסּוּק אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרָה הַפְּסִיל גַּם אֲנִי יְקִרְנִי וְלָמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֲזִי יוֹתֵר וְדַבְּרַתִּי בְּלִבִּי שְׁגַם זֶה הֶבֶל כִּי אֵין זְכָרוֹן לְחַכְמֵי עִם הַפְּסִיל לְעוֹלָם בְּשִׁפְכָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁפָּח וְאֵיךְ יָמוּת הַחַכְמֵי עִם הַפְּסִיל וְהוּא תְּמוּהָ וְיִתְבָּאָרוּ מִתּוֹךְ הַבִּיאוֹר לְכֹן נִרְאָה דְּבִכָּאֵן מִתְחִיל לְחַקוֹר אִם יֵשׁ הַשְּׂאָרָה לְנַפְשׁ וְעַיִן בְּקִהְלַת שְׁהֶאֱרַכְתִּי וְכֵאֵן אֵין מְקוֹם לְקַבֵּל אָרוּךְ.

דְּהַנָּה הַפִּילוֹסוֹפִים מְכַחֲשִׁים הַשְּׂאָרַת הַנַּפְשׁ וּמוֹכַחִין זֶה דְּעַל פְּרָחָךְ אִם הַנַּפְשׁ נִצְחוּ וְדַאי הוּא חֵלֶק אֱלֹקִי מִמַּעַל וְיֵשׁ כְּבִיכּוֹל עוֹל בְּחִיקוֹ וְיִתְבָּרַךְ שְׂיִתֵּן לָזֶה נִשְׁמָה יוֹתֵר גְּדוּלָּה מִלָּנָה וְהִנֵּה רֵאִוִי לְהִיּוֹת נִשְׁמָה שְׁנָה לְכָל אֶחָד וְעַל פְּרָחָךְ הַנַּשְׁמָה הוּא רַק כַּח הַבְּנָה הַמְּוֹרָכָב בְּחֲוֹמֵר כְּמוֹ חוּשׁ הָרְאוּת וְרֵאִוִי שְׂיֵאָבֵד בְּאֵיבּוּד הַחֲוֹמֵר כְּמוֹ שְׂאָר חוּשִׁים וְהַב"ע סֵתֵר דְּבִרְיָהֶם וְאָמַר שְׁכַח הַשְּׂכָל שְׁבָאָדֵם אַף שְׁבִתְחַלַּת הַלֵּיזָה הוּא רַק כַּח הַכְּנָה לְקַבֵּל זְרִיחָה מִלְּמַעְלָה כְּשֶׁאָר חוּשִׁים מְכַל מְקוֹם הוּא כַּח לְקַבֵּל הַתְּעַצְמוּת שְׁעַל יְדֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים וְעַיִן מוֹשְׁפֶלֶת יְכוּל לְהַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ עֲצָם נִבְדָּל וּלְפִי דַעַת הַמְּקוֹבְלִים אַחַר לִימוּד תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים נִיִּתֵן לוֹ נַפְשׁ מִלְּמַעְלָה חֵלֶק אֱלֹקִי מִמַּעַל וְזֶה מֵאֲמַר שְׁלֵמָה שְׁמִבִּיא בְּתַחֲלָה הוֹכַחַת הַפִּילוֹסוֹפִים וְאָמַר אֲמַרְתִּי אֲנִי כְּמִקְרָה הַפְּסִיל גַּם אֲנִי יְקִרְנִי כִּי לְחֲוֹמֵר קְרָא פְּסִיל וְהַנַּשְׁמָה הוּא עַיִקָר הָאָדָם דְּהֵינּוּ שְׁחֻשָׁב בְּדַעְתּוֹ שְׁהַנַּפְשׁ יְקִרְהוּ הַהַעֲדָר כְּמוֹ הַחֲוֹמֵר וְרֵאִיָּה לָזֶה כִּי לָמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אוֹ יוֹתֵר דַּאי לֹא תִימָא הֵכִי רַק שְׁהַנַּפְשׁ הוּא חֵלֶק אֱלֹקִי מִמַּעַל אִם כֵּן תִּיקְשִׁי לָמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֲזִי יוֹתֵר כְּנ"ל וְאַחַר כֵּן סֵתֵר זֶה דְּהַנָּה יֵשׁ לְהִבִּיא רֵאִיָּה לְהַשְׂאָרַת הַנַּפְשׁ דְּכָל הַחוּשִׁים נִחְלָשִׁים הֵמָּה לַעַת זְקֵנָה כְּמִבְּנָאָר בִּיש"ס דְּעַיִנֵיהֶם שְׁל זְקֵנִים כִּהוּת וְאֲזַנְיָהֶם כְּבִידוּת אֲבָל הַשְּׂכָל מִתְגַּבֵּר לִימֵי הַזְּקֵנָה כְּמֵאֲמָרֵם ו"ל זְקֵנִי ת"ח כָּל זְמַן שְׁמִזְקִינִי דַעְתּוֹ מִתְיַשְׁבֵּת עֲלֵיהֶן וְאִם הַשְּׂכָל יִהְיֶה כַּח הַמְּוֹרָכָב בְּחֲוֹמֵר כְּשֶׁאָר חוּשִׁים הָיָה רֵאִוִי לְהִיּוֹת נִחְלָשׁ לַעַת זְקֵנָה אֲלֵא וְדַאי דְּהַשְּׂכָל הוּא חֵלֶק אֱלֹקִי מִמַּעַל רַק שְׁהַחֲוֹמֵר מְגַרַע כּוֹחוֹ לְכֹךְ כָּל שְׁהַחֲוֹמֵר יוֹתֵר נִחְלָשׁ הַשְּׂכָל יוֹתֵר מִתְגַּבֵּר וְזֶהוּ שְׂאָמַר שְׁלֵמָה עַל דְּבָרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים הַנ"ל שְׁגַם זֶה הֶבֶל וּמְבִיא רֵאִיָּה הַנ"ל עַל זֶה וְאָמַר כִּי אֵין זְכָרוֹן לְחַכְמֵי וְגוֹמַר כְּלוֹמַר שְׁעַיִנֵנוּ הָרוֹאוֹת שְׁהַשְּׂכָל וְהַחֲוֹמֵר אֵין לָהֶם זְכָרוֹן בְּשָׁנָה.

דְּהָא בְּשִׁפְכָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁפָּח כְּלוֹמַר דְּכִשְׁהֵימִים מִתְחִילִין לְשִׁקוּעַ לַעַת זְקֵנָה הַכֹּל נִשְׁפָּח שְׁכָל הַחוּשִׁים נִחְלָשִׁין מִשָּׂא"כ הַשְּׂכָל יוֹתֵר מִתְגַּבֵּר וּמְכָאֵן רֵאִיָּה אֵיךְ יָמוּת הַחַכְמֵי עִם הַפְּסִיל.

פְּלוֹמֵר הַיָּאָר שֶׁיִּיָּד לֹמֵר שֶׁהַשֶּׁכֶל יִהְיֶה אֲבוּד בְּאִיבּוּד הַחוּמָר כִּינּוּן שֶׁהֵם תְּלוּקִין זֶה מִזֶּה דְּזֶה נִחְלָשׁ וְזֶה מִתְגַּבֵּר וְזֶהוּ פְּנוּנַת הַמֶּאֱמָר עַד אֲבֵרָהֶם לֹא הָיָה זְקֵנָה דִּהְיָה הָא בְּהָא תְּלִיָּא דָּאִם נֶאֱמַר שֶׁיֵּשׁ הַשְּׂאֲרָה לְנַפְשׁ יֵשׁ מַעְלָה וְחִשְׁבּוֹת גַּם כֵּן לְזִקְנָה דְּכִינּוּן שֶׁהוּא חֶלֶק אֱלֹקִי מִמַּעַל נִתְחַזַּק יוֹתֵר בְּהַחֲלָשׁ הַחוּמָר אֲבָל אִם נֹאמֵר חֵס וְשְׁלוֹם שְׂאִין הַשְּׂאֲרָה לְנַפְשׁ וְהוּא רַק כַּח הַמְּוֹרָפֵב בְּחוּמָר מְמוֹלָא אִין מַעְלָה וְחִשְׁבּוֹת לְזִקְנָה דְּלַעַת הַזְּקֵנָה נִחְלָשׁ כְּמוֹ שְׂאֵר חוּשִׁים הַמְּוֹרָפֵבִים בְּחוּמָר.

וְהִנֵּה עַד אֲבֵרָהֶם לֹא הָיוּ מֵאֲמִינִים בְּהַשְּׂאֲרַת הַנַּפְשׁ כִּי כָּל הָאֲמוּנוֹת הָאֲמִיתִית הִבִּיא אֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ לְעוֹלָם וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר עַד אֲבֵרָהֶם לֹא הָיָה זְקֵנָה פְּלוֹמֵר לֹא הָיָה שׁוּם חִשְׁבּוֹת לְזִקְנָה מֵאֵן דְּבַעֲי מִשְׁתַּעֵי בְּהֵדִי אֲבֵרָהֶם מִשְׁתַּעֵי בְּהֵדִי יִצְחָק פִּי' דִּהְיָה יָדוּעַ כִּי אֲבֵרָהֶם מִנְהִיגוּ שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ פְּמֶאֱמָרֵם וְ"ל בְּב"ב שְׂאֵמֵרוּ בְּמִיתַת אֲבֵרָהֶם וַיִּי לְעוֹלָם שְׂאֵבְדָה מִנְהִיגָה וַיִּי לְסִפִּינְתָא דְּאֲזֵלָא קַבְרֵינִיטָה וּבּוֹדָאִי כָּל מִי שֶׁהִיָּה רוּצָה לִיטְוֹל עֲצָה נִטַּל מֵאֲבֵרָהֶם וְאַחַר כֵּן כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק וְהָיָה חָכֵם כְּאֲבֵרָהֶם וְכִינּוּן שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאֲמִינִים בְּהַשְּׂאֲרַת הַנַּפְשׁ וְהָיוּ חוֹשְׁבִין לְהַזְקֵנָה חִסְרוֹן לְהַשֶּׁכֶל לֹא הָיָה מִשְׁתַּעֵי רַק בְּהֵדִי יִצְחָק כְּשֶׁהָיוּ צָרִיף לְהַשִּׂיאוּ עֲצָה בְּהֵדִי יִצְחָק מִשְׁתַּעֵי בְּהֵדִי אֲבֵרָהֶם.

פִּירוּשׁ אַחַר שֶׁנִּטַּל עֲצָה מִיִּצְחָק חִזַּר אֲצֵל אֲבֵרָהֶם מִחֲמַת שֶׁהָיָה זְקֵן וְרָאָה הִרְבֵּה מַעֲשִׂים לְפָנָיו כֵּן הוּא הַדְרָף לִישְׂאֵל לְזִקְנִים אוֹלִי גִזְמָן לְפָנָיו מַעֲשֵׂה כְּזֶה וְרָאָה בְּחוּשׁ וְכִינּוּן שֶׁדָּבַר זֶה תְּלוּי בְּאֲמוּנַת הַשְּׂאֲרַת הַנַּפְשׁ וּבְחִסְרוֹן אֲמוּנָה זֹו נִטְפַּל אֲמוּנַת שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ שֶׁלְעוֹלָם הִבָּא וּלְכֹף בְּעֵי רַחֲמֵי שִׁיכְנָסוּ דְּבָרָיו בְּאֲזִינְיָהֶם שִׁיאֲמִינוּ בְּהַשְּׂאֲרַת הַנַּפְשׁ וְהָיָה זְקֵנָה הִינּוּ שְׁנַתְחַשֵּׁב הַזְּקֵנָה וְלִזֶּה אֲתִי שְׁפִיר קוֹשִׁיַת הַמְּהַרְשֵׁ"א דְּלֹא הָיָה יָכוֹל לְהִבִּיא רְאִיָּה מִן וְאֲזִינֵי זְקֵן וּמִן וְאֲנִי זְקֵנָתִי דְּשָׁם מִיָּרִי בְּעִנְיָי לִידָה וּבּוֹדָאִי בְּדָבָרִים הַטְּבָעִים הַתְּלוּיִם בְּחוּמָר הָיָה זְקֵנָה וּלְכֹף מִבִּיא רְאִיָּה מוֹאֲבֵרָהֶם זְקֵן בָּא בְּיָמִים שְׁמִשָּׁם רְאִיָּה שֶׁהַשֶּׁכֶל נִתְחַזַּק בְּזִקְנָה מִחֲמַת שֶׁיֵּשׁ הַשְּׂאֲרָה לְנַפְשׁ מְדַכְתִּיב וְאֲבֵרָהֶם זְקֵן בָּא בְּיָמִים דְּלְכַאֲוָרָה הוּא שְׁפַת יֵתֵר דְּמָה בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ דְּכִינּוּן שֶׁהוּא זְקֵן וְדָאִי שְׂפָא בְּיָמִים אֲלָא לְהוֹרוֹת זֶה דִּהְיָה הִרְבֵּה פְּעָמִים בְּתוֹרָה נִקְרָאִין הַחֲכָמִים בְּשֵׁם זְקֵנִים כְּמוֹ וְעֵלְתָה יְבַמְתוּ הַשְּׁעָרָה אֶל הַזְּקֵנִים שְׁפָרְשׁוּ אֶל הַחֲכָמִים וְכֵן אָמְרוּ בִּשְׁ"ס זְקֵן זֶה קֵנָה חֲכָמָה וְלִזֶּה אָמְרוּ זְקֵן בָּא בְּיָמִים לְהוֹרוֹת כִּי הַחֲכָמָה שְׁלוּ שְׁכָל שְׁנַתְרַבָּה הִיָּמִים נִתְרַבָּה הַשֶּׁכֶל יוֹתֵר וּמָה שֶׁלֹּא הִבִּיא רְאִיָּה מוֹאֲבֵרָהֶם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בְּיָמִים דְּשָׁם נִכְתָּב אֲצֵל דְּבָרִים הַטְּבָעִים מְעִנְיָי הַטְּבָעִים וּבּוֹדָאִי דְּלִשׁוֹן זְקֵן מוֹרָה שֶׁבַעֵל זְקֵנָה טְבָעִיּוֹת הִינּוּ שְׂבָאוּ בְּיָמִים כְּאֵלוּ עַד אֲשֶׁר חָדַל לְהִיּוֹת לְשָׂרָה אֲנֹרַח כְּנָשִׁים כּוֹלִי מָה שְׂאִין כֵּן הִכָּא דְּמִיָּרִי בְּעִנְיָי נִשׁוּאִי יִצְחָק שְׂצָרִיף לְהִיּוֹת לִזֶּה עֲצָה וְחֲכָמָה מְפָרֵשׁ זְקֵן לִשׁוֹן חֲכָמָה וּבְזֶה יִתְרַצוּ כָּל הַקּוֹשִׁיּוֹת לְמַעֲיָין בְּעִזְרַת הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ: שֵׁם עַד יַעֲקֹב לֹא הָיָה חוֹלְשָׁא בְּעֵי רַחֲמֵי וְהָיָה חוֹלְשָׁא דְּכִתִּיב וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אֲבִיךָ חוֹלָה וַיֵּשׁ לְדַקְדָּק א' דְּמַהִּיכִי תִּיְתִי לֹא הָיָה הַחוֹלְשָׁא לְחוּמָר וְכִי מַעֲשֵׂה נִסִּים הָיָה ב' וְהִלָּא יִשְׁמַעֲאֵל הָיָה חוֹלָה מִקּוֹדֵם.

ג' קוֹשִׁיַת הַתּוֹסֶפֶת בְּבָבָא בְּתָרָא עַל הָא דְּאָמַר מְרַגְלִיּוֹת טוֹבָה הָיָה תְּלוּי בְּצוּאָרוּ שֶׁל אֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ שְׁכָל חוֹלָה הָרֹאָה אוֹתוֹ מִיָּד מִתְרַפָּא תְּרַאֲנוּ מִשָּׁם ד' הָא אִין צָרִיף לְהִבִּיא רְאִיָּה רַק עַל שְׁמִקְוֹדֵם לֹא הָיָה חוֹלְשָׁא כִּי עַל מָה שֶׁהוּא עֵכְשָׁיו הַחוּשׁ מְעוֹד וּמָה מִבִּיא רְאִיָּה מִקְרָא זֶה הָא מְכָאֵן אִין רְאִיָּה רַק עַל מָה שֶׁהוּא עֵכְשָׁיו חוֹלָה לְכֵן נִרְאָה דִּהְיָה יָדוּעַ

שיש יסורין של אהבה פדכתיב פי את אשר יאהב ד' יוכיח וכתוב וד' חפץ דכאו החלי כמבואר בברכות ועוד אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה אבל האפיקורסין מכחישים בכל זה כמאמר טורנסרופוס הרשע בבא בתרא פרק ראשון שאמר אם אלקיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסן.

ונה אמרם עד יעקב לא הוי חולשא פירוש לא היו מאמינים שיש מעלה לחולשא לומר שמי שמתניסר הוא מאהובים של הקדוש ברוך הוא וכשבא יעקב היו רואין שיש מעלה לחולשא מדכתיב ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ויקח שני בניו לברכם אף שבנדאי כבר ברכם יעקב כמה פעמים בתוך אותו י"ז שנים שהיה במצרים א"ו משום שהיה חולה והשכינה מראשותיו ויש אז מעלה להברכה יותר ועינינו רואות דיש מעלה לחולשא: שם עד חזקיהו לא הוי חולה דאתפח והוא תמוה דהא ישמעאל חלה ואיתפח וגם הוא נגד הטבע ונראה דזה גם כן מענינים האלו דהנה ידוע שלפעמים הקדוש ברוך הוא מיסר את האדם כדי לעוררו בתשובה פי לא יחפץ במות המת פי אם בשובו מדרךיו פי זה חסד הבורא ולא היו מאמינים בזה עד שראו בחזקיהו שהיה חלה את חליו אשר ימות בו ועשה תשובה ונתוספו ימים על ימיו אז האמינו גם בזה: סליק מסכת בבא מציעא מסכת בבא בתרא פרק השותפין והמשפילים וזהו שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה הרבים פכוכים לעולם ועד פזנה הרקיע זה דין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה ומצדיקי הרבים פכוכים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקת וכתבו התוספות וז"ל אור"י דצריף לומר דרקיע מזהיר טפי מכוכבים דהא בסוף פרק אלו עוברין משמע דגבאי צדקה עדיפי ממלמדי תינוקות והוא דחוק דהא עינינו רואות שהכוכבים מאירים והרקיע אינו מזהיר ועוד מה שייכות דגבאי צדקה לדין שדן דין אמת אינה יותר יש ביניהם ומה ענין לדמותם לזנה הרקיע וכן מה ענין מלמדי תינוקות לכוכבים לכן נראה דלשון זנה נאמר על דבר שאין לי שום גוון כמו הזכוכית שקוראין אותו המחקרים היולי לקבל כל הצורות שעומדים לנגדו אם שחור מראים שחור אם ירוק ירוק מה שאין כן דבר שיש לו איזה גוון ושוב לא יכול לקבל איזה גוון אחר ולזה מדמה הדיינים וגבאי צדקה לזנה הרקיע פי הדיין מלבד שצריף לדקדק שלא יהיה נגד הד"ת צריף גם כן לדקדק שלא יהיה דין מרומה ולכך צריף לחקור אחר כל דיבור הבע"ד להפיר מדבריו אם שקר אמר או אמת ולזה צריף שלא נהא בדמיונו שום גוון לנטות על איזה צד שאזכור להפיר תוכו של כל אחד ואחד וכן הגבאי צריף לדקדק על החלוקה למי צריף ליתן יותר בלי שום נטיה וכיון שאין שום גוון בשכלו מדמה אותו לזנה הרקיע וקורא אותו משפילים שצריכין להשפיל מה שבלב חבירו ומצדיקי הרבים פכוכים וכו' קורא למלמדי תינוקת וממשיל אותן לכוכבים שהן מאירים לאחרים ובזה מיושב הכל ושוב לא קשה קושית התוספות גם כן ודו"ק: שם זכה הלא פרוס לרעב לחמה לא זכה וענינים מרודים תביא בית כו' אמר מר עוקבא אף על פי כן נחשב לצדקה דכתיב ונוגשיף צדקה.

לכאורה תימה דהא לקמן אמרינו שביקש ירמיה אפילו כשמבקשים לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים ונראה הפוננה דעיקר הצדקה היינו פיון שהמס שמשטיל המלה על כולם מקילין על העניים ונוטלין העול של העניים על העשירים אף שמדינא גם כן הוא כף מכל מקום נחשב הוא לצדקה: שם וילבש צדקה כשריון מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לחשבון גדול וכו' ר"ח אמר מהכא כבגד עינים

כָּל צְדָקוֹתֵינוּ מֵהַ בְּגָד זֶה כָּל נִיחָא וְנִימָא מְצַטְרַפְתָּ לְחֻשְׁבוֹן גְּדוּל וְכוּ' נִרְאָה דְכּוֹנֶנֶת הַשְּׁנִי מְשָׁלִים אֵלּוּ דְהַנּוֹתָן צְדָקָה לְשִׁמְהָ מְדַמָּה אוֹתוֹ לְשִׁרְיוֹן שְׁכָמוֹ שְׁהַשְּׁרִיּוֹן הוּא דְבַר הַמַּגִּין כִּמוֹ כִּן צְדָקָה כְּזוֹ מַגִּין מִן הַיְסוּרִין כְּדַכְתִּיב וְצְדָקָה תַצִּיל חַמּוֹת וְאֶמְרִינָן לְקַמְן שְׁצַרְיָךְ דְּנֻקָא נּוֹתְנָה וְאִינוּ יוֹדַע לְמִי נּוֹתְנָה נּוֹטְלָה וְאִינוּ יוֹדַע מִמִּי נּוֹטְלָה אֲבָל הַנּוֹתָן צְדָקָה שְׁלֵא כְּדִינָא שְׁאִינָה מְצַלַת כְּדַמְשָׁמַע הֵתָם מְדַמָּה אוֹתָהּ לְבָגְד עֵינִידִים דְכָמוֹ שְׁבָגְד עֵינִידִים מְכָל מְקוֹם מְלַבּוּשׁ הוּא הֵכָא נְמִי צְדָקָה כְּזוֹ חָשׁוּב עַל כָּל פְּנִים כְּבָגְד עֵינִידִים וְכִשְׂאִין עוֹשֶׂה כְּלָל נְחָשֵׁב מְעַרְטִילָאִי מִמְצוֹת צְדָקָה: שֵׁם כָּל הַמַּעֲלִים עֵינִיו מִן הַצְּדָקָה כְּאִילוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה נִרְאָה הַטַּעַם דְּאִילוּ הִיָּה מֵאֲמִין שֶׁהַכֹּל בָּא מִהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְדַאי שְׁהִיָּה נּוֹתָן כְּדַאֲמְרִינָן תּוֹן לוֹ מְשַׁלְּחָה שְׁאֵתָה וְשַׁלְּחָה שְׁלוֹ וְעַל כְּרַחֲמֵי שְׁחִינְשֵׁב כְּפִינֵי וְעוֹנָצֵם יָדִי עֲשֶׂה אֵת כָּל הַחֵיל הַזֶּה וְלִכְפָּךְ חָשׁוּב כְּאִילוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה: שֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן רַמִּי כְּתִיב לֹא יוֹעִיל הוּן בְּיוֹם עֲבָרָה וְצְדָקָה תַצִּיל מִמָּוֶת וְכִתִּיב לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רָשָׁע וְצְדָקָה תַצִּיל מִמָּוֶת שְׁתִּי בְּדַקוֹת הַלְלוּ לָמָּה אַחַת שְׁמַצִּילָתוֹ מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה וְאַחַת שְׁמַצִּילָתוֹ מִדִּינָא שְׁל גִּיהֶנָם וְאִיזְהוּ שְׁמַצִּילָתוֹ מִדִּינָא שְׁל גִּיהֶנָם הַאי דְכְּתִיב בֵּיהּ עֲבָרָה דְכְּתִיב יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא וְאִיזְהוּ שְׁמַצִּילָת מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה נּוֹתְנָה וְאִינוּ יוֹדַע לְמִי נּוֹתְנָה נּוֹטְלָה וְאִינוּ יוֹדַע מִמִּי נּוֹטְלָה וְכוּ'.

שְׁיֵשׁ בְּזֶה הַרְבֵּה תְּמִיהוּת א' דְּאָמַר ר"י רַמִּי דְּמַשְׁמַע שְׁהַכְּתוּבִים סוֹתְרִין זֶה אֵת זֶה וְלִבְסוּף לֹא מְקַשֶּׁה רַק שְׁנֵי צְדָקוֹת הַלְלוּ לָמָּה דְּמַשְׁמַע דְּלֹא מְקַשֶּׁה רַק שֶׁהוּא יוֹתֵר וְלֹא סוֹתְרָה ב' כִּינֵן שְׁמוֹכִיחַ אִיזְהוּ מְצִילָתוֹ מִדִּינָא שְׁל גִּיהֶנָם מִמִּילָא מוֹכַח דְּהַכְּתוּב הַשְּׁנִי הוּא מְצִילָתוֹ מִדִּינָא שְׁל מִיתָה מְשׁוֹנָה.

ג' דְּמַעֲיָקְרָא דְּמַקְשָׁה אִיזְהוּ שְׁמַצִּילָתוֹ מִגִּיהֶנָם מְקַשֶּׁה אִיזְהוּ קָרָא מִיָּרִי מִזֶּה כְּדַמּוֹכַח מֵהָא דְּמַשְׁנֵי הַאי דְכְּתִיב בֵּיהּ עֲבָרָה וְכִי מְקַשֶּׁה אִיזְהוּ שְׁמַצִּילָתוֹ מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה וְמַשְׁנֵי נּוֹתְנָה וְאִינוּ יוֹדַע לְמִי נּוֹתְנָה כו' מַשְׁמַע דְּהַקְּוֹשִׂיא הִיָּה אִיזְהוּ צְדָקָה מְצִילָתוֹ מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה ד' הַאי הַצְּדָקָה שְׁמַצִּילָתוֹ מִגִּיהֶנָם וְדַאי דְּצַרִּיכָה לְהִיֹּת חֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר מִהַצְּדָקָה שְׁמַצִּילָתוֹ מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה וְהַצְּדָקָה שְׁנוֹתְנָה וְאִינוּ יוֹדַע לְמִי נּוֹתְנָה הִיא הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר מְכָל הַצְּדָקוֹת: וְלִתְרִץ כָּל זֶה נִרְאָה דְּהִנֵּה יֵשׁ שְׁלִשָּׁה מִינֵי צְדָקוֹת א' מֵהָא חַיּוּבִית דְּהִינָנוּ לְעֲשׂוֹר מְכָל הַרְנוּחַ שְׁיִהְיָה לוֹ כְּדַרְרִישׁ בְּסִיפְרֵי הוּבָא בְּתוֹסְפַת ב' צְדָקָה שְׁאִינָה חַיּוּבִית רַק שְׁיֵשׁ מְצוּנָה אִם נּוֹתְנָה ג' צְדָקָה אֲסוּרָה דְּהִינָנוּ יוֹתֵר מִחוֹנְמֵשׁ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ חז"ל הַמְּבַזְבֵּז אֵל יְבַזְבֵּז יוֹתֵר מִחוֹנְמֵשׁ [אֲמַנָּם לְפַעֲמִים יֵשׁ חַיּוּב יוֹתֵר מִחוֹנְמֵשׁ כְּמוֹ שְׁיִתְבָּאָר לְקַמְן].

וְלִפִּי זֶה אֵתִי שְׁפִיר הַכֹּל דַּר"י הַקְּשָׁה שְׁנֵי קוֹשְׁיוֹת א' שְׁהַכְּתוּבִים סוֹתְרִים זֶה אֵת זֶה דְכְּתִיב אֶחָד אוֹמֵד לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רָשָׁע דְּמַשְׁמַע דְּאוֹצְרוֹת שְׁאִינָן אוֹצְרוֹת רָשָׁע רַק שְׁאָצֵר בְּצַדֵּק מוֹעִילִין וְהַכְּתוּב הַשְּׁנִי אוֹמֵר לֹא יוֹעִיל הוּן בְּיוֹם עֲבָרָה דְּמַשְׁמַע כָּל הוּן אֲפִילוּ שְׁאָסְפוּ בְּצַדֵּק וּבִינְשֵׁר אִינוּ מוֹעִיל ב' הַקְּשָׁה שְׁנֵי צְדָקוֹת הַלְלוּ לָמָּה וְע"ז מְשַׁנֵּי אַחַת שְׁמַצִּילָתוֹ מִמִּיתָה מְשׁוֹנָה וְאַחַת שְׁמַצִּילָתוֹ מִדִּינָא שְׁל גִּיהֶנָם וְהִינָנוּ שְׁיֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי צְדָקוֹת אֶחָד שֶׁהִיא חַיּוּבִית דְּהִינָנוּ מְעַשֵּׂר דְכְּתִיב עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר וְהַשְּׁנִי דְּהִינָנוּ עַד חוֹנְמֵשׁ שְׁאִינוּ חַיִּיב רַק נְדַבַת לְבוֹ וּבְיוֹתֵר מִחוֹנְמֵשׁ אִיכָּא אִיסוּרָא וְהִנֵּה הַצְּדָקָה שֶׁהוּא חַיּוּבִית אִין בֵּהּ פַּח רַק לְהַצִּילוֹ אִם נִתְחַיֵּיב בְּאִיזְהוּ עוֹן מִיתָה מְשׁוֹנָה הַצְּדָקָה מְצִילוֹ דְּאִין הֶפְרֵשׁ בֵּין צְדָקָה חַיּוּבִית שֶׁהוּא מְצוּנָה עֲשֶׂה לְשָׂאָר מְצוּנָה עֲשֶׂה דְּאִמְרוּ חז"ל דְּאִין מְצוּנָה מְכַבָּה עֲבִירָה

והצדקה שנותן יותר מחיוב דהיינו עד חומש מצילו אפילו מדינא של גיהנם ועל זה אמר איזהו שמצילתו מדינא של גיהנם ומשני זה שכתוב בה עברה והיינו הפתוב דלא יועיל הון ביום עברה והון נאמר גם כן על תורה ומצות כמו שדרשו חז"ל והובא ברש"י על הפתוב ורועה זונות יאבד הון זה הונה של תורה וזהו שאמר לא יועיל הון ביום עברה פלומר כי תורה ומצות אין מצילין מדינא של גיהנם אם עבר עברה שחייב בה גיהנם כי אין מצנה מכבה עברה רק צדקה יש לה פת יותר להציל אותו מדינא של גיהנם וע"כ צדקה שאינה חיובית דהיינו הצדקה שיתן עד חומש דהצדקה שהוא חיובית לא עדיפא משאר מצות שאינן מצילין מיום עברה אבל הפתוב השני דאמר לא יועילו אוצרות רשע וע"כ האי אוצרות רשע דקאמר לאו היינו מה שאוצר בגניבה וגזילה דע"ז לא שייך לומר לא יועיל דהם מזיקין ואת נפש בעליו יקח פמבואר במשלי א' אלא ע"כ האי אוצרות רשע דקאמר היינו שמבקש טצדקי לפטור עצמו ממעשך כמו שאמרו חז"ל (ברכות דף ל"ה) עכשיו מכניסין דרוך גגות ונצירות לפטורו ממעשך וזה גם כן נקרא רשע וכן אמרו בפניאה פרק ז' משנה ג' המניח את הפלפלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי הוא גוזל את העניים ולכך אמר לא יועילו אוצרות רשע דהיינו מה שמבקש טצדקי לפטור עצמו ממעשך לא יועילו ועל זה אמר צדקה תציל ממנות היינו פשנותן צדקה החיובית מצילו ממנות והיינו ממתה משוננה דממיתה טבעיית כל אדם לא ינצל ועל זה אמר איזהו הצדקה המצלת פלומר באיזה אופן צריכה להיות נתינת הצדקה ועל זה אמר דכל צדקה אפילו היא חיובית מחוייב להיות שלא יתבייש את העני והנה מה שכתבנו למעלה דיותר מחומש הוא עברה.

נראה לענ"ד דבמקום שיש ספנת נפשות מחיובות הוא דמבואר בבא מציעא בפרק איזהו נשך גבי שנים שהיו מהלכין בדרוך והיה בינד אחד קיתון של מים איכא למאן דאמר שישתו שניהם וימותו ואפילו ר' עקיבא דדריש חייך קודמין היינו פשיש גם כן ספנת נפשות לו אבל פשאין ספנה רק לחבירו ואצלו ליכא רק ביזבוז ממון מחוייב ליתן לו כדי להציל אותו ועל זה נאמר הלאנון שבתורה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך אבל סתם נראה לפענ"ד דליכא רק מצות עשה תדע דהא אמרו גבי פרוטה דר"י העוסק במצנה פטור ממצנה ואם היה בצדקה גם כן לאויין לא שייך לומר גביה פטור ממצנה דהעוסק במצנה אינו דוחה לא תעשה שבתורה: שם משה כתב ספרו ופרשת בלעם והוא תמוה דהא פרשת בלעם מגוף התורה הוא וכל התורה כולה משה כתבה לכן נראה הפנונה דהנה מה שאמר בלעם לבקל ודאי לא בלשון הפתוב בתודה אמרה דאם כן לא הוה משיג בקל מה שאומר בלעם דמגין היה יודע בקל לדבר בלשון הקודש ובלשון סתום אף משה כתב פנונת התורה שהשיג בלעם בלשון זה שפתוב בתורה שיש על כל קוץ וקוץ תילי של רמזי סודות: שם גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם נאמר עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ובאיוב נאמר איש תם וישר ירא אלקים וסור מרע.

ונה תימה שנאמר חס ושלום שאיוב היה גדול מאברהם והפתוב אומר כי אחד קראתיו ובכל יום הזכרת זכות אברהם בפניו ובאיוב אמרו שביקש להפוך קערה על פיה ולזה נראה דכללא הוא בתורתנו הקדושה כי כל המוסיף גורע ולזה אמרו והנה טוב מאוד זה המנות שאין לו פירוש כלל ולזה נראה כי נחזי אנו שפשהפתוב רוצה להפליא בטוב אמר

טוב מאוד ועל ארץ ישראל נאמר טובה הארץ מאוד מאוד ובהשם יתברך אשר הוא עוקר הטוב לא נאמר רק טוב לבד כמ"ש טוב ד' לכל ולא טוב מאוד וע"כ פי על מי שהוא טוב בשליחות נאמר בו רק טוב ועל שאינו טוב בשלימות נאמר בו פי טוב מאוד לומר שהוא טוב הרבה וממילא נשמע שיש בו קצת רעה רק שיש בו הרבה טוב ולזה כפאשר נאמר שראה השי"ת המציאות כי היא טוב מאוד מורה על זה שיש בו גם פן קצת רעה וחסרון ולזה אמרו בש"ס פי הוא המנת כמאמר בחינת עולם ולא מצאתי בו חסרון רק המנות והוא ההעדר הכרוך בעקב כל חי וזהו פוננת גם פן פאן בהא דגדול מה שונאמר באיוב פי הבעל עקינה פתב דכל הדברים יש לתאר ע"ש התכלית ולזה סתירת זקנינים בגנו ע"ש התכלית ומפרש הא דכתיב ועתה בתתה אתנו פן זונה יקרא שמך פי יש זונה האוהבת עצם הזנות ויש אשר אינה עושה הזנות רק בשביל האתנו ולזאת לא יקרא זונה רק גבלה ולזה אמר הכתוב ועתה בתתה אתנו לכן נקרא זונה שמך עכ"ל והנה אברהם אבינו ע"ה הי' ביטול המציאות וכל מעשיו לא היה עושה רק בשביל יראת השם פי נדאי שיש אדם שהוא ישן גדול בטבע ושונא גזל ואפילו מבין העפזים ומצא פה אכל אברהם לא היה עושה רק מיראת השם פי תמיד היה יראת ד' על פניו וכמ"ש הכתבי האר"י ז"ל בהא דעתה ידעתי פי ירא אלקים אתה ולא חשכת וכו' פי אפילו הפרשה משחיתת בנו שהוא דבר טבעי לא עשה רק מיראה וכיון שכל הדברים נקראין על שם התכלית ע"כ לא היה נקרא דק ירא ד' מה שאין פן איוב היה פם וישר בטבע ולא מחמת יראת השם רק דברים שטבען הי' להיפוך פורש עצמו מיראת ד' ואם פן היה לאיוב הרבה דברים שמתקליתן לא הי' יראת ד' ולזה אמרו בש"ס אף שונאמר באיוב ירא ד' כמו באברהם אל תשנה אותן ביחד פי גדול מ"ש באיוב כל המוסר גורע פי היה באיוב הרבה דברים שלא היה מתקליתן יראת ד' לכן קראוהו בהרבה דברים מה שאין פן באברהם פי אחד קראתיו פי כל דבריו היה תכלית יראת השם: פרק המוכר את הספינה האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי פי צוציתא דנורא חינורתא ברישא וכו' הפוננה פי היצר הרע מכונה בשם גלא דמטבע לספינתא כמבואר בזוהר פיהעולם הזה מכונה בשם ספינה כמו שאמרו במיתת אברהם ווי לספינתא דאזיל קברניטה ויצר הרע הוא המשחית את העולם ויש מחלוקת בש"ס אימתי מתחיל היצר הרע איכא למאן דאמר בשעת לידה ואיכא למאן דאמר בשעת יצירה והנה אמרו בש"ס למה נקרא שמו נתן צוציתא שהיה נר דלוק על ראשו וגם אמרו פי תינוק במעי אמו נר דלוק על ראשו ולומדין אותו כל התורה פולה ולנה אתי שפיר שאמרו האי גלא דמטבע לספינתא דהיינו היצה"ר מתחזי פלומר מתראה עודנו בבטן אמו בעת פי צוציתא דהיינו בבטן אחר שהנר דלוק על ראשו דנורא חינורתא ברישא דהאי דלומדין אותו כל התורה פולה על פרוץ היינו סודות התורה ולא גשמיותה וסתרי תורה מכוננין בשם אש לבינה וכיון שהיצר הרע בא בשעת יצירה חזק הוא מאוד ועל זה אמר דמחינו ליה באלנותא פלומר בהשבועה שונשבענו ובברית שפרת עמנו בהר סיני דחוקק עליה אהיה אשר אהיה פלומר שאומרין לו כדאי היא היציאה שהוציאנו ממצרים בשם אהיה אשר אהיה כמבואר בפ' שמות י"י פירוש ששם זה מורה על מדת הדין הקשה ד' צבאות פלומר שהשם יתברך מיחד שמו עלינו ונקרא עצמו בשם ד' צבאות היינו צבאות ישראל אמן אמן סלה.

כלומר השני אמונות שיש לנו ימות המשיח ועולם הבא אשר הוא לנצח וכשמזכירין לו כ"ז נניח נפשיה עינין ב"רשב"א בחידושי אגדות שמביא העין יעקב שלפני עמית דברי אגדה הן דברים פשוטים רק שמדברין בלשון חכמה וגם יש בו סוד שבנפש אפילו כשהוא נבדל מתאוות אפ"ה שייך ביה פוחות הנוטות לרע: שם אמר רבה בב"ח אישתי לי נחתי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומא דגלי תלת מאה פרסי זמנא חדא הוי אזלינן באורחא ודלינן גלא עד דחזינן בי מרבעתא דכוכביא זוטא דהוי כמבזר ארבעין גריני ביורא דחרדלא ואי דלינן טפי הוי מקלינן מהבלא ורמיא לה קלא גלא לחברתה ואמרה לה חברתי אי שבקת מידי בעלמא דלא שטפת דניתי אנא ונחרוב וכו' ונראה לפרש דהנה המהרש"א כתב דמכנה המזל בשם שלש מאות פרסי שסיבוב המזל הוא כל חודש שהוא למ"ד יום ומהלך כל יום הוא עשרה פרסי ולמ"ד פעמים עשרה הוא ג' מאות וכתוב (משלי טז) וגם רשע ליום רעה היינו כמבואר ביצירת דבש שבאו זמן הגלות והחורבן לישראל הנה בעת ששימשו המזלות לרעה נראה ברוח הקודש שאין שני מזלות רעים משמשים זה אצל זה ויש הפסק בין מול רע למזל רע ע"כ מזל טוב הוא מפסיק בין מזל רע למזל רע וזהו שאמר בין גלא לגלא שלש מאות פרסי היינו שבין מזל רע לחבירו יש ע"כ מזל טוב ורומא דגלא תלת מאה פרסי היינו שהצרה ממשיך כל ימי משך שימוש מזל הרע זמנא חדא הוי אזלינן באורחא ודלינן גלא היינו שראה ברוח הקודש שבעיקבא דמשיחא יהיה צרה גדולה מחמת שיהיה שימוש מזל הרע מאוד ודלינן הוא מלשון דל שנעשינו ברוע המזל דלים עד למאוד.

עד דחזינן מרבעתא דכוכבא זוטא דהוי כמבזר ארבעין סאה דחרדל שהן מר מאוד וידוע שהעונש נמשל לסאה דכתיב (ישעיה כז) בפסאגה בשלחה תריבנה אמר שהסאה שמוזכרין בו הפורעניות הנה קשה מאוד כארבעין גריני דחרדלא והא דנקט מספר ארבעין מפני שהמלקות הוא במספר ארבעים אי נמי לטהרה מעונות הוי כמו לטהר מטומאה ומצינו טבילה באש כמבואר בסנהדרין פרק אחד דיני מעונות שטבל באש ע"ש וכתוב (במלאכי ג' יב) כי הוא באש מצרף וישב מצרף ומטהר פסו ואש הוא אש הפורעניות ומחמת שהטהרה במים הוא מ' סאה ולכך הוא ממשיל טהרה מעונות למ' סאה גרינא דחרדלא ואי דלינן טפי הוי מקלינן מהבלא היינו שראה שהפורעניות גדולה כל כך עד שאם היה חס ושלום מתקיימות יותר מעט היה מגיע עד פלה רק שהקדוש ברוך הוא סמוך לצרה הגדולה מביא הגאולה לעולם ורמיא ליה קלא גלא לחברתא היינו שכל העפ"ם המצירים לישראל העומדים זה אחר זה רוצים לבלות מה שנשאר מה שהשאירו הראשונים רק שהקב"ה שם חוק וגבול ואינם יכולין לעבור חוקו כמו שאשם חול להים ואינו יכול לעבור את חוקו: שם אמר רבה בב"ח לדידי חזי לי הנורמין בר לילתא דרהיט אקופא דשורא דמחוזא ורהיט פרשא פי רכיב סוסיא מתתאי לא יכיל ליה זמנא חדא הוי מסרגאון ליה תרתי חיותא וקיימין אתרי גישרי דדונג ושנור מהאי להאי להאי ונקיט תרי פסי דחמרי בידיה ומוריק מהאי להאי ולא נישפא מינייהו נטפא לארעא ואותו יעלו שמים ירדו תהומות הוי ושמעת מלכותא וקטליה ע"ש: והפוננה בזה נראה לי ונקדים בזה דברי המקובלים שאמרו שלפני עמית דב"ח רשע גמור חוזר בתשובה שלימה ואחר כך חוזר לסורו הטעם מפני שכוחות הטומאה רואין שפכר פלה ממנו כל הקדושות מביאין אותו לשוב בכדי שידיבק בו פוחות קדושות ואחר כך מטמאין אותו ויש להם

לינק ממנו כוחות קדושות ויהי' יונקים ממנו השפעת הקדושה וידוע ששני מלאכי הקודש מלווין לצדיק בכל יום וכן מלווין לרשע ב' כוחות הטומאה ובזה יש לפרש מאמר זה שהתחלנו פי הורמין שם רשע פחו שאמרו חז"ל בפרק קמא דסנהדרין שאמר אמגושא לאמימר מפלגא דלתתא דהורמין ע"ש ומבואר בש"ס דהגי מחוזא מפנקי ועשירים גדולים ואוהבי נצוח ואמר שראה רשע אחד וכינה אותו בשם הורמין שלא היה עוסק רק בתאוות עולם הזה וידוע דעולם הזה מכונה בשם לילה כמ"ש ביונה שפן לילה היה וכן לילה אבד ועולם הבא בשם יום שנאמר הנה יום בא לד' וגומר ולזה מכנהו בשם בר לילתא פלומר בן עולם הזה דהגי רהיט אקופא דשורא דמחוזא פלומר דהיה רהיט ורץ לנצח כל אנשי דמחוזא הגם שפולם היו עשירים אוהבי נצוח וראה אחד שרץ ע"כ וזהו שאמר דשנור ורהיט אקופא דשורא דמחוזא פלומר לנצח את פולם ורהיט פרשא כי רכיב סוסיא כלו' שהצדיקים נקראין פרושים פלומר שרץ אחריו פרוש אחד פרוכב על סוס ונהזירו למוטב ולא יכול לו זמנא חדא הוי מסרגן לי תרתי חיותא פלומר שמסרו לו תרתי חיותא היינו שני כוחות הטומאה כמבואר במהרש"א וקיימין אתרי גישרי דדונג דידוע שהזמן נקרא גשר כמו שאמר המליץ העולם ים זועף והזמן גשר רעוע ולכך נקרא הזמן של עוה"ז גישרי דדונג שהוא נמש כדונג ואם נגרוס ברי"ש יש לגרוס על גישרי דרונגיר והרונגיר פירש הערוף שהוא שכר יום שאדם בעולם הזה כפועל יקנה שכרו ומכנהו בשם תרי גישרי כי העולם הזה הוא תרי גישרי שהוא גשר גם כן לעולם הבא כמאמרם ז"ל שהוא פפרוזדור בפני עולם הבא והוא גם כן גשר לגיהנם כמאמרם ז"ל שיש לפני שני דרכים וכבר הקדמתי שדרך הרשעים שכוחות הטומאה מניחין לרשע להעשות טוב כדי שינקו אחר כך ממנו כל הכוחות הקדושות ולכך הן נותנין אל לבו לשוב אל ד' ולעשות טוב עד אשר ידושן נפשו בקודש ואו כאשר רואים שנפשו מלא טוב ימנעו אותו מלילך בדרך הטוב ויונקים ממנו כל הניצוצות הקדושות וזה שאמר ושנור מהאי להאי פלומר מגשר שהוא בדרך הטוב בלגשר שהוא הדרך הרע דהיינו לפעמים עשה טוב ולפעמים עשה רע.

והגי נקיט תרי פסי בידיה וידוע שהפנרעניות והשכר מכונה בשם פוס פדכתיב פי כוס ביז ד' וכבר פירשתי בזה על הפסוק כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים ודרשו חז"ל כל הנותן בכוס עינו כל העולם דומה לו כמישור והוא כתוב אצלי במ"א וזהו שאמר כאן ונקיט תרי פסי בידיה דהיינו שהיה תמיד לפניו הכוס של פנרעניות והכוס שרץ למראה עינו פענן שאמר דוד (תהלים מט) ואחריהם בפייהם רצו סלה.

וקא מוריק מהאי להאי היינו ע"ד שהקדמתי למעלה שלפעמים נוטל כוס זה דהיינו כוס הפנרעניות לחזור למוטב ולפעמים להיפך ולא נטרף נטפא לארעא פלומר שיונקים ממנו כל ניצוצות הקדושות עד שלא נשאר אצלם שום קדושה ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות הוי ושמעת מלכותא וקטליה היינו שבאותו היום שראו כוחות הטומאה שעלו לשמים חוזרין ומורידין אותו לתהום כיון שרואין אותו שראוי לירד עד תהום רבה אוחזין דרכם הנאמר עליהם יורד ומסטין עולה ומקטרג וזהו שאמר ושמעת מלכותא וקטלי' פלומר שמשמיעין דבריו בשמים לפני ב"ד של מעלה וקטלין אותו וכן מי שנגע בראת ד' בלבבו ותשובה בלבבו יקנים מה שכתוב אחרתיו ולא ארפנו שלא יהיה ח"ו מהנהך דשנור מהאי להאי: שם אמר רבה בר בר חנא לדידי חזי לי האי אקרוקתא דהגי כי אקרא

דהגרוניא ואקרא דהגרוניא פמה הוי שיתין פתי אתא תנינא בלעה אתא פושקנצא ובלעה לתנינא וסליק ויתב באילנא וכו' עיין שם נראה בכוננתם דהנה הישראל נקראין אקרוקתא דכתיב (בישעיה כ"ב) בשעת חורבן כי יום מהומה ומבוכה וגומר מקרקר קיר ושוע אל החר ומשום הכי נקראין הישראל בשעת חורבן אקרוקתא דהוי כי אקרא דהגרוניא דיבר ברמז ומפרש הש"ס רמיזתו ואמר אקרא דהגרוניא פמה הוי שיתין פתי כמ"ש הרשב"ם שם וז"ל אקרא דהגרוניא פמה הוי הש"ס קאמר לה לפרש להא דרבב"ח והפנונה דכתיב בשיר השירים ששים המה מלכות ופירש רש"י אברהם ויוצאי חלציו הם ששים וכו' אחת הוא יונתי הן ישראל הרי מבואר שהישראל נבחרים מס' פתי אבות וקודם החורבן חטאו כל כך עד שנאמר עליהן הנה ככל הגוים בית ישראל ולזה אמר דהוי כס' פתי היינו ככל הגוים אתא תנינא ובלעה פירוש דהנה צור אשר החרב את ירושלים נקרא תנין פדכתיב ישעיה ע"ז והרג התנין ביים ופירש רש"י הוא צור שהוא ראש וכן פתיב וכו' והן יונים וכו' וזהו שאמר אתא תנינא ובלעה דהיינו לישראל שנקראין אקרוקתא אתא פושקנצא ובלעה לתנינא ופרש"י עורב נקבה ופירש המהרש"א שזהו ישמעאל לפי שכל טובתו אינה אלא מהגר שהיא נקיבה ומלכות ישמעאל נקרא גלות האחרון וסליק יתיב היינו שעלה לארץ ישראל דבכל מקום שרוצה לומר בש"ס שהלך לארץ ישראל אומר בלשון סליק ויתב היינו שיושב שם בשלנה פחמרא על דנרדניא ואין שום אומה יכול להזיזן משם אף שלוקחין ממנו לפעמים מקומות אחרים מפל מקום אינו יכולים ליקח מהם באילנא דהנה ישמעאל פאשר השליכה אותו הגר תחת אחד השיחים ותירגם המתרגם תחות חד מאילני' ושם עשה תשובה ובזכות התשובה שעשה שם ישמעאל הובטח מהקדוש ברוך הוא כי לגוי גדול אשימנו וגדול היינו גדול באיכות ובשכר זה ניתן לו א"י כל ימי היותן ישראל בגלות עד ימות המשיח וכן פירש בעל הטורים ריש פרשת תולדות דכאשר יפול ישמעאל יבא משיח ואמר תא חזי כמה נפיש זכות וחילו דאילנא וכו' אמר רב פפא אי לא הווי התם לא הימני פלומר שהוא גם פן ראה זה ברוח הקודש ואילו לא הנה ראה ברוח הקודש שלישמעאל ינה ארץ ישראל עד ימות המשיח לא הימניה שיהיה פח התשובה גדולה כל כך: שם אמר רבה בר בר חנא זמנא חדא הנה אזלינן בספינתא וחזינן האי פנורא דיתבא ליה חלתא אגבא וקדחא אגמא עלוני' וסברינן יבשתא הוא וסלקינן ואפינן ובשלינן וכד חם גביה אתהפיד ואי לאו דהוי מקרבא ספינתא הוי טבעינן.

ונראה לפרש שראה ברוח הקודש שיהיה קודם ביאת משיח שיגביה הישראל שתחת ממשלתו על שאר אומות והאומות מכונים על שם פנורא וזה שאמר דיתבא חלתא דחלתא הוא מלשון חולם והיינו שהותש פוחו של אומה זו וקדח אגמא עליה והאגמא הוא מלשון הכנעה ושפלות כמבואר בערוך מלשון הלכוף כאגמון ראשו פלומר שגדלו הכנעה על האומה.

סברינן יבשתא פלומר שחשבו שפכר יבשו תקותם. וסלקינן ואפינן ובשלינן.

היינו שרצה הישראל להגביה עצמם עליהם ולמשול עליהן וכד חם גביה אתהפיד פלומר נהפכו ונתחזקו עליהם ואי לאו דהוי מקרבא ספינתא הוי טבעינן. פלומר שדבר זה יהיה קרוב לגאולה מחמת פשנתהפד ונתגברו מאוד על ישראל ואילו לא הנה קריבת הגאולה

הוי טבעינן: שם ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוי אזלינן בספינתא וחיזינו האי פנורא דיתבא ליה אכלא טינא באנסיה ואדחיהו מיא ושדויהו לגודא חרוב מניה שיתין מחוזא ואכלו מניה שיתין מחוזא ומלאי מחד גלגלא דעיני' תלת מאה גרבי דמשקא וכי הדרן לבתר תליסר ירחי שתא חזינא דהוי קא מנסרן מגרמיה מטללתא ויתבי למבנינהו הני מחוזא עכ"ל ועיון מהרש"א שפירש שזה קאי על הפן ואם פי דבריו אמיתים אולם בזה קשה דבריו להעמיד בדברי רבה בר בר חנה ולפרש כל דבריו להבין היטב מבלי דוחק פאשר יראה הרואה ונלענ"ד לפרש בסיעתא דשמאי כי בספר הגלגולים פרק שני פ"ה הפסוק עת אשר שלט האדם באדם לרע לו כי האדם הבליעל הם הקליפות שלטו באדם הקדוש שהם נשמות אדם הראשון והם חשבו שהוא לטובתם ואינו אלא לרעתם וכו' וכפי ערך גודל הנשמה פן היא נטבעת בעמקי הקליפות וחיזונים הם משתדלים בכל מאמצי כוחם לטנפם בכל מיני טינופים כדי שתשאיר תמיד ברשותם להיות נהנו ממנה וכו' מה הם עושין פשהם רואין איזה מקום פגום אז הם מוציאים הנשמה העצומה שתפנס שם וכולי שתעמוד בידם תמיד והנה הם שלטו בזה האדם וחשבו שהם טובתם ואדרבה הוא רעתם והנה פי השם יתברך הבור תמים פעלו פינו שעל ידי חטא אדם הראשון שלטו באלו הנשמות אינו רוצה להוציאם מידם ושלא כדין מה הוא עושה ממתין עד שיהיה מקום פגום ומרמה את החיזונים ואומר שרצונו להכניס הקדושה באותו טינוף והם חשבו אדרבה יותר טוב להכניס שם הנשמה והיא חפצם באותו ענין ונמצא עושה פנונתם פרצונם וכולי ולהיות פי הנשמה היא עצומה וקדושה היא מתעוררת ומטיבה מעשיה ונפרדת חזק הקליפה ולא די (שיהיה בן) בזה אלא אדרבה מוציאה נצוצות קדושות משם וזה היה ענין אברהם אבינו ע"ה שהיה בן תרח וכו' והנה דוד אשר יצא ממואב הוא הכרית את הקליפה שהיה מלובש בתוכה מתחלה שהוא קליפת מואב ששם היה נפש דוד שבועה והיה ממדד מואב בתכלים והורגו.

נמצא פי שלט אדם הבליעל לאדם הקדושים לרע לו לאדם הבליעל ולכן אין לתמונה בדוד במעשה דאביגיל ודבת שבע וכו' ועיין שם פי קצתתי הרבה ובשינוי לשון קצת ולזה נראה לפרש פנונת נעמי בעצמה לרות שתשכב תחת מרגלותיו של בועז שהוא לכאורה דבר מגונה כמו שעמד הרב אלישיב.

אמנם יובן פי חשבה מחמת שצריכין להוציא נפש דוד ואי אפשר לעשות זה רק על ידי רמיית החיזונים שייספרו להכניס הקדושה במקום טינוף כדי שישאר בידם פמדובר למעלה וזה גם פן ענין אחשורוש שנשא אח אסתר להוציא נפש דריגוש שיבנה בית המקדש ועתה נבוא לפרש ענין רבב"ח דהאי פנורא ירצה על אחשורוש פי האנמות מכונים בשם דגים כמו שאמרו רז"ל מה דג אחד בולע את חבירו ואמר דיתבא ליה אכלא טינא באנסיה דהנה הערוף בשורש נו"ן פירש כי רפש נטיט מתרגמינן סין וטין וגלויי חושף מתרגמינן וטיטונא ובשורש אכל כ' כי מן המאכלות וכן אכילת הגפן והקבר הוא משורש אכל היינו שמפסיד ומכלה הדבר והנה הניצוץ הקדוש המובלע בכוחות הטומאה הוא כדי להפסיד ולכלות כוחות החיצונות כו' ולזה נקרא אכלא טינא היינו מה שמכלה כוחות הטומאה הנקראים רפש נטיט והנה ידוע פי הנפש הוא מן שורש באר פדכתיב אשר נשמת רוח חיים באפיו ולכך מכנה הניצוץ הקדוש אשר היה מובלע באחשורוש שיצא ממנו דריגוש שיבנה בית המקדש בשם אכלא טינא פמדובר וקאמר דיתבי באנסיה היינו

בַּנְפֶשׁ שְׁלוֹ וַיְדוּעַ כִּי כָל דְבַר קוֹדֵם שִׁיכְלָה מִתְגַּבֵּר מְאוֹד כִּמּוֹ הַנְּשֻׁמָּה טָרָם פְּרִידָתָהּ מִהַגּוֹף וְלִזְהָ הִיָּה אֲחֻשׁוֹרוֹשׁ מִקּוֹדֵם כ' שְׁטָנָה עַל יְרוּשָׁלַיִם כִּי הִיָּה קְרוֹב לְכָלֹת פּוֹחוֹת הַטּוֹמְאָה וְלִהְגַּבִּיר פֶּחַ הַקְּדוּשָׁה עַל יְדֵי דְרִינּוֹשׁ בְּנוֹ וּבְחֻטָּא זֶה נִלְקַח מִמֶּנּוּ קי"ג אִפְרָכִיּוֹת וְהִנֵּה בְּסוּף הַמְּגִילָה נֶאֱמַר וַיִּשָׁם הַמֶּלֶךְ אֲחֻשׁוֹרוֹשׁ מִסַּעַל הָאֶרֶץ וְאֵי הַיָּם וּפְיָרֵשׁ הַחֶכֶם ו' עֲזָרָא שְׂאִינְנוּ תַחַת מַלְכוּתוֹ רַק פְּחָדוֹ מִמֶּנּוּ וּמִזֶּה נִרְאֶה כִּי אוֹתָן הַמְּדִינּוֹת שֶׁנִּלְקַחוּ מִמֶּנּוּ הֵם אֵי הַיָּם כִּי תַחֲלַת מַלְכוּתוֹ הִיָּה מוֹלֵךְ בְּכִיפָה וְזֶה הַפְּנוּנָה בְּמָה שֶׁאָמַר וְאִדְחוּהוּ מִיָּא וְשְׁדִיּוּהוּ לַגְּדוּדָא וְהִינְנוּ שְׁנִיטְל מִמֶּנּוּ מַלְכוּת בְּאֵי הַיָּם חָרוֹב מִיָּנִיָּה שִׁיתִין מַחוּזָאֵי הִינְנוּ הַיִּשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מְכוֹנִים בְּשֵׁם שְׁשִׁים כִּי הַכְּלָלוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם שְׁשִׁים רַבּוּא וְלִזְזַת נִקְרָאוּ בְּשֵׁם שְׁשִׁים וְעַל זֶה שֶׁפָּתַח שְׁטָנָה עַל יְרוּשָׁלַיִם הִיָּה כְּאִילוֹ חָרְבוּ שְׁשִׁים רַבּוּא יִשְׂרָאֵל וְלִזְהָ אָמַר חָרוֹב מִיָּנִיָּה שִׁיתִין מַחוּזָא וְאֶכְלִי מִיָּנִיָּה שִׁיתִין מַחוּזָא יִרְצָה בְּסוּף בְּשַׁעַת גְּאוּלָּה וְהַצְּלַת הַמֶּן נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה וּמִשְׁפָּה.

וּמְלַחוּ מִיָּנִיָּה שִׁיתִין מַחוּזָא הִינְנוּ כִּי מְלִיחָה נֶאֱמַר עַל דְבַר הַמְּתַקֵּיִם וּמַחֲמַת שְׂאֵחַר כָּף נִבְנָה בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ עַל יְדֵי בְנוֹ וְהוּא דְבַר הַמְּתַקֵּיִם וְתוֹעֲלַת כָּל יִשְׂרָאֵל וּמְלָאוּ מַחֲד גְּלִגְלָא דְעֵינָא תְּלַת מָאָה גְּרַבִּי דְמִשְׁחָא הִינְנוּ דְבִשְׁעַת בְּנִין בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ כְּתוּב (עֲזָרָא ז כב) וְעַד בִּתְיִן מִשַׁח מָאָה שְׁשַׁלַּח הַמֶּלֶךְ לְבַלְלֹל מִנְחוֹת הַמֶּלֶךְ לְקַרְבָּנוֹת וַיְדוּעַ שֶׁהִבַּת שְׁלֵשׁ סְאִין כְּדַכְתִּיב מִעֲשֶׂר הַבַּת מִן הַכּוֹר וְהֵן שְׁלֵשָׁה מְאוֹת סְאִים וְזֶהוּ פְּנוּנָתוֹ וּמְלָאוּ מַחֲד גְּלִגְלָא דְעֵינָא כִּי הַנְּדָבוֹת הִיוּ מְרוּבִין וְזֶה הִיָּה רַק נִדְבָה א' בְּנִתְיָנָה אַחַת תְּלַת מָאָה גְּרַבִּי דְמִשְׁחָא הַדְרִי לְכַתֵּר תְּרִיסַר יְרַחֵי שְׁתָּא הַפְּנוּנָה דְהִנֵּה מְבִנְאָר בְּסִדְרַת הַדְּרוֹרוֹת כִּי פוֹר הַמֶּן הִיָּה בְּשַׁנַּת ג' אֶלְפִים ת"ד וְהִיָּה מִתְקֵיִם עַד אֶדְרַת הַשְּׁנָה הַבְּאָה שְׁנַת־הַפָּךְ הַדְּבַר וְהִרְגוּ בְּשׁוֹנְאֵיהֶם וְהִינְנוּ ת"ה וּבְשַׁנַּת ת"ו הִיָּה הַתְּחִלַּת בְּנִין בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ כִּי אַז מֶלֶךְ דְרִינּוֹשׁ לִזְהָ אָמַר חֲזִינָא דְהוּי קָא מְנַסְרִי מְגַרְמִי מְטַלְלָתָא מְגַרְמִיָּה הוּא לְשׁוֹן מְעַצְמוֹ כִּמּוֹ לִית לִיָּה לְגַרְמִי כְּלוּם וּבּוֹנֵהוּ הִנֵּהוּ מַחוּזָא.

כְּלוּמַר שֶׁמִּמֶּנּוּ מְעַצְמוֹ יֵצֵא הַדְּבַר לְבָנוֹת הַבֵּית הַמְּקֻדָּשׁ כִּי הוּא מַחוּזָא דְיִשְׂרָאֵל: שֵׁם וְאָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָא זְמַנָּא חֲדָא הוּי אֲזִלִּין בְּסַפִּינְתָא וּסְגָאֵי סַפִּינְתָא בֵּין שְׁיֵצָא לְשִׁיצָא דְכוּוְרָא תְּלַתָּא יוֹמָא וְתַלְתָּא לִילִיאָ אִיהוּ בְּזַקִּיפָא וְאֵנָּן בְּשַׁפּוּלָא וּכ"ת לָא מְסַגִּי סַפִּינְתָא טוּבָא כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר כְּמִיחָם קוּמְקָמָא דְמָאָה מְסַגִּי שִׁיתִין פְּרָסָה וְשְׁדִי פְּרָשָׁא גִירָא וְקַדְמָא לִיָּה אִיהוּ וְאָמַר ר"א הָאֵי גִילְדָנָא דְנִפְאָה הוּא דְאִית לִיָּה תְּרִי שְׁיֵצָא עַכ"ל וְנִרְאֶה לְבָאָר וּלְפָרֵשׁ בַּהִיּוֹת יְדוּעַ כִּי כְּוָוְרָא הִינְנוּ הָאֲנוּמוֹת עוֹלָם כַּמ"ש חֲז"ל מַה דָּג אֲחַד בּוֹלַע אֶת חֲבִירוֹ וְכו' וְשִׁיצָא הוּא לְשׁוֹן כְּלִיּוֹן וְחוּרְבָן וְיִכַל יַעֲקֹב תְּרַגּוּם וְשִׁיצָא יַעֲקֹב וְאָבּוּא אֵל הַבְּיָאוֹר בַּהִיּוֹת כִּי בֵּין חוּרְבָן בֵּית רַאשׁוֹן לְבֵית שְׁנִי הִיָּה שְׁלֵשָׁה גְּאוּלוֹת וְשְׁלֵשָׁה גְּלוֹת הַרְאִשׁוֹן הַתְּחִיל כּוֹרֵשׁ לְבָנוֹת בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ וְהִיָּה גְּאוּלָּה וְאֲחֻשׁוֹרוֹשׁ כְּתַב שְׁטָנָה וְהִיָּה גְּלוֹת וְשׁוּב דְרִינּוֹשׁ בְּנָה בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ וְהִיָּה גְּאוּלָּה וּמַלְכוּת יָוֵן הַחָרִיב כּוֹלָה וְהִגְלָה יִשְׂרָאֵל וְעַמְדוֹ מַלְכֵי חֲשֻׁמוֹנָאֵי וְזֶה שְׁנִית וְעוֹד בְּהַ שְׁלִישִׁית הוּא הַגְּלוֹת הַמֶּר וְהַנְּסֻתָּה הַהוּא שְׁהִיָּה עַל יְדֵי טִיטוּס הַרְשָׁע וַיְדוּעַ כִּי הַגְּאוּלָּה נִקְרָא יוֹם וְהַגְּלוֹת מְכוּנָה בְּשֵׁם לִילָה וְזֶה שֶׁאָמַר בֵּין שְׁיֵצָא לְשִׁיצָא הִינְנוּ בֵּין חוּרְבָן בֵּית רַאשׁוֹן לְחוּרְבָן בֵּית שְׁנִי הִיָּה תְּלַתָּא יוֹמָא וְתַלְתָּא לִילִיאָ וְאָף בְּשַׁעַת יוֹמָא הִינְנוּ הַגְּאוּלוֹת שְׁהִיוּ לָא הִיָּה בְּיַד רְמָה כִּי אָף בְּשַׁעַת גְּדוּלְתָם הִיָּה מְכוֹנָעִים תַּחַת שִׁיעְבוּד שְׁהִיָּה נוֹתְנִים מִסַּעַל לְהָאֲנוּמוֹת וְזֶה שֶׁאָמַר אִיהוּ בְּזַקִּיפָה וְאֵנָּן בְּשִׁיפּוּלָא.

פְּלוֹמֵר הָיָה יָדָם תְּקִיפָה. וּכ"ת לֹא מְסַבֵּר סְפִינְתָא טוּבָא פְּלוֹמֵר לֹא תֹאמַר שֶׁבִשְׁעַת הַגְּאֻלָּה הָיָה עוֹמֵד הַדְּבָר בְּטוֹב פְּלִי צָרוֹת וְשִׁיעָבוֹד אָכֵן כִּי אֶתָּא רַב דִּימִי כְּמִיחָם קוּמְקָמָא דְמִיָּא מְסַגִּי שְׂתִינִין פְּרָסָה פְּלוֹמֵר כִּי הָיָה הַצָּרוֹת גְּדוּלוֹת רַבִּים מְאוּד בְּעוֹד לֹא נָחוּ מִצָּרָה הָאֲחַת בָּא הַצָּרָה הַשְּׁנִיָּה וְעוֹד הוֹסִיפוּ אֶחָד עַל אֶחָד עַד לְרֹב כִּי בְּעוֹד רָגַע חָדָא כְּמִיחָם קוּמְקָמָא הָיָה שְׂתִינִין פְּרָסָא הֵינּוּ חֲרַבּוֹנוֹת וְצָרוֹת כְּמִבְּרִיחַ בְּסִדְרֵי הַדּוֹרוֹת עֵינֵן שָׁם וְשָׂדֵי פְּרָשָׁא גִירָא וְקִדְמָה לִיָּה אִיהוּ פְּלוֹמֵר כִּי לֹא שָׁקָה בֵּין אֶחָד לְחֻבְרִירוּ אֲדָּ בְּאוֹת זֶה עַל זֶה צָרוֹת עַל צָרוֹת וְאִמֵּר רַב אֲשֵׁי הָאִי גִילְדָנָא דִּימָא הוּא הֵינּוּ כִּי הָעֵרוּף פִּירֵשׁ בְּשׁוֹרֵשׁ גִּלְדָּא שֶׁהוּא מְלִשׁוֹן גִּלְדֵי מִכָּה וּבְכֻמָּה דְּוִכְתִּי אִיתָא גִּלְדָּא הֵינּוּ הַצָּנוּאָה וְהַזְנוּהָמָא הַמְכֻוּעָרָה וְעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן נִקְרָא יָם כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבוֹ הַקְדָּמוֹנִים עַל עוֹלָם הַקְדָּוָשָׁה וְזֶה לְעוֹמֵת זֶה בְּרָא אֱלֹקִים שְׁכוּחֹת הַטְּנוּמָאָה גַּם כֵּן נִקְרָאִין יָם וְכֵן הוּא בְּכַתּוּב יָם גְּדוֹל וְרַחֵב יָדָיִם וְכוּלֵי וְיָדוּעַ שֶׁהוּא רֹאשׁ לְכָל הַכּוּחֹת הַטְּנוּמָאָה וְאִמֵּרוּ חו"ל בְּפִסְפֻּסָה (דָּרָג נ"ב) עַל פְּסוּק וְאֵת הַצָּפוֹנִי אֲרַחֵיק וְגוֹמֵר אֵל הַיָּם הַקְדָּמוֹנִי שְׁנָתָן עֵינֵינוּ בְּמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן וְהַחֲרִיבוּ וְסוּפוּ אֵל הַיָּם הָאֲחֵרוֹן שְׁנָתָן עֵינֵינוּ בְּמִקְדָּשׁ שְׁנִי וְהַחֲרִיבוּ וְכוּלֵי וְזֶה שְׁאִמֵּר גִּילְדָנָא דִּימָא הוּא דְאִית לִיָּה תְּרֵי שְׁיָצָא כִּי גִלְדָּא הוּא מְלִשׁוֹן מִכָּה כְּנ"ל שְׁנָתָן עֵינֵינוּ עַל שְׁנֵי הַמִּקְדָּשִׁים שְׁנִקְרָאוּ יָמִים וְהַחֲרִיבוּ וְזֶה דְאִית לִיָּה תְּרֵי שְׁיָצָא הֵינּוּ ב' חֲרַבּוֹנוֹת: שָׁם וְאִמֵּר רַבָּה בַּר בַּר חֲנָא זְמָנָא חָדָא הוּי אֲזִלְיָן בְּסִפִּינְתָא חו"אִי הָאִי צִיפְרָתָא דְהוּי קָאִי עַד קְרִסוּלָא בְּמִיָּא וְרִישָׁא בְּרִקִיעַ וְאִמֵּרִינֵן לִית מִיָּא וּבְעֵינֵינוּ לְנִיחּוּתָא לְאוּקוּרִי נְפִשְׁיָה נְפִק בְּרַת קְלָא וּא"ל לֹא תַחֲתוּ לְהִכָּא דְנִפְלָא לִיָּה חֲצִינָא לְבַר נִגְרָא הִכָּא הָא שְׂבַע שְׁנִין וְלֹא מְטִיָּא לְאַרְעָא וְלֹא מְשׁוּם דְנִפְיָשִׁי מִיָּא אֱלָא דְרַדְפִי מִיָּא אַחַר רַב אֲשֵׁי הָאִי זִיו שְׂדֵי הוּא דְכָתִיב וְזִיו שְׂדֵי עַמְדִי.

בָּא לְרַמְזוּ מַה דְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ שֶׁבְּעוּקְבָא דְמִשְׁיחָא יְתַרְבוּ הָאֲפִיקוּרְסִים בְּיִשְׂרָאֵל וְיִסִּיתוּ לְיִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם לְדַעְתָּם הַנְּכֻזָּה וְאִמֵּרוּ חו"ל שְׂאִין מְשִׁיבִין לְאֲפִיקוּרְסִים כִּי יָדוּעַ שְׂמִי שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂכָל מְשׁוּבָשׁ לֹא יוֹעִיל לוֹ שׁוּם טַעֲנָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּ וְלֹא יִשְׁיִגּוּ וְגו' וְעַל זֶה אִמֵּר דְרָג הַמְּלִיצָה כִּי מְבוֹאֵר בְּזוֹהַר שֶׁתְּלִמִּיד חָכָם מְכֻנָּה בְּשֵׁם צְפוּרָה חו"אִי הָאִי צִיפְרָתָא הֵינּוּ לְחָכָם אֶחָד דְקָאִי עַד קְרִסוּלִיָּה בְּמִיָּא.

הֵינּוּ שְׁעוֹמֵד בְּמִי חֲחֻמָּה רַק עַד קְרִסוּלוֹ וְרִישֵׁי עַד בְּשִׁמְיָא פְּלוֹמֵר שְׁהִיָּה מְגַדֵּל עֲצָמוֹ עַד לְשָׁמַיִם שְׁהִיָּה חוֹשֵׁב עֲצָמוֹ לְחָכָם שֶׁבְּחֻמְיָם וְאִמֵּרִינֵן לִית מִיָּא פְּלוֹמֵר כִּינֵן שְׂאִין כָּאֵן בְּאֵדָם זֶה מִי הַתּוֹרָה וְהַחֲחֻמָּה וּבְעֵינֵינוּ לְאוּקוּרִי נְפִשִׁין הֵינּוּ שְׂרָצָה לְפִלְפֵל עֲמוֹ וְלְהוֹרוֹת לוֹ סְכּלוֹתוֹ וְהִיאָה הוּא מְשׁוּבָשׁ בְּדַעְתּוֹ נְפִק בְּרַת קְלָא וּא"ל לֹא תַיַחּוֹת לְהִכָּא פְּלוֹמֵר לֹא תִשִּׁיב לוֹ מְאוּמָה דְנִפְלָא לִיָּה חֲצִינָא לְבַר נִגְרָא.

פְּלוֹמֵר שְׂכָבֵר פְּלִפֵּל עֲמוֹ חָכָם גְּדוֹל שֶׁהוּא נִגְרָ וְיִבֵּר נִגְרָ וְלֹא מְטִיָּא עַד לְאַרְעָא פְּלוֹמֵר שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עַד תְּכֻלִּיתוֹ וְלֹא מְשׁוּם דְנִפְיָשִׁי מִיָּא פְּלוֹמֵר לֹא מְשׁוּם שֶׁחֲחֻמְתּוֹ מְרוּבָה אֱלָא מְשׁוּם דְרַדּוּפָא מִיָּא פְּלוֹמֵר מִי שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂכָל מְשׁוּבָשׁ וּמְעוֹקָם וְאִם עוֹסְקִין עֲמוֹ בְּדָבָר א' הוּלָהּ בְּעֵיקוּם וּמְדַמִּין לְאִיָּה דְבָרִים אַחֲרִים שְׂאִין דוּמִין כָּלֵל רַק הוּלָהּ בְּעֵיקוּם וְשִׁיבוּשׁ וְאִי אֲפֻשֵׁר לְהִגִּיעַ עֲמוֹ עַד תְּכֻלִּיתוֹ מְחַמַּת רְדִיפְתּוֹ לְדְבָרֵי הַתֵּל וּמְשׁוּבָשׁ לְכָה רֵאוּי וְנִכּוֹן שֶׁלֹּא לְהִשִּׁיב לְאֲפִיקוּרְסִים רַק לִילָהּ בְּתוּמוֹ: שָׁם אִמֵּר רַבָּה בַּר בַּר חֲנָא זְמָנָא חָדָא הוּי אֲזִלְיָן בְּמִדְבָּרָא וְחִזִּינוּ הֵינּוּ אֲנוּזָא דְשְׁמִיטִין גְּדַפְיָהּ מְשֻׁמְנִיָּהּ וְקָא נְגָדִי מְשַׁחָא מִתּוּמִיָּהּ וְאִמֵּרִינֵן לְהוּ אִית לִי חוּלְקָא מִיְּנִיכּוֹ בְּעֵלְמָא דְאִתִּי חָדָא דְלִיָּא לִי אֲטָמָא וְחָדָא דְלִיָּא לִי

גדפא פי אַמאי לקמיה דר"א א"ל עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין ונראה לפרש דהנה בכתובות (דף פ"ה) פרש"י על קאמי חינורי משלחי גלימא דאנשי אנוני לכיגים ולכאורה אין המשל דומה כל כך דאין דרף האנונים לשלוח גלימא דאנשי ונראה דהמשל הוא כי כל הבעלי חיים פשפפמין אותן נעשין שמינים ואין להם גבול כי כל זמן שפפמין אותן נעשים שמינים ביותר מה שאין פו טבע האנויות שאין יכולים לפטם אותן כי אם ג' או ד' שבועות ואם מפטמים אותן יותר אין מועיל להם ונעשין פחושין ולזה ממשיל אותן העשירים המשלחין גלימא דאנשי לאנויות שהשומן העושר שלהן אינו מתקנים כמו השומן האנויות וזהו מאמר רבה בר בר חנא גם פן הקא שראה אותן האנויות היינו עשירים גדולים ושמטיין גדפיהו משמניהו דהנה בשבת דף כ"ט קאמר הטעם שקראו לתפילין פנפי יונה מה היונה פנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן ולזה אמר הקא דשמטי גדפיהו פלומר שמחמת עשרם עברו על כל מצות שבתורה.

וקא נגדי משחא מתותייהו פלומר רק שבמצות צדקה הנה נזהרים מאוד והנה מפזרים הרבה מעות לצדקה ולכך המשילו למשחא דנגדא מתותייהו ואמינא אית לי חולקא מינייכו לעלמא דאתי פלומר שאם מצות צדקה כל כך גדולה עד שיהיה להם מחמת זה חלקא בעלמא דאתא חדא דליא ליה אטמא דהנה באמת אין הצדקה שנותנין הרשעים חשוכים לכלום שהקדוש ברוך הוא מכשילן בבני אדם שאינו מהוגנין ובערוף ערוף דל פירש דהוא מלשון אבר המזדלל היינו המתפרק ממנו ולזה אמר דליא לי אטמא היינו שנפל ממנו הרגל והרגל פירש הרמב"ם שזהו לשון סיבה פלומר שנפל ממנו כל הסיבות שיועיל לו לעלמא דאתי נחדא דליא לי גדפא פלומר שראה ברוח הקודש שאף אותן המצות שעשו כבר נפלו ממנו מחמת גודל רשעתם דמחמת גודל רשעתם היו תוהין על הראשונות: שם אמר רבה בר בר חנא אמר לי האי טעניא תא ואחוי לך בלועי דקרח חזאי דעביד תרי ביזעי והוי קא מפקו קנטרא שקל גבבא דעמרא ואמשינהו במיא ודעציתה ברישא דרמחי ועיילי התם וכי אפיק הוי איחרה אחרוכי א"ל אצית מה אמרו ושמעית דהוי אמרין משה אמת ותורתו אמת והו בדאין והוא תמוה ונראה דהפוננה דע"כ קרח לא הנה חולק עם משה עפ"י דעת ההמונים פדעת שוטים בלי דעה והשכל רק מעומק המתפלספת וטעה בהתפלספותו כמו שאר הפילוסופים והאפיקורסין שהולכים אחר שכלם הרע להכחיש את התורה פי השכל לואה להשיג אמיתתה על נכון ולזה פרש' בתהילים י"ז שמרני אל פי חסיתי בך.

פירוש שביקש מהקדוש ברוך הוא שלא יפול בפח האפיקורסין אמרת לד' וגומר מדבר להמתנגד כי אמרת הוא לשון נוכח כי הנה האפיקורסין כופרי' בהשי"ת משני טעמים אחד כי לגודל רוממותו אינו משגיח בשפלים ב' מחמת שראין רוע הסידור רשע וטוב לו לזה מדבר להמתנגד אמרת לד' ד' אתה פלומר לגודל רוממותה טובתה בל עליה פלומר הטוב שנעשה לו אינו מיוחס אליה רק לקדושים אשר בארץ המה היינו השכליים הנבדלים הנקראין קדושים משטרם בארץ ואדירי הם הגלגלים והמזלות.

כל חפצו בם פלומר כל חפני מתנהג על ידם אשר מחמת זה הם מנסכים נסכים לאלקים אחרים ולזה התחיל לקללם ואמר ירבו עצבונם וגומר בל אסיה נספיהם מדם וגומר אנו

אין עושה פן רק ד' מנת חלקי וכוסי וגו' חבלים נפלו לי בנעמיים פלומר פיון שעושה
אמר נגד רוע הסידור היינו צדיק ורע לו פיון שרואין הטובות שעושה הקב"ה עם העולם
ראוי להודות לו אפילו על הרעה ולזה אמר חבלים נפלו לי בנעמיים פלומר פיון שרואין
חבילות חבילות טובות שנפלו לי בנעמיים אף נחלת שפרה עלי נחלה הוא לשון יסורין
כמו נחלה עבר על נפשינו עיין רש"י פלומר אפילו היסורין הם טובים לי ומברך אני על
הרעה פשם שעל הטובה אברך את ד' אשר יעצני וגומר פלומר אברך את ד' אשר יעצני
היינו שנתן לו עצמה בשכלו אף לילות יסרוני כליותי פלומר אף אם מחשבות מה שקשה
לי על רוע הסידור מניסרין אותי כי כליותי הוא לשון מחשבה פי הכליות יוצרות עם כל
זה שויתי ד' לנגדי תמיד שלא אסור מאמונתתי כי מימיני דהיינו התורה וכי משמש בלשון
אם בל אמוט פלומר שאין אני נוטה מדרך התורה משום איזה קושיא המניסר אותי ולכן
שמח לבי ויגל כבודי וגו' כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסדך וגומר פי מי שמחזיק
בעיקר אמתותו ותורתו מוכתח הוא שלא יעזוב אותי לשאול ולשחת ולזה מבקש
מהקדוש ברוך הוא שיודיעני אורח חיים שישביעו לנצח בנעמיים היינו שיתן לו השגה
לקיים דברי התורה שיהיה לו נעימות בתורה הנקרא ימין נחזור למאמר שהתחלנו ואמר
תא ואחוי לך בלועי דקרח פלומר שהראה כל פלפולו וטעותו שעל ידם נבלע קרח בארץ
[ואין הפוננה רק על קרח לחוד רק על כל הפילוסופים מכחישי התורה מכונים בשם
קרח פלומר שהראה לו כל הפילפולים והסברות שאפשר לומר למכחישי התורה] וחזאי
תרי ביזעי פי קרח פכר בגבואת משה רבינו עליו השלום ובתורה מן השמים פי התורה
נחלקת לשנים פי עשרת הדברות שמענו מפי הגבורה ושאר התורה מפי משה וזהו
שאמר דחזאי תרי ביזעי פלומר תרי בקעים שמבקע אמונת התורה והגבואה ונפיק
קוטרא מבינייהו פלומר כמו שהעשן מסמא פן הפילפול של הפילוסופים הפופרים מסמא
את העינים שקלי גבבא דעמרא הן הקדמות המושפלות הנקיים מסוג פפסולת כמ"ש
הפייטן ראשי פעמר נקי ואמשינהי במיא פלומר וצרפתי לה הקדמות התורה הנקרא
מים.

דעצתה ברישא דרומחא פירוש כי אותן העוסקין בפילפול קרא אותן הזוהר בעלי רומחין
פמבואר בתיקונים אמר שרצה לסתור הסברתי בניצוח ופילפול של מהירות וכל דבר
של מהירות אין השכל שופט על כל דבר ודבר שיוצא מפיו אי אפשר לכלכל דבריו
בצדק וכי אפיק איחרוכי איחרוך פלומר שהראיות שהביא היה נחרכים כמו חן האש
מעומק ראיות הפילוסופים שהביאו המכחישים פלומר שהיה מזיק לו שראה בעצם שאין
יכול לסתור בטוב סברתם מפני מהירות הנציות.

ואמר אצית מה אמרו. פלומר התנישב בנחת ושמע אמריהם בנחת ולא במהירות הנציות
ושמע דהוי אמרו משה אמת ותורתו אמת פלומר כששמעתי דבריהם בנחת ולא בנציות
ראיתי שהראיות עצמן שהביאו אמרום בעצמן משה אמת ותורתו אמת והן בדאין וכמו
שהמוכים צריף להוכיח בנחת כמו כן השומעין צריכין לשמוע בנחת ומטעם זה פירשו
המפרשים מה שאמרו חז"ל גדול השלום שאפי' ישראל עובדים ע"ז פדור אנוש מוחל
להן והוא מטעם זה דכשכל אחד שומע לחבירו בנחת יתברר האמת מה שאין פן
פשהשומעים שומעין בניצוח ורוצים לנצח דברי המוכים ואומר כל ל' יום מהדרין ליה
לגיהנם וכולי פירוש פי מבואר במקובלים שהרשעים כאשר פלה מהם כל כוחות

הקדושות מחזירין אותו למוטב למען יִהְיֶה לוֹ הַשְׁפַּעַת הַקְּדוֹנָשָׁה וְאַחַר כֵּן חוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אוֹתוֹ לִינֵק מִמֶּנּוּ וְזֶהוּ שְׁאָמַר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם מְהַדְרִין לִיהִ לְגִיהֶנּוּם וְכוּלֵי: שָׁם וְאָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָא א"ל הֵיא טַעֲנִיא תָּא וְאַחֲוֵי לָךְ הֵיכָא דְנִשְׁקִי אַרְעָא וְרַקִּיעַ אַהֲדָדִי וְחֲזָא דַעֲבִיד כּוּי כּוּי וְאַנְחִיָּהוּ לְסִילְתָּאֵי הָתָם אַדְמַצְלִינָא בְּעִיתוֹ וְלֹא מִשְׁפַּחַת אַמִּינָא אִיכָא גִנְבֵי הֵכָא א"ל גְּלַגְלֵי דְרַקִּיעַ הוּא דְהָדַר גֹּטְרַר עַד לְמַחַר וּמִשְׁפַּחַת לָהּ עֵינֵין שָׁם הַכּוֹנֵנָה דְהִנְהַה הַמְזֻלוֹת יֵשׁ לָהֶן שְׁלִיטָה גְדוּלָה בְּאַרְצֵי עַד שְׁאַצְטַגְנִינִים יוֹדְעִין בְּאִינְהָ יוֹם יְמוֹת אָדָם פְּלוּנֵי וְאִימַת יַחְלָה וְיֵשׁ הַתְּחַבְרוֹת גְּדוּל בֵּין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְאָמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים הָאָדָם יוֹלִידֵיהִי הַשָּׁמַשׁ וְהָאָדָם וְזֶהוּ שְׁאָמַר לוֹ תָּא וְאַחֲוֵי לָךְ הֵיכָא דְנִשְׁקָא אַרְעָא וְרַקִּיעַ אַהֲדָדִי.

כְּלוּמַר הַהִתְחַבְרוֹת שְׁיֵשׁ בֵּין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שְׁהִיָּה לּוֹמַד עִמּוֹ כָּל מֵינֵי הַתְּחַבְרוֹת שְׁבִין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהַנְּהַגַת הַמְזֻלוֹת לְאַרְצֵי וְאָמְרוּ חֲז"ל בְּנֵי חַיִּי וּמְזוּנֵי לָאוּ בְּזֻכּוֹתָא תְּלִיא מְיֻלְתָּא אֲלָא בְּמֻזְלָא וּבְמֻקוֹם אַחַר הָאֲרַכְתִּי שְׁאָף שְׁמַחַמַת זְכוּת לֹא נִשְׁתַּנָּה הַמְזֻל מִכָּל מְקוֹם עַל יְדֵי תְּפִלָּה נִשְׁתַּנָּה הַמְזֻל וְחֲזָאֵי דַעֲבִיד כּוּי כּוּי.

דְּהִנְהַה בְּפִיּוּט יוֹצֵר יוֹם א' דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵסַד בְּיַמֵּין יֵשׁ חֲלוּנוֹת שְׁדָרָךְ אוֹתָן תְּלוּנוֹת מֵאֲזִין תְּפִילוֹת וְזֶהוּ כְּפִיּוּט כָּאֵן דַּעֲבִיד כּוּי כּוּי. כְּלוּמַר שְׁיֵשׁ חֲלוּנוֹת לְהַאֲזִין תְּפִילוֹת לְשָׁנוֹת הַמְזֻל וְאַנְחִינְהוּ לְסִילְתָּאֵי הָתָם כְּלוּמַר שְׁהִיָּה סְבוּר שְׁגָם עַל הַפְּרָנְסָה יְכוּל לְהַפְּךָ הַמְזֻל עַל יְדֵי הַתְּפִילוֹת שְׁיִתְקַבְּלוּ עַל יְדֵי אוֹתָן הַחֲלוּנוֹת.

וְאַדְמַצְלִינָא בְּעִית וְלֹא מִשְׁפַּחַת שְׁרָאָה שְׁלֹא הוֹעִיל תְּפִלְתוֹ אַמִּינָא אִיכָא גִנְבֵי הֵכָא: אָמְרוּ זֶה עַל דְּרָךְ מְלִיצָה כְּמוֹ שְׁאָמַר הַמְּקוֹנֵן בְּקִינּוֹת אֲנֹרַח מִשְׁפָּטֵיךָ גִּבּוֹ א"ל גְּלַגְלֵי דְרַקִּיעַ הוּא דְהָדַר כְּלוּמַר הַדְּבַר תְּלוֹי בְּמֻזְל וְצִלוּתָךְ לֹא יוֹעִיל.

גֹּטְרַר עַד לְמַחַר דְּהֵינּוּ עוֹלָם הֵבֵא לְאַחַר הַמְּנוֹת כִּי הַשְׁתָּא כְּלוּמַר שְׁתִּהִיָּה בְּצִדְקָתָךְ אֲזַ כְּמוֹ עֵתָה שְׁלֹא תִתְקַלְקַל צִדְקָתָךְ וְלֹא תִחְזוֹר לָךְ עַד יוֹם הַמְּנוֹת וּמִשְׁפַּחַת לָהּ כְּלוּמַר שָׁם תִּמְצָא שְׁכַר מְצוֹתֵיךָ וְתִפְלְתָךְ כִּי הַתְּפִלָּה אֵין מוֹעִיל לְהַפְּךָ הַמְזֻל שְׁהִיָּה בְּשַׁעַת לִינְהָ רַק כְּשֶׁנּוֹלַד בְּמֻזְל טוֹב וְנִשְׁתַּדַּד לְרַע מַחַמַת חֲטָאֵיו וְהָאֲרַכְתִּי בְּזֶה בְּמֻקוֹם אַחַר: שָׁם אַחַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָא לְדִידֵי חֲזִי לִי אֲנֹרְזִילָא בַר יוֹמָא וְכוּ' הַמְּאָמַר הִנְהָ הוּא תְּמוּהָ מְאוּד עֵינֵין מְהַרְשָׁ"א מַה שְׁפִירֵשׁ בְּזֶה וְהִנְהָ אֲנֹרְזִילָא שְׁפִירֵשׁ"ש"י רָאָה הָאֲמַת בְּפִירוּשׁ מְהַרְשָׁ"א שְׁמַרְמֵז עַל יְהוֹשֻׁעַ שְׁהוּא מִשְׁבֵּט יוֹסֵף דְּכַתִּיב בֵּיהּ וְקַרְנֵי רֵאִם קַרְנֵי אִיךָ מַה שְׁמַפְרֵשׁ בַּגּוֹף סִפּוּר הַמַּעֲשֵׂה שְׁפִירֵשׁ שְׁמִסְפַּר הַנֶּסֶס שְׁהִיָּה לוֹ בְּהַעֲמַדַת הַשָּׁמַשׁ וְשְׁהִיָּה שְׁלִיט עַל מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל קֶשֶׁה קֶצֶת לְמַה לוֹ לְסַפֵּר דְּבָרִים הַמְּפֹרָשִׁים בְּפָתוּב וְגַם מ"ש רְמָא כּוּפְתָא שְׁמַרְמֵז עַל כְּפוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים קֶשֶׁה קֶצֶת וְלִזְהָ נִלְעַנ"ד שְׁבָא לִינִישׁב דְּרָךְ מְלִיצָה מַה שְׁקֶשֶׁה לְכַאוּרָה דְּאַצֵּל בְּקִיעַת הַיָּם בְּמִשְׁהָ הַנּוֹכְרַח לְצַעֲנוֹק אֵל ד' בְּדְכַתִּיב וַיִּצְעַק מִשְׁהָ אֵל ד' וַיְהוֹשֻׁעַ בִּירְדוֹן לֹא הוֹצֵרָךְ לְצַעֲנוֹק לְזֶה אָמַר שְׁרָאָה בְּרוּחַ הַקּוֹדֵשׁ הַטַּעַם לְזֶה דְּהוּא אַרְבַּעִים פָּרְסֵי חֲשִׁיב הַזְּכוּיֹת שֶׁ"ל בְּבִקִיעַת הַיְרְדוֹן וְהוּא מַה שְׁהִי עִם מִשְׁהָ בְּהַר סִינֵי סְמוּךְ לְהַר סִינֵי יוֹתַר מִכָּל יִשְׂרָאֵל וְקִיבֵל שָׁם הַשְׁפַּעַת קְדוֹנָשָׁה.

וּמִשְׁכּוֹ דְּצִוְאָרְיָה ג' פָּרְסֵי הַכּוֹנֵנָה כִּי הַאֲלִישִׁיף עַל הַקְּרָא בְּשִׁיר הַשִּׁירִים צִוְאָרְךָ כְּמַגְדֵּל הַשָּׁן וְגוֹמַר דְּהֵינּוּ הַצְּדִיקִים סוֹבְלִים יְסוּרִים לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַדּוֹר וַיְהוֹשֻׁעַ הִנְהָ סוֹבֵל לְכַפֵּר מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל שְׁהוּא תְּלִתָּא פָּרְסָה.

ומרבעתא דרישא פרסה ופלגא שהיה נשיא השבט שהיה פרסה ופלגא פירוש דהלא מחנה ישראל הוא שלשה פרסה על שלשה פרסה ואם תקפיל אותם תמצא בהם תשעה פרסה ואם תחלק לארבע דגלים הרי לכל דגל ב' פרסאות ורביע ואם תקפיל פרסה ופלגא על פרסה ופלגא תמצא בהם גם כן שני פרסאות ורביע ויהושע היה נשיא משבט אפרים והוא ממונה על דגל מחנה אפרים ורמא כופתא כלומר הקשר של כל הזכותים ביחד נקרא כופתא שבכת וקשר של כל הזכותים ורמא על הירדן וסכרו.

מה שאין כן במשה שהישראל היה הלוי עובדי עבודה זרה והלוי עובדי עבודה זרה וגם הוא לא נתקדש עדיין בהר סיני לכה הוצרה לצעוק בבקיעת הים מה שאין כן יהושע בירדן שהיה זכות ישראל והתורה גם כן לכה סכרו בקל: שם אמר רבה בר בר חנא אמר לי האי טעניא תא ואחוי לה טורא דסיני אזלו ונחמאי דהדרא ליה עקרבא וקיימא ליה כי חמרא חיוורתא והוא תמוה ונלענ"ד לפרש פי ידוע שסביב רשעים יתהלכו ופירשו המפורשים כי הסטרא אחרא הם יונקים מהקדושה וכשהקדושה נסתלק שורה שם הסטרא אחרא וכן הסטרא אחרא יונקים מן הישראל רשע שפעת הקדושה אשר בו והוא להם למחיה ולכה סביב רשעים יתהלכו ולזה הר סיני שהיה בו השראות רבה עד למאוד ונסתלק בעו"ה ובעונותינו כי רבו יונק הסטרא אחרא מן הקדושה וסביב רשעים יתהלכו וכי הטומאה נקראין עקרבא שנושכין אותנו וזה הוא שאמר פי חזי דהדרו להר סיני עקרבא דהיינו כוחות הטומאה ויונק מן הקדושה שהיה שם כי בהסתלקות הקדושה נשאר שם כוחות הטומאה וקיימא כי חמרא חיוורתא דהיינו רוב הקדושה שיונקים משם קיימין כי חמרא חיוורתא כמו שאמרין בעירובין רוכבי אתונות צחורות אלו תלמידי חכמים וכולי ומחמת רוב יניקתם משם מהקדושה קיימא פאתונות צחורות ואתונות צחורות פירוש חמרא חיוורתא ולזה אמר שמעתי בת קול אוי לי שנושבעתי וכולי היינו שמתאנגין שמוכרח להשפיע קדושה לסטרא אחרא: מסכת סנהדרין בפרק אחד דיני ממונות אמר ליה האי מינא לר' אבהו אלהכון גחכן הוא דא"ל ליחזקאל שכב על צדה השמאלית וכתוב ושכבתי על צדה הימנית אדהכי והכי אתי האי תלמודא א"ל מאי טעמא דשביעתא א"ל השתא אמינא לכו מלתא דשוניא לתרווייכו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו וכולי אם רחמן מלא רחום הוא מייסר את הגדולים אף הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל והקשה המהרש"א דמאי קאמר להו דשוניא לתרווייכו דמה שהשיב למין במנהגו של עולם במה תלה הדבר בשמיטה שהשיב לתלמוד ועוד הא מפורש בקרא אשר תשכב עליו תשא את עונם ונשאת עון בית ישראל ומה הוסיף לו ר"א במשל מנהגו של עולם ונראה לפרש דקושית המין היה פניו דכתיב יחזקאל ד' תשא את עונם ואני נתתי לה שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל וגומר ושכבת על צדה הימנית ונשאת עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה נתתי לה.

ועיין רש"י שחושב כל השנים שהיו בארץ ישראל מספר אותן השנים היה יחזקאל שוכב וזה לכאורה תמוה מאוד פניו דהם לא גלו רק בעון שמקטות והשאר שני השמיטה אין כאן חטא ושנת השמיטה לא היה רק שבעים וכנגדו היה גלות בבל ואם כן גם יחזקאל לא היה צריך לסבול רק שבעים יום ועל אותן הימים היתירין על שבעים אמר אלהכון גחכן הוא כמו שפורש רש"י ששוחק בבביאים שאמר לו יום לשנה וצנה לו לסבול נגד

כל השנים שהיו בא"י ולפי זה שפיר קאמר להו ר"א אימא לכו מלתא דשוןיא לתרנונייהו דהתלמיד שאל מ"ט דשביעתא ועל זה השיב אמר הקדוש ברוך הוא לישראל זרעו שיש והשמיטו שבע דלקאורה נראה דהאי זרעו שיש שפת יתר הוא דזריעה אינו בכלל מצוה אף באמת הדבר פשוט דזרעו שיש גם כן בכלל המצוה כדכתיב שיש שנים תזרע שדך והוא כיון דטעמא דשביעתא כדי שתדעו שהארץ שלי ובמה שמוכרין שדה אחת ואין זורעין בו ליכא היכרא דהארץ הוא של הקב"ה דהא אדרבה דרך אנשים להוכיר אפילו פחות מז' שנים ולזה אמר רחמנא זרעו שיש והשמיטו שבע כיון שדך בני אדם לזרוע שנה ולהוכיר שנה כמ"ש בבבא בתרא באתרא דמוכרי באגא ואם אינו מוכרין מפסידין הארץ מכל וכל אמנם זה הוא בח"ל פשעולם נוהג עפ"י דרך הטבע אבל בא"י שהפתוב נאמר עליה עיני ד' אליהו בה מראשית השנה וגומר ואין הארץ מתנהגת בדרך הטבע רק בהשגחת הקב"ה ואם יזכו ישראל הארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו ואם חס ושלום יחטאו פתיב והאדמה לא תתן את יבולה וזהו שצוה הקדוש ברוך הוא שיש שנים תזרע שדך ולא תבורי שנה אחר שנה כמנהג העולם רק השמיטו בשביעי מפני שהוא קודש דכל שביעי קודש הוא פחו שבת בראשית והקדוש ברוך הוא הוא המוציא פירות בארץ ישראל ולא הטבע והכתיב מנוחה לעצמו בשביעית כמו שבת בראשית ובזריעת שיש רצופים ובהשמת שבע יבנר לישראל שהארץ של הקב"ה ועל זה מסיים והם לא עשו כף אלא חטאו וגלו פירוש שלא האמינו בהשגחת השי"ת והוכירו שנה אחר שנה וכשהיה מגיע זמן זריעה בשביעית זרעו כי לא האמינו כי רק ארץ ישראל תחת השגחת הקדוש ברוך הוא ובנדאי לא הוכירו פולם בשנה אחת רק בשנה שנה זרע זה הוכיר והעולם נידון אחר רבו נמצא שחטאו ישראל כל השנים שהיו בארץ ישראל מה שהוכירו שנה אחר שנה מחמת חוסר האמונה שהיה בהם ולכך הוצרך יחזקאל לסבול מספר ימים נגד כל השנים שהיו בארץ ישראל כיון שהיה בכל שנה חטא חוסר אמונה בארץ ישראל.

אמנם מה שחטאו בזריעה בשביעית זה חטא יותר גדול שחיללו את הקודש דחילול שביעית כמו חילול שבת לכך היה גלות לכל ישראל שבעים שנה וחטא של חוסר אמונה שהיה בכל שנה סבל יחזקאל יום לשנה ובזה מיושב הפל ודו"ק: שם ויעבור הרנה במחנה וכולי באבוד רשעים רנה ומי איכא חדי קמיה קדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים והכתיב בצאת לפני החלוצ אומר הודו לד' כל"ח ואמר ר"י מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקב"ה שמח וכולי מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותו שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה א"ל מעשי ידי טובעין ביים וכו' שקשה והלא ישראל באמת אמרו שירה אחר שנטבעו המצרים וגם באחאב אחר מיתתו ועוד מה צרה יש באבידת אפיקורסין הגרועין יוקר מבהמות לכן נראה כי הנה מבואר הוא דכשהקדוש ברוך הוא עושה משפט ברשעים שמו מתגדל ומתקדש כדכתיב נודע ד' משפט עשה וכן ופירש רש"י בכמה מקומות ובנדאי הקב"ה חדי בזה אמנם זה דוקא כשהוא משפט צדק ולזה כל הלילה שקיטרגו המקטריגים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ולשבועת האבות הנכרח להציל את ישראל ולהטביע את מצריים למען יצאו ברכוש גדול וכיון שהללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז הנה נראה לפני המקטריגים כפיכול פעול בחיקו ותברך ולכך לא שמח במפלתן משא"כ אחר שיודו ביים

והיתה יהודה לקדשו והאמינו בד' וזכו ישראל ונעשה המשפט של המצרים משפט צדק ראוי לומר שירה על שנתגדל שמו של הקב"ה וכן ביהושפט דכתיב שם ועוד העם לא הכינו לבם וגו' לכה לא שמח וכן באחאב אשר בשבילו נגף ישראל פדכתיב ראיתי את העם נפוצים פי בהדי הוצא לקי כרבה ונענשו שלא במשפט לכה ליפא שמחה לפניו: בפרק חלק שאלו רומיים את ר' יהושע בן חנניא מנין שהקדוש ברוך הוא מטיה מתים ויודע מה שעתידי להיות אמר להו תרוננייהו מן המקרא הנה הנה שוכב עם אבותיה וקם העם הנה וזנה א"ל דלמא וקם העם הנה וזנה אמר להו נקוט מיהת פלגא בידך שיודע מה שעתידי להיות והוא תמוה דהיאך אמר תחלה תרוננייהו מן המקרא הנה ואחר כך חזר ואמר רק פלגא ב' קשה מה שיניך לשאול אם הקב"ה יודע עתידות פינן שהיא עושה הפל ברצונו ג' מה שיניכות אלו השני קושיות להדדי ולינישב כל זה נראה דהנה נדאי שהיו הרומיים יודעין הרבה פסוקים שנאמר בהן תחזית המתים כמו שנאמר ורבים מישיני עפר יקיצו אלה לחיי עולם רק שחשבו פינן שהבטחה עשויה להשתנות על ידי גרמת החטא דהא יעקב אף שהנבטח הנה ירא שפא יגרן החטא ד' על הטוב ולזה שאלו לו שפיר אם יודע מה שעתידי להיות פירוש אף שתלוי בבחירה פי כפר ידוע מה שכתב הרמב"ם שהידיעה והבחירה אי אפשר לאדם להשיג כלל ואם אמת הוא שהידיעה אמת אף בדבר שתלוי בבחירה אם כן על כרחך הקדוש ברוך הוא יקיים דכיון שיודע נדאי אינו מבטיח בשקר וע"כ יתקיים כמ"ש במקום אחר ואין מקום פאן להאריף מה שאין כן אם נאמר שאין לו ידיעה בדבר התלוי בבחירה יש לומר שפא יגרן החטא ויתבטל ההבטחה ולזה אף שאמר לו דלמא וקם העם הנה וזנה אמר ליה נקוט מיהת פלגא בידך פירוש פינן שעל כל פנים יודע אמת שהקדוש ברוך הוא ידע מה שעתידי להיות אף שדבר שתלוי בבחירה ממילא פינן שפוןזכר בקרא תחזית המתים שגם הרומיים יודעין מהרבה פסוקים המבטיחים תחזית המתים שוב אין לו לירא שפא יגרן החטא דכיון שהקדוש ברוך הוא יודע עתידות ואם הנה יודע שיגרן החטא לא הנה מבטיח וכיון שהבטיח יתקיים והא דייעקב הנה ירא מבואר אצלי בחידישי לתורה עיין שם: שם אחר הדבר הנה מאי אחר אמר רבא אחר שתפס הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר ליה חזור בך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן אמר ליה מי בראש אמר ליה בן ישי בראש אמר ליה אי הכי לא בעינא והוא תמוה מאוד א' דגוף הדבר תמוה שיתפוס הקב"ה לירבעם בבגדו מפני מה לא תפס לכל החוטאים כמו לאחאב ולמנשה ב' פינן שאמר לו אני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן ממילא משתמע שירבעם בראש שהקדים אתה לבן ישי ואחר כך חזר בו ואמר לו בן ישי בראש ג' דעל כרחך הטייל בגן עדן עם בן ישי הוא אחרי מותו שמחיים אי אפשר לו לילך לג"ע ואם כן קשה טובא דמשום שכן ישי ילך בראש לא רצה לחזור בו הא בודאי אם לא יחזור יירש גיהנם וכי לא עדיף לילך אחר בן ישי מלירש גיהנם ד' שהקדוש ברוך הוא אמר בן ישי ולא אמר דוד הא בתהלים ד' על הפתוב עד מה כבודי לכלימה פירש רש"י שקורין אותי בן ישי וכי אין לי שם ולמה לו להקדוש ברוך לעשות כבודו של דוד לכלימה לקרא אותו בן ישי ולא קרא אותו בשמו ולינישב כל זה נראה דהנה כפר כתבתי כמה פעמים שדבר לקרות הסיבה בשם המסבב כגון אם ראובן יסבב סיבות שיהרג שמעון על ידי אחד דבר לומר שראובן הרגו לשמעון אף שראובן לא הרגו וכיון שהקב"ה הוא סיבת כל הסיבות כשנולד התעוררת תשובה באדם על ידי היצר טוב

או על ידי התורה יכולין אנו לקרא להקב"ה שהוא הנה המעוררו לתשובה לזה אומר
שפא פעם אחת לירבעם התעוררת תשובה גדולה על ידי היצר טוב או על ידי התורה
קורא התעוררת התזקה הזו לחשוב פאלו תפסו בכגדו ואמר ליה חזור בך וארורים
הרשעים שאפילו בשעה שמעוררין לתשובה אין תשובתן שלימה והיה חושב במחשבתו
שהוא יותר גדול מדוד ולזה חשב בשכלו שאם יחזור בתשובה יהיה חשוב יותר מדוד
ולכך אומר בשם הקב"ה שהקב"ה נאחריו הוא נאחריו דוד יטיילו בגן עדן ולכך קרא
אותו בן ישי ולא דוד שהוא מאמר ירבעם בשם הקדוש ברוך הוא ואמר אחר כך מי
בראש פלומר אתישוב בדעתו פשאחזור בתשובה אצטרף לעלות לרגל ירושלים
והמלוכה לדוד ולזה אומר בן ישי בראש פלומר פשאחזור בתשובה על פרחו צריך
לעשות לבן ישי בראש ולכך אומר אי הכי לא בעינא והורה לנו בזה המאמר איך שהקנאה
מוציא את האדם מן העולם: שם רב אשי אוקים אג' מלכים אומר למחר נפתח בחברין
אתא מנשה אתחזי ליה בחלמא אומר חברו וחברי דאביה קרית לן מהיכא בעית למישרי
המוציא אומר ליה לא ידענא אומר ליה מהיכא דבעית למישרי המוציא לא גמרית וחבר
קרית לן אומר ליה אגמרו לי מיהא ולמחר דרשינו ליה משמך בפרכא אומר ליה מהיכא
דקדים בישולא אומר ליה מאחר דחכמיתו וכו'.

והוא תמוה א' למה הקשה לו דוקא מברכת המוציא מהיכן ידע מנשה שרב אשי לא ידע
דין זה ב' קשה אמאי לא סידר אותן רבי במשנה כיון שמנשה היה קודם והיה מקנבל
אצלו דין זה ג' הלשון קשה דאמר מהיכא בעית למישרא המוציא לא היה לו לומר אלא
מהיכא קשרי המוציא או מהיכא קשרית המוציא ד' דקאמר אי חכימת איזה חכמה הוא
הא לא הוי אלא דבר מקנבל מרבו ה' הלא בלאו הכי ידוע שמנשה היה גדול בתורה
כדאמרין שהיה דורש פ"ה פנים לתורה וליישוב כל זה נראה דרימו לו דרף חכמה דהנה
בהלשון שתקנו חכמינו ז"ל בברכת המוציא תמוה מאוד דבכל הברכות תיקנו לשון בורא
פגון בורא פרי האדמה בורא פרי העץ בורא פרי הגפן דלשון בריאה לאמר על בריאת
יש מאין מה שאין פן בלשון המוציא דמשמעתו יש מיש כמו המוציא מחבירו והוא הלחם
גם פן נברא יש מאין כמו שאר ברואים והיה להם לתקן על הלחם גם פן לשון בורא
וזהו שהקשה מנשה לרב אשי דרב אשי היה מסדר הש"ס על המשניות וביאור על כל
משנה ומשנה ביאור רחב לתרץ כל מה שקשה על כל דיבור ודיבור של המשנה וזה
ששאל לו מהיכא בעית למישרא המוציא פלומר מהיכן נתרצית על מה שמתחיל ברכת
הלחם בהמוציא שמשמעו יש מיש ולא בבורא כמו שאר ברכות ולזה מתרץ לו ונקדים
לזה דהנה עוד קשה דאמאי בברכת הגפן מברכינן בורא פרי הגפן ולא מברכינן בורא
זין והטעם שהיין מעשה בני אדם הוא אם פן והלחם נמי מעשה בני אדם ונברך בורא
פרי הלחם אמנם באמת לא קשה מידי דהא אנו כדמעיקרא מברכינן כמבואר בברכות
ובסוף פתובות איתא עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת ואם שפן יהיה
אחר.

התיקון מכל שפן קודם הקילקול שקילקל אדם ותדע לה שפן הוא דהא בקללה פתיב
בזעת אפה תאכל לחם וכמה גיעות יגע אדם הראשון מפלל דקודם חטא לא היה לו שום
גיעה והיה הפל מוכן לפניו והנה גלוסקא הוא רק דרף משל והיינו שיהיה כל צרכו מוכן
בלא גיעה ולזה שפיר מברכינן המוציא לחם דבתחלת הבריאה היה מוציא גלוסקאות

שְׁהֵם מוֹכְנִים כְּמוֹ לֶחֶם וְהִנֵּה בְּחִידוּשֵׁי לְתוֹרָה בְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלוֹתָהּ בְּחֻטָּא הַמְתְּאוּנְנִים עַל הַפְּתוּב וְכִרְנוּ אֶת הַדְּגָה וְכוּלֵי עֵינַי שֶׁם שֶׁהָאֲרַכְתִּי מְאוֹד וְכֵאן אֵין מְקוֹם לְקַבֵּל אֲרִיכוּת לְכֵן אֶקְצֹר בְּאַמְרִים.

כִּי כָּל מְזוּן מְחֻיָּב לִהְיוֹת מְתִיחֵס אֶל הַגְּזוּז וְלִזְהָ כָּל מִין וּמִין יֵשׁ לוֹ מֵאֲכָל אַחֵר וְלִזְהָ יִשְׂרָאֵל שֶׁפְּסָקָה זִנְהֻמָּתָן בְּשַׁעַת נְתִינַת הַתּוֹרָה הָיוּ קְרוּבִים לְרוּחָנֵי יוֹתֵר מִן הַגְּשָׁמִי וְלִזְהָ הָיָה מֵאֲכָלָם מִן וְאַמְרִינוּ בִּשְׁ"ס שֶׁהוּא מֵאֲכָל שְׁמֵלֵאכִי הַשְּׂרֵת אוֹכְלִין אוֹתוֹ וְלִזְהָ הָעֶרֶב רַב שֶׁלֹּא הָיָה מוֹכְנִים שִׁיְהִיו יְכוּלִין לְאָכֹל מֵאֲכָל כְּזֶה וְכֵן הִרְבֵּה יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹר הַזֶּה לֹא הָיוּ מוֹכְנִים הַתְּאוּוּ תְּאוּוֹה לְאָכֹל מֵאֲכָל עַב דְּהֵינּוּ בְּשֵׁר גְּשָׁמִי וְלִכְפָּה אַף שֶׁהָיָה לָהֶם שְׁלִיו מְכָל מְקוֹם הָיָה מְתְּאוּוֹיִן לְבִשְׂר גְּשָׁמִי מְפָנִי שֶׁהַשְּׁלִיו הִרְאִישׁוֹן הָיָה קְרוּב אֲצֵל הַרוּחָנֵי כְּמוֹ הַמֶּן וְכֵן אַף שֶׁהָיָה לָהֶם מְקָנָה רַב מְכָל מְקוֹם שֶׁפִּינוּ שְׁנִזְדַּכְכָּה בְּמִקְצַת בְּאַמְצָעוֹת הַיִּשְׂרָאֵל הַצְּדִיקִים שֶׁבָּהֶם לֹא הָיָה יְכוּלִים לְאָכֹל הַבִּשְׂר גְּשָׁמִי וְלִכְפָּה הַתְּאוּוּ תְּאוּוֹה שִׁיְהִיָּה יְכוּלִים לְאָכֹל הַבִּשְׂר גְּשָׁמִי עֵינַי שֶׁם שֶׁהָאֲרַכְתִּי הִרְבֵּה מְאוֹד הַיּוֹצֵא לְנוּ מִזֶּה שֶׁמֵאֲכָל יִשְׂרָאֵל הָיָה דְּבַר הַקְּרוּב אֲצֵל הַרוּחָנֵי וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְסַפֵּן מֵאֲכָלִים הַגְּשָׁמִים וְלִפִּי זֶה אָדָם הִרְאִישׁוֹן קוֹדֵם הַקִּילְקוּל וְנֵאִי שֶׁהָיָה גַם כֵּן מֵאֲכָל רוּחָנֵי מֵאֲכָלוֹ וְלִפִּי זֶה שְׁפִיר מְבָרְכִינוּ הַמוֹצִיא לֶחֶם דְּהִנֵּה מְלֻבֵּד שֶׁפָּרָא מֵאֲכָל הָאָדָם יֵשׁ מֵאֵין יוֹתֵר הַפְּלִיא לַעֲשׂוֹת שְׂאֵף שִׁיְצָא מֵהָאֲרִץ הַגְּשָׁמִי הוֹצִיאָו מִן הָאֲרִצְיֹוֹת וְעִשָּׂאוֹ רוּחָנֵי וּבְנֵדָאֵי רְאוּי לְבַרְךָ עַל הַנֶּס הַיּוֹתֵר מְפָלִיא וְלִכְפָּה מְבָרְכִינוּ שֶׁהוֹצִיא מִן הָאֲרִץ הַגְּשָׁמִי רוּחָנֵי וּבְנֵדָאֵי רְאוּי לְמֵאֲכָלוֹ וְאַנּוּ כְּדַמְעֵיקְרָא מְבָרְכִינוּ וְזֶה שֶׁהַשֵּׁיב מְנַשֶּׁה לְרַב אִשֵּׁי מֵהִיכָא דְקִדִּים בִּישׁוּלָא כְּלוּמַר אֲנִי מְבָרְכִינוּ עַל דְּמַעֲיָקְרָא מֵהִיכָא דְקִדִּים בִּישׁוּלָא שֶׁהַמֵּאֲכָל הָיָה תִּיקְרָה רְאוּי לְאָדָם וּמִמִּילָא יְדַעִינוּ שְׂאֵז הָיָה קְרוּב לְרוּחָנֵי וְהִנֵּה צָרִיף לְהוֹצִיא מִן הָאֲרִצְיֹוֹת וְלִזְהָ מְבָרְכִינוּ הַמוֹצִיא וְלֹא בּוֹרָא וּבְזֶה אֲתִי שְׁפִיר מַה שֶׁהַקְּשָׁה הַטּוּרִי זֶהֱב אֵהָא דְאַמְרִינוּ הַתֵּם בְּשִׁלְמָא אֵי אֲמַרִינוּ הַמוֹצִיא אֲשַׁמְעִינוּ טַעְמָא וְאַשְׁמַעִינוּ הַלְכָתָא וְהַקְּשָׁה הַטּוּרִי זֶהֱב דֵּהָא גַבֵּי בְּרַכּוֹ אֶת ד' הַמְּבֹרָךְ אֲמַרִינוּ שִׁיּוֹצִיא עֲצָמוֹ מִפְּלֹגְתָא וְגַם קִשָּׁה הַלְשׁוֹן דְּאַשְׁמַעִינוּ טַעְמָא וְלִפִּי הַנִּזְכָּר לַעֲיֵל אֲתִי שְׁפִיר דְּלִכְאוּרָה קִשָּׁה דְאַף דְּעִיקָר בְּרַכָּה עַל הָעֶבֶר מְכָל מְקוֹם בְּעִינוּ שְׁנֵהֲנָה עֲדִינּוּ מֵהַבְּרִיאָה כְּמוֹ בְּרַכַּת בּוֹרָא מְאוּרִי הָאֵשׁ מַה שְׂאֵין כֵּן בְּבִרְכַת הַמוֹצִיא שְׂאִינְנוּ כָּל עַכְשָׁיו.

וְלִתְרִין זֶה נֹאמֵר שֶׁהַמוֹצִיא נֹאמֵר עַל שְׁמוּכָן לְהוֹצִיא כְּמוֹ הַמוֹצִיא מִחֲבִירוֹ וְכִינוּ שְׁלַעֲתִיד מְחֻזָּר לִהְיוֹת כְּפֵה וְאַמְרִינוּ הַיּוֹם אִם בְּקוּלוֹ תִשְׁמַעוּ וְהוּכֵן כָּל יוֹם וְיוֹם לִהְיוֹת כְּפֵה לְכָף מְבָרְכִינוּ יוֹתֵר הַמוֹצִיא וְלִכְפָּה מְבָרְכִינוּ עַל דְּקִדִּים בִּישׁוּלָא לַעֲשׂוֹת פּוֹעֵל דְּמִיוֹן שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל תִּיקְרָה מְשִׁתְּחִילוֹ לְשׁוּב נִגְמָרִין עַל יְדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהַיִּשְׂרָאֵל אֵין צָרִיף רַק לַעֲשׂוֹת הַתְּחִלָּה כְּמֵאֲמָרָם ז"ל אִם אַתֶּם פּוֹתְחִים נִקְבַּ כְּמַחַט סְדָקִית וְכוּלֵי וְדִין זֶה חִידוּשׁ מְנַשֶּׁה וְהוּכָשֵׁר בְּעִינֵי רַב אִשֵּׁי וְקִבְעוּ לְדִינָא: שֶׁם בִּיקְשׁ דּוֹד לַעֲבֹד עֲבוּדָה זְרָה שְׁנֹאמֵר וְדוֹד בָּא עַד הָרֵאשׁ וְהִנֵּה חוּשֵׁי הָאֲרָכִי לְקִרְאָתוֹ וְא"ל מִלָּךְ שֶׁפְּמוּתָהּ יַעֲבֹד עֲבוּדָה זְרָה אֲמַר לָיָה מִלָּךְ שֶׁפְּמוּתִי יִהְרַגְנּוּ בְּנוֹ א"ל מ"ט נְסִיבַת יַפֶּת תֹּאֵר וְהוּא תְּמוּהָ מְאוֹד דְּבִשְׁבִיל שְׁבָנוּ רוּצָה לְהַרְגוֹ יַעֲבֹד עֲבוּדָה זְרָה וְנִרְאָה לַפְעַנ"ד לִיְיָשֵׁב עַל נְכוּן דְּהִנֵּה שֶׁם ע"ז לֹא נֹאמֵר דּוֹקָא עַל עוֹבְדֵי כּוֹכְבִים וּמְזֻלוֹת כְּמִבְּנוֹרָא בְּבָבָא בְּתֵרָא דְּרַף ק"י שְׂאֵמֵר יְהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשׁוֹם

כָּהֵן מִקְּבוֹלֵי מִבֵּית אָבִי אָבָא לְעוֹלָם יִשְׁפִיר אָדָם אֶת עֲצָמוֹ לְעִבּוּדָה זָרָה וְלֹא יִצְטָרֵף לְבְרִיּוֹת וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵי ע"ז עִבּוּדָה שֶׁהוּא זָרָה מִמֶּנּוּ עֵינֵי שָׁם.

אֵלָּא אֲפִילוֹ אִם מֵאֲמִין עַל שְׁאֵר אֵיזָה סִיבָה לֹאמַר שְׁעַל יְדֵי סִיבָה זוֹ יִמָּצֵא פְּרִנְסָתוֹ וְלֹאמַר כּוֹחַ וְעוֹנָם יְדֵי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל וְגוֹמֵר וְנִקְרָאת עִבּוּדָה זוֹ עִבּוּדָה זָרָה כְּמוֹ שְׁאָמַר אִיּוֹב ל"א אִם אֲשַׁמַּח כִּי רַב חֵילִי וְגוֹמֵר אִם אֲרָאָה אוֹר כִּי יִהְיֶה [כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ טוֹבָה רַבָּה עַד שֶׁיֵּאִירוּ עֵינָיו] וַיִּפֹּת בְּסִתֵּר לְבוֹ וְחָשַׁק יְדֵי לְמוֹ כִּי [כְּלוֹמַר שֶׁיֵּאִמַר כּוֹחַ וְעוֹנָם יְדֵי נִתַּן כֹּל הַטּוֹב] לְפִי גַם הוּא עוֹן פְּלִילִי כִּי כַח שְׁתִּי לֹאֵל מִמַּעַל וְעֵינָיו מֵה שֶׁפִּתְבַּחְתִּי בְּמָקוֹם אַחֵר לְפָרֵשׁ מֵה שְׁאָמְרוּ חז"ל שֶׁיֵּשׁ אֲנִי מִשְׁמַעְמִינִים לְאַבְק שֶׁבְּרַגְלֵיהֶם וְאַף בְּשִׁירוֹת שֶׁמִּשְׁרַת אוֹ עוֹבֵד עִבּוּדָה שְׁאֵינָה לְפִי כְּבוֹדוֹ יֵשׁ לְקִרּוֹת לְעִבּוּדָה זוֹ עִבּוּדָה זָרָה כְּלוֹמַר שֶׁזֶר מַעֲשָׂיו בְּעִבּוּדָה זוֹ וְלִפִּי זֶה לְכֹל אֶחָד יֵשׁ לוֹ עִבּוּדָה זָרָה אַחֲרַת וְנִמְשִׁיל לָזֶה כִּי לֹאֵשׁ עָנִי שֶׁיִּכּוֹל לְפָרֵס עֲצָמוֹ בְּמִלְאֶכֶת חַיִּיט שֶׁהוּא אֲנִי מְנַוֵּת נִקְיָה וְעוֹשֶׂה מְלָאֶכֶת בְּוֶרְסִי לָזֶה יֵשׁ לִיחֹס וְלֹאמַר עָלָיו שֶׁזֶר מַעֲשָׂהוּ כִּי מְלָאֶכֶה כְּזוֹ אֵף לֹאֵשׁ כְּזוֹ אֵינוֹ כְּבוֹדוֹ וְלֹאֵשׁ עֲשִׂיר אֵף מְלָאֶכֶת חַיִּיטִין אֵינוֹ כְּבוֹדוֹ כִּי יִכּוֹל לְפָרֵס עֲצָמוֹ בְּמִלְאֶכֶה שֶׁל בָּסֵם וְלִכְּוֹן מְלָךְ אֵף מְלָאֶכֶת בָּסֵם אֵינוֹ כְּבוֹדוֹ כִּי אֵין צָרִיף לְשׁוֹם עִבּוּדָה כִּי הַמְּלָךְ יִכּוֹל לְהַסְפִּיק לוֹ פְּרִנְסָתוֹ וְכִלּוֹם חֹסֵר וְהֵנָּה הַבַּעַל עֲקִידָה בְּפָרְשַׁת שׁוֹפְטִים כְּתִב בְּקִרְא דָּאֵל תִּרְאוּ וְאֵל תִּחַפְּזוּ שְׁאָמְרוּ חז"ל שֶׁזֶה הַכֹּהֵן מְדַבֵּר וּמִשְׁמִיעַ וּמִי הָאֵשׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֵם כִּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מְשִׁמִּיעַ וְהָאֵשׁ אֲשֶׁר הוּא יָרָא וְרָף לֵבָב שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מְשִׁמִּיעַ שׁוֹשׁ שְׁלִשָּׁה כִּיתוֹת בְּנֵי אָדָם יֵשׁ אֲשֶׁר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַד מְשַׁגֵּיחַ עֲלֵיהֶן וְנוֹתֵן לָהֶם כָּל צָרְכָן כְּמוֹ ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי וְחִבְרִיו וּמֵאוֹכְלֵי שְׁלֶחַן הַמְּלָךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵם וַיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁצָרִיכִין לְסִיבּוֹת אֲמָנָם אֲשֶׁרֵי לְמִי שְׁאוּמָנָתוֹ בָּסֵם וְאוֹי לוֹ לְמִי שְׁאוּמָנָתוֹ בְּוֶרְסִי.

וַיֵּשׁ אֲשֶׁר הַמְּלָךְ רֹדֵף אַחֲרָיו וְכֹל הַסִּיבּוֹת לֹא יוֹעִילוּ לוֹ עֵינֵי שָׁם וְלִפִּי זֶה נִרְאָה דָּאֲצֵל מִי שֶׁהוּא כֹר' שְׁמַעוֹן וְחִבְרִיו שֶׁרֹאָה שֶׁפְּרִנְסָתוֹ מְזוּמָנָת לוֹ עַל פִּי נְסִים מִהַשָּׁם וְתִכְרֵף וַיִּעֲסֹק אֲפִילוֹ בְּמִלְאֶכֶת בָּסֵם וַיִּמְעַט בְּעִבּוּדַת הַשִּׁי"ת נִקְרָאת עִבּוּדָה זוֹ עִבּוּדָה זָרָה שֶׁזֶר מַעֲשָׂהוּ כִּינֵן שְׁמִשְׁלַחַן גְּבוּהָ קָא זָכוּ מֵה שְׁאֵין כֵּן לְשְׁאֵר בְּנֵי תוֹדָה שֶׁהֵן צָרִיכִין לְסִיבּוֹת אֲמִצְעִיּוֹת מְכָל מָקוֹם אִם יַעֲסִקוּ בְּמִלְאֶכֶה נִמְכָּזָה הַמְּבַטְלוּ מִתּוֹרָה וְעִבּוּדָה מְלָאֶכֶה זוֹ נִקְרָאת עִבּוּדָה זָרָה שֶׁזֶר מַעֲשָׂהוּ וְעַל זֶה נֵאֱמַר וּמִשְׁנַאי אֶהְבּוּ מִנֵּת וְלִפִּי זֶה נִרְאָה דְּדוֹד הַמְּלָךְ אֲשֶׁר עָלָיו נֵאֱמַר וְדוֹד בְּרַבְבוֹתָיו וְכֹל מִלְחָמוֹתָיו הָיָה עַל פִּי הַשְּׁגָחָה וְנִסִּים שְׁאֵינֵן בְּדִרְךָ הַטָּבַע כְּמוֹ בְּגִלְתִּי וְהִכָּה עַל שְׁמִנָּה מֵאוֹת חֲלָל וּמַעוֹלָם לֹא הָיָה צָרִיף דְּוֹד לְחֶרֶב וְחִנִּית וְכֹאֲשֶׁר הָיָה רוֹצֵה בְּמִלְחָמַת אֲבִישָׁלוֹם לְבַקֵּשׁ סִיבּוֹת אֲמִצְעִיּוֹת וְדַבֵּר זֶה מְכַנֵּן אוֹתוֹ בְּשֵׁם עִבּוּדָה זָרָה כִּי הוּא עִבּוּדָה זָרָה לוֹ לְדוֹד וְכֵן כְּתִב הַמְּהַרְשֵׁ"א בְּדוֹר אֲנוֹשׁ שֶׁעִבּוּדָה זָרָה שְׁלָהֶם הָיְתָה שְׁאָמְרוּ בְּגִדְוֹלַת עֶבֶד נִיכָר גְּדוֹלַת רַבּוֹ כְּתִב ז"ל מֵאַחַר שְׁאֵין אֲמִצְעִי בֵּינֵינוּ וּבֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכֵן הִנְבִּיא מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמָה שֶׁהִשְׁעֵנוּ עַל מְצָרִים וּשְׁאֵר מְלָכִים וּמְכַנֶּה אוֹתוֹ בְּשֵׁם עִבּוּדָה זָרָה וְזֶהוּ שְׁאָמַר מְלָךְ שְׁפָמוֹתָהּ יַעֲבֹד עִבּוּדָה זָרָה.

כְּלוֹמַר מְלָךְ שְׁפָמוֹתָהּ אֲשֶׁר כָּל מִלְחָמוֹתָיו הָיָה שְׁלֵא בְּדִרְךָ הַטָּבַע רַק בְּדִרְךָ גַּם הַשִּׁיב לוֹ מְלָךְ שְׁפָמוֹתֵי יִהְרַגְנוּ בְּנוֹ כְּלוֹמַר הָרִי אֲנִי רוֹאָה שְׁד' סֵר הַשְּׁגָחָתוֹ מְעַלֵּי שְׁהִסִּית בְּנֵי כִּי לְהַרְגֵנִי וְלִכְּוֹ אֲנִי צָרִיף לְאֲמִצְעִיּוֹת.

והשיב לו חושי הארכי מאי טעמא נסיבת יפת תאר והיה לה לדרוש סמוכין פירוש הגוף
רואה שהעונש הוא מדה כנגד מדה והנה רואה שהקדוש ברוך הוא משגיח עליה וכמו
שאמר הכותב כדרכיה אשפות ונדעת כי ד' הוא המפה וכיון שידעת פי מד' הוא אדרבה
הנה רואה שלא סר השגחתה ממה ואת אשר יאהב יוכיח: מסכת מכות בפרק אלו הן
הלוקין שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם כיון
שהגיעו להר הבית וכו' ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים וכולי עיין מזה במס' ברכות
בד"ה פל דבור וכולי עיין שם: מסכת עבודה זרה בפרק לפני אידיהו אלא פה אומרים
האומות לפני הקב"ה ישראל שקבלו היכן קיימו אמר הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את
התורה אמרו לפני רבוננו של עולם כלום יש אב מעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל
אמר להם יבואו שמים וארץ ויעידו בישראל שקיימו כל התורה כולה אמרו לפני רבוננו
של עולם אף שמים וארץ נוגעין בעדותן דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים
וארץ לא שמתי וכולי אמר להם יבואו מכם ויעידו בישראל שקיימו כל התורה כולה
יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת אלילים יבא לבן ויעיד ביצחק שלא נחשד
על הגזל יבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העריות יבא נבוכדנצר ויעיד
בחנניא מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם יבא דרינוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את
התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואלפיז התמני ויעידו בישראל שקיימו כל
התורה כולה שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו.

דברים הללו צריכין ביאור היטב א' דהיאך שינה שהקדוש ברוך הוא שהוא העד הוא
הדיין לפלפל עצמו עם האומות וכי תראה להם בנבואה או בכלום ידבר בהם ב' תמוה
היאך שינה לומר שיפסלו הקדוש ברוך הוא לעדות ג' דאמר שיבא נמרוד לאברהם ולבן
ליצחק וכי יקומו לבן ונמרוד בתחזית המתים להעיד בהם ד' וכי האומות אומרים
שאברהם ויצחק לא קיומו את התורה הלא הם לא אמרו רק על הישראל שבדור הזה
שלא קיימו את התורה ה' קושית המהרש"א אמאי לא חשיב בלעם שהיה גם כן נביא
עכו"ם ו' תמיה גדולה בעיני דאטו בלדד השוחי ואלפיז התמני וצופר הנעמתי היו אצל
כל אחד מישראל שיעידו שקיימו את התורה אם לא על פי נבואה הא נבואה אינו רק
שיודע מפי הקדוש ברוך הוא שהגיד להם וכיון שפבר פסלו להקב"ה שיאמרו כלום יש
אב מעיד על בנו היאך יאמינו בנבואה שמעיד בשמו ובביאור הדברים נראה דמקודם
נקדים מה שכתבתי זה כמה פעמים דכל היכי שהש"ס רוצה ליישב שלא תקשה כל
משפטי השי"ת מיישב אותו דרך פילפול כאילו מפלפל עמהם.

והנה לכאורה תמוה גדולה על משפט השי"ת לעתיד לבא דלעתיד לבא כתיב בקרא העיר
היוצאת אלף תשאר מאה והיוצאת מאה תשאר עשרה. וזה והיה על ידי בזווי ובזווי
דבזווי כמבואר בכתובות ולמה במצרים כשרצה להמית הרשעים שבדור היה חושב
בכדי שלא יראו המצרים במפלתן של רשעים ולעתיד לבא יהיה להיפך וליישב זה נראה
דהנה הקב"ה יש בו מידת צדיק שהוא מוצדק מכל בריותיו שאפ"ל רשעים שבגיהנם
מצדיקו עליהן את הדין ולכך לעתיד לבא כשרצה להגביה קרו ישראל במעלה שאין
למעלה הימנו וכל הרשעה כולה פעשן תכלה ואנתה לא אעשה כלה וכיון שהאומות
יודעין שיש הרבה רשעי ישראל לא יצדיקו עליהן את הדין ולכן מוכרח הוא לכלות כל
רשעי ישראל בפרהסיא ולא ישארו רק צדיקים עד שבעצמם יפירו שראונו הישראל

להנשא במעלה הגדולה כזו ויצדיקו עליהן את הדין כמו הרשעים שבגיהנום ויאמרו יפה זכית יפה חיבתך במבואר בשיר השירים ה' בקרא דמה דודך מדוד שפכה השבעתנו ופירש רש"י שם שפך שואליו האומות לישראל מה אלקיכם שפך אתם נצלבין עליו כמו חנניא מישאל ועזריה ולזה פשיבא לגאלם ולנשאם יעידו האומות שפן ראוי להם שיהי הו נהרגין ונצלבין עליו כמו חנניא מישאל ועזריה.

ולפי זה אתי שפיר כל הסוגיא בסייעתא דשמיא שמקודם אמר הקב"ה אני מעיד בהם הכוונה לתרץ מה שלא עשה זה לכלות הרשעים בציונעה ועל זה אמר בלשון מליצה אני מעיד בהם.

כלומר אם יעשה בציונעה לכנות הרשעים ולהשאיר הצדיקים שהקדוש ברוך הוא יעיד עליהם ועל זה אמר שלא יהיה צדוק הדין שהאומות לא יצדיקו את הדין עליהם כי הם ידעו שהיה בניהם הרבה רשעים ולא ידעו אם יכלו או לאו וזהו פוננת אמרם כלום אב מעיד על בנו' כלומר כמו שאין האב מעיד על בנו כמו כן אין מה שהשם יתברך יודע אין בזה עדות להיות צדוק הדין נגד האומות שאין יודעין וחסור ואמר יביאו שמים וארץ ויעידו פירוש כי כשהישראל בשלונתן ויושבין על ארצותם היו פירותיהן משוננה מדרך הטבע כי שפעת השמים והמזלות היה גדולה מאוד כמו שמצינו שאשכול אחד היה משקלו ק"כ אבנים מה שאין כן פשארץ ישראל ביד האומות נחמטטו לאין ערוך ובנדאי פשיחזיר לישראל בעת הגאולה ודאי שיהיה פירותיה פבראשונה וממילא ניכר מזה צדקת ישראל.

ועל זה אמר שמים וארץ נוגעין בעדותן כלומר אין בזה צדוק הדין כי יאמרו האומות ששפע השמים והארץ תלוי בתורה והאומות אומרים תנה לנו מראש ונעשנה ואם כן אין בזה צדוק הדין ולזה אחר יבואו מהן ויעידו פירוש לכה צריף דבר מפורסם שיראו צדקת הנשארם לעין כל כי יסבלו יסורים קשין ומרים ולא יסוגו אחר מאמונתם וכמו שאמר מה דודך מדוד עיין שם ויעידו בעצמם כמו שהעיד נמרוד על אברהם ונבכדנצר על חנניא מישאל ועזריה ובזה יהיה צדוק הדין גדול וממילא יזכו גם כן למתנות רבות כמו שאמרו שלשה מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן על ידי יסורין משא"כ במצרים לא היה צריף צדוק הדין כי לא נענשו המצרים רק בדבר אשר זדו עליהם ומה שאמר יבא בלדד השונחי וכולי פירוש כי הם יעידו על איוב כי איוב שהיה מחסידי עכו"ם וכשבאו עליו יסורין התרים כלפי מעלה ובקיש להפוך קערה על פיה מה שאין כן ישראל נהרגין ונצלבין ונשרפין על קדושת שמו ותברך ועומדין באמונתם ובזה יראו ההפך של שבין צדיקי ישראל לצדיקי עכו"ם ויהיה צדוק הדין גדול: שם אומרים לפניו רבוננו של עולם תנה לנו מראש ונעשנה וכולי אלא אף על פי כן מצנה אחת יש לי וסופה שמה לכו ונעשו אותה מיד כל אחד ואחד הולך ועושה סופתו בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז ומיד כל אחד ואחד מבעט בסופתו ויוצא ובביאור הדברים נראה כי הטעם של סופה שהיא ב' דפנות וג' אפילו טפח כי ד' מספים יש רעש אש ערפל נוגה ומשה לא היה נגש רק עד הערפל כדכתיב ומשה נגש עד הערפל כמבואר באלשיך חבקות ג' ולא היה למשה רק הגשה בשלישית וסופה רמז לענני כבוד פיזוע ולכה עושין שני שלימות והשלישי רק משהו לרמז כי אי אפשר להגיע רק משהו לשלישית אפילו

למשה ולזה כיון הש"ס פי ישראל בעת שהקדוש ברוך הוא משפיע עליהן ההשגחה מסתירין פניהם כדכתיב במשה ויסתר משה פניו וכמו שהאר"י בזה הרמב"ם במ"נ אמר שהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה פירוש שישפיע ההשגחה הגדולה וישראל פשפואין להשיג עושין מסכים גדולים פי יראון לצאת חוץ מגדרם כמו שאמרו חז"ל משה מחיזה לעצמו אהרן מחיזה לעצמו ישראל מחיזה לעצמו: שם חלילה לה להמית צדיק עם רשע חולין הוא לה ולא והכתיב והכרתי ממה צדיק ורשע הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור והקשה המהרש"א דמה ענין קושא זו להא דאמר חולין הוא לה ונלע"ד לתרץ דהנה רש"י בפ' משפטים בקרא דנקי וצדיק אל תהרוג דככול יצא מב"ד זכאי וראו חוב שישחזירו אותו ת"ל צדיק אל תהרוג וזה כבר צדיק יצא מפי בית דין פי לא אצדיק רשע דהרבה שלוחים למקום עיין שם בשנינו לשון היצא מזה שמצינו צדיק לפעמים כשהוא צדיק בעיני הבריות ולפי זה אתי שפיר דבלאו הא דחולין הוא לה לא הוי קושא קראי אהדדי דיש לומר דקרא והכרתי ממה צדיק ורשע היינו צדיק בעיני הבריות אף שהוא חניב בדין השם ותברך אבל השתא דמפרש חלילה חולין הוא לה קשה שפיר דלשון חלילה משמע שעול הוא נגדו ותברך וזהו בצדיק בדין השם ותברך אבל בצדיק בעיני הבריות ותיב בדין השם ותברך שאז אינו עול בחיקו ותברך כיון שהוא חניב בדינו ולא שייך לומר חלילה לה מעשות זה דמהיכא תיתי לא יעשה כה אף מכל מקום כיון שהוא צדיק בעיני הבריות יש חילול כבודו פי יאמרו בצדיק כרשע ואף תם ורשע הוא מכלה וכמו שאמר איוב וזהו שמפרש חולין הוא לה דהיינו שיש חילול כבוד ומשמע דאפי' אינו צדיק בעיני הש"י רק בעיני העולם מ"מ אין לעשות כה אף שאינו עול בחיקו מ"מ אין לעשות זה מפני חילול השם ומקשה שפיר קראי אהדדי דא"כ היאך משפחת לה האי דכתיב והכרתי ממה צדיק ורשע ועל זה משני הא בצדיק גמור כלומר כשהוא צדיק גמור בעיני העולם אז יש חילול כבוד להשי"ת אף שתיב בדין השם ותברך מה שאין כן בצדיק שאינו גמור בעיני הבריות דאיכא למחשדיה קצת ליכא שוב חילול כבוד.

ובזה יש לפרש הכתוב פי הוא תמוה שמתחלה אמר האף תספה צדיק עם רשע ואחר כך אמר אולי יש חמשים צדיקים ונשאת לכל המקום כיון שמקודם לא אחר רק טענה ששייך להציל הצדיק ואחר כך טען על כל המקום שאין זה ענין להא דהאף תספה ואחר כך חזר ואמר חלילה לה להמית צדיק עם רשע והנה בצדיק כרשע דזה גם כן אינו טענה רק נגד הצדיק ואחר כך חזר ואמר חלילה לה השופט כל הארץ לא יעשה משפט שהוא מיותר ולכן נראה דהנה הא שהצדיק מגין על הדור הוא רק כשהעונש הוא כללי שמיזיק גם לצדיק כגון ועצר את השמים.

אז הצדיק גמור מציל. אף העונש כשהוא פרטי שיכול לחול על הרשעים לבד כגון מיתה וכיוצא אז נראה דאם הוא צדיק גמור בעיני השם ותברך ובעיני העולם מבדיל הצדיק מן הרשע והצדיקים נכתבין לחיים והרשעים למיתה אף אם הוא חניב בדין השם ותברך כרשעים האחרים והוא בדיק בעיני העולם אז אי אפשר לו להקדוש ברוך לא להעניש כולם אף שפולן הן חניבין בעיניו ובדינו מטעם חילול כבודו שישנה בעוני העולם הצדיק והרשע וגם לא לזכות את הצדיק בעיני העולם ולחייב את הרשע בעיני העולם דזהו עול בחיק השופט משפט אמת וזהו שאמר אברהם האף תספה צדיק עם רשע ובמדרש אמרו דצדיקי סודם היו צדיקי דרופתקו ובנדאי הנה חניבין בדת השם ותברך כהרשעים דשלא

יעשה עול לא הנה צריה לבקש מהשם יתברך דאל אמונה ואין עול הוא רק שהיו צדיקים בעיני העולם וזה אחר אברהם האף תספה מי שהיא צדיק בעיני העולם עם רשע ולזה פשיש חמישים צדיקים ונשאת לכל המקום כלומר צריה אתה לישא לכל המקום דאם תמית פולם חלילה לה יהיה חילול לה והנה פצדיק פרשע.

כלומר דבעיני העולם יהיה הצדיק והרשע שונים אם תמית הצדיק והרשע בשנה ואמר מה בצע פי נעבדנו ואם תדין הצדיק של סדום פצדיק גמור ורשע דהיינו להחיות הצדיק בעיני העולם פאלו הנה צדיק גמור ולהמית הרשע יש חילול פבוד בפני המטטריגים פי השופט כל הארץ לא יעשה משפט: שם עוד אחת יש ברומי אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם ומרפיבין אותו על אדם חגור ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו ותלו לו בצואריה מתקל זוזי פינא ומכסין את השנוקים באינה ומכריזין וקורין לפניו פה קורי פלסתר אחנה דמרי וייפנא דחמא חמי דלא חמא לא חמי מאי אהניא ליה לרמאה ברמאותא ולזייפנא בזייפנותא ומסיימי בה הכי ווי לדון פד יקים דין דברים הללו צריכין ביאור הא דאמר שמניחין לו קרקופלא דרבי ישמעאל היא אפשר שיתקיים עור של אדם מת כל פה שני ועוד היא שייך בעור הנפשט מן האדם המת יופי וגם הענין הוא תמוה מאוד.

ולכן נראה דבא לרמוז דהנה בכל דור באין נשמות חדשות כמו שאמרו כמה פעמים בש"ס אכשר דרי ודור נקרא שבעים שנה וזהו שאמר עוד אחרת יש ברומי פירוש ברומו של עולם היינו למעלה מביאין אדם שלם ומרפיבים אותו על אדם חגור הפנונה פי הנשמה הנתונה כשהוא למעלה הוא שלמה בתכלית השלימות לכן מכנה אותה בשם אדם שלם והגוף מכנה אותו בשם אדם חגור.

שאינו יכול לילה בעצמו ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון. פירוש פי קודם שיבא לאויר העולם לומדין אותו כל התורה פולה פאשר הנה תכלית בריאת האדם האדם בתחלה ולזה מכנה אותו בבגדי אדם הראשון ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו פירוש פי מראין לו למעלה שירידתו בגוף לארץ להיות בגוף אפשר לו לסבול יסורים גדולים ואם הוא צדיק יכול לסבול כמו רבי ישמעאל פהן גדול שסבל היסורין הגדולים בהפשטת עור פניו פי אין לה יסורים גדולים מזה פענין שאמרו הלל מסייב את העניים פן מראין לו קרקופלו של רבי ישמעאל פהן גדול כלומר הנף רואה שנתנה הבחירה לאדם לסבול אף יסורי הגדולה שבגדולות ואם לא תסבול רבי ישמעאל יחייב אותה ותלו ליה בצואריה מתקל זוזא פינא.

פירוש דאדם רשע יש לו תאונה של עולם הנה וכל הון דעלמא לא יספיק לו. ואיתא בגיטין דף נ"ח הובא בתוספות פאן תרי איסתרא פינא נחית לעלמא חדא ברומי וחדא על כל העולם פולו נמצא לא נחית לכל העולם פולו פי אם זוזא פינא מיהו זה רק לשון מליצה לומר שיש ברומי עשירות פנגד כל העולם פלו ולזה אמר פאן שתולין לו מתקל זוזא פינא בצוארו כלומר שיש בבחירתה לבחור בתאוות עולם הנה עד שלא תספיק לה כל פסוף וזהב שבעולם ותשא על צוארה רק טורח המשא של אסיפת הזהב היינו זוזא פינא.

ומחפין את השנוקים באינה פירוש שמראין לו כל תענוגי עולם הזה הן רבים כאילו כל השנוקים מליאים מזה וקורין לפניו סף קירי פלסטר ופירוש רש"י קירי קצין אחנה דמרא זינפנא פירוש שאומרים לו שהספד שיש להקצין פשהוא אחיו של בעל זיופן פלומר שמאסף ממון שלא בדין הוא פלסטר פירוש אינו שנה כלום דתמא חמי דלא חמי לא חמי פירוש מי שרואה זה כל זאת בשכלו יפה רואה וטוב לו כי נותן אל לבו והולך בדרך הישר ודלא חמי פירוש שאינו נותן לב לזה לא חמי אינו רואה ונכשל מאי אהני ליה לרמאה ברמאותיה ולזינפנא בזינפנותא פלומר ההולך אחרי שרירות לבו הרע ומאסף ממון שלא בדין אינו מהני לו כלום ומסיימין ביה הכי וני לדין פד יקום דין פלומר וני לרשעים כשיהיה תקומה לצדיקים למה דחשיב אותו בין אידיהו הוא כענין שאמר לקמן דף ח' שאדם הראשון קבע ימים טובים לשם שמים והם קבעו לעבודה זרה הכא נמי דרף האדם לעשות סעודה ביום שהשלים שבעים שנה והחזיק עצמו בדרך טוב וישר וראוי באותו פעם לרמז לדבר זה ולברך את השם על שסייעו לשוב על לבו כל זה והם קבעוהו לעבודה זרה ששמחין בכל דבר שעולין בימיהם לגדולה ואומרים להיפך סף קירי פלסטר וכמו שפירש רש"י ומכנין אותו לעשו וליעקב ואומרים שמדתם הוא המדה של עשו הוא הטוב וישראל עם נבל ויעקב אחנה דמרנא זינפנא אבל באמת וני לדין פד יקום דין: מסכת שבועות בפרק שבועות שמים אמר ריש לקיש מה נשתנה שער של ראש חודש שנאמר בו לד' אמר הקדוש ברוך הוא שער זה זהא פפרה עלי על שמיעטתי את הירח והוא תמוה הפונה דהנה בברכות ל"ב אמר ר' יהושע בן חנניא אלמלא שלשה מקראות הללו נתמוטטו רגליהן של שונאי ישראל חד כדכתיב ואשר הרעות ופרש"י אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע ומבואר במקובלים שעל ידי מיעוט הירח נולד הרע בעולם וזהו פוננתן פאן שבראש חודש יש בו מיעוט הירח ולזה אמר הקדוש ברוך הוא הביאו פפרה על עונות ואז אטיל כל העונות עלי פלומר שאני גרמתי להם שעשו עונות שבראתי יצר הרע על ידי מיעוט הירח כמו שכתוב ואשר הרעות: מסכת בכורות בפרק הלוקח מאמר סבי דבי אתונא פולו תמוה וזה לשון הש"ס האי גברא דבעי איתתא ולא יקבי ליה מאי חזי דאזיל היכא דמידלי מנייה וכולי ונ"ל הפונה כמו שכתב המהרש"א ששאלו אותו אהא דאמרו חז"ל שהחזיר הקדוש ברוך הוא התורה על כל האומות ולא קבלוה ואחר כך הלך לישראל וקבלוה ושאלו אותו פיון שאתם הנבחרים מכל האומות מה ראה הקדוש ברוך הוא לילך מקודם לאומות ואחר כך לכם ענין שם ובכוננת תירוצו נראה הענין דחוק ועדיין צריך אני למודעא ונראה לפי עניות דעתי שפוננתו של ר' יהושע ב"ח לומר להם שלא החזיר התורה במעשה לכל האומות כי אם במחשבה שהיה משוטט במחשבתו למי ראוי ליתן התורה וראה שאי אפשר ליתן לשום אומה מהאומות רק לישראל ולזה רימז להם במאי דשקל סיקתא לומר כי כמו מי שרוצה לנעוץ סיקתא בפותל בודאי שאין צריך לבחון במעשה רק במחשבה ישוטט באיזה מקום שצריכין לו ליעול הסיקתא פן היה הקדוש ברוך הוא סוקר בסקירה אחת על כל האומות שאין יכולין לקבל את התורה רק הישראל: שם גברא דאזיף וטרף מאי חזי דהדר אזיף.

השאלה הוא גם פן כמו שכתב המהרש"א ששאלו איך אפשר מה שכתוב והכרתי את בני ישראל ברית חדשה פיון שפבר גיתן להם התורה פעם אחת ועברתם עליה למה זיף לכם ברית חדשה לימות המשיח פיון שפבר עברתם כמה פעמים ענין שם ואמנם בכוננת

תירוצו שפכת המהרש"א נלע"ד דחוק ונראה לי בכוננתו במה שהשיב לו ונה לשון הש"ס אזיל גברא לאגמא קטול קמא טונא ולא מצי ביה קטל ומנח עלוניה עד דמתרמי ליה אינשי ומדלו ליה.

נ"ל שהשיב לו משל נמרץ דאין הכוונה דאזיל לאגמא לקטול קניא לצורך עצמם רק בגברא דקטיל קניא לקנות השדה להיות יפה לזריעה וקטיל קמא טונא דידוע שכל זמן שהקנים מונחין על השדה יותר מעפבין לזריעה דכל זמן שעושין דרוך גדילתו אין מעפבין אלא מעט וכשקוטלין אותו ונופלין מעפבין הרבה יותר ולא מצי ביה שאין לו מקום להניחם שם וכן שקטל מעט ומנח לפניו וכי יפסיק מלקטול מותר הקנים שבשדה הלא בודאי קוטל כל הקנים שמוצא ומניחן במקומם עד דמתרמי ליה אינשי ומדלי ליה שיטלו הקנים שקטל מעל השדה והנמשל כה הוא דהנה ידוע שכל חטא האבות מחייבין דורות האחרונים לתקן דהא עשה הרוגי מלכות תיקנו החטא של השבטים פי' ידוע וכמו שאמר המקונן אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ושובלא קשה מאי חזיא דהדר יזיף שלא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא דהנה בשר ודם שאינו יודע עתידות ראוי לחוש לו שפא יחזור ויטרון אכל הקדוש ברוך הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות ויודע שעתידי לבוא דור האחרון אשר בזכותם יתקן כל החטאים הראשונים וקטיל קמיה טונא דהיינו החוטאים עד דמתרמי אינשי ומדלי ליה פלומר עד דאתא דור האחרון ויטלו כל החטאים וכפר עליהם וינקה הכל: שם אימא לן מילי דכדיבא אמר להו כודנ'יתא ילדה וכולי הנה מלבד שהדבר הזה הוא תמוה בעצמותו כי למה להם לבקש ממנו שיאמר איזה דבר כזב וכי דבר קשה הוא להוציא מלבד דבר כזב.

ואף גם הלשון קשה במה שאמר אימא לן שהוי להו למימר אימא מילי דכדיבא לכן נראה בכוננתם שאמרו לו הלא אתה צריך לברר לן שאנחנו המדברים כזב וזהו שאמרו אימא לן מילי דכדיבא.

פלומר ברר לנו איזה דבר כזב בדברינו ולכך אמר להם משל נמרץ שעל פרוך יצטרכו להודות שפזב הם בכל דבריהם כי כמו במשל הזה בכודנ'יתא אתם מודים ששקר הוא וכמשל הזה כן הדבר הזה שאתם אומרים שאתם תירשו את הארץ ותקבלו ברית התדשה לעתיד כי ידוע שאף שבדורינו אנו ראוי לזה רק מחמת הברית שפכת לאברהם שאמר לזרעה אתן הארץ בבטחון זה אנחנו באים לירש וידוע שמקודם אמר לאברהם כי ביצחק יקרא לה זרע ולא כל יצחק ולא נקרא זרע רק יעקב וישמעאל ועשו לא היו נקראין זרע לאבות ומכל שפן שאינו ראוי להיקרא בנים וגם אין להם חוב ירושת הארץ על הקב"ה והייתם דומים לפרדה עקרה והא דתפס לשון פרידה הוא מטעם שפכת המהרש"א שהוא על שם הקרא אשר מצא הימים במדבר ופירש רש"י שהוא הנה פסול והביא פסולים לעולם שהרביע חמור על סוס ויצאה ממנה פרידה ואם כן איך יעלה על הדעת שקודם שחטאנו הייתם כפרדה עקרה שאינו ראוי להוליד ועכשיו שחטאנו אנחנו נתן לכם הקדוש ב"ה שמתעשו אתם מולידים בנים ותירשו החוב בירושת הארץ ודומה ממש לפרידה עקרה שילדה והנה לה שטר חוב על אביה ושאלו אותו אחר כה וכודנ'יתא מי ילדה.

והוא על שם הכתוב מי ילד את אלה שכל העולה לגדולה הוי כנולד מחדש. וזהו שאומרים לו פיון שאפם מדמים אותנו לעקרה אם פו למה עלינו לגדולה הלא עקרה אינה יולדת והשיב להם הי ניהו מילי דכדיבי.

פי שקר וכזב הם ב' דברים כמו שאמרו המפרשים שקר נאמר על דבר שהוא שקר גמור וכזב נאמר על מי שאינו משקר בדברים רק שעתידי שינפסק ואינו חזק המציאות כמו מים לא אכזב.

וזהו שנאמר לא איש אל וכזב וכן אדם ויתנחם פי לפעמים אם אחד מבטיח לחבירו ואינו עושה הוא בסיבת שני דברים אחד שניפסק כוחו פגון שהבטיח להלוות לו ואחר כף ירד מנכסיו השני שחוזר ממחשבתו והנה במלאך אף שאין שינוי בו התנחמות מכל מקום שינוי ביה פסיקת פח כמו בשעת חורבן שהחליפו שר של אש לשל מים ושל מים לשל אש ובאדם שינוי גם פן התנחמות וזהו שאמר לא איש אל וכזב.

שהוא גם כן נאמר על המלאך וכזב שיהיה שינוי בו חס ושלום פסיקת פח. ולא בן אדם ויתנחם שיהיה שינוי בו חס ושלום התנחמות.

וזהו שאמר רבי יהושע לסבי דבי אתונא הי ניהו מילי דכדיבא. פלומר עתיד הוא שינפסק: שם מילתא פי סריא במאי מלחו ליה וכולי בזה צריף לומר גם פן פקושית המהרש"א ששאלו אותו פיון שהקדוש ברוך הוא פרת עמהם ברית מלח כמו שכתוב ברות מלח עולם לו וכיון שהמלח פי סריא שוב אין לו תקנה רק להשליכו פי אין שום צורך בו כמו כן אתם ישראל פיון שהפריית ברית נתקלקל בגלות שוב אין לכם תקנה מעל פניו.

ומה שפירש המהרש"א בתירוץ נראה לפי עניות דעתי דחוק קצת לכן נראה בכוננתו שתיירץ בשיליא דכודניתא שאמר להם שמיילחא אף פי סריא יש בו צורך פדאמרין בשבת שהבהמה פשהוא מרחקת הולד נותנין לה מלח ברחמה בכדי שתקרב הוולדות ואם פן יש בו צורך במילחא פי סריא ליתן לשליות בהמה ומה שאמר להם בשיליא הוא כפירוש מהרש"א שהבאתי לעיל דהאומות נדמו לפרידה כמו שאמרו בפסחים על הקרא דאשר מצאו את הימים במדבר לפי שהיה פסול והביא פסולים לעולם ולפי שדימו הם שביטל הברית עם ישראל ולקיים הברית עם העפ"ם אמר להם פשם שאי אפשר לומר שהמילחא פי סריא תקנתו ליתן בשליות פרידה עקרה לפי שאין לה זרע כף אתם אי אפשר לומר שהברית מלח שנתקלקל אתנו שיהיה בו צורך לכם שהלא אין לכם זרע ואמרו לו כודניתא מי אית ליה שליא.

הפנונה פיון דכודניתא לית לה שליא ושלקם נתקלקל אם פן על מהו אמר קרא ברית חדשה ועל פרחף לאו כודניתא הוא אמר להם ודאי כודניתא אתם רק מילחא מי סריא פלומר שלא נתקלקל הברית פלל שעומד לזרענו אחרינו בני לן ביתא באונירא וכולי הפנונה שאמרו לו היאך אפשר מה שנאמר בפניאים.

פי ההרים ימוש והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וגו' דהיינו שיתרב העולם והישראל ישארו קיימים ואיך אפשר שישארו באוויר ויבנו להם בתים באוויר אמר שם קם בין שמיא לארעא הראה להם שיש פח בישראל לעמוד באוויר אבל אתם שאין לכם

רק גשמייות אי אפשר לךם באמת לעמוד באוויר ולקח אמר להם אסיקו לי ליבנא וטינא פלומר אתם שצריכין דברים גשמים פנין שאין בכם רק גשמייות אי אפשר לךם למיבני באווירא ועל פרחו הבטחה זו לא יתקיים רק בישראל: גשמת ממסכת גיטין פרק הניזקין רבי יהושע פו חנניא הלה לכה גדול שברומי אמרו לו תינוק אקד יש בבית האסורים וכו' הלה נעמד על פתח בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים ענה אותו התינוק ואמר הלא ד' חטאנו לו ולא אבו בדרכיו וגו' אמר מןבטחני בו שמורה הוראה בישראל יהיה (הפוננה) המאמר הזה ישתומם מאוד בעיני כל רואה דמה חכמה הפיר בהילד הלא לא השיב לו רק קרא נאפילו אם נאמר שהנער פנין לאיזה דבר מנין היה יודע פנונתו וליישב נראה דהנה לכאורה קשה לשון הפתוב שהיה לו לכתוב ה' אשר חטאנו לו מאי זו אף ידוע כי יש שני מיני עונשין א' עונש הבא על ידי הקדוש ברוך הוא ב' הסתרת פנים והסימן לידע איזה עונש הבא בהשגחה הוא העונש הבא אוזה פנגד מיצה והנה העונש הבא בהשגחה הוא של רחמים פעני שנגאמר תשב אנוש עד דפא ותאמר שובו בני אדם וכדכר רופא המרפא בחוח בשור וזהו פנונת הפתוב מי נתן למשיסה יעקב פלומר אם בא על ידי השגת או על ידי הסתרת פנים חס ושלום ומשיב הנביא ואמר הלא ה' פלומר על ידי מיצת הרחמים והראיה לזה זו חטאנו לו פלומר במשקל העונש הזה ממש חטאנו לו.

וכיין שמיצה פנגד מיצה הוא על פרחו מאת הבעל הרחמים היתה זאת ופירושו ניפר מתוך הנגינה כי לפי פירושו תיבת הלא ה' צריף לומר באתנחתא שהוא הפסק מאמר אכל לפירוש רש"י שזו חטאנו לו הוא במקום אשר חטאנו צריף לומר תיבת ד' בטעם משרת ולכן כששמע ענין הנגינה מהתינוק שקרא באתנחתא תיבת השם אמר בנודאי מןבטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל סליק בעזה"י סדר הש"ס